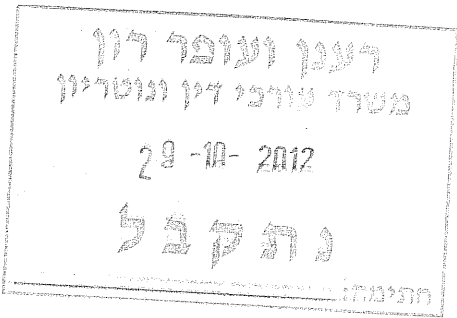

בעניין שבין:

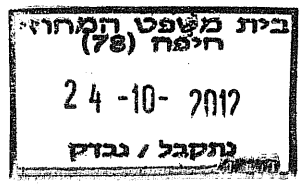
- 1. דוד דהאן
  - 2. ליליאן טולדנו
  - 3. שי טולדנו
  - 4. רות אליקים
- כולם ע"י ב"כ עו"ד עופר רון
רח' חסן שוקרי 2 חיפה
טל': 04-8674474 פקס: 04-8626168

- נ ג ד -

הנתבעת

- 1-3 מדינת ישראל/משרד הבריאות - משרד הרווחה - האפוטרופוס הכללי
ע"י ב"כ עו"ד מפרקליטות מחוז חיפה - אזרחי
שד' פלי"ם 15א, חיפה, ת.ד. 550, 31004
טל': 04-8633888 פקס: 04-8634011

- 4. אקים לאפוטרופוסות
- 5. יזהר דמארי
- שניהם ע"י ב"כ עו"ד רחל לויתן ואח'
רח' יגאל אלון 57, תל אביב 67891
טל' 03-6886768 פקס: 03-6886769
- 6. מקי"ם מוסד לקימום מפגרים בע"מ
ע"י ב"כ ניר ידיד
מרח' העצמאות 60, ת.ד. 521, חיפה 35511
טל' 077-4314303 פקס: 04-8665622

סיכומים מטעם נתבעות 1-3

מוגשים בזאת סיכומים מטעם נתבעות 1-3, שהינם בפועל נתבעת אחת - מדינת ישראל (להלן: "הנתבעת" או "המדינה" או "משרד הרווחה").

תוכן עניינים

עמ'

4.....	כללי.....
4.....	מבוא.....
4.....	ההכרעה בת.א. (י-ם) 2504/08 מנחם ששון נ. משרד הרווחה.....
5.....	התיישנות.....
7.....	תביעת תובעת 2.....
16.....	תובע 1 - תאור כרונולוגי.....
16.....	כללי- לאופן הוכחת אירועים שאירעו לפני עשרות שנים.....
17.....	מהלידה ועד הכניסה למעון מקים.....
21.....	שהותו של תובע 1 במעון מקים.....
22.....	מינוי אפטרופוס.....
24.....	לאחר עזיבת המעון.....
25.....	תובע 1 – אלימות.....
29.....	מצבו של תובע 1 היום.....
30.....	אבחון של תובע 1 כמי שסובל מפיגור.....
30.....	השתק.....
31.....	אבחון תובע 1 והשינוי בהגדרת פיגור - ההיבט הרפואי.....
32.....	השינויים בהגדרת המונח פיגור.....
34.....	אוטיזם.....
35.....	מוסכם כי תובע 1 אינו סובל מפוסט טראומה.....
36.....	כשלים וסתירות בחוות דעת ד"ר פסקין.....
38.....	קביעות פסי"ד ששון בעניין הגדרת פיגור, וביחס למומחים בתיק שבפנינו.....
41.....	ועדות אבחון ושאלת הקשר הסיבתי.....
41.....	האבחונים שנערכו לתובע 1.....
45.....	העדר קשר סיבתי - תובע 1 היה מאובחן כסובל מפיגור גם ע"י ועדות אבחון.....
47.....	העדר קשר סיבתי - העדר אלטרנטיבות אחרות ושוונות.....
51.....	קביעות פסי"ד ששון בעניין העדר קשר סיבתי.....
53.....	תביעת הפיקוח ביחס למעון מקים.....
53.....	כללי.....
53.....	פיקוח המדינה בראי הפסיקה.....
56.....	פיקוח משרד הרווחה על מעונות בכלל ועל מעון מקים בפרט.....

58.....	התנאים במעון מקים.....
58.....	כללי.....
59.....	תנאים פיזיים במעון.....
60.....	מזון.....
60.....	תרופות ורפואה.....
62.....	חינוך ותרבות.....
64.....	עבודה במעון ומחוץ למעון.....
65.....	ביקורים במעון לאחר העזיבה.....
66.....	אוכלוסיית המעון.....
67.....	גב' קוגן.....
69.....	טענת תובע 1 לאלימות.....
70.....	אלימות כלפי תובע 1 - האמנם?.....
73.....	אלימות במעון - האמנם?.....
76.....	העדר דיווח על אלימות.....
79.....	טיפול משרד הרווחה.....
82.....	בעיות אמינות וסתירות בעדויות מטעם התובעים.....
90.....	מעון מקים - סיכום.....
91.....	קביעות פס"ד ששון בענין מעון מקי"ם.....
92.....	התיחסות לסיכומי התובעים.....
97.....	הודעה לצד שלישי.....
97.....	הצד השלישי מס' 1 (תובעת 2).....
97.....	הצד השלישי מס' 2 - נתבע מס' 6.....
100.....	הנזק.....
100.....	תביעת תובעת 2.....
101.....	תביעת תובעים 3 ו-4.....
101.....	תביעת תובע 1.....
101.....	נוק לא ממוני.....
102.....	הפסד השתכרות.....
103.....	טיפולים רפואיים.....
103.....	פיצויים עונשיים.....
104.....	כליאת שווא.....
106.....	סיכום.....

כללי

1. סיכומים אלו מתייחסים לתביעה נגד המדינה, להודעה לצד שלישי שהוגשה ע"י המדינה נגד הנתבעים האחרים, ולהודעה לצד שלישי שהוגשה נגד המדינה ע"י נתבעות 4 ו-5.
2. הערה כללית לגבי הפניות לפרוטוקול: בהתאם להחלטת כב' בית המשפט מיום 5.3.12, בסיכומים אלו ההפניה לעמודי הפרוטוקול הינה כפי שהם באתר נט המשפט. המדובר בעימוד שונה מהעימוד של הפרוטוקולים הידניים שנמסרו לצדדים ע"י חברת איגמי.

מבוא

3. תובע 1 טוען בתביעה שבפנינו לנזקים שנגרמו לו לטענתו עקב סיווגו המוטעה (לטענתו) כמי שסובל מפיגור, ובגין שהייתו במעון מקים (נתבע 6).
4. תובעת 2 טוענת בתביעה לנזקים שנגרמו לה לטענתה עקב אי פיקוח של המדינה על בית החולים בתר, שם לטענתה נלקח ממנה תובע 1 עם לידתו בתואנה שהוא נפטר.
5. תובעת 2 וכן תובעים 3 ו-4 טוענים בתביעה שבפנינו לנזקים שנגרמו להם לטענתם כמי שתמכו ויתמכו בתובע 1.
6. בסיכומים אלו נפתח בטענת ההתיישנות, שדי בה כדי לדחות את התביעה שבפנינו על הסף. אח"כ נתייחס לתביעתה הישירה של תובעת 2 בגין האירועים בעת לידתו של תובע 1, בהמשך נתייחס לשאלת סיווגו של תובע 1 כמי שסובל מפיגור, ואח"כ נתייחס למעון מקים ולשהייתו של תובע 1 במעון זה, הן ככלל, והן תוך בחינת פיקוח המדינה על המעון.
7. נראה בהמשך סיכומים אלו כי אין לנתבעת אחריות בנוזיקין לנזקי התובעים הנטענים והמוכחשים. אך תחילה נבקש להפנות את בית המשפט הנכבד לפסק דין שניתן לאחרונה במקרה הדומה מאוד למקרה שבפנינו.

ההכרעה בת.א (י-ם) 2504/08 מנחם ששון נ. משרד הרווחה

8. ביום 22.2.12 ניתן פסק הדין של בית המשפט המחוזי בירושלים בת.א. 2504/08 מנחם ששון נ. משרד הרווחה (להלן: "פס"ד ששון"). למעון הנוחות, ובשל חשיבותו של פסק דין זה, יצורף עותק ממנו לסיכומים אלו.

9. פס"ד ששון עסק גם הוא בדייר של מעון מקים, אשר בדומה לתובע 1 בתביעה שלפנינו, תבע את מדינת ישראל והמעון, בשל כך שהועבר בגיל 11 למעון, לאחר שנקבע שהוא סובל מפיגור. בשנת 2000 החליטה ועדת אבחון כי אותו חניך אינו סובל מפיגור, וכי הוא מתפקד ברמה גבולית. כעולה מפסק הדין, וכפי שיפורט בהמשך, מסלול חייו של התובע שם, דומה מאוד למסלול חיי תובע 1 בתיק שבפנינו. בסעיף 2 לפסק הדין מתוארת התביעה שם כך:

"בכתב התביעה נטען כי התובע "נכלא" במוסד למשך 25 שנים, ולמעשה נגזר עליו "עונש של מאסר עולם". נפגעה יכולתו למצות את כישוריו לקיים אורח חיים נורמאלי שכן נכלא במחיצת מפגרים. התובע מבסס את תביעתו על מספר עילות. העילה האחת היא רשלנות המתבטאת במניעת טיפול הולם מן התובע כמי שסובל מליקויי למידה להבדיל מפיגור שכלי, ובכך נפגעה התפתחותו ויכולתו השכלית; בעצם הקביעה כי הוא סובל מפיגור שכלי על אף ממצאים שהצביעו על היותו בעל יכולת הסתגלות; בכליאתו במוסד בכפייה למשך 25 שנים; בהימנעות מלהביא את עניינו בפני ועדת אבחון, ועוד. העילה האחרת היא הפרת חובה חקוקה, המתבטאת בהפרת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בשל שלילת יכולתו של התובע לרכוש השכלה, מקצוע וחיי משפחה. כן מתבטאת עילה זו בהפרת חוק הסעד (טיפול במפגרים), תשכ"ט-1969 (להלן: חוק הסעד), באשר הנתבעת העדיפה את כליאתו של התובע במוסד סגור על פני דיור בקהילה, ובאשר הנתבעת לא פיקחה כראוי על פקידי הסעד על מנת שיביאו את עניינו של התובע לפני ועדת האבחון לפחות אחת לשלוש שנים. עוד לטענת התובע, עולים מעשיהם של הנתבעים המפורטים לעיל גם כדי עוולה של כליאת שווא.

התובע טוען כי הוא זכאי לפיצויים מוגברים בגין הכאב והסבל שהיו מנת חלקו עקב כליאתו במוסד סגור משך שנות דור. את הפיצויים בסעיף זה הוא מעמיד על 20,000,000 ₪. בנוסף טוען הוא להפסדי השתכרות בעבר ובעתיד".

אם כן - תאור דומה מאוד לתביעה שבפנינו.

10. התביעה בתיק ששון נדחתה, ובהמשך סיכומינו נביא את הממצאים והקביעות של בית המשפט המחוזי בירושלים, היפים גם לתביעה שבפנינו. יצוין, למען הבאת התמונה בשלמותה, כי על פס"ד ששון הוגש ערעור, והוא תלוי ועומד.

11. ומכאן להתייחסות לתביעה שבפנינו, ונפתח כאמור, בטענת ההתיישנות.

התיישנות

12. דין התביעה להדחות מחמת התיישנות.

13. יצוין כי לא הוגש כתב תשובה ע"י התובעים, ובכלל זה ביחס לטענת ההתיישנות שהועלתה בכתב ההגנה, ולפיכך די בכך שהתביעה הוגשה יותר מ-7 שנים לאחר האירועים המתוארים בה (ובמקרה של תובע 1 יתר מ-7 שנים לאחר הגיעו לגיל 25), כדי להביא לדחייתה על הסף.

מבלי לפגוע באמור, ולמען הזהירות בלבד, נרחיב בטענת ההתיישנות כדלקמן:

14. ביחס לתביעת תובעת 2, נפרט בהרחבה את טענת ההתיישנות בפרק העוסק בה. אולם נציין כבר כעת כי התביעה התיישנה מאשר שהיא הוגשה בשנת 2008, ביחס לאירועים שהתרחשו לפי הנטען בשנת 1969. כפי שנפרט בהמשך, למען הזהירות, עובדות תביעתה שלה (בגין הלידה בבית החולים בתר), היו ידועות לתובעת 2 או היו צריכות להיות ידועות לה כתובעת סבירה, לפני שנים רבות, הרבה לפני 7 השנים שלפני הגשת התביעה שבפנינו.
15. אשר לתובע 1: תביעתו מתייחסת בודאי לעובדות שהיו ידועות לו, והיא התיישנה בהגיעו לגיל 25 (התביעה הוגשה כאשר התובע היה בן 39).
16. גם כאן, למען הזהירות בלבד נציין, כי לא חל בענייננו סעיף 11 רישא לחוק ההתיישנות, הקובע כי "בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במניין הזמן שבו התובע לא היה מסוגל לדאוג לענייניו מחמת ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, ולא היה עליו אפוטרופוס":
- גם אם נתעלם מכך שתובע 1 עצמו טוען כי לא סבל מפיגור, וגם אם נצא מנקודת הנחה כי תובע 1 לא היה מסוגל לדאוג לענייניו, הרי שלא חל בענייננו הרישא של סעיף 11 לחוק זה, מאחר שלתובע 1 היה אפוטרופוס עד שנת 2010 (כולל במועד הגשת התביעה. האפוטרופוסות בוטלה ב- 2010).
17. לא חל בענייננו גם סעיף 11 סיפא לחוק הקובע כי "היה עליו אפוטרופוס, לא יבוא במניין הזמן שבו טרם נודעו לאפוטרופוס העובדות המהוות את עילת התובענה":
- שאלת ההתיישנות נבחנת על פי **טענת התובעים**. התובעים טוענים במפורש שהאפוטרופוס ידע על עובדות התביעה. יצוין כי על פי הפסיקה, אין צורך בידיעה מלאה אלא די בידיעה שאיננה משוללת הגיון פנימי, ואשר יש לה אחיזה מינימאלית במציאות¹.
- התובעים טוענים בכתב התביעה כי האפוטרופוס, שאנשיו ביקרו במעון, לא התרע על "התנאים המחפירים" במעון מקים, וכי נתבע 5 אף לא שלח את תובע 1 לאבחון למרות שיכל לבחון את כישוריו השכליים, וכיוצ"ב. נדגיש כי הן בכתב התביעה והן בסיכומיהם, מייחסים התובעים לאפוטרופוס זדון, ולא אי ידיעה. אדרבא: טענתם המפורשת היא שלמרות שהאפוטרופוס **ידע** את העובדות, הוא לא עשה דבר, מאחר שרצה להמשיך לקבל את הכספים עבור תובע 1.
- לנוכח זאת, ומאחר שטענת ההתיישנות נבחנת על פי טענות התובעים, לא חל בענייננו אף הסיפא של סעיף 11 לחוק ההתיישנות.
18. בעניינינו לא חל אף לא סעיף 12 לחוק ההתיישנות, מאחר שסעיף זה עוסק רק בתביעה של החסוי נגד האפוטרופוס ולהיפך, ולפיכך אינו רלוונטי לנתבעת.

¹ ת"א (שלום רשלי"צ) 2869-08 פ (א') חסוי ואח' נ' ע' ואח' (פורסם ב"נבו").

19. אשר לתביעת תובעים 2-4 כמיטיבים, הרי שלפי הפסיקה תביעתם מתיישנת במועד התיישנות תביעת הניזוק², לפיכך אף תביעתם התיישנה.
20. לפיכך דין התביעה נגד הנתבעת להדחות כולה מחמת התיישנות.
- מבלי לפגוע באמור לעיל, נוכיח להלן בסיכומים אלו, כי יש לדחות את התביעה נגד הנתבעת גם לגופה.
21. נפתח בהתייחסות לתביעתה הישירה של תובעת 2, ביחס לאירועים שהתרחשו בעת לידת תובע 1.

תביעת תובעת 2

22. תביעתה של נתבעת 2 נראתה מלכתחילה מוזרה ביותר. על פי הנטען בה, בלב חיפה, לקראת שנות ה-70 של המאה ה-20, מתנהלת רשת של חטיפת תינוקות מאמהות, ולא זאת, אלא שעד שנת 2008, עת הוגשה התביעה שבפנינו, אף לא אם אחד מכל האמהות שנגנבו מהן לכאורה תינוקות, אף לא אחת מהן לא הרימה קול זעקה, ואיש לא שמע ואיש לא ידע על הסיפור האמור.
23. לגירסת התובעים בכתב התביעה, אחרי לידת תובע 1 נאמר לה שתינוקה מת, וכך היא סברה בכל השנים, עד שתובע 1 איתר אותה 38 שנים אחר כך.
24. בהמשך נפרט את שלל הסתירות והפרכות שנמצאו בעדות תובעת 2, אלא שראשית לכל נציין כי אם חשבה תובעת 2, בעת הגשת התביעה, כי תוכל לבסס את תביעתה על השנים שחלפו, וחוסר היכולת לסתור את סיפורה התמוה, הרי שתפח על פניה מוצג ת/29, שאותר לאחר הגשת התביעה. מוצג זה הוא תעודת לידת חי, עליה חתומה תובעת 2, ובו היא מאשרת בחתימתה לא רק את עובדת קיומו של ולד חי, אלא גם נותנת הסכמה בחתימתה לכך שהילד יימסר לשירותי הרווחה.
25. כפי שניתן לראות, בת/29 מצוין כי תובע 1 ימסר לאפוסטרופוס "סעד גיבורי" בכתובת: "רח' יפו 28". יצוין כי המילה "גיבורי" מכוונת לחנה גיבורי, שהייתה העובדת הסוציאלית שטיפלה במשרד הרווחה בכל ענייני האימוץ בשנים אלו, כפי שהעידה דבורה צידון מהשירות למעון הילד (עמ' 848 שורה 7). לגבי ת/29 היא הוסיפה (עמ' 849 שורה 4):

"טוב, אני רואה שעל תעודת הלידה חי הייתה חתומה, כתוב סעד גיבורי, אז סעד זה משרד הסעד, אז קראו לנו משרד הסעד והכוונה כנראה לחנה גיבורי, היא לא חתומה על זה רק מופיע השם, כאילו כתוב... המלא של הורי האפוסטרופוס. כתוב סעד גיבורי והכתובת הייתה של משרד הרווחה יפו 28...".

² ע"א 3622/96 א' חכם ואח' נ' קופת חולים "מכבי" פ"ד נב(2) 638.

יצוין כי התובעים בוחרים להתעלם בסיכומיהם מעדות זו, של עדה שהובאה מטעמם(!), ושואלים בהיתממות: "היכן נמצא הישוב סעד גיבורי".

26. הסיפור, אם כן, פשוט ביותר: תובעת 2, רווקה צעירה שנכנסה להריון, מסרה את הילד שנוולד לה לידי שירותי הרווחה. עשרות שנים אחר כך היא מעזה לתבוע את המדינה בסיפורי בדים על חטיפת תינוקות.

27. כאמור, סתירות ופריכות רבות נמצאו בעדותה של תובעת 2. נפתח בהשתלשלות העניינים הקשורה למוצג ת/29:

א. לאחר הגשת כתב תביעה נדרשה תובעת 2 להשיב לשאלון. היא חתמה על תצהיר התשובות לשאלון (מוצג רווחה/א3), כשחתימתה היא השם "ליליאן". כעבור זמן נוסף הגישו התובעים בקשה לבית המשפט להורות למדינה לאתר את תיק מירשם האוכלוסין של תובע 1 במשרד הפנים. משאותר התיק נמצא בו מוצג ת/29 - שהינו תעודת לידת חי עליו מתנוססת חתימת התובעת "ליליאן". כאשר הגישה תובעת 2 את תצהיר העדות הראשית שלה, לאחר המתואר לעיל, היא בחרה לחתום עליו כשהחתימה היא המילה "טולדנו".

ב. בחקירתה הנגדית טענה התובעת (עמ' 861 שורה 16) כי 40 שנה היא חותמת "טולדנו". היא לא ידעה להשיב איך יתכן שבתצהיר תשובות לשאלון חתמה "ויויאן" (עמ' 863 שורה 8). בהמשך החליטה לשנות גירסה ואמרה לגבי שתי החתימות השונות כי ב-40 השנה האחרונות: "פעם ככה פעם, איך שאני רוצה אני חותמת" (עמ' 863 שורה 32).

ג. הערכתנו הינה כי במועד חתימתה על התצהיר לא החליטה תובעת 2 אם תודה או לא תודה בחתימתה על ת/29 ולכן בחרה בחתימה אחרת. מכל מקום, עצם שינוי הגירסאות, כמו גם עצם החתימות השונות, כשלעצמו מטיל צל כבד על אמינותה של תובעת 2, ולכך כמובן השלכה על עדותה בכללותה.

ד. בסופו של דבר הודתה התובעת בעדותה כי זו היא חתומה על ת/29, אולם לטענתה היא לא מילאה את הפרטים בה (נפנה לסעיף 3 לסיכומי התובעים). יתכן מאוד שאכן תובעת 2 לא מילאה פיזית את הפרטים, אלא שאין ספק בכלל שהיא נכחה במועד מילוי הטופס, והכתיבה למי שפיזית כתבה את המסמך את פרטיה האישיים המצוינים בו, ולאחר מכן חתמה עליו, בידעה את משמעות חתימתה:

תובעת 2 הודתה בפתח עדותה כי היא בוגרת 8 שנות לימוד (עמ' 858 שורה 8). תובעת 2 העידה כי לא מילאה שום טופס עם הגיעה לבית החולים ללדת, לא שאלו אותה שאלות לפני הלידה ולא ביקשו לדעת פרטים עליה. גם את החברות שלה לא שאלו לטענתה פרטים עליה (עמ' 869 שורה 15 ואילך). לתובעת 2 לא היה הסבר מהיכן ידעו האחיות אשר מילאו את הטופס לציין בו כי היא

בוגרת 8 שנות לימוד (תשובתה: "לא יודעת. לא יודעת" - עמ' 869 שורה 29). רק תובעת 2 יכלה למסור מידע זה.

יתרה מזו. גם אם הייתה תובעת 2 חותמת על טופס ריק, הרי מדובר בטופס סטנדרטי המוכתר בכותרת "הודעה על לידת חי". היות ולטענת תובעת 2 נאמר לה שבנה מת, והיות והיא הודתה כי ידעה קרוא וכתוב (עמ' 858 שורה 10), הכיצד הסכימה תובעת 2 לשיטתה לחתום על טופס לידת חי, אם נאמר לה שבנה נפטר?

28. תובעת 2 התראיינה לכתבה ששודרה בטלוויזיה בעניין נשוא התביעה. תובעת 2 אישרה בעדותה כי כרמלה מנשה, הכתבת, לא פקפקה בסיפורה כי התינוק מת (עמ' 864 משורה 28) ואישרה את הדו שיח שנשמע בכתבה, כשהכתבת כרמלה מנשה שאלה אותה: "החתימו אותך על משהו?" והיא השיבה: "לא זכור לי, לא זכור לי, לא זוכרת שחתמתי על משהו שאני אוותר על הבן שלי. לא זכור לי." אם הגירסה העולה בשיחה בין השתיים היא שהילד מת, והכתבת מקבלת גירסה זו, מה פתאום התובעת (שלא היה בידה אז ת/29), העלתה מיוזמתה את נושא חתימה על מסמך של ויתור על ילד? האפשרות היחידה היא, שתובעת 2 זכרה היטב כי ויתרה על תובע 1.

נתבונן גם בתשובה עצמה של התובעת בכתבה (שכאמור הושמעה לתובעת במהלך החקירה - עמ' 865 שורה 8). "לא זוכרת שחתמתי על משהו". אמא שמחליטה לוותר על ילד שלה, אם ישאלו אותה אחרי כמה שנים האם היא חתמה אי פעם חתמה על ויתור על ילד, יכולה לתת רק אחת משתי תשובות. או "אף פעם לא חתמתי" או "כן חתמתי". לא הגיוני שבסיטואציה קשה, כואבת ודרמטית של מסירת ילד, אמא לא זוכרת אם היא חתמה על ויתור על הילד או לא חתמה.

כשהופנתה לתובעת 2 שאלה זו היא ענתה שהיא לא זכרה בגלל שהייתה אז מטושטשת מתרופות (עמ' 866 שורה 20 ואילך), אלא שהתובעת שכחה, כי בסעיף 8 לתצהיר שלה היא עצמה כתבה "לאחר הלידה או ביום שלאחריו כאשר פגה השפעת תרופת הטשטוש בקשתי לראות את התינוק...".

כאמור ב- ת/29, תובע 1 נולד ביום 28.12.69. ת/29 נחתם ביום 31.12.69. הנה כי כן גירסת תובעת 2 לאובדן זיכרון עקב תרופות טשטוש כביכול, היא גירסה לא נכונה, כחלק מעדותה הרצופה אי אמיתות.

29. עדות תובעת 2 נמצאו סתירות נוספות כגון בשאלה האם ראתה או לא ראתה את הוולד (סעיף 8 לתצהירה לעומת חקירתה הנגדית (עמ' 877 שורה 11 ואילך)).

30. זאת ועוד: תובעת 2, מתוך רצון לשלול את הטענה שהיא ויתרה של תובע 1 מרצונה, הפליגה בתצהירה ובעדותה, במערכת היחסים החמה שהייתה לה לטענתה עם הוריה, וטענה כי הוריה הסכימו לקבל למשפחה את אבי התינוק (עמ' 971 שורה 16), כי הקשר עם אמה בתקופת הריון היה מצוין (עמ' 859 שורה 5), כי היא גרה באותה תקופה בבית, ואמה עזרה לה וטיפלה בה (עמ' 859 שורה 9), וכן כי אמה (בגירסה שבתצהיר) או בגירסה אחרת אביה (עמ' 859 שורה 7), אמרו לה הילד יגדל איתם.

תובעת 2 נשאלה בחקירתה הנגדית איך היא מסבירה את האמור בסעיף 9 לתצהיר, כי הוריה לא ידעו שהיא בבית החולים ושהיא יולדת. כשענתה שלא הייתה תקשורת באותם ימים, נשאלה איך הוריה לא פנו למשטרה שהרי היא נעלמה לשלושה ימים, ואז שינתה את הגירסה האמורה בתצהיר, ואמרה שחברותיה בעצם סיפרו להורים. וגם אחרי זה נותרת התמיהה איך הורי תובעת 2, עימם היא הייתה מצויה ביחסים "מצוינים" כטענתה, לא הגיעו לחיפה לביתם שילדה (עמ' 859 שורה 29 ואילך).

31. עד כאן ביחס ליום הלידה. לאחר הלידה תובעת 2 עזבה את בית החולים - לטענתה בידיעה שבנה נפטר. מקריאת תצהירה ניתן לקבל את הרושם שתובעת 2 הייתה בטוחה שמה שנאמר לה (שהתינוק מת) זה מה שקרה בפועל. בחקירתה הנגדית כבר העידה תובעת 2 אחרת. לשאלה מה חשבה אחרי שחזרה הביתה מהלידה ענתה ש"עבר לה בראש" ש"יכול להיות שהם לקחו אותו, יכול להיות" (עמ' 870 שורה 19).

לפי תשובה 17 לשאלון שהופנה לתובעת 2 (רווחה 3 ורווחה/א3) התובעת סיפרה לבעלה לפני הנישואים על האירועים שאירעו בבית החולים. בחקירתה הנגדית העידה תובעת 2 כי בכל השנים לא פנתה למשרד הפנים לבקש תעודת פטירה, לא לחברא קדישא לשאול אם יש קבר, ולא לכל גורם אחר לברר אם תובע 1 נפטר (עמ' 870 משורה 22). ואנו נשאל - הייתכן כי בכל השנים הללו, תובעת 2 לא עושה את הדבר המינימאלי שהיה אפשר לצפות לו, והוא לקבל תעודת פטירה? הייתכן, כי אם מקבלת הודעה בצעקות כי בנה מת ולא מבקשת לברר אחר כך, ולו ברור פשוט, בדרך של קבלת תעודת פטירה ממשרד הפנים? ומדובר באשה שלטענתה לא הסתירה מבעלה את הסיפור - ומה היה פשוט יותר בכל השנים מלבקש תעודת פטירה? הייתכן לקבל שאם חיה 30 שנה בהסתמך על צעקה שצעקו עליה בלידה, בלי לראות גופה, או קבר, או מסמך כלשהו, ולא תנסה לעשות ברור, לוודא כי אכן כך הוא?

32. זאת ועוד. התובעת הודתה בחקירתה הנגדית כי סיפרה לטענתה את סיפור הילד המת להוריה, לבעלה ולחלק מששת אחיה (נפנה גם לתשובות 17 ו-18 לשאלון שהופנה אליה (רווחה/3 ורווחה/א3)). אם אכן סיפרה התובעת לכל אלה על ילד שנאמר לה שהוא מת, הייתכן לקבל את גירסת תובעת 2 (עמ' 872 שורה 3) שאף אחד מהם לא אמר לה לבקש ממשרד הפנים תעודת פטירה?

33. אלא שהאמת היא שתובעת 2 ידעה גם ידעה כי היא ויתרה מרצונה על תובע 1. ובעניין זה נוסף כי מהמסמכים שהוגשו לבית המשפט הנכבד עולה, כי לתובעת 2 היו שלושה הריונות מלבד ההיריון עם תובע 1, ובהריונות הנוספים היא הייתה במעקב הריון צמוד בשל מחלת הסוכרת (עמ' 863 שורה 19 ואילך). והנה, ממסמכים אלו (אקים/34) עולה כי תובעת 2 מסרה לרופאים שטיפלו בה בהריונות הבאים, כי הייתה לה לידה קודמת והילד נמסר לאימוץ.

34. ואם לא די בכל זה, סיפורה של תובעת 2 בכתב התביעה ובתצהירה גם חסר הגיון פנימי: הרי בסופו של דבר תובע 1 לא נמסר לאימוץ. יתרה מזו, כבר כשנולד היה ברור כי מדובר בילד עם סיכויים גדולים להיות ילד פגוע, שהרי סבל מחוסר חמצן בלידה. גם אם נקבל את הסיפור הדמיוני של תובעת 2 על רשת חטיפת ילדים לאימוץ בבית החולים, איזו סיבה הייתה שלא לתת לתובעת 2 את הילד הזה,

"פגום" במירכאות כפולות ומכופלות (כי אין ילד "פגום"). הלא זה ילד שברור שלא יימסר לאימוץ. אם כן, מדוע היה צריך להגיד לתובעת 2 שהוא מת? מדוע לא למסור אותו לידיה? גם לשאלה זו לא ניתנה תשובה.

35. נתייחס בקצרה לעדים שהובאו ע"י התובעים בעניין זה, נוסף לתובעת 2:

36. אשר לעדותה של צביה חגי: בית המשפט הנכבד קיבל את עמדת המדינה כי חל חיסיון על פרטי אימוץ של ילדים אחרים מכוח הוראות הדין, וכי אין לגלותם בלי שהתובעים קיבלו קודם היתר של בית המשפט לענייני משפחה, ואסר על מתן עדות ביחס לפרטי אימוץ כאלה (עמ' 471 שורה 3). החלטות ברורות אלו לא מנעו מהתובעים לשרבב לסיכומיהם (עמ' 4) מידע חסוי כאמור. בית המשפט הנכבד מתבקש להתעלם ממידע זה, מה עוד שלנוכח השתלשלות העניינים בכל הקשור לתובע 2, הוא אף אינו רלוונטי כהוא זה.

מבלי לפגוע באמור לעיל, לא נוכל שלא לציין כי אין כל אפשרות לבחון כיום את הטענות המועלות על ידי המצהירה על אירועים שהיו בשנת 1955 (!), היינו 53 שנים לפני הגשת התביעה, בבית חולים פרטי שאינו בבעלות המדינה.

בהקשר זה נציין כי לאורך כל ניהול התביעה, וגם בהקשר של תביעת תובעת 2, נעשה ניסיון מצד התובעים להפוך את כב' בית המשפט, לועדת חקירה לברור חוליי החברה הישראלית, וליצור מעין "אווירה כללית" של רשלנות, תוך הבאת סיפורים שונים ומשונים שאינם קשורים לתביעה שבפנינו, ותוך התעלמות מוחלטת מהעובדה שאיננו נמצאים בועדת חקירה כללית, אלא בבית משפט, בו נדון עניינם הספציפי של התובעים, ושעל התובעים להוכיח רשלנות ספציפית של הנתבעים ביחס אליהם.

יפה מנו, ששימשה מיילדת בבית החולים בטר למעלה מ- 20 שנה (עמ' 545 שורה 17) אישרה שהיו בקומה השלישית בבית החולים אמהות לא נשואות שבאו ללדת (עמ' 546 שורה 6), כולל חיילות ובחורות שפתדו מההורים שלהן (עמ' 546 שורה 25) ואמהות בלי בעל שהיו משאירות את הילד והולכות (עמ' 552 שורה 4), וכי ילדים כאלה שהיו מועמדים לאימוץ היו נמסרים לעובדות סוציאליות שהיו מגיעות לבית החולים (עמ' 551 שורה 4 ואילך). היא הכחישה מכל וכל שהיא אמרה כביכול לסווי אליה שנעשו דברים בבית החולים מתחת לשולחן (עמ' 550 שורה 23).

סווי אליה, שלטענתה הייתה אחות בבית החולים, הגישה תצהיר שעסק בתקופת עבודתה הנטענת שם. בחקירה הנגדית התברר כי היא הכירה את תובע 1 ממקום אחר לגמרי - מתקופת עבודתה במעון אומנה - מעון לילדים עזובים, אך לא טרחה לציין עניין זה בתצהירה. מכל מקום אין חולק כי סווי אליה לא עבדה בבית החולים בטר במועד בו תובע 1 נולד, אלא מספר שנים אחר כך (לפי סעיף 1 לתצהירה היא עבדה בבית החולים בין השנים 1973 ל- 1974 והתובע נולד בשנת 1969). לפיכך ברור כי היא לא נכחה בלידתו, לא הכירה את אימו, ולא יכולה להגיד דבר ביחס לנסיבות בגינן לא נשאר תובע 1 עם אימו (עמ' 539 שורה 22).

מכל מקום, בחקירתה הנגדית של העדה התברר כי מה שהיא טוענת שארע בבית החולים (היינו מסירה ילדים לאימוץ שלא דרך שירותי הרווחה) ידוע לה משמועות בלבד (עמ' 533 שורה 26), והיא מתבססת על עצם ראיית זוגות, שנראו לה ממעמד סוציו אקונומי גבוה מגיעים לבית החולים. יתרה מזו. אם נתבונן בתצהירה, לא נמצא בו שום עדות ללקיחת תינוקות שלא בהסכמת אימותיהן ולא לרמיית אמהות, אלא לכל היותר - גם לשיטתה - למסירת תינוקות שאמותיהן ויתרו עליהן, שלא באמצעות משרד הרווחה.

אבל לשאלות הנוקבות באמת, לא הייתה לעדה תשובה של ממש: היא הודתה שגם כשעזבה את בית החולים (בו לשיטתה בוצעו מעשים לא חוקיים), לא התלוננה - לא למשטרה, לא למשרד הבריאות, לא למשרד הרווחה ולא לעיתונות (עמ' 537 שורה 30). לשאלה מדוע אף אחד מהעובדים לא התלונן על מה שלטענתה היה מעשים לא כשרים, היא טענה שהעובדים הוותיקים היו שותפים למעשים. לא היה לה הסבר של ממש מדוע איש מיתר העובדים לא התלונן (עמ' 539 שורה 7). אולם לשאלה הגדולה מכולן, לא היה לעדה תשובה כלל (עמ' 539 שורה 6 ואילך) והיא: הכיצד אמהות שכביכול נלקחו מהם ילדים שלא מרצון, מעולם לא התלוננו, כשהיא הסכימה כי: **"...אם היו עושים לי דבר כזה אני הייתי זועקת לשמים שנים"**.

הייתכן כי אף לא אחת מהאמהות שלפי הנטען נלקחו מהם תינוקות באמתלא שהם נפטרו, כולל תובעת 2, לא אמרה דבר, לא העלתה שום טענה עשרות שנים. היכן הן אותן האמהות? היכן משפחותיהן? והאם יכול להיות, שכולנו, אזרחים שגדלו בארץ הזו, לא שמענו מעולם על הדבר הנורא הנטען, שכביכול היה תעשייה שלמה שהקיפה אמהות רבות בבית החולים בתר. הייתכן?

אשר לעדותה של דבורה צידון: עדה זו החלה עבודתה בשנת 1975 ואמרה בכנות כי אינה יודעת אם הנהלים שקיימים היום היו קיימים גם בשנת 1975 (עמ' 846 משורה 26). העדה ציינה כי טיפול מחלקתה (אימוץ ילדים) בילדים נטושים הוא רק אם הם מוכרזים בר אימוץ, אחרת הם מטופלים ע"י מסגרות רווחה אחרות (עמ' 851 שורה 14). בענייניו של תובע 1 לא בוצע הליך של אימוץ, נרחיב ונסביר מדוע - בהמשך. לעניינינו נציין, כי העדה הסכימה כי במקרה שנולד ילד פגוע, יתכן שלא יבחרו מלכתחילה בפניה להליך של אימוץ (עמ' 854 שורה 31) ונזכור כי אנו לא מדברים על מינו, אלא על סוף שנות ה-60. יצוין, כי כפי שהעידה דבורה צידון, כאשר אין מדובר באימוץ, אין שמירה של מסמכי רווחה מעבר ל-7 שנים (עמ' 848 שורה 11).

37. המסקנה המתבקשת מכל המתואר לעיל היא, שסיפורה של תובעת 2 לא היה ולא נברא. הוא חסר הגיון מתחילתו ועד סופו. מדובר במקרה שהיו כמוהו רבים (כפי שהעידו העדות שהגיעו מטעם התובעים עצמם), של בחורה רווקה, יתכן שממשפחה מסורתית, שנכנסה להריון ממי שככל הנראה היה עבריין (על פי עדות התובעת במועד הלידה אבי תובע 1 ישב בכלא - עמ' 885 שורה 1 ואילך), וברוח הזמנים ההם, באה לבית החולים בתר עם מנת ללדת את התינוק ולהשאירו בבית החולים מבחירה. אולי בחירה שנבעה מתנאים משפחתיים ותפיסות עולם חברתיות שמקובלות היום פחות, אבל בסופו של דבר, בידיעה ובהחלטה של תובעת 2. ובדאי לא היה שום סיפור של חטיפת ילד, ולא של מסירת מידע לתובעת 2 כאילו תובע 1 נפטר בלידה.

בשל בחירתה זו חתמה התובעת מרצונה על טופס לידת חי, לאחר שמסרה את פרטיה למי שמילא את התעודה. יש להניח כי היא גם בחרה באותו מעמד את השם "דוד" ("דודוי") לתובע 1. במסמך זה הסכימה תובעת 2 בחתימתה למסור את תובע 1 לידי משרד הרווחה.

38. ועוד נוסף ונאמר: יתכן שתובעת 2 המציאה את הסיפור ביחס למה שארע בבית החולים כשנפגשה עם תובע 1. יתכן גם שזה סיפור שסיפרה בעבר מתוך בושה או חוסר רצון לגלות את האמת. מה שבוחרת תובעת 2 לספר לסביבתה, אינו מעניינה של הנתבעת. אבל דרישת פיצוי מהמדינה בהתבסס על הסיפור המומצא הנ"ל, הרי היא עזות מצח.

39. זאת ועוד. ואולי בזאת היינו צריכים לפתוח: **התביעה של תובעת 2 התיישנה:**

תובעת 2 טוענת כי נאמר לה שבנה נפטר. נניח לצורך בחינת טענת ההתיישנות כי אכן אלו היו פני הדברים. ברי כי תובעת 2 יכלה לדעת כי אין שמץ של אמת בטענה זו, בבירור פשוט, ובדרישה אלמנטרית לקבל תעודת פטירה, או בבית החולים, או אח"כ במשרד הפנים, או במשרד הבריאות. לפיכך ברור כי עובדות התביעה היו ידועות לה, או למצער בודאי שבזירות סבירה יכלה לברר את העובדות האמיתיות.

לפיכך אין כל ספק כי עילת התביעה של תובעת 2 נולדה הרבה יותר מ-7 שנים לפני הגשת תביעה זו, ולפיכך היא התיישנה.

40. למען הזהירות בלבד, לא למותר לחזור ולציין כי בית החולים בטר לא היה בית חולים של המדינה, אלא בית חולים פרטי. ולפיכך גם אם היה סיפור הבדים של התובעים נכון, לא ניתן לחייב את משרד הבריאות באחריות למעשים נטענים אלו. ברי כי אם נעשו מעשים בהיחבא ובמסתור ובלא ידיעה, וזהו אופים של המעשים המתוארים ע"י תובעת 2, לא הייתה כל אפשרות שמשרד הבריאות ידע עליהם.

בהמשך סיכומים אלו נרחיב במהותו של פיקוח העל של המדינה, אולם כבר כעת נאמר את המובן מאליו: פיקוח המדינה על מוסדות פרטיים שאינם בבעלותה, ובכלל זה בתי חולים פרטיים, הינו פיקוח על, וברי כי נציג המדינה אינו נוכח בכל יום ובכל שעה במוסדות המפוקחים. זכאי משרד הבריאות לצאת מנקודת הנחה כי בתי החולים הפרטיים פועלים כשורה, ובודאי שאין סיבה שמשרד הבריאות יניח כי בעלי תפקיד במוסדות רפואה הנושאים רישיון כדן, עוסקים במעשים לא כשרים.

למותר לציין שהתובעים לא הציגו כל ראיה כאילו גורם כלשהו במשרד הבריאות ידע, או חשד, או היה לו סיבה לחשוד, ביחס למקרים הנטענים בכלל, כאשר אפילו העדים מטעם התובעים טוענים לקשר של שתיקה.

מובן כי הגשת תביעה בתלוף 40 שנה מהאירועים המתוארים בה, גם לא מאפשרת כלל התחקות אחרי הפיקוח על בית החולים, שנסגר לפני שנים רבות, ובודאי לא לאתר עדים שהיו מפקחים על בית החולים בתקופה זו.

41. לפיכך טענת התובעים בסעיף 6 לסיכומיהם להפרת חובה חקוקה מצד משרד הבריאות, דינה להדחות - אפילו אם היו סיפורי הבדים של התובעים ביחס ל"חטיפתו" של תובע 1 מתובעת 2 נכונים - זאת משלא הוכיחו התובעים כשל כלשהו מצד משרד הבריאות בפיקוח על בית החולים. קל וחומר משהוכח כי הדברים לא היו ולא נבראו, ותובע 1 ננטש ע"י תובעת 2, וכי לא היה כל כשל מצד בית החולים, ובדאי לא מצד משרד הבריאות כגורם מפקח פיקוח על.
42. התובעים טוענים בסיכומיהם, כי יש לזקוף לחובת המדינה את העדרם של מסמכים נוספים ביחס ללידה. אלא שהדברים אינם נכונים ואף אינם רלוונטיים, ונסביר:
- התובעים טוענים כי על פי תקנות בריאות העם (שמירת רשומות), תשל"ז-1976 קיימת חובה לשמור על ספר לידות וגיליון סיכום מחלה למשך 100 שנה.
- אלא שראשית לכל יצוין, כי תקנה 4 לתקנות אלו, הקובעת כי יש לשמור רשומות בהתאם ללוח שבתוספת השנייה, מחריגה בס"ק ד' מוסדות של המדינה. ולפיכך - ממה נפשך? אם בית החולים בתר, שלא היה בבעלות המדינה, הוא זה שלא שמר רשומות, על מה ילינו התובעים נגד המדינה? ואם הרשומות עברו לשיטת התובעים לבית חולים של המדינה (וזו ספקולציה של התובעים בלבד), הרי שהתקנות כלל אינן רלוונטיות, הן בגלל ההחרגה האמורה, והן מאחר שלא מדובר בספר הלידות ובגיליונות סיכום מחלה של בית החולים הממשלתי!
43. מעבר לכך, כדי שהקונסטרוקציה של התובעים תצלח, צריך להניח כי בית החולים בתר שמר את מסמכי הלידה של תובע 1 משנת 1969 ועד 1976 (מועד התקנת התקנות) - ואין אנו יודעים זאת, וכן כי הוא העביר את כל המסמכים, כולל אלו הקשורים ללידת תובע 1, עם סגירתו למוסד הקשור למדינה, ואף את זאת איננו יודעים.
- בסיכומי התובעים (סעיף 8) נכתב כי "סביר להניח שהממונה על בית החולים בתר ציית לחוק והעביר את הרשומות לבית חולים ממשלתי". אם כן: בית החולים בתר - לשיטת התובעים - עוסק בשיטתיות בחטיפת תינוקות מאימותיהם, תוך מסירת מידע לאמהות כאילו התינוק מת, והעברת התינוקות "מתחת לשולחן", בניגוד לחוק, ובלי ידיעת משרד הרווחה לאימוץ. את כל הפשעים המחרידים עושים בבית החולים, אבל בתוך כל זה מאוד מקפידים, לשיטת התובעים, על שמירת תקנות בריאות העם (שמירת רשומות), תשל"ז-1976. זאת ועוד. אנו גם צריכים להניח, שבמסמכים האמורים, שבת החולים הקפיד כל כך להעבירם, יהיה תיעוד לפשעים התמורים שלו.
- ואכן, לשיטת התובעים, מה היינו אמורים למצוא באותם מסמכים? הלא התובעים מאשימים את בית החולים בתר במעשים פליליים חמורים ביותר של גניבת תינוקות מאימותיהם. האם בית חולים שעושה כאלו מעשים - לשיטת התובעים - ידווח על כך למשרד הבריאות?
44. אולם האמת היא שבת החולים בתר לא הסתיר דבר, ולא היה צריך להסתיר דבר: הלא בית החולים בתר הוא ששלח למשרד הפנים את ה"הודעה על לידת חי", ת/29, כדת וכדין, וכפי שהוא מחויב לעשות

לפי סעיף 6 לחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965, המטיל חובה על מוסד בו ארעה לידה לדווח עליה למשרד הפנים.

הנה כי כן: בית החולים בתר דיווח על לידת חי למשרד ממשלתי (משרד הפנים). יתרה מזו: הוא מסר את תובע 1 פיזית לידי משרד הרווחה - חי וקיים. מדוע, אם כן, שבמסמכי הלידה יהיה כתוב שהתינוק מת? לפיכך ברור, שגם אם היינו מוצאים אחרי 40 שנה את מסמכי הלידה של תובע 1 בארכיון בית החולים בתר, אין שום סיבה להניח שהיה כתוב בהם דבר העומד בסתירה לעובדה שנוול תינוק חי.

45. אין כל רלוונטיות לע.א. 7766/08, הנזכר בסיכומי התובעים, שם הוטלה אחריות על בית חולים בגין טיפול שנערך בו בשל רישומים חסרים: במקרה שלפנינו, לא מדובר כלל ברישומים שנערכו ע"י בית חולים ממשלתי, אלא ע"י בית חולים פרטי, אין כל הוכחה שרישומים אלו הגיעו אי פעם לידי הנתבעת אין כל ביסוס לחובה לשמור אותם. בנוסף, בע.א. 7766/08 הבסיס לחיוב הנתבעת, הייתה ההנחה שעל פי הרישומים היה ניתן לקבוע אם הייתה התרשלות של הגוף **שערך את הרישומים**, ומכיוון שהוא לא שמר אותם, הדבר הוחזק לרעתו. אולם במקרה שלפנינו אין ברישומים כדי לקבוע אם **משרד הבריאות** התרשל, אלא אם בית החולים בתר התרשל, ולפיכך אין כל רלוונטיות לפסק הדין הנ"ל.

46. מעבר לנדרש גם אם היה מתהפך נטל הראייה, אין כל ספק שהנתבעת הוכיחה מעל כל ספק כי סיפורה את תובעת 2 הינו סיפור בדים מתחילתו ועד סופו.

47. עוד קובלים התובעים בסיכומיהם (סעיף 6) על כך שתינוק נשאר בבית החולים חודש ימים ו"האם לא גונבה עובדה זו לידעת משרד הבריאות מה נעשה עם התינוק", ורואים בכך משום התרשלות של משרד הבריאות. אין טענה זו כל שחר:

ראשית וכאמור אין כל ראייה שבית החולים בתר דיווח בפועל למשרד הבריאות על עובדה זו. מכל מקום, התובעים לא הצליחו להצביע על מקור המחייב את בית החולים לדווח **למשרד הבריאות** על נטישת התינוק. ואכן נטישת התינוק הינה עניין למשרד הרווחה ולא למשרד הבריאות. מה אמור משרד הבריאות לעשות עם המידע, הן בכלל והן לאחר שמשרד הרווחה קיבל את תובע 1 לטיפולו?

העובדה שתובע 1 היה חודש בבית החולים, יכולה להיות מוסברת הן במצבו הרפואי אחרי הלידה הקשה, והן בצורך במציאת מקום לתובע 1 אחרי נטישת אימו אותו.

48. לנוכח כל האמור לעיל, יש לדחות את תביעת נתבעת 2 נגד משרד הבריאות על הסף מתמת התיישנות, ורק לחילופין לגופה, בהיותה תביעה מופרכת, חסרת כל בסיס והמצאה של ממש מתחילתה ועד סופה.

49. למען הזהירות בלבד נוסף, כי לתובעת 2 אשם תורם בשיעור 100% לנזקה, מאחר שאם טענתה היא כי נגרמו לה נזקים עקב העובדה שבמשך שנים נשלל ממנה בנה, הרי שהיא לא הייתה צריכה לוותר עליו מלכתחילה, ואפילו לגרסת החטיפה הבדויה, הרי היה עליה לנסות לברר האם באמת בנה מת, דבר שלא היה פשוט ממנו לבירור, ובהמשך - לשיטתה - לקחת אותו אליה זמן קצר לאחר עזיבת בית החולים (בהיותו בן חודש במעון אמנה).

50. מכאן נעבור לתביעת התובעים בגין סיווגו של התובע כמי שסובל מפיגור והשמתו במעון מקים. לשם כך נתאר תאור כרונולוגי קצר את קורות תובע 1. בהמשך הסיכומים נרחיב בהיבטים מסוימים של חייו, הרלוונטיים לתביעה שבפנינו.

תובע 1 - תאור כרונולוגי

כללי - לאופן הוכחת אירועים שארעו לפי עשרות שנים

51. על האירועים שהתרחשו לפני יותר מ- 40 שנה, לאחר לידתו של תובע 1, ניתן ללמוד מהמסמכים שהוגשו לבית המשפט הנכבד וכן מהאופן שבו נהג משרד הרווחה לפעול במקרים דומים.

נקדים ונאמר כי אין כל יכולת למדינה להביא עדים על אירועים שהיו לפני 40 שנה, בבית החולים בתר שנסגר, ובמעון אמנה שנסגר. ברור שגם אם היה ניתן לאתר עובדים, הם לא היו זוכרים את ענייני הספציפי של תובע 1 שהיה אחד מיני רבים. זהו, אם כן, מקרה ברור, בו עיתוי הגשת תביעה - עשרות שנים לאחר התרחשות האירועים הנטענים, יכולה לעמוד אך לרעת התובעים.

52. מובן מאליו, כי בחלוף שנים כה רבות, ובהתחשב בביעור מסמכים וכיוצא"ב, הסיכוי להימצאותם של כלל המסמכים קטן מאוד.

53. התובעים מרבים לתקוף בסיכומיהם את העדרם של מסמכים, ובפרט מהתקופה המוקדמת שלפני כניסתו של תובע 1 למעון מקים, ומסמכים הקשורים להחלטה על הכנסתו למעון. בתשובה לטיעוניהם נבקש לאמץ את שנקבע בפס"ד ששון:

"הערה נוספת עניינה בטענת ב"כ התובע ולפיה, משהתברר בשנת 2000 כי אין התובע לוקה בפיגור שכלי, הנטל על הנתבעת ועל המוסד להוכיח כי הייתה הצדקה להשמתו במוסד ולשהייתו בו במהלך השנים. משלא המציאו את תיקו האישי יש להסיק לחובתם כי לו היה התיק מוצג, היה בתוכנו כדי לתמוך בתביעה.

אין בידי לקבל טענה זו. הנטל על התובע להוכיח את תביעתו, ואיני סבורה כי קביעת ועדת האבחון משנת 2000 הופכת, כשלעצמה, את הנטל. מכל מקום, וכפי שעוד נראה, עמדתי היא כי גם לו הועבר הנטל לנתבעים, הרי שהם עמדו בו. אשר למשמעות הראייתית שמבקש ב"כ התובע להסיק מהעדרם של מסמכים הנוגעים לתובע, ככל שהדברים נוגעים לנתבעת, היא לא הייתה אמורה לנהל את תיקו האישי של התובע במוסד. ובכל הנוגע למסמכים אחרים, המדובר בתביעה המתייחסת לאירועים שתחילתם בשלהי שנות השבעים, ויש לקבל כי חלק מן המסמכים הרלוונטיים אינו מצוי עוד בידי הנתבעת (סעיף 5 לתצהירה של ד"ר עמינדב). אשר למוסד, אין חולק כי בשנת 1999 החלה לנהל אותו עמותה אחרת, ואין כל סיבה להניח כי תיקו של התובע לא הועבר אליה, יחד עם כל המסמכים הרלוונטיים. יוער, כי מלכתחילה כלל התובע את העמותה החדשה בכתב התביעה, אולם ביקש למחוק אותה עוד בטרם החל ברור המשפט לגופו. לא למדתי מה מנע מב"כ התובע לפנות לאותה עמותה ולבקש את התיק, ולא שמעתי מפיו טענה כי עשה כן ונענה בשלילה או בטענה כי התיק איננו..."

54. כאמור, במקרה שלפנינו קיימים מספר מסמכים מהתקופה המוקדמת. אין כל סיבה לפקפק באמיתות מסמכים אלו, הן בהיותם רשומה מוסדית, והן מאחר שלא הוכנו לצורך תביעה זו, כמובן. לכך ניתן

להוסיף את ההסתמכות על עדויות בדבר הנוהל שלפיו פעלו במקרים מסוג זה בעבר, כאשר אין סיבה לסבור כי נהגו אחרת במקרה של תובע 1.

מהלידה ועד הכניסה למעון מקים

55. על פי ת/1, תובע 1 נולד במשקל לידה ניכר של 5,460 ק"ג. הלידה הייתה ממושכת ובמלקחיים. הייתה אספיקציה של הילוד. בגיל חודש הועבר תובע 1 למעון "אמנה". התפתחותו הייתה איטית. התהפך בגיל 10 חודשים, עמד בגיל שנה ושמונה חודשים, הלך בשנה ותשעה חודשים. בגיל שנתיים טרם דיבר.

56. ההנחה ביחס לתובע 1 מצד הגורמים שטיפלו בו במשך השנים, וגם ההנחה של משרד הרווחה, הייתה כי תובע 1 ננטש. הדבר התבסס לא רק על המסמכים המצויים בתיק, אלא גם על ההיגיון: המדובר בילד שבפועל הוריו אינם לציודו. "תעודת לידת חי" מבית החולים ת/29 רק מאמתת ידיעה זו. משכך ברי כי בניגוד לנטען ע"י התובעים, משרד הרווחה לא היה צריך לנסות לאתר את הוריו של תובע 1. כפי שהסבירה בתצהירה חיה עמינדב, מנהלת האגף לטיפול באדם עם פיגור שכלי במשרד הרווחה, במקרה של תינוק שננטש ע"י הוריו, משרד הרווחה אינו רודף אחרי ההורים הנוטשים, שנים אחרי בחירתם זו, כשהם ממשיכים לחיות את חייהם, וברור כי אילו רצו היו מבררים בעצמם מה עלה בגורל ילדם.

57. בהיות תובע 1 בן חודש הוא הועבר למוסד בשם "אמנה" בחיפה, מוסד שטיפל בילדים ללא הורים או שהוריהם לא היו מסוגלים לגדלם. כפי שהעידה חיה עמינדב בתצהירה, מוסד זה נסגר לפני שנים רבות.

58. בהיותו כבן שלוש שנים, בשנת 1972, הועבר תובע 1 למשפחת אומנה ביבניאל. שם שהה במשך כארבע שנים.

59. בגיל שש וחצי נבדק בתחנת אבחון של השרות למפגר, בחיפה (ת/1). כפי שהסבירה חיה עמינדב "תחנת אבחון למפגרים" הייתה גורם ששימש בעבר גורם מאבחן וממליץ למשרד הרווחה, ביחס למי שהתעורר חשד לגביו כי הוא אדם עם פיגור שכלי. סביר להניח כי כמו במקרים אחרים, המשפחה (האומנת), או גורמי החינוך במוסדות בהם התחנך תובע 1, זיהו אצלו סימנים שהביאו אותם לפנות לגורמי הרווחה ביבניאל. אין בידי משרד הרווחה תיעוד על כך, אולם זה התהליך המקובל, ויש להניח כי גורמי הרווחה ביבניאל פנו לאגף לטיפול באדם עם פיגור שכלי, וכי תאור הסימנים על ידם הביא להחלטה להעביר את ענינו של תובע 1 לבדיקה בתחנת האבחון. זה היה האופן שבו בד"כ הגיעו אז ילדים לתחנת האבחון.

60. בבדיקה בתחנת האבחון (ת/1) האב האומן דיווח על הפרעות התנהגות של הילד, כי הוא חסר ריכוז, אגרסיבי, הרסני וסובל מהתקפי זעם. בתקופה זו ביקר במשך שנתיים בגן דתי רגיל ביבנאל, בבדיקה מתועד הדיווח של הגננת שאינו חברותי וחסר ריכוז. תובע 1 נבדק בבדיקה כללית, בבדיקה נוירולוגית ובדיקה פסיכולוגית. מסקנות הבדיקה הפסיכולוגית היו כי לתובע 1 פיגור שכלי לפי מבחן

וכסלר וכן ש- "הבנתו היסודית בפתרון בעיות קונקרטיות מחיי היום יום, יכולת השיפוט והתמצאות כללית עדיין ברמת פיגור חמור". כן נקבע כי התפתחותו המוטורית הינה כשל ילד בן חמש וחצי, כי הוא זקוק למסגרת של כתיב א' מיוחדת לילדים מפגרים מרמתו. המסקנות האבחנתיות של תחנת האבחון היו כי לתובע 1 פיגור שכלי, הפרעת התנהגות ופזילה. על פי האמור בדו"ח, בדיקות התובע בתחנה נעשו ביום 26.5.76 וההמלצות ביחס לתובע ניתנו ביום 25.8.76.

61. כאמור ב-1/ת, האב האומן לא היה מוכן להשאיר את הילד בביתו, נימק זאת בגלל הפרעות ההתנהגות של דוד, ובכך שמספר הילדים בביתו גדול והיה מעוניין לצמצמו.

62. בעקבות כל זאת הועבר בשנת 1976 תובע 1 למעון מקים ברמלה. מקום בו שהה עד שנת 1999.

יצוין כי אין כל שחר למסקנה הנטענת בסיכומי התובעים (עמ' 8) כי ההחלטה על הכנסת תובע 1 למוסד נפלה לפני קבלת המלצת ועדת האבחון. אין לכלל כל ראייה שהיא, ולא לחינם התובעים אינם מציינים, מי לשיטתם החליט על כך, למה היה מי שרצה להחליט כך, ולשם מה קוימו שלל בדיקות של מומחים במסגרת תחנת האבחון, אם ממילא אין להם כל משמעות.

63. המלצת תחנת האבחון ביחס לתובע הייתה בין היתר להמשך מגורים במסגרת של משפחה אומנת.

כאמור בתצהירה של חיה עמינדב, תחנת האבחון שימשה בזמנו כגורם ממליץ בלבד, אך מכל מקום, איתור משפחה אומנת, אינו דבר פשוט, גם כאשר מדובר בילדים שאינם סובלים מנכויות, והתנהגותם אינה יוצאת דופן. במקרה כמו זה של תובע 1, בהתחשב בגיל בו היה מדובר, בבעיות ההתנהגות שלו, ובכישלון אצל המשפחה האומנת שניסתה לגדלו, הקושי גדול פי כמה. אפשרות של אימוץ ילד כזה היא אף נדירה ביותר וכמעט בלתי אפשרית, מאחר שמועמדים לאמץ, רוצים ילדים צעירים יותר, ובעיקר בריאים.

יש לדחות את טענות התובעים לאי הבאת ראיות מצד הנתבעת על הניסיונות למצוא לתובע 1 משפחה אומנת. הבחירה להגיש תביעה 40 שנה לאחר ההתרחשויות המתוארות בה, לא יכול לעמוד לרועץ לנתבעת. נפנה לעניין זה לעדות חיה עמינדב בסעיף 5 לתצהירה ועמ' 1087 שורה 10 ואילך.

יש לפיכך להסתמך על האופן שבו טיפלו במקרים דומים, ולהסתמך על ההנחה שלא הייתה כל סיבה להעביר את תובע 1 למוסד אילו הייתה אפשרות לשבצו במשפחה אומנת. אם לא היה רצון לפני הכל לחפש משפחה אומנת לתובע 1, ואילו רצו, כשיטת התובעים, "לזרוק" את תובע 1 למוסד, אין הסבר מדוע בוצע הניסיון הראשון של המשפחה האומנת (נסיון שנכשל).

64. גם המומחים מטעם הנתבעים הסבירו על הקושי במציאת משפחה אומנת במצב כזה: פרופ' נוי, המומחה מטעם נתבעות 4 ו-5 הסביר כי הרבה פעמים לא כולם מתאימים למשפחה אומנת, משום שאין הרבה אנשים שמוכנים לקחת בגיל 7 ילד לאומנה, בודאי עם הפרעות התנהגות קשות ובעיה אורגנית מלידה, ואז הפתרון היחיד הוא מוסד (עמ' 29 משורה 13).

65. והוסיף ד"ר כץ, המומחה מטעם הנתבעת, כי כלל לא בטוח שמשפחה אומנת, הייתה מתאימה יותר לתובע 1, ומכל מקום היא לא פתרון מצוי (עמ' 175 שורה 22):

"לא יודע, בהתחשב, הכל בהתחשב בנסיבות. אני יכול להגיד לך, א' אנחנו פה חושבים היום ותמיד יש לנו את המציאות של היום מול העבר. אבל גם מתוך, אם אני בוחן את המציאות של היום, הסיפור אמרתי גם מקודם, אנחנו עושים גם היום כל מאמץ נעשה כדי לא לשלב את האנשים האלה למסגרות פנימיות אבל עדיין האלטרנטיבה היום, ואני מתאר לעצמי שבעבר זה כנראה היה עוד יותר בולט ובטוח. האופציה של משפחות אומנה היא אופציה מאוד שברירית נגיד את זה ככה ומשענת קנה רצוף. המשפחות האלה לא פעם יותר בעייתיות ממה שהיינו רוצים לראות את זה. אז אני לא יודע מה המרחב תמרון, כי פה נקודה מרכזית זה עד כמה המסגרת של משפחת אומנה היא רלוונטית או לא רלוונטית כי זה המפתח, אם אפשר להחזיק אותו בקהילה ומשמה לשלוח אותו לאיזושהי מסגרת חינוכית אחרת או לא. ואז זה הופך להיות מסגרת פנימית עם כל המגבלות. בנסיבות הקיימות אני כבר אומר, גם היום עם כל המאמץ והרצון הטוב, המסגרות של משפחות אומנה זה מסגרת בעייתיות, לגבי אז אני מתאר לעצמי שזה היה עוד יותר..."

ד"ר כץ הוסיף והסביר כי אפילו היום, כאשר עושים כל מאמץ שהילדים הללו ישארו במשפחה, כאשר אין משפחה, קשה למצוא אומנה, ובהעדר ברירה מכניסים גם היום למסגרות פנימיות (עמ' 168 שורה 12).

בנסיבות אלו טענת התובעים בסיכומיהם (עמ' 62) כאילו המומחה מטעם הנתבעת לא התמודד עם נושא ההמלצה למציאת משפחה אומנת לתובע 1, פשוט אינה נכונה.

66. פרופ' נוי הוסיף ביחס לשאלה מה עדיף מוסד או משפחה אומנת (עמ' 32 שורה 7):

"אתה יכול להראות... שהרבה פעמים ממוסד יצאו אנשים שהם מלח הארץ והם בתפקידים בכירים ובתפקוד מאוד גבוה, ואתה יכול לראות במשפחה אומנת, שמישהו נכנס והיו שם עוד ששה ילדים כמו שהיה כאן, ואולי הוא לא קיבל את תשומת הלב. השאלה היא לא המסגרת, השאלה היא הגרייה. האם היה שם משהו שגירה, האם היה משהו שעשה סימולציה ללמוד, האם היה אפשר ללמוד. זה הפונקציות שקובעות. להגיד כותרות שמשפחה אומנת... זה לא להיכנס לעולם התוכן, ובכותרות האלה אני אראה לך דוגמאות מפה ואראה לך דוגמאות משם. ואני עומד על דעתי שאין שום עבודה פרוספקטיבית פיר רביו, שתראה לי הבדל ב-out come בין שתי החלופות האלה. זה שיהיה קודם כל ברמה העובדתית".

67. מכל מקום נשים לב, כי ביחס לתחנת האבחון, שקבעה כי תובע 1 סובל מפגיור בשנת 1976 (ת/1), התובעים טוענים דבר והיפוכו: מחד גיסא הם מלינים על הנתבעת על שהסתמכה על המלצת תחנת האבחון בקביעה שתובע 1 סובל מפגיור, ומאידך גיסא מלינים על כך שהנתבעת לא קיימה את המלצותיה של תחנת האבחון למצוא לתובע 1 משפחה אומנת. את ההסבר לאי היכולת למצוא משפחה אומנת בנסיבות האמורות הבאנו לעיל, אלא כאן אנו מבקשים להסב את תשומת הלב לפרדוקס בטיעוני התובעים, שמחד גיסא הם טוענים כי לתחנת האבחון אין כל משמעות, והיא הליך לא חוקי, אך מאידך גיסא, ובו זמנית, הם טוענים לרשלנות באי קיום ההמלצה לשבץ את תובע 1 במשפחה אומנת, שניתנה במסגרת ההליך הלא חוקי וחסר התוקף לשיטתם.

68. חיה עמינדב הסבירה בתצהירה כי בשנות ה-70' (וכאשר מדובר בקטינים - גם היום), האלטרנטיבה היחידה למשפחה ביולוגית או אומנת (או אימוץ) הייתה שיבוץ במעון פנימייה. יש להניח כי זו הייתה

הדרך האפשרית היחידה לטיפול בתובע 1, בהתחשב באפשרויות שהיו קיימות אז, בבעיות מהן סבל, בנתונו האישיים, ובעובדה כי הוא לא הסתדר במשפחה אומנת.

בשנות ה-70, לא היה הצע רב של מעונות לילדים שסבלו מפיגור קל (מרבית הילדים הסובלים מפיגור קל - אז והיום, גדלו וגדלים במשפחותיהם הביולוגיות). היו באותה תקופה מספר מצומצם של מעונות כאלה. הדבר נבע הן מתקציבים שהיו אז פחותים בהרבה מהיום, והן מהעובדה שהידע המקצועי בטיפול באוכלוסיית הסובלים מפיגור קל וגבוליים, היה פחות לעומת הידע כיום, הן בעולם והן בארץ, ושיטות האבחון היו הרבה פחות מתקדמות. ב-10 השנים האחרונות הוקמו מגוון מסגרות, גם לילדים וגם למבוגרים, המותאמות ספציפית לצרכים שונים של אוכלוסייה זו, ובכלל זה טיפול בקהילה (הוסטלים למבוגרים וכו'), אופציות שכלל לא היו קיימות בשנת ה-70.

69. בסעיף 8 לסיכומי התובעים הם מצטטים את חוק הסעד (טיפול במפגרים), תשכ"ט-1969 (להלן: "חוק הסעד"), ובהדגשה יתרה את סעיף 7א, הקובע כי בקביעות סידור חוץ ביתי יתן ועדת האבחון עדיפות לדירורו של המפגר בקהילה. מה שאין הם מציינים בסכומיהם הוא כי מדובר בסעיף שהוסף לחוק בשנת 2000, במסגרת תיקון מס' 4 לחוק (נפנה לספר החוקים 1742 מיום 25.6.00), היינו שנתיים אחרי עזיבת תובע 1 את מעון מקים ו-24 שנים לאחר מתן ההחלטה על השמתו במעון מקים. ברור כי הוספת הסעיף לחוק הסעד בשנת 2000, נבעה מהשינוי שחל בשנים האחרונות עם התרחבות האופציות של מגורים בקהילה.

70. בהקשר של האופציות שעמדו בזמנו על הפרק, נפנה גם לעדותו של אמיר שוורץ (עמ' 968 שורה 13):
 "הוא קיבל באותם נקודות זמן שבהם מדובר, מהרגע שהוא נכנס למעון עד הרגע שהוא יצא, את השירותים ואת התנאים הכי טובים שהמדינה הייתה יכולה לתת לו באותו זמן... הכלים שהיו אז למדינה בשנות ה-60' וה-70' וה-80' הם שונים מאשר היום... המדינה השתמשה בשירותים בצורה מאוד קמצנית כי זה מה שעמד לרשות המדינה. ההבדלים בין פיגור לאנשים לא מפגרים היה מאוד מינוריים.
 כיום המדינה מציעה שירותים הרבה יותר משמעותיים, גם ברמת האבחנה, גם ברמת הטיפול, גם ברמת המסגרות שהמדינה יכולה לאפשר לאנשים עם פיגור שכלי והפרעות התנהגות טיפול רפואי אחר שמתאים. מה שהותאם אז דודו קיבל...
 בשנות ה-60' וה-70' כשהמדינה פיתחה את השירותים עד סוף שנות ה-80', גם הידע בעולם היה מאוד בעייתי בקטע של טיפול באנשים עם פיגור שכלי והפרעות התנהגות. זה היה קטע, דברים מאוד מאוד קלושים בקטע של הידע. כיום יש טיפולים מניעתיים, יש היום טיפולים רפואיים, טיפולים פסיכיאטריים, יש טיפולים תקציביים, טיפולים קהילתיים, טיפולים רבים מאוד שמאפשרים למדינה להתמודד עם אותם 1800 איש שנמצאים אצלנו במערכת, הרבה יותר טוב מאשר בעבר."

71. כמובן שהמצב האידיאלי מבחינת משרד הרווחה הוא שיהיו מסגרות רבות, המתאימות בדיוק רב לכל בעל לקות, כולל צוות גדול, המורכב מהמטפלים המעולים ביותר בכל תחום, ושיינתנו בהם הטיפולים הטובים ביותר הקיימים כיום, לכל מטופל. אולם בפועל יש להתחשב גם כיום במגבלות תקציביות ובמגבלות כוח אדם. מכל מקום, לפני עשרות שנים, ההיצע של אפשרויות הטיפול בילדים המוגדרים כילדים עם פיגור קל או גבוליים היה מצומצם בהרבה לעומת האפשרויות היום, והיכולות שהיו אז לתת מענה ספציפי לכל ליקוי וליקוי היו פחותות בהרבה.

72. מעון "מקיס", בו שובץ תובע 1, שימש בתקופה הרלוונטית כמעון פנימייה לילדים ונוער. המעון כלל בתחילה ילדים עם קשיים משפחתיים סביבתיים וילדים עם פיגור קל וגבולי. בהתחלה כ- 80% מהדיירים היו ילדים נטושים ועזובים ולא מפגרים, ובהדרגה השתנה היחס כך שמרבית הדיירים היו עם פיגור שכלי קל-בינוני. בשלב מסוים הדיירים החדשים שהופנו למעון היו רק דיירים שסבלו מפיגור קל - בינוני, במקביל לכך שרוב דייריו הותיקים המשיכו לשהות בו. מעון "מקיס" היה מעון פרטי, שמשרד הרווחה שלח אליו דיירים, והעביר תשלומים עבור שהייתם בו. מעון מקיס התאים לפרופיל של תובע 1 כפי שנקבע ע"י תחנת האבחון (פיגור קל).

שהותו של תובע 1 במעון מקיס

73. כפי שנפרט בהרחבה בהמשך, מעון מקיס שימש תחליף לבית ומשפחה לתובע 1. ברור כי מעון לעולם לא יוכל להיות תחליף למשפחה ביולוגית חמה ואוהבת, אך בהעדר משפחה ביולוגית או אחרת שתוכל לטפל בתובע 1, ובנסיבות שהיו, שימש המעון כבית ומשפחה, והעניק לתובע 1 קורת גג, מזון, מלבוש, חינוך, תרבות והכנה לחיים ככל שניתן בהתחשב ביכולותיו של תובע 1, ויחס חם, במגבלה של מעון, שאינו כמו משפחה ביולוגית. תובע 1 למד והתפתח במעון, ובסופו של דבר אף הצליח להגיע לעצמאות חלקית בכך שגר בהוסטל ויצא מידי יום לעבודה.

74. במקביל התאפיינה שהייתו של תובע 1 במעון בהפרעות התנהגות קשות מצידו, שכללו אלימות קשה ביותר שלו כלפי חניכים ומדריכים, וזאת כהמשך לאלימות שגילה כילד, כאשר הסכנה ממנו גברה ככל שגדל, עד כדי העדר יכולת של המעון התמודד עימו.

75. בשנת 1998 נשלחו התובע, וחניכים נוספים במעון מקיס לוועדת אבחון, בה נקבע כי התובע אינו מפגר, אלא שיש לו יכולת שכלית בתחום הנורמה הנמוכה (רווחה/2).

76. מי שהוצא ממעון מקיס וממעונות דומים, בעקבות קביעה כי אינו מוגדר כאדם עם פיגור שכלי, היו דיירים, שגם אם לא הוגדרו עוד כבעלי פיגור שכלי, היו בעלי מוגבלויות שחייבו תמיכה אינטנסיבית בסביבה מוגנת. כך לדעת משרד הרווחה היה גם תובע 1. לפיכך לאחר החלטת ועדת האבחון בשנת 1998, הוחלט במשרד הרווחה על העברת הטיפול בעניינו של התובע מהאגף לטיפול באדם המפגר, לאגף השיקום במשרד הרווחה.

77. במקביל משרד הרווחה החל בניסיון למצוא לתובע 1 שיבוץ במוסד מתאים לצרכיו בהתאם לאבחנה משנת 1998. כפי שהסבירה חיה עמינדב בתצהירה, דייר האמור לצאת ממסגרת שבאחריות המשרד לא מוצא בלא לוודא כי יש גורם מטפל מוסמך אחר המטפל בעניינו. הסיוע במקרה של דיירים שיצאו ממעון למפגרים הינו באמצעות אגף השיקום של המשרד, תוך עירוב מחלקת הרווחה ברשות המקומית שאליה שייך הדייר לשעבר.

מינוי אפוטרופוס

78. בשנת 1989, עוד בהיותו של תובע 1 במסגרת המעון, הגישו נציגי היועץ המשפטי לממשלה במשרד הרווחה, בקשה למנות לתובע 1 אפוטרופוס. בית המשפט המחוזי בתל אביב הורה על מינוי אק"ם לאפוטרופוסות (נתבעת 4) כאפוטרופוס לתובע 1.
79. ההנחיה במשרד הרווחה היא כי אדם הסובל מפיגור שכלי שהגיע לגיל 18, יש למנות לו אפוטרופוס (כמובן אם אין אפוטרופוס טבעי – הורים) (עמ' 999 שורה 15).
80. מלכתחילה טענות התובעים ביחס למינוי אפוטרופוס לתובע 1 לא היו ברורות: ראשית, ההחלטה על מינוי אפוטרופוס לתובע 1 היא החלטה שיפוטית, וככזו היא חסינה מפני תביעה בנוזיקין, גם אם הייתה מוטעית, והיא כלל לא הייתה מוטעית. עוד נאמר כי ממילא התביעה לא הוגשה כלל נגד מערכת בתי המשפט.
81. שנית, הטענה כלל אינה ברורה: הרי התובע טוען שהזניחו אותו במעון מקים, לפיכך על מה ילין, לשיטתו, נגד משרד הרווחה, על כך שמשרד הרווחה ביקש למנות לו אפוטרופוס? להיפך, נראה שאם לא הייתה המדינה מבקשת למנות לו אפוטרופוס, היה זה חלק מעילת תביעתו הנוכחית.
82. התובעים טענו, כי היה צורך לזמן את תובע 1 לדיון בבקשה למינוי אפוטרופוס. בהתייחס לכך נציין כי על פי סעיף 36 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות התשכ"ב-1962 ישמע החסוי רק אם הוא מסוגל להבין בדבר וניתן לברר דעתו. יזהר דמארי הסביר בעדותו בנושא זה (עמ' 1367 שורה 25) כי על פי נוהל שקבע כב' השופט פורת, מקום בו חסוי יכול להביע דעתו, יביע דעתו בכתב בעניין, וזאת אחרי שכב' השופט פורת למד על פרופיל הדיירים במעונות.
- נסיה יעקובי העידה כי היא הסבירה לתובע 1 מה תפקיד האפוטרופוס לפני שתובע 1 כתב את הסכמתו למינוי אפוטרופוס (עמ' 1226 שורה 23), ויזהר דמארי העיד, כי תובע 1 היה מאוד מעוניין ולחץ לקבל אפוטרופוס, לאחר שראה את מה שמקבלים החניכים האחרים (עמ' 1377 שורה 1).
- לפיכך, אם הייתה הבנה של תובע 1 במהות מינוי אפוטרופוס, הרי שדעתו נשמעה. ואם תובע 1 לא הבין את משמעות מינוי אפוטרופוס, ממילא לא הייתה חובה לפי החוק לשמוע את דעתו, וחזקה על כב' השופט פורת שהחליט כראוי.
- יתרה מזו: במהלך ההתדיינות שאל בית המשפט הנכבד לא פעם, מה בעצם טענת התובעים בעניין אי הבאתו של תובע 1 לדיון בבקשה למנות לו אפוטרופוס. שהלא שבסופו של דבר ההחלטה למנות לתובע 1 אפוטרופוס הייתה מתחייבת, בודאי לשיטת התובעים עצמם כי תובע 1 נזנח במעון. התשובה שניתנה הייתה, שאם כשכב' השופט פורת היה רואה את תובע 1, הוא היה מבין מיד שתובע 1 אינו סובל מפיגור, ומורה לפעול להוצאתו מהמעון. טענה זו היא מופרכת לעצמה, אבל היא גם מוזרה כשהיא

באה מפי התובעים: אותם תובעים, שטוענים, וחוזרים וטוענים, שרק ועדת אבחון, המורכבת בדיוק מאותם תמישה חברי ועדה הקבועה בחוק, ושחייבת לכלול פסיכיאטר, רק הם בעלי היכולת לדעת אם אדם סובל מפיגור, וכל שאר בעלי התפקיד שקבעו זאת לאורך השנים ביחס לתובע 1, ובכלל זה תחנת האבחון, פסיכולוגים, וכו', אינם מסוגלים כלל לאבחן פיגור, אותם תובעים טוענים כעת כי דווקא השופט פורת (מבלי חלילה לפגוע בכבודו), דווקא הוא היה מיד מאבחן את תובע 1, וזאת על סמך שמיעתו בדיון המשפטי האחד.

אין לנו אלא להסיק שהתובעים החליטו "לירות לכל עבר" (במובן המטפורי כמובן), אולי איכשהו, משהו, יצליח...

בית המשפט העיר בעניין טענות התובעים ביחס להליך מינוי האפטרופוס (עמ' 69 שורה 9): **"יש גבול לכמה ביקורת אפשר לעשות על מי"**.

הוא הדין ביחס לשאר טענות התובעים לפגמים בהתדיינות בפני כב' השופט פורת. כך למשל, השאלה איזה רופא נתן את תעודת הרופא שצורפה לבקשה למינוי אפטרופוס. מעבר לכך שתקנה 5 (ב) לתקנות הכשרות המשפטית והאפטרופסות (סדרי הדין וביצוע), תש"ל-1970, הקובעת כי יש לצרף תעודת רופא לבקשה למינוי אפטרופוס, אינה מחייבת רופא בתחום מסוים דווקא, הרי שהטענה גם אינה מובנת: אילו הרופא היה ממליץ שלא למנות אפטרופוס ניתן אולי היה לדון בשאלה איזה רופא הוא. אך שמהמליץ למנות אפטרופוס - מה חשיבות הדבר? ואכן, גם בית המשפט ציין (עמ' 1379 שורה 21):

"כב' השופטת:
...בעצם בטענות שלך זה דבר והיפוכו לכאורה. אתה רוצה שימנו אותנו ב-85, מועד המכתב הראשון. אתה לא מרוצה שחיכו ארבע שנים ועכשיו אתה כל הזמן מתמקד בשאלת המינוי. אתה רוצה שימנו לו אפטרופוס או אתה לא רוצה שימנו לו? כי אתה כל הזמן שואל מה עשית ארבע שנים. אז אם היינו ב-85 ממנים לו זה היה יותר טוב או פחות טוב? אני לא מבינה מה העמדה. אני מבינה שיש טענות על ההתנהלות מיום המינוי. זה טענה, בסדר. אבל מה אתה רוצה, אתה חוזר כל הזמן לאותו מקרה של מכתב האורטופד.

עו"ד ע.רון:
אז אני אסביר לגברתי בשתי מילים. ראשית אני חושב שאם באמת לדודו היה אפטרופוס שהיה פועל כראוי אז סביר להניח שאנחנו לא היינו מגיעים לכאן על מה שאנחנו מגיעים. הם באים וטוענים שהם הרי זה אמרתי לך, בעולם האוטופי..."

כב' השופטת:

יצוין כי תוך כדי הסיכומים, מתגברות טענות התובעים ביחס למינוי האפטרופוס, עד שבעמוד 76 לסיכומים כבר קובעים התובעים, כי הצו התקבל "במרמה". לא פחות!

83. ועוד נציין כי טענת התובעים בסיכומיהם, כי משרד הרווחה לא הותיר לבית המשפט לבחור באפטרופוס הרצוי, בשל כך שמשרד הרווחה הציע את נתבעת 4 כאופטרופוס, מופרכת. בית המשפט היה יכול כמובן להחליט כל החלטה שהיא, ואם אישר את בקשת הנתבעת, חזקה כי הדבר נעשה אחרי הפעלת שיקול דעת.

מגדילים התובעים לעשות בסיכומיהם בהשמצת הפרקליטות, בכותבם כי בית המשפט נתן אז לפרקליטות אמון יתר, ויחס זה לפרקליטות השתנה מקצה אל קצה בשנים האחרונות. מעבר לכך שזוהי טענת חסרת שחר, השמצה ירודה שאין מאחוריה דבר, ומעבר לכך שעולה ממנה, כאילו שופט מחוזי ניתן להטעיה בקלות כה רבה, מעבר לכל אלה, מרוב להיטות להשמיץ את הפרקליטות, כנראה שהתובעים שכחו שמי שטיפל בתיק האפוטרופוסות הייתה הלשכה המשפטית של משרד הרווחה, ולא הפרקליטות, אבל מי מדקדק בקטנות כשעניין לנו לפזר רפש לכל עבר...

ועוד נציין, כי למרות שכבר בכתב ההגנה הובהר, מה שגם עולה מתיק הבקשה למינוי אפוטרופוס שהגישו התובעים עצמם (ת/43), כי מי שהגיש את הבקשה למינוי אפוטרופוסות לתובע 1 היא הלשכה המשפטית של משרד הרווחה (העוסקת במינוי אפוטרופוס לגוף), הרי שגם בסיכומיהם (עמוד 75) שבים ומעלים התובעים טענות נגד האפוטרופוס הכללי - יחידה במשרד המשפטים העוסקת באפוטרופוסות לרכוש, שלא הייתה מעורבת כלל במינוי האפוטרופוס לתובע 1.

מעורבות האפוטרופוס הכללי הייתה בפיקוח על האפוטרופוס בהיבט של ניהול רכושו של תובע 1 (אפוטרופוסות לרכוש), ובכל הכבוד, נזקיו הנטענים של תובע 1 בתביעה זו אינם קשורים לרכושו, ומכל מקום יובהר כי גם לעניין הרכוש, הפיקוח של האפוטרופוס הכללי, הוא פיקוח כללי ולא תחליף לאפוטרופוס הממונה.

לא ברור לפיכך מה הרלוונטיות של השאלה בסיכומי התובעים, האם נתבע 5 שלח דיווחים על כספי תובע 1 הזעומים שקיבל מידי שנה, ועוד יותר לא ברור מכוח מה נטען שהאפוטרופוס הכללי כשל בכך שלא פתח חשבון בנק לתובע 1. וכי תפקידו של האפוטרופוס הכללי לפתוח חשבונות בנק לחסויים?

84. מכל האמור לעיל עולה, כי החלטת משרד הרווחה לבקש מבית המשפט למנות אפוטרופוס לתובע 1, הייתה החלטה נכונה, ומכל מקום, בסופו של דבר, בית המשפט הוא שהחליט עליה, ויש לדחות מכל וכל את טענות התובעים ביחס להחלטה זו.

לאחר עזיבת המעון

85. כפי שתארה חיה עמינדב בתצהירה, לאחר סיום שהותו במעון מקים, הושם תובע 1 בהוסטל "גל" בחדרה באופן זמני, עד העברתו למקום אחר המתאים יותר לצרכיו. הוסטל "גל" משמש כהוסטל עצמאי של אגף השיקום. לאחר שהות במעון "גל" הוחלט להשימו בהוסטל "תפארת עלומים" אולם, לאחר יומיים של שהייה בו, החליט תובע 1 לעזוב, וחזר חזרה להוסטל "גל". במסגרת תוכנית הטיפול בהוסטל "גל" הוחלט כי תובע 1 יעבור להתגורר בדירת חדר באזור המרכז במימון אגף השיקום של משרד הרווחה, אך גם מאמץ זה לא צלח. תובע 1 בחר לעזוב מסגרות אלו.

86. בעוד שבהיותו במעון הצליח תובע 1 פחות או יותר להתמיד במקום העבודה, בין היתר בעזרת אנשי המעון ואנשי אקים לאפוטרופוסות, הרי שלאחר עזיבת המעון, הוא החליף מקומות עבודה רבים (עמ' 744 שורה 7 ואילך), וכדבריו (עמ' 770 שורה 22) הוא היה מחליף מקום עבודה "כל חודשיים שלושה".

תובע 1 - אלימות

87. עדויות רבות שנשמעו, וראיות רבות שהוגשו לבית המשפט הנכבד, מלמדות כי תובע 1 היה ילד אלים, שהפך לנער אלים ביותר, ולמבוגר אלים עד כדי סכנה לסובבים אותו.

לעובדה זו השלכות על מספר היבטים של תביעה זו, כפי שיפורט בהמשך הסיכומים. בחלק זה נביא את הראיות המלמדות על האלימות הקשה המאפיינת את תובע 1 לאורך כל השנים:

88. על האלימות שהפגין התובע כבר בהיותו ילד קטן, בתקופת היותו במשפחת משולם - המשפחה האומנת מיבניאל, העיד התובע עצמו (עמ' 716 שורה 7). הוא העיד כי היה אלים כבר אז, ואישר את דבריו בכתבת הטלוויזיה כי "כל בוקר הייתי לוקח את הכיסאות וזורק על הרצפה" ואח"כ אישר את דבריו בכתבה בידיעות אחרונות כי זרק כסאות על הגנת. עוד אישר את תיאור האב האומן כי תובע 1 היה "כוחני ומכה את החלשים".

יצוין כי לשאלה 4 לשאלון שהופנה לתובע (מוצג רווחה/1): "איך היית מתאר את התנהגותך אצל משפחת האומנה?" השיב תובע 1: "אהבתי את המשפחה, אך למיטב זכרוני הייתי שובב וננזפתי לא פעם". לשאלה 5: "האם במהלך שהותך אצל המשפחה האומנת היית מעורב במקרי אלימות?" השיב תובע 1: "...לא זכורים לי מקרי אלימות, פרט אולי למריבות רגילות בין ילדים". זריקת כסאות על הגנת בגן נשכחה לתובע 1.

במוצג ת/1 - דו"ח תחנת האבחון ביחס לתובע משנת 1976, נכתב כי המשפחה האומנת אינה מסכימה להמשיך ולהחזיק בתובע 1, בין היתר בשל הפרעת ההתנהגות שלו. התובע מתואר כך: "התנהגותו אינה שקטה, הוא מחוסר ריכוז, אגרסיבי, הרסני, מקבל התקפי זעם". נציין כי בתצהיר התשובות לשאלון (רווחה/1), תשובה 3, תובע 1 הצהיר כי תקופת שהייתו במשפחה האומנת הייתה התקופה הטובה בחייו, ואישר בחקירתו הנגדית כי לא היכו אותו אז, ונתנו לו אוכל, בגדים "והכל" (עמ' 718 שורה 1). דהיינו, אין כל קשר בין היחס שתובע 1 מקבל, לבין האלימות שטבועה בו.

89. על האלימות של תובע 1, כבר עם כניסתו למעון, העידה רעיה אביטל בתצהירה (סעיף 13), כי מאז הגעתו היו לתובע 1 בעיות התנהגות קשות, התקפי זעם התפרצויות אלימות. הוא היה מקלל הרבה וזורק חפצים. ההתקפים, שכללו אלימות כלפי חניכים ואנשי צוות, היו לאורך כל תקופת שהייתו במעון והיו מאוד קשים, כך שהצריכו טיפול תרופתי. אם תובע 1 לא היה לוקח תרופות, ההתפרצויות היו קשות ואלימות עד כדי סכנה להיות במחיצתו.

מנהלת בית הספר, נסיה יעקובי העידה בתצהירה (סעיף 27), כי גב' קוגן שילמה למשפחת משולם כדי שייקחו את תובע 1 אליהם לחגים, על מנת שלא ירגיש יוצא דופן, אך גם בתשלום סירבה המשפחה להמשיך בסידור, לנוכח האלימות של תובע 1. ניסיון למצוא משפחה אחרת נכשל גם הוא תוך זמן קצר לנוכח התנהגותו האלימה של תובע 1.

90. על האלימות של התובע במעון העיד הוא עצמו (עמ' 721 שורה 6 ואילך):

"ת: כן. הייתי מרביץ למדריכים גם, אם זה אסף דימרוט [צ.ל. "בימרו"], אם זה, הייתי גם מרים, הכיתי את רפי אהרוני.
ש: את החניכים היית
ת: כן
ש: היית מכה?
ת: כן. למה? כי הם היו זה, הם היו חודרים לי לתוך החדר, היו גונבים לי שמה מהפרטיות שלי.
כב' השופטת: היו גונבים מה, מאיפה?
ת: גונבים לי את הפרטיות".

וכן (עמ' 802 שורה 1 ואילך):

"ש: אז אני יכול להניח שאתה היית מין שליט כזה בין החניכים בבית, נכון?
ת: שליט לא אבל
ש: אף אחד לא התעסק אתך.
ת: סליחה, הייתי עובד כדי להשיג לעצמי את המטרות.
ש: אין לי בעיה עם זה, אבל אף אחד לא היה מתעסק אתך.
ת: נכון".

בעמ' 813 שורה 29 ואילך, מציין תובע 1 כי הוא היכה כדי לצאת מהמעון וגם בשל כך שגנבו לו דברים, וגם כשלא רצו לתת לו ללכת לעבודה, וגם כדי להגן על חלשים. להשגת מטרות אלו, כך הוא הסביר, הוא היה מכה חניכים ומדריכים כאחד. בהמשך הסביר כי הרים כיסא על אחיין שלו (אחרי עזיבת המעון) כדי שלא יקלל.

וכן הסביר (עמ' 814 שורה 13 ואילך):

"ת: לא לא לא לא, סליחה, הם לא יכולים לבוא, תשמע, הם לא יכולים לבוא כן ולכפות עלי ולקחת ממני דברים שאני אוהב, זה חוק בל יעבור מבחינתי.
ש: חוק בל יעבור
ת: כן, מבחינתי כן.
ש: לדודו דהאן לא יגידו מה לעשות בעולם.
ת: נכון, נכון, למה מי הם בכלל שיבואו יגידו לי מה לעשות?
ש: אתה צודק, אתה עושה מה שאתה רוצה.
ת: כן. מה זאת אומרת?..."

ובהמשך (עמ' 816 שורה 7):

"ת: מה זאת אומרת לא יגידו לך מה לעשות? מה זה סליחה סליחה, אם אני רוצה ללכת לעבודה ואני אחד שמסור לעבודה, הם יבואו יגידו לי לא לצאת לעבודה? למה מי הם בכלל שיבואו יגידו לי דבר כזה, אלא אם כן אנחנו רוצים שתצא לטיול, מה? אני לא רוצה, מה זה זכותי לא לצאת לטיולים, אני לא רוצה לצאת לטיולים, למה? כי אני רוצה ללכת לעבודה, העבודה יותר חשובה לי, הפרנסה שלי יותר חשובה לי מאשר לצאת לטיולים. לא ככה?
ש: נשאיר את זה פתוח.
ת: ואללה יופי".

91. תובע 1 אישר בחקירתו (עמ' 739 שורה 29), כי בשלב מסוים העבירו אותו לתדר נפרד במעון בגלל שהיה אלים, ואסרו עליו לעבור לתדרים של תניכים אחרים כדי שלא ירביץ להם. הוא אישר כי איים על המדריכה ולכן החליטו שיהיה במקום זה באחריות של אתראי משמרת, ואסרו עליך לארח תניכים בלי השגחה בגלל שהיה מכה אותם. הוא אישר כי היה מקרה שהוא ניסה לתנוק מדריך, כי הוא היה זורק חפצים על תניכים, כי היה מקרה שאיים בסכין על מדריך, וכי היה מקרה שהוא שבר דלת במעון (הוא ציין בהקשר זה (עמ' 756 שורה 22): "תראי, מופרע בכיתה הייתי כן"). כן אישר תובע 1 כי היה מקרה שמדריך בשם שמעון ניסה למנוע ממנו לפגוע בחניך והוא איים שידקור אותו, יכבה לו סיגריה בעין וירצח את החניך, הוא אישר ששחט כספים מחניכים, ואף אישר ש"יכול להיות" שהפסיק בגיל 18 ללכת למשפחת משולם, כי הם לא הסכימו להמשיך לארח אותו בגלל שגרם להם נזקים ושבר חפצים אצלם.

על תפיסתו של התובע את עצמו כמי שלא כפוף לחוקים אלא לרצונותיו בלבד, אנו למדים מכך שאפילו דרישה של המעון כי ישתתף בטיולים מתוארת על ידיו כ"איום" (עמ' 771 שורה 28).

א. יצוין כי האירועים הנ"ל, ואירועים נוספים, המתעדים אלימות, כולל אלימות אכזרית מצד תובע 1, מתועדים במסמכים שבפני בית המשפט, ולמשל: מוצגים אק"י/16, ו- אק"י/19 - אק"י/27. בהקשר של אק"י/27 נציין כי בו מתועד המקרה שבו איים תובע 1 על מדריך בשם שמעון כי ידקור אותו ויכבה סיגריה בעינו, כשהמדריך הגן על חניך מפני תובע 1 שרדף אחריו עם מקל של מטאטא, התובע גם איים לרצוח את החניך, ומייד אח"כ הלך למשטרה להגיש תלונה נגד המדריך שהוא מתעלל בחניכים. אנו מציינים מקרה זה, כדי להסב את תשומת הלב למניפולטיביות אצל תובע 1.

ב. נפנה גם לדו"ח אישי של מחנכת הכיתה של תובע 1 מיוני 1987 (מצוי בתיק תובע 1 שהוגש לבית המשפט הנכבד), בו נכתב כי תובע 1 נוהג לשקר במצח נחושה כאשר משהו נוגד את האינטרסים שלו.

ג. בדו"ח מיום 20.6.90, המצוי בתיקו של תובע 1 שהוגש לבית המשפט הנכבד, מצוין מקרה בו תובע 1 דחף את המנהלת, זרק חפצים ואיים לזרוק סולם על עובד.

ד. עוד נפנה למסמכים הנכללים בנספח 18 לתצהירו של יזהר דמארי, ובהם מסמכים לאורך כל תקופת שהותו של תובע 1 במעון מקים, לדוגמא מסמך משנת 1985, כשהתובע כבן 15, ובו נכתב כי תובע 1 משתולל ומכה מכות קשות ומסוכנות ביותר, כשקיים קושי להרגיעו וזאת כאשר סף התסכול שלו נמוך מאוד.

כן מצוי מסמך משנת 1983 (התובע כבן 13) שכתבה המחנכת של תובע 1, כרמלה אבישר, ובו נכתב כי הוא עצבני מאוד ומגיב בחריפות יתרה וללא פרופורציות לכל גירוי וכן כי הוא מתגרה מילולית ופיזית בחניכים אחרים.

כן מצוי מסמך משנת 1984 (התובע כבן 14) שהינו דו"ח על תובע 1 (בכתב זהה למסמך של כרמלה אבישר משנת 1983, משמע יש להניח שהיא כתבה גם אותו), וגם בו מצוין כי תובע 1 עצבני ותוקפני ביותר.

חשוב לציין כי המסמכים הללו מתייחסים לגיל צעיר. תובע 1 מצייר את עצמו כילד מפוחד ומבוהל, שהיה תחת משטר טרור לטענתו במעון. ואנו נשאל: כך מתנהל ילד מבוהל ומפוחד המצוי תחת משטר אימים? זהו ילד אלים, מניפולטיבי, היודע, ולא מפחד, לדבר בחוצפה ולנהוג בחוצפה, דבר שכלל לא עולה בקנה אחד עם מקום בו מונהג טרור, כמתואר ע"י התובעים.

92. על האלימות של דודו העידה נעמי ארנן (עמ' 579 שורה 23), כי נתקלה בהתפרצויות והתקפי זעם של תובע 1 עד כדי סיכון העובדים והחוסים, וכי התרשמה שתובע 1 יוצר פרובוקציות להשיג את הדברים שהוא רוצה וכי:

"...הוא היה בן אדם מאוד מאוד אלים, הוא היה אלים ברמה של הדיירים במעון כשהוא היה נכנס לחדר האוכל כולם היו זזים הצידה. ואף אחד לא היה מעיז לשבת במקום שהוא היה יושב בו. הוא היה מאוד מאוד אלים. הוא גם גדול, הוא גם גבוה, הוא גם חזק..."

93. בחוות דעת של ד"ר דוברוביץ מנובמבר '98 (הוגשה במסגרת תיקו של תובע 1 במעון) נכתב כי תובע 1 מכריח בנות לשכב איתו על ידי אימים וכוח פיזי.

94. על כך שדודו היה אלים מרביץ ומתפרע העידו גם אריה אוסקר (עמ' 360 שורה 1 ואילך), תמר יצחק (סעיף ה' לתצהירה) ונסיה יעקובי (סעיף 23 ואילך לתצהירה). נפנה למוצג רווחה/10, ולמוצג אק"מ/1, בו מתארת נעמי ארנן את השינויים שנאלצה לעשות במעון, בניסיונות נואשים להגן על החוסים והצוות מהתפרצויותיו והתעללויותיו של תובע 1.

95. האלימות של תובע 1 אף צוינה כסיבה לבקשת נעמי ארנן לכנס בדחיפות ועדת אבחון בעניינו במוצג אק"מ/4.

96. גם לאחר עזיבת המעון, המשיכה האלימות של תובע 1: הוא עבר להוסטל גל, שם, לפי עדותו שלו, הפעיל שלושה חודשים של טרור שהתבטא לטענתו באימים והפיכת שולחנות על ידו במטרה לעזוב את המקום (עמ' 734 שורה 18). הוא הודה כי הועמד לדין בגין כך (עמ' 741 שורה 19) ונשלח לחודש לכפר נחמן. נפנה גם לסעיף 33 לתצהירו של יזהר דמארי ולנספח 17 לתצהיר זה - החלטת בית המשפט השלום בחדרה בתיק מ 8096/99, המלמדת על כך שתובע 1 הועמד לדין בגין אלימות.

כשנשאל תובע 1 מדוע לא עזב את ההוסטל, הרי הוא היה חופשי לעזוב, טען שההנהלה שם מנעה זאת ממנו (עמ' 735 שורה 4) הוא גם טען שסבל שם מתת תזונה (עמ' 742 שורה 1). מעבר לעובדה כי אלו סיפורים חדשים שעלו לראשונה בחקירה הנגדית (חזקה שתובע 1 לא היה מהסס להכפיש בתצהירו מעון נוסף המצוי בפיקוח משרד הרווחה), הרי שהדבר מלמד על תובע 1 יותר מכל: כמו ילד קטן, הוא

מתנהג באלומות קשה בכל פעם שהעולם לא עומד דום וסר למרותו. עובדי כל מקום שתובע 1 לא מרוצה ממנו, הם כולם רוצים ברעתו, בכל מקום מרעיבים את תובע 1, ובכל מקום גורמים לו רק רע.

97. האלימות של תובע 1 המשיכה גם לאחר שהתובע נפגש עם אימו, תובעת 2, ועבר לגור בסמוך אליה (עמ' 742 שורה 5). תובע 1 אישר כי תקף את האחין שלו בן השנתיים וכן כי ניתק את הקשר עם אימו מאחר שהוא סבור שהיא גנבה ממנו כספים ומנצלת אותו כלכלית. בחקירתו (עמ' 743 שורה 11), טען תובע 1 כי יחסיו עם אימו "בסדר" וכי "בגדול הכל טוב בבית", אולם בהמשך החקירה שינה את הגירסה (עמ' 786 שורה 27), והודה כי הוא לא בקשר עם תובעת 2 ולא עם האחים שלו. את ההסבר לניתוק תלה תובע 1 בזה שהאחים לא עוזרים כפי שהוא עוזר (עמ' 787 שורה 29).

תובעת 2 העידה (עמ' 873 שורה 22 ואילך):

מה היחסים ביניכם היום?
 תראי, אחרי שהוא פרץ לי לבית, שבר לי את הדלת והעיף את השולחן בסלון, שבר את כל מה שיש שמה ושבר את כל הבניין כולל הלובי כולל הכל, לא הייתה לי ברירה, הייתי חייבת להתלונן כי קיבלתי טראומה ממה שהוא עשה לי, ואמרתי אני לא רוצה להתלונן עליו אני לא רוצה כלום, אני רוצה צו הרחקה שלא יתקרב לבית.
 ש: ביקשת צו הרחקה נגד דודו?
 ת: כן.
 ש: ביקשת.
 ת: כן.
 ש: מבית משפט?
 ת: לא, מאצלנו מהתחנה, אמרתי להם לא תלונות אני לא רוצה שום דבר פשוט שיתרחק, שיתן לי, ייתן לי שקט.
 ש: אני מבינה שאתם לא מדברים היום.
 ת: בינתיים לא.
 ש: כמה זמן אתם לא מדברים?
 ת: שלושה, בין שלושה לארבעה".

כן היא ציינה כי תובע 1 כי האשים אותה "לא פעם לא פעמיים ולא שלושה" שהיא גנבה לו כסף. ושזריקת הכסא על הנכד הייתה בשל כך שקינא בנכד על כך שהיא העניקה לו קצת יותר תשומת לב (עמ' 873 שורה 6 ואילך).

98. חרף תיאורים קשים אלו, ממשיכים התובעים לטעון בסיכומיהם (סעיפים 95 ו-96) כי אין אינדיקציה לאלומות של תובע 1 ב-10 השנים האחרונות, וכי מאז שעזב את מעון מקים, תובע 1 מתנהג "למופת". וזאת, כאמור, כאשר הוא נשלח למעון נעול עקב אלימות, וכאשר תובעת 2 מעידה על אלימות קשה ביותר!

מצבו של תובע 1 היום

99. מצבו של תובע 1, מאז החליט על דעת עצמו כי אין הוא זקוק למסגרת, וכי הוא מסוגל לבדו לנהל את ענייניו, עגום: תובע 1 העיד כי הוא לא יודע לבשל ולכן המזון שלו זה חטיפים ותרסיסים (עמ' 822 שורה 7). תובעת 2 ציינה בעדותה שלדעתה תובע 1 צריך להיות בהוסטל. (עמ' 872 שורה 23 ואילך). אמיר

שוורץ (עמ' 995 שורה 27) סבור כי תובע 1 זקוק ליד מכוונת ואינו יכול להישאר לבד, ולדעתו הוא זקוק לאפוטרופוס (עמ' 1266 שורה 15). יזהר דמארי העיד כי בקשת נתבעת 4 לבטל את האפוטרופוס נבעה מכך שתובע 1 לא שיתף איתם פעולה (עמ' 1380 שורה 19), וכי לדעתו תובע 1 זקוק גם היום לאפוטרופוס (עמ' 1458 שורה 23). הוא הסתייג מהתסקיר שהוגש לתיק ביטול האפוטרופוס (עמ' 1459 שורה 3), בפרט לנוכח העובדה שבניגוד לאמור בתסקיר, התברר בדיעבד כי לתובע 1 חובות גדולים, וכן כי כיום תובע 1 אינו מטופל ע"י תובעת 2. בדו"ח תחנת האבחון משנת 1998 (רווחה/2) נכתב כי תובע 1 זקוק למסגרת מוגנת בעלת גבולות מובנים וברורים, ההולמת את רמתו וצרכיו.

100. אם כן - איך נראים חייו של התובע היום? אלים, מנותק מאימו, חושד בה שהיא גונבת לו כספים, מצוי בחובות, סובל מהשפלות וניצול מצד המעבידים שלו, לא מצליח להחזיק מעמד בעבודה (העבודה היחידה שהחזיק בה מעמד הייתה זו שעבד בה בזמן שהותו במעון), חי מחטיפים ותרכיזים.

נסיה יעקובי ציינה בעדותה (עמ' 1235 שורה 6):

"היום נבהלתי כשראיתי את דודו, דודו לא היה שמן, דודו היה חתיך הורס, ועכשיו הוא נורא רזה".

ויזהר דמארי העיד (עמ' 1442 שורה 25):

"העובדה היא שהוא היה נראה אז הרבה יותר טוב לצערי מאשר הוא נראה היום. הרבה הרבה יותר טוב ועל זה נחמץ הלב. על איך הוא נראה רע כאשר הוא נמצא ללא טיפול".

101. על ההשלכות של האמור לעיל, נעמוד בהמשך.

102. לאחר שסקרנו את מהלך חייו של תובע 1, נתייחס לראש התביעה הראשון שלו, הנוגע לאבחוןו כמי שסובל מפיגור.

אבחוןו של תובע 1 כמי שסובל מפיגור

השתק

103. בפתח הדברים נציין, כי כל טענות תובע 1 ביחס לאבחוןו כמפגר, בשעה שלטענתו לא היה כזה, כמו גם להשמתו במעון מקים עקב כך, דינם להדחות על הסף מחמת השתק ומניעות.

104. כפי שיפורט להלן, המוסד לביטוח לאומי קבע בשנת 1989, וקבע שוב בשנת 2006, כי תובע 1 סובל מפיגור. מכוחן של החלטות אלה, מקבל תובע 1 מידי חודש למעלה מ-2,000 ₪.

היינו, תובע 1 מקבל מידי חודש כסף בשל כך שהוא סובל מפיגור, ומבקש בתביעה שבפנינו כסף על כך שהוא לא סבל מפיגור.

105. אם בשל חובת תום הלב, ואם בשל היקש לכללי ההשתק השיפוטי³, מנוע תובע 1 מלטעון בתביעה שבפנינו כי הוא מעולם לא סבל מפיגור שכלי.

106. מבלי לפגוע באמור לעיל, נראה להלן כי דין טענת תובע 1 להדחות גם לגופה.

אבחון תובע 1 והשינוי בהגדרת פיגור - ההיבט הרפואי

107. בפני בית המשפט הנכבד הונחו שלוש חוות דעת רפואיות בעניינו של תובע 1. מטעם התובעים הוגשה חוות דעתה של ד"ר פסקין. מטעם נתבעות 1-3 הוגשה חוות דעתו של ד"ר כץ, ומטעם נתבעים 4 ו-5 הוגשה חוות דעתו של פרופ' נוי.

108. בית המשפט הנכבד יתבקש להעדיף את חוות דעתו של ד"ר כץ, אשר עלתה בקנה אחד עם הראיות שהוגשו לבית המשפט, ומבוססת על המסמכים הרפואיים והידע הרפואי הקיים. ד"ר כץ העיד עדות עקבית וחוות דעתו לא נסתרה כהוא זה. זאת, לעומת חוות דעתה של ד"ר פסקין, אשר התעלמה לחלוטין מנושאים קרדינאליים לתיק זה, ובכלל זה השינוי שחל בהגדרת פיגור עם השנים, ועדותה חשפה את הליקויים הרבים בחוות דעתה, באופן שלא ניתן כלל להסתמך על מסקנותיה. בהמשך נראה, כי בפס"ד ששון נאמרו דברים קשים ביחס לד"ר פסקין, באופן שבא לידי ביטוי גם בתיק שבפנינו. נרחיב בכך בהמשך.

109. בחוות דעתו, סוקר ד"ר כץ את האמור במסמכים בקשר עם לידתו של תובע 1, התפתחותו האיטית ומפנה לקביעת תחנת האבחון כי תובע 1 סובל מפיגור שכלי.

יצוין כי חרף קביעה מפורשת זאת בחוות הדעת, טוענים התובעים בסיכומיהם (סעיף 60 בעמוד 67) כאילו ד"ר כץ קבע, כי אין בהמלצות ואבחנות תחנת האבחון ת/1, קביעה כי התובע מפגר. על סמך זה טוענים התובעים, כי הדבר שולל את הקביעה של ד"ר כץ כי בעבר אכן התובע הוגדר כמפגר, ואף מביא לקביעה כי אילו הייתה מתכנסת ועדת אבחון בשנת 1976 היא לא הייתה קובעת כי התובע סובל מפיגור.

אלא שלא רק שבת/1 עצמו כתוב שחור על גבי לבן כי מומחי תחנת האבחון קובעים כי התובע סובל מפיגור (לא ניתן להתווכח עם העובדה שהדבר כתוב), אלא שד"ר כץ ציין זאת הן בחוות דעתו והן בחקירתו הנגדית (עמ' 225 שורה 8).

יצוין כי הגם שאיננו מסכימים לטענת התובעים, כי בת/1 לא נקבע כי תובע 1 סובל מפיגור, אנו בהחלט מאמצים את גישת התובעים, לפיה ניתן ללמוד מקביעת תחנת האבחון מה הייתה קובעת ועדת אבחון

³ נפנה למשל ל- רעא 4224/04 בית ששון בע"מ נ' שיכון והשקעות בע"מ (פורסם ב"נבו").

בעניינו של תובע 1, אם הייתה מתכנסת בשנת 1976. המסקנה המתבקשת שועדת אבחון לא הייתה מגיעה למסקנות אחרות מתחנת האבחון, היא לא רק הגיונית, אלא גם עולה בקנה אחד עם קביעת ד"ר כץ כי בהתאם למבחני הפיגור שהיו בשנת 1976, התובע בהחלט ענה על ההגדרה של מי שסובל מפיגור שכלי. נרחיב בעניין בפרק "הקשר הסיבתי" להלן.

110. ד"ר כץ מציין כי כיום תובע 1 מתגורר בגפו, עובד פרקי זמן מסוימים אך לא מתמיד לאורך זמן. יומיים טרם הבדיקה פוטר ממקום עבודתו האחרון כפועל ניקיון. ללא קשרים חברתיים, ניסה ליצור קשרים עם בחורות אך לא הצליח בכך.

111. בתחום הקוגניטיבי מפנה ד"ר כץ לבדיקות שעבר תובע 1 בשנים 1977, 1981, 1985, 1991 ו 1995 ע"י פסיכולוגים שונים, בהן אובחן פיגור שכלי קל ופער בין התפקודים השונים, קשיים ניכרים בחשבון והתרשמות חוזרת לאי מימוש היכולות שלו על רקע קשיים רגשיים וחברתיים.

112. לנוכח הממצאים בבדיקה הפסיכיאטרית, והחומר שעמד בפניו, מסקנות ד"ר כץ היו כדלקמן:

א. מהלך חייו של תובע 1 וביטוייו המתוארים מתאימים להפרעה על ספקטרום האוטיזם, כשהוא מתאים להגדרה של אוטיזם בתפקוד גבוה. בנוסף בולטים דפוסי ההתנהגות מתאימים לאבחנה של הפרעת אישיות נרקסיסטית. מבחינה קוגניטיבית יש ליקוי ניכר ביכולת לרכוש כישורים בחשבון, דבר המתאים לאבחנה של הפרעת למידה מסוג הפרעה במתמטיקה.

ב. אשר לנושא הפיגור: תובע 1 אינו מתאים כיום להגדרה ולאבחנה של פיגור שכלי. זאת מאחר שכאשר בוחנים את תפקודו של דוד על פי המדדים של יכולתו תקשורת, טיפול עצמי, מגורים בבית, שימוש בקהילה, הכוונה עצמית, בריאות וביטחות, לימוד פונקציונאלי, שעות פנאי, בתחומים אלו תפקודו תקין. זאת למרות שבתחום העבודה יש קשיים לשמר מקום עבודה לאורך זמן ויש מגבלות במיומנויות החברתיות. גם בכישורים האינטלקטואליים הינו קורא וכותב, מתמצא היטב בסביבתו בכל המובנים. לעומת זאת, בעברו דוד אובחן מספר פעמים כבעל פיגור שכלי. הוגדר כבעל פיגור שכלי קל עם פוטנציאל שאינו ממומש.

הפער בין הקביעות מוסבר בשינויים שחלו במשך השנים בהגדרת פיגור:

השינויים בהגדרת המונח פיגור

113. פרופ' כץ מסביר בחוות דעתו בעניין השינויים בהגדרת פיגור במשך השנים, כדלקמן:

א. הפער בין אבחון בעבר לאבחונים שנעשו בשנים האחרונות, כולל הערכת המומחה, נובע מהעובדה שהפיגור השכלי הינה תופעה חברתית, דינאמית מטבעה והגדרתה מעידה על רוח התקופה.

ב. האגודה האמריקאית לפיגור שכלי (AAMR) הינה הגוף המקצועי המוביל את החשיבה, המחקר וההגדרות המשתנות של הפיגור. אגודה זו בחנה והגדירה מחדש את ההתייחסות לפיגור שכלי לאורך השנים החל משנת 1908. בתקופה זו הועלו עשר הגדרות משתנות לפיגור. האחרונות שבהן בשנים 1959, 1961, 1973, 1983, 1992 ו 2002. לאורך השנים ההגדרה השתנתה במהותה מאבחנה שמתבססת רובה ככולה על הערכה האינטלקטואלית כפי שבאה לידי ביטוי בציון ה IQ לאבחנה שמתבססת בעיקר על התנהגות מסתגלת ויכולת תפקודית לפי הקריטריונים שנמנו בחוות הדעת.

על התפתחות המונח "פיגור שכלי" והקושי בהגדת פיגור לנוכח השינויים בהתפתחות ההגדרה נפנה גם למאמר מוצג אק"ס/2.

ג. מאפיין חשוב נוסף בשינויים שחלו לאורך השנים הינו בהתייחסות לפיגור מהפרעה קבועה שמופיעה עד גיל 18 ואינה משתנה לאורך החיים, להפרעה התפתחותית דינאמית שיכולה להשתנות ולהשתפר ובמצבים חריגים אף להעלם. כחלק מתהליך זה שרואה בפיגור בעיה חברתית ומבטא רצון לשפר ולשלב אוכלוסיה זו בקהילה, אף פעלו לשינוי השם ולהימנע משימוש במושג פיגור שכלי, ברוח זו אף ביטלו את ההגדרה של פיגור גבולי והגדירו זאת כחלק מהנורמה. שינויים אלו נעשים מתוך כוונה לצמצם את מספר האנשים המאובחנים כבעלי פיגור שכלי, למנוע את תיוגם הסטיגמטי וכאמור לאפשר שילובם בקהילה מתוך מעמד שוויוני. באופן מעשי בתהליכים אלו אנשים רבים, ברחבי העולם, שבעבר הוגדרו כבעלי פיגור שכלי, יוצאים מהגדרה זו וזוכים להכרה כאנשים נורמאליים בחברה.

ד. שינויים אלו החלו בשנת 1973 אך את השינוי המשמעותי עברו בשנים 1983 ו 1992. גם כיום ההגדרות וההתייחסות המקצועית עוברים הערכה מחודשת ובקורת מתמדת. ברור הוא שהשינויים העיקריים מתרחשים בהגדרות המתייחסות לפיגור השכלי הקל.

ה. ד"ר כץ מציין בחוות דעתו, כי אבחנתו של תובע 1 כבעל פיגור שכלי קל, כפי שנעשתה במהלך ילדותו התבססה על הגדרות שהיו מקובלות באותה תקופה. על פי הגדרות אלו, גם כיום דוד היה מאובחן כבעל פיגור שכלי.

114. בעדותו (עמ' 196 משורה 18 ואילך) חזר ד"ר כץ וציין :

"... ה-I.C.D זה אסופה של קריטריונים. השאלה היא בתוך הקריטריונים האלה על מה אתה נותן את המקום ואת הדגש. זה פה, זה אני אומר, באותם ימים שאנחנו מדברים על ילדותו של דודו ובכלל, לפני 30-40 שנה אז הדגש היה בפירוש כל המשקל או כמעט כולו היה על הציון המוחלט של ה-I.Q מפה התחילה... [בהמשך השנים] על סמך כן התפיסה המקצועית והפרשנות המקצועית שלנו לאורך השנים זה של המערך השלם בכל העולם, אמרתי, הדגש עבר מהקטע המספרי הקונקרטי הפשטני והנוקשה הזה של ציון, בתוך אותה רשימה של קריטריונים פחות או יותר, המשקל עבר לקטע הפונקציונלי, לקטע התפקודי ולחלקים החברתיים, ופה ניתן המשקל. אז שוב, על הנייר ויש על זה את הדיונים ואת הויכוחים ואת הביקורת למה בכלל השאירו את כל הנושא של ה-I.Q אבל החליטו ככה, אבל עדיין בפועל הפרשנות השתנתה לאורך הזמן, על סמך אותם שורות, נשאיר את זה ככה, נגיד את זה בצורה הכי, המקום והמשקל שנותנים לכל דבר השתנה".

115. חיה עמינדב הסבירה (עמ' 1069 שורה 7):

"I.Q...I.Q. היה אז מלך העולם. היה כתוב I.Q מתחת ל-65, לא חשבו פעם שנייה, הבנאדם נכנס על פי החוק לטיפול וקיבל את כל השירותים מהשירות למפגר. כל השירותים האחרים במשרד היו בודקים את ה-I.Q של הילדים. כל ילד שהיה נמצא עם I.Q פחות מ-65 הופנה אלינו".

היא הוסיפה והסבירה כי בעקבות השינוי בהגדרת פיגור, מיליונים ברחבי העולם עברו מסטטוס של אנשים עם פיגור לסטטוס של אנשים בלי פיגור (עמ' 1103 שורה 28). וכי לגבי תובע 1 (עמ' 1104 שורה 23), אחרי שעבד בחוץ תקופה מסוימת, הסתדר לבד, וניהל אורח חיים פחות או יותר עצמאי, מהרגע הזה אפשר היה לומר שגם המימד ההסתגלותי הגיע למצב שהוא הרבה יותר עצמאי וזאת מבחינתה נקודת המעבר של תובע 1, מבחינת הגדרתו.

זאת ועוד: כאשר הבחינה היא הסתגלותית, לא תמיד ניתן לאבחנה ברגע אחד, אלא לפעמים היא מצריכה מעקב של שנים. כפי שהסבירה חיה עמינדב (עמ' 1116 שורה 31):

"תראה, השינוי בקריטריונים התחיל באופן ממשי מתחילת סוף שנות ה-80, מפני שגם היום, גם היום זאת אחת הבעיות. אין מדידה, כמו שיש I.Q שהוא נמדד כמותית, אין מדידה כמותית אובייקטיבית של המימד ההסתגלותי. המדידה היא יותר קלינית התרשמותית הסתכלותית ולכן נעשה איסוף של התפקוד של האדם בסיטואציות שונות. זאת אומרת איך הוא בבית ספר או בעבודה, איך הוא במעון, איך הוא עם המשפחה שלו, איך הוא מתפקד בתחומים שונים, וחלק מהדברים נבדק באופן ממשי".

אוטיזם

116. ד"ר כץ מציין בחוות דעתו כי מרכיב חשוב באבחנתו של דוד היה תפקודו החברתי הלוקה בחסר. הפרעה שהינה תולדה של הפרעה האוטיסטית ממנה הינו סובל וכן של הפרעת האישיות הנרקיסיסטית. כן יש הפרעת למידה ברורה שאף היא תורמת לליקוי התפקודי.

117. לעצם האבחון של הפרעה האוטיסטית, מציין ד"ר כץ כי נושא זה הינו צעיר ודינאמי באבחון אף יותר מזה של הפיגור. ההתייחסות לאבחנה של אוטיזם בתפקוד גבוה הינה קיימת רק בשנים האחרונות וגם כיום הינה נחלתם של מספר מצומצם של אנשי מקצוע. העלייה בשכיחות של אוטיזם באוכלוסייה, מיוחסת, בין היתר לעובדה שעקב יכולות האבחון המשתפרות, רבים שאובחנו בעבר כבעלי פיגור שכלי, מאובחנים כיום כבעלי הפרעה מספקטרום האוטיזם.

בחקירתו הנגדית ציין המומחה כי הבנת האוטיזם ברמת תפקוד גבוה החלה בשנת 1994 ורק אז הנושא חדר לתובעה הטיפולית העולמית (עמ' 169 שורה 12).

118. הסימנים שד"ר כץ מצא אצל תובע 1 המעידים על אוטיזם פורטו בהרחבה בעדותו - נפנה לעמ' 182 שורה 7 ואילך. כפי שמציין ד"ר כץ, הליקויים בתפקוד, הקיימים גם כיום ונובעים מהאבחנות

שתוארו, לא נעלמו מעיניהם של הבודקים מטעם המוסד לביטוח לאומי, אשר התרשמו שלמרות העדר אבחנה פורמאלית של פיגור, יש מקום להכיר בנכותו, וכך אף פעלו.

ואכן על פי החלטת הביטוח הלאומי בתביעתו של התובע לגימלת נכות כללית מיום 8.1.06 (אק"מ/32), לתובע נכות של 40% בגין פיגור קל כאשר בהחלטת המוסד לביטוח לאומי נכתב במפורש כך:

"...אובחן בעבר כסובל מפיגור קל. תפקודו הנוכחי מתאים לאבחנה זו וזאת למרות שמבחינה פורמלית לא אובחן בועדת הערכה".

זאת בנוסף לקביעת המוסד לביטוח לאומי משנת 1989 כי התובע סובל מפיגור שכלי (נפנה למסמכי המוסד לביטוח לאומי שהוגשו ע"י נתבעים 4 ו-5 עם התצהירים מטעמם).

119. דברים אלו מדברים בעד עצמם. יתכן שפורמאלית התובע אכן אינו מוגדר עוד כמי שסובל מפיגור, אולם ברור כי הוא גבולי, שהרי מומחי הביטוח הלאומי (שאינן סיבה שיעניקו נכות למי שאינו נכה), התעקשו כי התובע אכן סובל מפיגור, גם בשנת 2006.

למותר לציין כי עד היום התובע לא ערער על החלטת המוסד לביטוח לאומי, ומכוחה הוא מקבל מידי חודש למעלה מ-2,000 ₪. במקביל הוא הגיש את התביעה שבפנינו בה הוא מבקש לקבל פיצוי על כך שהוא אינו סובל מפיגור.

120. ד"ר כץ מציין במפורש בחוות דעתו כי הליקויים בתפקודו, כפי שקיימים ואף זכו להכרה בנכות על ידי המוסד לביטוח לאומי, נובעים, מההפרעה האוטיסטית ממנה סבל כל חייו, מהפרעת האישיות הקשה והמגבלות הקוגניטיביות שקיימות. וכי לא קיים קשר בין ליקויים אלו לשהותו במוסד המתואר.

121. ד"ר כץ העיד בתשובה לשאלה, כי בשנת 1976 הוא היה ממליץ לשלוח את תובע 1 למוסד למפגרים (עמ' 166 משורה 8 ואילך). הוא מציין בין היתר:

"...אז לפני 20 שנה, אז לפני 20 שנה לא הייתה שום תשתית ושום מסגרת מצד אחד, ומצד שני זה ברור לחלוטין שלנער הזה, לילד הזה היו קשיים ובעיות ניכרים ולכן בהיעדר כל אלטרנטיבה אחרת, הייתי שם אותו במסגרת, וכמובן גם בלי משפחה, או.קיי? אז בשינוי של כל הדברים האלו אז הייתי שם אותו במסגרת כזו".

מוסכם כי תובע 1 אינו סובל מפוסט טראומה

122. התובעים טוענים בסיכומיהם, כי אילו היו המומחים מטעם הנתבעים יודעים על שהתרחש במעון, היו חוות דעתם שונות. אלא שהם מתעלמים מהעובדה שגם המומחית מטעמם מודה כי תובע 1 לא סובל מפוסט טראומה, מתעלמים מכך שהשאלה אינה מה שהתרחש במעון אלא מה קרה לתובע 1, זה וזה בלבד, וכן מתעלמים מכך שד"ר כץ בחוות דעתו קבע במפורש, כי גם אם התיאורים שתובע 1 עצמו עבר אלימות והתעללות היו נכונים (והנתבעת אינה מסכימה לכך), אין עדות לנזק נפשי כפי שעשויים היו להתבטא בסימפטומים של תסמונת פוסט טראומתית.

בנסיבות אלו, לא ברור מה הרלוונטיות של ציון העובדה (בסיכומי התובעים), שהמומחים נחקרו לפני שנשמעו הראיות בתיק.

כשלים וסתירות בחוות דעת ד"ר פסקין

123. חוות הדעת שהוגשה ע"י התובעים לא עמדה במבחן החקירה הנגדית, והמומחית הותירה רושם עגום:
124. ראשית, ד"ר פסקין טענה כי היא מתאימה לתת חוות דעת בהיותה פסיכיאטרית הן של ילדים והן של מבוגרים. כשנשאלה מתי היא עבדה עם מבוגרים כשהיא פסיכיאטרית במחלקת ילדים בגהה ענתה (עמ' 116): **"כן, אבל במחלקת יום ילדים יש את הילדים עצמם ויש את ההורים של הילדים"...**
- בניגוד אליה, ד"ר כץ העיד שלמרות שהוא פסיכיאטר למבוגרים הוא בודק גם ילדים בשל מומחיותו בתחום הספציפי של פיגור ואוטיזם (עמ' 192 משורה 18), כי במקרה של התובע מי שצריך לתת חוות דעת זה דווקא פסיכיאטר של מבוגרים, מאחר שתובע 1 הוא מבוגר, ובכל אבחנה שהוא עושה יש בחינה של חייו של המטופל לאורך כל ציר הזמן, והתחום של פיגור הוא בהחלט עוסק גם באבחונים הקשורים לילדים ונוער, וכי -
- "ד"ר פסקין עם כל הכבוד והיכולות ושאני מאוד מעריך אותן בהרבה דברים ואני הייתי מרשה לעצמי להתייעץ אתה בהרבה הקשרים. בתחום של הפיגור והאוטיזם אני חושב שאני קצת יודע יותר. גם בהקשר של כל נקודת זמן וגיל... התחום הזה ספציפי...רובם נופלים בו, רובם לא יודעים ורובם מתייעצים אתי, נקודה".**
125. בחקירתה הנגדית התברר כי לפני שכתבה את חוות דעתה ד"ר פסקין לא ראתה את החלטת המוסד לביטוח לאומי משנת 2006 שקבעה כי תובע 1 סובל מפיגור (עמ' 135 שורה 12). היא טענה שהמוסד לביטוח לאומי לא עשה לתובע 1 טסטים, אבל אח"כ טענה שבכלל לא נחוץ לשלוח במקרה זה לטסטים, מאחר שהפרמטר העיקרי הוא הסתגלותי (עמ' 150 שורה 3).
126. רק בחקירתה הנגדית הודתה ד"ר פסקין כי ברור לה שהיו גם חוויות חיוביות לתובע 1 במעון (עמ' 130 שורה 18) וכי יכול להיות שמה שקיבל המעון הוא מה שמאפשר לו לחיות היום חיים עצמאיים (עמ' 132 שורה 17). נקודות חשובות אלו נעלמו מחוות דעתה.
127. ד"ר פסקין כותבת בחוות דעתה כי התובע לא טופל כילד וכי ההורים האומנים לא הודרכו. בחקירתה הנגדית הודתה כי זו רק מסקנה שלה מהעדר מסמכים בעניין (עמ' 94 שורה 19 ואילך). האפשרות של אי איתורם של מסמכים אחרי 40 שנה או הדרכה שלא לוותה בתיעוד, לא נלקחה כנראה בחשבון.
- ד"ר פסקין אף העיזה להאשים בחקירתה הנגדית את המשפחה האומנת בהתעללות רגשית, לא פחות. כשנשאלה בעניין התברר שאין בידה ראיות לעניין, אלא שהשקפתה בעניין היא כזו (עמ' 117 שורה 12):

ש"ש. זאת אומרת זה שהמשפחה האומנת לא מסוגלת להחזיק אותו יותר כי יש לו בעיות התנהגות קשות, הוא אלים, הוא מרביץ, הוא תוקפן, והמשפחה אומרת אני לא יכולה להחזיק אותו יותר, את אומרת שזאת התעללות מצדה של המשפחה שהיא דוחה אותו? כן".

ת:

128. בהמשך התברר כי כשהמומחית שיערה מדוע הובא תובע 1 לועדת אבחון בשנת 1998, היא לא הכירה את מכתבה של נעמי ארנן שתיאר אלימות קשה מצד תובע 1 וחוסר יכולת להשתלט עליו (אקיי"ם 1) (עמ' 119 שורה 24).

129. ד"ר פסקין כותבת בחוות דעתה כי לא ברור מדוע לא נמסר תובע 1 אימוץ. המדובר בהיתממות לשמה. זאת, הן מאחר שברור לכל בר דעת כי ילד שאובחן כמפגר לא יהיה רצוי לאימוץ, והן מפני שהניסיון של משפחה אומנת לימד שלמשפחה לא יהיו כלים להתמודד עם הפרעות ההתנהגות הקשות של תובע 1, כפי שלמשפחת משולם לא היו כלים כאלה. יצוין כי בחקירתה הנגדית הודתה המומחית שאינה יכול לקבוע שגדילה אצל הורים מאמצים הייתה מונעת את הנכות שיש לתובע 1 (עמ' 100 שורה 13).

130. ד"ר פסקין לא מוצאת לנכון אפילו לחלק - גם לשיטתה - את נכותו בין נכות שקשורה לשהייה במעון, לנכות שאינה קשורה לשהייה במעון, למרות שבחקירתה הנגדית היא מודה כדלקמן:

א. לתובע היו הפרעות התנהגותיות לימודיות ורגשיות לפני שנכנס למעון.

ב. אפשרי קשר בין הבעיות מהן סבל תובע 1, ובכלל זה בעיות שפתיות, איטיות, אגרסיביות, התקפי זעם, חוסר יכולת לריסון עצמי והאספיקציה שהייתה בלידה (עמ' 98 שורה 26 ועמ' 99 שורה 7) לנכותו.

ג. נטישה של הורים בהחלט יכולה לגרום לפגיעה נפשית (עמ' 103 שורה 25), וההכרה של תובע 1 שאין לו הורים פגעה בו נפשית (עמ' 104 שורה 13). נציין כי כבר בקביעת תחנת האבחון (ת/1) צוין כי יש עדויות שונות לפגיעה נרקסיסטית על רקע נטישת הוריו אותו.

ד. לידת מלקחיים (כפי שהייתה במקרה שלפנינו) היא גורם סיכון לפיגור (עמ' 130 שורה 17) ואספיקציה היא גורם סיכום לפיגור, רמת משכל נמוכה, הפרעת התנהגות היפרקנטית, עיכובים בהתפתחות מוטורית (עמ' 132 שורה 27 ואילך). נציין כי כבר באבחון של תחנת האבחון בשנת 1976 זיהו את התופעות הללו וייחסו אותם לפגיעה אורגנית.

131. ד"ר פסקין טענה בעדותה כי אדם יכול לקפוץ מ- IQ 50 ל- 100 (עמ' 105 שורה 5) כלומר מפיגור לממוצע. אין צורך להיות מומחה ודי בניסיון החיים כדי לשלול קביעה מוזרה זו. ד"ר כץ הבהיר בעדותו (עמ' 226 שורה 20), כי לא ניתן להכפיל מנת משכל. ד"ר פסקין אומנם טענה כי היא יכולה לתמוך את עמדתה זו בספרות אך לא קיבלנו את האסמכתא לכך עד היום.

132. מוזר ותמוה כי ד"ר פסקין מתעלמת לחלוטין בחוות דעתה מהשינויים שחלו במשך השנים בהגדרת פיגור, הגם שלא ניתן לערער על עובדה זו.

133. לא היינו צריכים לשמוע את העדויות בתיק זה, כולל עדותו של תובע 1, כדי לקבוע כי קביעת ד"ר פסקין, שתובע 1 היה יכול להרוויח משכורת ממוצעת במשק, חסרת כל בסיס.

זאת ועוד. בצד קביעתה לפיה תובע 1 היה יכול להרוויח משכורת ממוצעת, קובעת ד"ר פסקין בחוות דעתה, כי תובע 1, מבחינת יכולת לממש את זכויותיו, הוא ברמה של ילד בן 6. אכן, כשנוח למומחית, לתובע 1 יש יכולת השתכרות של שכר ממוצע במשק. כשלא נוח, יש לו הבנה של ילד בן 6. בחקירתה הנגדית מציינת המומחית, כי בחשבון תובע 1 מאוד מאוד מתקשה ולא כל כך יודע פעולות חשבון פשוטות (עמ' 113 שורה 6 ואילך). המומחית הוסיפה כי בכל מה שקשור בקשרים בינאישיים התובע הוא כילד בן 6 (עמ' 113 שורה 13). כלומר לשיטת המומחית אדם שמבחינת הבנה שכלית לא יודע פעולות חשבון פשוטות, ומתנהג כמו ילד בן 6 בקשרים אישיים, יכול להשתכר שכר ממוצע במשק.

קביעות פס"ד ששון בעניין הגדרת פיגור, וביחס למומחים בתיק שבפנינו

134. כמתואר בפסקאות 7-9 לפס"ד ששון, עדות ד"ר כץ שם הייתה דומה לעדותו בתיק שבפנינו. ביחס לעדותה של ד"ר פסקין קבע בית המשפט (סעיף 12 לפסק הדין:

"התקשיתי לקבל את גישתה של ד"ר פסקין, ולפיה לא חלו שינויים בקריטריונים לאבחנת פיגור שכלי. לא הוצגו על ידה כל אסמכתאות מקצועיות המגבות עמדה זו, כמו גם את הטענה כי עמדת האגודה האמריקאית לפיגור שכלי אינה עולה בקנה אחד עם עמדת ארגון הבריאות העולמי. כך גם התקשיתי לקבל את טענתה של ד"ר פסקין לפיה האגודה האמריקאית לפיגור שכלי אינה קיימת עוד. התרשמתי כי המדובר באמירה בעלמא, שנועדה להדוף את הצורך בהתמודדות עם הדברים שצוטטו באוזניה... ככלל, התרשמתי מעדותה של ד"ר פסקין הייתה מעדות "מגויסת". כך, למשל, השימוש במילים "הוחלט לסגור את התובע במוסד מקים", הינו, לטעמי, שימוש שלא במקומו. זו אמירה שיפוטית, החורגת מגבולותיה של חוות דעת מומחה, המתעלמת מן הנסיבות הקשות שהביאו את רשויות הרווחה להוציא את התובע, שהיה בסכנת חיים מידי אימו המתעללת, למסגרת חוץ ביתית, ומן הכישלון שבהשמתו במשפחות אומנה. במהלך עדותה (עמ' 22) נאלצה ד"ר פסקין להסכים, כי הסיכוי שתימצא משפחה אומנה לילד עם בעיות התפתחותיות הינו קטן ביותר, על אף שבחוות דעתה הביעה עמדה לפיה היה על הרשויות לשלב את התובע במשפחה כזו".

ואנו נאמר, כי אם לא היינו יודעים כי מדובר בתביעה של אחר, היינו אומרים כי המדובר בתביעה שבפנינו: חוות דעת "מגויסת", המתעלמת מהשינויים בהגדרת פיגור, והטוענת כי היה צורך לשבץ את התובע במשפחה אומנת למרות כשלון שיבוץ קודם.

לא למותר לציין אמירה נוספת של בית המשפט המחוזי בירושלים ביחס לד"ר פסקין:

"כפי שנראה להלן, עמדתה של ד"ר פסקין אינה מתיישבת עם עדויות ישירות של גב' נעמי ארנן, שהעידה מטעם התובע, ושל גב' דלית גטניו, שהעידה מטעם הנתבע. שתיהן העידו על התנהלות המוסד כמי שהיו מעורבות בכך, ולא צריכות היו "לשער" חלק מן הדברים. יתרה מכך, עמדתה אינה עולה בקנה אחד עם דברים מפורשים שהשמיע התובע בעצמו במהלך עדותו. עוד יש לציין, כי עמדתה של ד"ר פסקין ולפיה לא זכה התובע להתייחסות טיפולית הולמת, עומדת בסתירה לטענתה האחרת, ולפיה אבחוננו של התובע כלוקה בפיגור שכלי מוטעה, בין היתר משום שהאבחון התעלם מכך שהתובע התקדם באופן ניכר כשנחשף לסביבה שהייתה רגישה לו וטיפחה אותו. הטענה, במילים אחרות, היא, כי לו היה לוקה בפיגור שכלי, כפי שאובחן, לא ניתן היה לקדמו. והנה, הסביבה היחידה בה חי התובע, אשר הייתה רגישה לו וטיפחה אותו, הייתה סביבת המוסד".

ועוד מציין בית המשפט בסעיף 37 לפסק הדין, כי בהתעלמותה של ד"ר פסקין מעובדות מסוימות הקשורות לתובע שם "יש כדי להשליך על המשקל שהייתי מוכנה לייחס לחוות דעתה".

התרשמות בית המשפט מד"ר פסקין מדברת בעד עצמה, כמו גם דחייתו את טענת התובע שם.

135. מנגד, בית המשפט המחוזי בירושלים קבע ביחס לד"ר כץ ולחיה עמינדב, שהעידו גם בתביעה שבפנינו מטעם הנתבעת, כדלקמן (סעיף 12 לפסק הדין):

"לעומת זאת, עדויותיהם של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב היו משכנעות, מגובות בספרות המקצועית שהוגשה, ועולות בקנה אחד גם עם השכל הישר. יתרה מזאת, כפי שראינו, בסופו של דבר גם ד"ר פסקין הסכימה כי חלו התפתחויות בהגדרה של פיגור שכלי, וכי אף ייתכנו מצבים שאדם שסווג בעבר כסובל מפיגור שכלי יסווג היום כמי שמתפקד באופן גבולי או אף מצוי בתחום הנמוך של הנורמה".

136. הנה כי כן: בית המשפט בירושלים קבע למי מהמומחים שהופיעו בפנינו יש להאמין ואיזה מומחית עדותה "מגויסת", בשונה לחלוטין מהאמור ביחס לכל אחד מהמומחים והעדים בסיכומי התובעים.

137. וביחס לסוגיה כולה קבע בית המשפט בפס"ד ששון:

"ניתן, אפוא, לסכם ולומר, כי הגדרת המושג "פיגור" היא הגדרה דינאמית, המשקפת את ערכי החברה והתקופה, וכי עניין זה בא לידי ביטוי במיוחד בקו הגבול שבין פיגור קל לבין תפקוד גבולי. עוד יש לומר, כי השינויים בהגדרת המושג הינם שינויים תהליכיים ולא שינויים מהפכניים. התהליך שעברה האבחנה מתבטא במעבר מדגש על רמת האינטליגנציה (IQ), למבחנים הסתגלותיים. התהליך התאפשר ככל שניתנו בידי אנשי האבחון כלים בעלי תוקף לבחינת המימד ההסתגלותי. המסקנה מכל אלה, כי יתכן גם יתכן שמי שהוגדר כסובל מפיגור שכלי קל בשנות השבעים, יאובחן בשלהי שנות התשעים כמי שמתפקד באופן גבולי או אף בתחום הנמוך של הנורמה. עמדתה של ד"ר פסקין, ולפיה משנקבע בוועדת האבחון בשנת 2000 כי התובע אינו מפגר, אלא מתפקד ברמה גבולית, משמעותה שהתובע לא אובחן כראוי בעבר, אינה מקובלת עלי. עמדה זו נסתרת בספרות המקצועית שהוצגה, ובעדויותיהם של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב, המקובלות עלי במלואן".

138. ויפים הדברים גם לענייננו. יצוין כי בדומה מאוד למקרה שלפנינו, גם בעברו של מנחם ששון הייתה התפתחות איטית, שהיה במעון, גם הוא הוכר בעבר ע"י המוסד לביטוח לאומי כמפגר והגדרה זו לא שונתה עד היום, וגם במקרה שלו הקביעה כי הוא סובל מפיגור עובר להכנסתו למעון ניתנו לא ע"י ועדת אבחון (אלא על סמך חוות דעת של גורם אחר - במקרה שלו השירות הפסיכולוגי של עיריית חיפה

וגורמים חינוכיים ורפואיים נוספים). בדומה לתובע 1, גם בעניינו של התובע שם, איבחנה הפסיכולוגית של המעון, אניטה בנימין, כי הוא סובל מפיגור (סעיף 14 לפסק הדין).

גם במקרה של מנחם ששון חזרה ד"ר פסקין על טענותיה (סעיף 15 לפסק הדין), כי הייתה טעות באבחון עובר לכניסתו של התובע למעון, והיה מדובר בסך הכל בקשיים רגשיים, הפרעת קשב ולקויות למידה המשפיעים על מנת המשכל (ממש כמו חוות דעתה במקרה שלפנינו). ד"ר כץ קבע גם במקרה של מנחם ששון, שאבחנתו כבעל פיגור שכלי קל, כפי שנעשתה במהלך ילדותו והתבגרותו, התבססה על הגדרות שהיו מקובלות באותה תקופה, ועל פי הגדרות אלו, גם כיום ששון היה מאובחן כבעל פיגור שכלי. היה עמינדב הצטרפה לחוות דעת זו, וקבעה, כמו במקרה שלפנינו כי אין לפקפק באבחונים שנעשו לתובע במהלך שהותו במוסד, שכן הפסיכולוגים שערכו אותם השתמשו בכלים האובייקטיביים שהיו נהוגים באותה תקופה, ומסקנותיהם תואמות את האבחונים שנעשו לתובע עוד בטרם הושם במוסד.

ובית המשפט קובע כדלקמן (סעיף 17 ואילך לפסק הדין):

"העולה מן המקובץ, כי התובע נבדק במהלך השנים על ידי אנשי מקצוע, ופעם אחר פעם אובחן כמי שסובל מפיגור שכלי קל (היו אף מי שסיווגו את הרמה כבינוני-קל). בדיקות אלה, כך עולה מעדויותיהם של ד"ר כץ וד"ר עמינדב, מבוססות בעיקרן על הקריטריון של מנת משכל, שהיה הקריטריון הדומיננטי בשנים הרלוונטיות. כאמור, עמדתם המקצועית של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב ולפיה ההגדרה של פיגור שכלי היא הגדרה דינאמית, וכי השינויים שחלו באבחנה במהלך המאה הקודמת מתבטאים במעבר מהישענות על מנת המשכל כקריטריון דומיננטי, להישענות על בחינת היכולת ההסתגלותית - מקובלת עלי. כך גם מקובלת עלי עמדתם, לפיה למרות שחוק הסעד משלב בהגדרת פיגור את שני ההיבטים, זה הקוגניטיבי וזה ההסתגלותי, הרי שבפועל, בכל העולם, המעבר לדגש על בחינת ההיבט ההסתגלותי ארע רק בשנות ה-90, מן הסיבות שפורטו לעיל. ואכן, בעניינו של התובע ניתן להתרשם כי אבחוננו בעבר נשען על מבחני IQ, בעוד שאבחוננו על ידי ועדת האבחון כבר נעשה על יסוד תפישה שונה, של בחינת יכולת ההסתגלות. ואינו לעיל, כי באופן מיוחד אפשרו השינויים את אבחונם מחדש של אלה שסווגו כסובלים מפיגור קל, ואת הגדרתם כמי שמתפקד ברמה גבולית.

טענתה של ד"ר פסקין ולפיה אבחוננו של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי היה מוטעה, מתעלמת מן העובדה שעד לשנות ה-90 של המאה הקודמת נשענה האבחנה של פיגור שכלי בעיקרה על מנת המשכל...

המסקנה, אם כן, היא, כי אבחוננו של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי קל, אבחון שחזר על עצמו במהלך השנים, החל משנת 1970, בהיותו כבן 3, וכלה באבחון שנערך לו במוסד בשנת 1994, היה מבוסס על כלי האבחון שעמדו במהלך שנים אלה לרשות בעלי המקצוע, ועלה בקנה אחד עם התפישה של הגדרת הפיגור באותן שנים".

ושוב, אין עוד צורך להוסיף דבר, אלא לבקש לאמץ קביעות אלו גם למקרה שבפנינו.

139. בית המשפט בירושלים התייחס גם לשאלה האם היה מקום להשמתו של התובע במעון מקים. לאחר שגם ד"ר פסקין הודתה בפניו כי הסיכוי שתימצא משפחת אומנה או משפחה מאמצת לילד עם קשיי התפתחות כפי שהיה התובע בילדותו, הינו סיכוי קלוש בנסיבות אלה (לא ברור מדוע לא הודתה בכך בתיק בפנינו, הדומה להפליא), ברור כי לא היה מוצא אלא במסגרת פנימייתית (סעיף 20 לפסק הדין), ולאחר ששמע את עדויות ד"ר כץ וחיה עמינדב על העדר מסגרות אחרות (סעיף 21 לפסק הדין) קבע בית המשפט (סעיף 22 לפסק הדין):

"עדויותיהם של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב מקובלות עלי לחלוטין, ומסקנתי מכל אלה, שהשמתו של התובע במוסד הנתבע הייתה מוצדקת, ואף מתחייבת".

140. ואין לנו אלא להצטרף לקביעות אלו, ולבקש להחילן גם על התביעה שבפנינו.

ועדות איבחון ושאלת הקשר הסיבתי

האבחונים שנערכו לתובע 1

141. במהלך השנים בהם שהה תובע 1 במעון, הוא עבר מספר אבחונים, ומצבו והתנהגותו תועדו בדוחות תפקודיים. באבחונים ובדו"חות אלו נקבע כי תובע 1 מתפקד ברמה של פיגור שכלי קל.

להלן הגורמים שאבחנו את תובע 1 במשך השנים ומצאו שהוא סובל מפיגור, על סמך המסמכים שאותרו (מצויים כולם בתיק תובע 1 שהוגש לבית המשפט הנכבד. חלקם סומנו גם כמוצגים):

תחנת האיבחון בשנת 1976 (ת/1) - שכללה את פרופ' פרידמן מנהל תחנת האבחון, הפסיכולוגית גבי אוסטרובסקי, עו"ס סופי אייזיק וד"ר לוי רופא בתחנת האבחון. במעון: הפסיכולוגית רחל לוי - חוו"ד מחודש יולי 1977, הפסיכולוגית אסתר זקסנברג - חוו"ד מ-10.2.81 (ת/46), הפסיכולוג שאול בן פורת - חוו"ד מיום 19.3.85, הפסיכולוגית אניטה בנימין - חוו"ד מתאריכים 4.6.91, 4.7.95, הפסיכולוג מיכאל לשץ - חוו"ד מיום 13.10.98, ד"ר דוברוביץ, פסיכיאטר המוסד - חוו"ד מנובמבר 1998. שני פסיכיאטר בבית החולים באר יעקב ציינו כי תובע 1 סובל מפיגור שכלי (אקיי"ס/25). מומחי המוסד לביטוח לאומי שקבעו את נכותו של המערער בשנת 1989 ומומחי המוסד לביטוח לאומי שקבעו את נכותו בשנת 2006 קבעו כי הוא סובל מפיגור (אקיי"ס/32).

כאמור, בנוסף, נכתבו דוחות תפקודיים ע"י מורות ומחנכות של תובע 1 בבית הספר, המצויים גם הם בפני בית המשפט הנכבד (ת/46) וע"י עובדת סוציאלית דלית גטניו (דו"ח תפקודי מיום 2.8.94, בתיק תובע 1 המצוי בפני בית המשפט הנכבד).

142. כל הגורמים הנ"ל, גורמים בלתי תלויים זה בזה, מצאו בבדיקות שלהם עד שנת 1998 (והמוסד לביטוח לאומי גם לאחר מכן), כי תובע 1 סובל מפיגור. לא מדובר בגורם אחד, ואפילו לא רק בגורמים שעבדו במעון.

כאן נבקש לציין, כי סביר מאוד כי היו לתובע 1 אבחונים נוספים, מעבר לאלו שאותרו, וזאת לנוכח עדויות רבות שנשמעו על הקפדתו של מעון מקיי"ס, לערוך בכל שנה אבחונים לדיירים:

העידה חיה עמינדב (עמ' 1067 שורה 20):

- ת:** הדבר שהכעיס אותי הכי הרבה במעון מקי"ם היה, שכל שנה היא הכריחה את הפסיכולוגים לעשות להם אבחון מחדש.
כב' הש' גילאור: מי זו היא?
ת: הגב' קוגן מנהלת המעון. כל שנה היא הכריחה אותם לבדוק את ה-I.Q שלהם מחדש.
ש: כל שנה.
ת: כל שנה".

נסיה יעקובי, שהייתה מנהלת בית הספר במעון, העידה בתצהירה (סעיף 20) כי פסיכולוגית המעון, אניטה בנימין הייתה עורכת אבחונים. היא הוסיפה וציינה כי משרד החינוך דרש כי לתלמידים יהיו אבחונים עדכניים וכי בנוסף המורות של תובע 1 ערכו דו"ח לימודי לגביו פעמיים בשנה. ובשלב מאוחר יותר עבר גם אבחון סוציאלי על ידי העובדת הסוציאלית, דלית גטניו, שהצטרפה לצוות המעון. בעדותה הוסיפה כי האבחונים השנתיים היו הכרחיים גם כדי שהיא תוכל לקבל תקנים, כאשר לדבריה בעדותה "זה היה מאוד מאוד משמעותי ומדי שנה בשנה זה מתחדש" (נפנה גם עמ' 1241 שורה 4).

143. כפי שניתן לראות, תובע 1 עבר אבחונים הן ע"י פסיכולוגים והן ע"י פסיכיאטרים, אשר כללו מבחנים שבוצעו לצורך האבחון (נפנה למסמכים עצמם ולתשובת פרופ' נוי בחקירתו (עמ' 79 שורה 20), כאשר בחוות דעת משנת 1998 קבע פסיכיאטר המעון כי תובע 1 סובל מפיגור, וכאמור גם ב- 2006 מצאו מומחי הביטוח לאומי כי תובע 1 סובל מפיגור.

144. התובעים קובלים על כך שהאבחונים של תובע 1 נעשו ברובם ע"י פסיכולוגים. אלא שלעניין זה הבהיר ד"ר כץ (עמ' 169 שורה 24) כי -

ש: "בפועל בעבר בגלל שמדד ה-I.Q היה למעשה הדבר הדומיננטי אם לא היחידי, שבמשך שנים היה רלוונטי, אז מי שעשה את זה בפועל זה היו הפסיכולוגים. פורמלית אני באמת לא יודע מה היא אז, אבל גם אם לא הם עשו את זה זה היה חותמת גומי. כי בעצם היחידים שהיו מוסמכים לעשות את המבחני I.Q גם היום זה הפסיכולוגים, ועל סמך קביעתם נעשתה אבחנה...
ת: ואני אומר לך שפסיכיאטר ראה את דודו בפעם הראשונה בשנת '98, לא ב-'76 ולא ב-'80 ולא בתחילת שנות ה-'90 אלא רק ב-'98, זו הפעם הראשונה שפסיכיאטר ראה את דודו.
ת: לא, אני חושב א' שלא נראה לי סביר אבל אני פה פשוט, בודקים את הניירות בזה הרגע אני רואה. לא נראה לי סביר ולו רק מהסיבה, שלאורך השנים כמו שאתה אמרת מקודם, הוא קיבל טיפול תרופתי פסיכיאטרי ודי נראה לי הגיוני שמי שטיפל בו לפיכך לאורך השנים זה פסיכיאטרים...
ת: ד"ר דוברוביץ יועץ פסיכיאטרי, ד"ר אלידה אלמגור, אלה האנשים שאני רואה לפי הרשימה שלך הם פסיכיאטרים".

145. נתזר ונזכיר: אין לבלבל בין האבחונים שאותרו לאחר עשרות שנים, לבין אבחונים שנעשו בפועל, ולקבוע כי רק האבחונים שאותרו משקפים את כל הפעמים שתובע 1 נפגש עם אנשי מקצוע במעון, ובכלל זה פסיכיאטרים. אין כל סיבה להניח כי במעון בו עבדו בכל השנים פסיכיאטרים, לא נבדק תובע 1 ע"י פסיכיאטר במשך כל שנות שהותו, גם לפני השנים לגביהם מצויות בידינו אבחונים של פסיכיאטרים של המעון.

146. פרק נכבד בסיכומיהם, כמו גם בחקירותיהם, הקדישו התובעים להעדרם של אבחונים ביחס לתובע שבוצעו ע"י ועדות אבחון כמשמען בחוק הסעד.

147. אלא שכפי שנקבע גם בפסק דין ששון, וכפי שנטען ע"י הנתבעת מתחילתה של ההתדיינות בתביעה שבפנינו, העדרן של קביעות של ועדות אבחון, אינו רלוונטי לתביעת הנזיקין שבפנינו, מאחר שהוכח, מעל לכל ספק, כי תובע 1 סבל מפיגור שכלי לפי ההגדרות שהיו קיימות במועדים הרלוונטיים, ולפיכך, ברור כי ועדות אבחון לא היו קובעות אחרת בעניינו. ונפרט.

מעדויות אנשי משרד הרווחה עולה כי למרות שבהעדר תקציב לא בוצעו בעבר אבחונים ע"י ועדות אבחון לכלל הסובלים מפיגור שכלי, הרי שמשרד הרווחה דרש ביצוע אבחונים ע"י המוסדות בהם שהו החוסים, על מנת לודא כי המטרה המהותית של החוק (לודא כי לא חל שינוי במצבו של חוסה) תתקיים.

חיה עמינדב ציינה בתצהירה כי לפני שנת 1994 היו ועדות אבחון סטטוטוריות קבועות, שהתכנסו לדון בעניינם של מי שבית המשפט הורה לבחון אם הוא אדם בעל פיגור שכלי (אם לצורך הליך פלילי, ואם לצורך הליך משפטי אחר כגון הוצאת אדם ממשפחתו בצו).

לפני שנת 1994, אנשים שהוגדרו כמפגרים, והתגוררו במסגרות, נערכו להם אבחונים ע"י הצוות המקצועי של המסגרת בה הם שהו. הם היו נשלחים לאבחון חוזר מחוץ למעון במסגרת תחנת אבחון, במקרים בהם היה שינוי משמעותי לטובה או לרעה בבדיקות שנעשו ע"י המסגרת, או במצבים שהיה צריך לדעת המסגרת, המפקח של המסגרת, או המשפחה או האחראי על האדם, לשנות את מקום המגורים שלו, על סמך האבחונים הפנימיים. וכן (עמ' 1090 שורה 24):

"איך שאנחנו עוקבים זה שוב, זה כמעט בכל מסגרת מגורים, כמעט בכל מסגרת מגורים היה פסיכולוג. היה צוות מקצועי, הייתה עובדת סוציאלית, היה צוות רפואי, וההנחיה הייתה די ברורה לפחות פעם בשנה לקיים ישיבת הערכה על כל דייר. ואם היה עולה חשד סביר כלשהו שהבנאדם מתקדם, כי המון אנשים התקדמו והתקדמו יפה מאוד, גם אם הם לא יצאו מתחום הפיגור הם התקדמו יפה וצריך היה להחליף את מקום המגורים שלהם, וזה מה שאמרתי לך גם. 500 איש יצאו, גם היום יוצאים אנשים, גם אז יצאו אנשים. הצוות מקיים לפחות אחת לשנה, לפחות אחת לשנה דיון בעניינו של האדם.

עכשיו אני רוצה להוסיף ולומר לך, אנשים שהם פועלים ברמה גבוהה בתוך מסגרת של מעון פנימייה הם עושים המון בעיות, אי אפשר לשכוח אותם, אי אפשר לא לראות אותם. והצוות תמיד תמיד תמיד מודע להם. ואם יש, היה, היה הווה או יהיה אדם שבאיזשהו מקום לא מתאים למסגרת כי הוא מתפקד ברמה יותר גבוהה, הם היו מיד, הם היו מיד טוענים שהבנאדם, גם אניטה, היו מקרים שהיא הפנתה את תשומת לבי, גם למקומות אחרים, שאנשים מסוימים הם אנשים שצריך לנסות ולבדוק אם אכן לא, מקומם בתוך המעון ואם אכן מדובר בפיגור שכלי".

משנת 1994, החלו לפעול ועדות אבחון סטטוטוריות לכל מי שהועלה חשד לגביו כי הוא אדם עם פיגור שכלי ולכל מי שהוגדר בעבר כבעל פיגור שכלי.

גדעון שלום הסביר (עמ' 640 שורה 7) כי

"...אני יכול להגיד שהאבחונים שנעשו לדיירים כוסו מבחינתי משתי זוויות.

אחת, במסגרת התקציב על פי חוק התקציב שהועמד לרשות משרד הרווחה, זאת אומרת לא היה כאילו סעיף תקציבי שבסעיף אבחונים שלא ניצלנו אותו לפי מיטב ידיעתי, ואז עשינו סדר עדיפויות לגבי אנשים שצריכים לקבל אבחונים ואיזה היו צריכים לקבל אבחונים חוזרים. ומצד שני אנחנו פיתחנו מערכת מאוד ענפה, של עבודה של צוות רב מקצועי שנמצא בתוך המעונות עצמם, שבעצם כל שנה ושנה עשה אבחון פנימי, אבחון פנימי זה לא אבחון על פי חוק, זה לא על פי המנדט של החוק אבל עשה אבחון פנימי באמצעות הצוות הרב מקצועי במעון של מצב הדייר ומה הוא צריך לקבל פעם בשנה מבחינת התוכניות שצריכים לתת לו. ומבחינת זה היה הפתרון, הפתרון המעשי על מנת ליצור מצב איך אנחנו בעצם מקדמים את הדיירים שבאחריותנו שנמצאים במעונות עצמם."

148. הנה כי כן למרות העדר אבחונים של התובע ע"י ועדות אבחון עד שנת 1998, בפועל נערכו לתובע אבחונים לאורך כל השנים, שמצאו שהוא אדם עם פיגור שכלי קל.

149. התובעים ניסו לטעון כי אין לסמוך על אבחונים של עובדי המעון מאחר שיש להם כביכול אינטרס להשאיר חוסים במעון. אלא שחיה עמינדב הבהירה מיידית כי מדובר בהנחה מופרכת (עמ' 1075 שורה 13):

"ת: מה זאת אומרת אנחנו סומכים? ודאי שאנחנו סומכים.
ש: למה? יש לך מעון פרטי, שיש לו אינטרס כלכלי, וכפי שאנחנו כאן שמענו מאבנר זקן, הארבעה אחוז שמתוכננים למפעיל במעון מקי"ם היו הרבה יותר מזה. אז יכול להיות שגם אותו פסיכולוג מושפע בצורה כזאת או אחרת ממנהלת המעון, ונותן תשובות של גוף לא כל כך אובייקטיבי. אתם לא לוקחים את זה בחשבון שזה יכול לקרות?
ת: בשום, אני לא לוקחת את זה בחשבון בשום פנים ואופן, ואחרת לא הייתי מסוגלת לעבוד עם אף איש מקצוע. אנשי המקצוע שעובדים אתנו, אנחנו מסגרת הכשרה לפסיכולוגים, מוכרת על ידי משרד הבריאות. האחריות היא לגבי כל אדם ואדם שעושה את עבודתו נאמנה. חוץ מזה בתקופה הזאת היה תור ממתנינים כזה גדול שלא הייתה שום בעיה להוציא אנשים, כי על הסף עמדו וחיכו עוד עשרות על מקום אחד. אז בכלל לא היה רלוונטי לחשוב על דברים כאלה.
ש: עוד פעם, את אומרת שמבחינתך כל מי שעובד בתוך המערכת, כולל במעונות פרטיים, הוא מבחינתך כשר אלא אם כן הוכח אחרת. זאת אומרת את יוצאת מנקודת הנחה
ת: ממש ככה...
כב' הש' גילאור: גם אני עד היום יוצאת מנקודת הנחה כזאת כשאני נכנסת לאולם."

רק אצל התובעים, כל אחד מהנתבעים ועובדיהם הוא בבחינת פושע אם לא יוכיח אחרת.

150. גם יזהר דמארי העיד (עמ' 1383 שורה 22 ואילך):

"... אם מישהו יוצא מהמוסד עשרה עמדו בתור כדי להיכנס למוסד. לכן אין אינטרס למנהלת מוסד להחזיק בקרנות המזבח של חוסים שנמצאים שם... אנחנו בהעברות של דיירים שלנו ממסגרת אחת למסגרת אחרת וכו' לא ראינו מצב שאיזשהו מוסד פרטי בא ואמר 'אל תיקחו לי את הדייר הזה משום שאז יחסר לי דמי אחזקה' או משהו כזה. לא נתקלנו במצב כזה. ההפך, בחלק מהמקרים קיבלנו שיתוף פעולה מלא, קיבלנו דו"חות תפקודיים וכו' ואפילו המלצות של אנשי הצוות שהאדם הזה והזה איננו מתאים למסגרת שלנו, צריך למצוא מסגרת אחרת. לפעמים ברמה יותר גבוהה, לפעמים ברמה ירודה יותר. תלוי בכיוון ההתפתחות של האדם."

151. נזכיר כי תובע 1 היה חניך אלים ביותר. אם כבר, האינטרס של מעון מקים היה הפוך: להביא לעזיבתו ולקבלת דייר "נוח יותר". כפי שהסבירה דלית גטניו (עמ' 1208 שורה 30):

"מה שאני ראיתי מאוד התאים לדו"ח, לאבחון שרשום מפגר... להשאיר את דודו בלי סיבה במעון לא הייתה, הוא לא היה דמות קלה, קל היה יותר להגיד לו לך, דרכך במקום אחר. עבדנו איתו מאוד קשה מתוך אהבה לדודו והמון המון רצון לקדם אותו".

152. לפיכך, אין כל סיבה לפקפק באבחונים שנעשו ע"י עובדי המעון. ונזכיר, אין מדובר במאבחן אחד, אלא במספר מאבחנים, והם עלו בקנה אחד עם עם אבחונים שנעשו ע"י גורמים מחוץ למעון (תחנת האבחון בשנת 1976, מומחי המוסד לביטוח לאומי בשנת 1989), וכולם הגיעו לאותה מסקנה, עד לשינוי בהגדרת הפיגור.

העדר קשר סיבתי - תובע 1 היה מאובחן כסובל מפיגור גם ע"י ועדות אבחון

153. ברור ואין חולק, כי פיגור שכלי הוא מצב רפואי של אדם. אדם אינו הופך למפגר מבחינה רפואית, רק כאשר ועדת אבחון לפי חוק הסעד קובעת שהוא סובל מפיגור. ועדת אבחון כשמה כן היא: מאבחנת מצב פיזי, שהמאובחן מצוי בו (או אינו מצוי בו).

154. במילים אחרות: גם אם נקבל את טענת התובעים, כי אם תובע 1 לא סבל מפיגור מקומו לא היה במעון מקי"ם (ואין הדבר ברור כלל, ונתייחס לכך בהמשך), מכל מקום, גם בהנחה כזו, אין רלוונטיות לשאלה האם תובע 1 הוכנס למעון מקי"ם, ושהה בו, בלא קביעה של ועדת אבחון שהוא סובל מפיגור, אלא השאלה הנכונה, גם לשיטת התובעים, צריכה להיות האם הוא הוכנס למעון מקי"ם ושהה בו, מבל שהוא סבל מפיגור מבחינה רפואית, שהרי אם הוא סבל מפיגור, ברור שגם אם היה עובר אבחון ע"י ועדת אבחון דווקא (ולא ע"י תחנת אבחון), הייתה התוצאה זהה.

155. משכך נחזור ונפנה לקביעתו של ד"ר כץ בחוות דעתו, כי אבחנתו של תובע 1 כבעל פיגור שכלי קל, כפי שנעשתה במהלך ילדותו, התבססה על הגדרות שהיו מקובלות באותה תקופה. על פי הגדרות אלו, גם כיום דוד היה מאובחן כבעל פיגור שכלי.

156. פרופ' נוי נשאל על קביעת תחנת האבחון בעניינו של תובע 1 והשיב (עמ' 26 שורה 16 ואילך):

"ש. שאלתי האם לדעתך מה שקבעה כאן ועדת האבחון, בהסתמך על מה שהיה בפניה זה סביר.
ת: לדעתי כן, משום שהיא הסתמכה על בדיקה מאוד רצינית, בדיקה ניאורולוגית מאוד רצינית של אותו ד"ר לוי, והיא הסתמכה על בדיקה פסיכולוגית של גברת שנראית לי מהקריאה כאישה מקצועית. הרי מה הועדה קובעת? היא מקבלת את ה'אינפוטים' קובעת".

157. אשר למועד בו ועדת אבחון הייתה משנה את הגדרתו של תובע 1, ד"ר כץ נשאל בחקירתו הנגדית האם אבחון בועדת אבחון שהיה נערך לתובע 1 בשנת 1992 (מועד השינוי המשמעותי בקריטריונים לפני 1998), היה מביא להוצאתו של תובע 1 מהגדת מפגר, וענה (עמ' 198 שורה 14):

"לא מדויק. בפועל בשטח נכון שב-92' ככה יצאו הקריטריונים ברשומות של האיגוד האמריקאי, אבל זה ברור לגמרי שלקח פרק זמן עד שהדברים האלה הופנמו ובכלל ירדו לשטח והופנמו כההליך. זה לא משהו, זה לא איזה פסיקה של בית משפט שזה נאמר וזהו, ומאותו רגע זה עובד ככה, אז אנשים צריכים ללמוד, אנשים צריכים לעשות סוויץ' במוח בכלל להתרגל לצורת חשיבה אחרת, להכיר את כל הדברים האלה, לפתח את המיומנויות, לשים את הדגשים במקום אחר, זה משהו נלמד, זה משהו נרכש וזה משהו שבפועל בשטח לוקח כמה שנים עד שזה מתממש. ככה שב-92 זה בודאי לא...ככה שאני בהחלט לא יכול להגיד, איפה שהוא בדרך זה היה צריך לקרות. זאת אומרת,

ש: אין לך נקודת זמן.
ת: אין לי נקודת זמן".

דהיינו, ד"ר כץ קובע כי רק מספר שנים אחרי 1992 היה תובע 1 לראשונה נמצא כמי שאינו סובל מפגיגור שכלי ע"י ועדת אבחון.

נציין גם את עדותו של גדעון שלום (עמ' 650 שורה 15, ההדגשה אינה במקור), כי כשנכנסה נעמי ארנן לתפקידה -

"ביקשנו מהמעון מהצוות החדש שנכנס למעון להגיד לנו כמה אנשים הם חושבים שצריכים באופן מיידי לבדוק אם הם יכולים להישאר או לא להישאר במעון מבחינת הרמה שלהם. המספר שאני יודע זה ששה אנשים ודודו דהן לא היה ביניהם".

158. לנוכח האמור, קביעת התובעים בסיכומיהם (סעיף 69 בעמוד 69) כי ד"ר כץ העיד כי היה צריך לשלוח את תובע 1 לועדת אבחון "זמן רב" לפני 1998 פשוט אינה נכונה.

קביעתם הנוספת כי ד"ר כץ סבר שהיה צריך להוציא את תובע 1 מהמעון זמן רב לפני 1998, אינה נכונה שבעתים, באשר ד"ר כץ בכלל לא משוכנע כי הוצאתו מהמעון גם בשנת 1998 הועילה לו, ועל כך נרחיב בהמשך.

קביעת התובעים בסיכומיהם (סעיף 68 בעמוד 69) כאילו ד"ר כץ טען לשינויים מזעריים בלבד בהגדרת פיגור משנת 1976 עד 1992, גם היא איננה נכונה, ועומדת בניגוד מוחלט לחוות דעתו ולעדויות של ד"ר כץ.

159. כדי להדגיש את החדשנות של השינוי בהגדרת פיגור, נפנה לדברי ד"ר כץ, כי הוא מעריך שבשנת '98 עדיין הייתה התרגשות ודרמה סביב אבחנות כאלה, היינו אבחנות שהוציאו אדם מהגדת פיגור (עמ' 200 שורה 25).

160. גם חיה עמינדב העידה, כי תובע 1 לא היה מאובחן אחרת במשך השנים, בין היתר מאחר שתפקודו הקוגניטיבי נמצא נמוך בגלל המעורבות של האימפולסים והאמוציות בתוך התהליכים הקוגניטיביים, שמאוד משפיעים על מבחן האינטליגנציה, וכי (עמ' 1105 שורה 6 ואילך) :

ש: ואם היו עושים ועדות אבחון כל שלוש שנים, יכלו להגיע לרזולוציה יותר מדויקת.
ת: ממש לא בתקופה שהוא היה מאוד סוער רגשית, אני לא מאמינה".

וכן (עמ' 1117 שורה 12) :

"...אם אנחנו מדברים על בעייתיות שהתחילה מלידה, ולצערי במצב הזה הקריטריון הזה היה מאוד מאוד בולט ובשביל זה הוא גם השפיע מאוד על ההחלטה. כי כאן האבחנה של החריגות הייתה ממש מהתחלת הדרך. מה שאני מבין בעצם שגם אם הייתה מתבצעת לו בדיקה על ידי ועדת אבחון בשנים קודמות, לא היו מאבחנים אותו כלא מפגר. סביר להניח שלא, אני חושבת שחלה כאן למידה סביר להניח שלא היו מאבחנים אותו כמפגר. שהיו מאבחנים אותו כאדם עם פיגור..."

ש:
ת:
ש:
ת:

בהמשך לציטוט הנ"ל, ציינה חיה עמינדב כי אמנם קביעות הועדה משנת 1998 התבססה על קריטריונים הסתגלותיים של חיי יום יום, כאשר לכאורה הוא מתפקיד בצורה עצמאית, אולם במבט לאחור, ובידיעתינו את מה שעבר על תובע 1 מאז, וחיינו כפי שהם נראים היום, היא לטענתה חייבת להוסיף את המילה "לכאורה" בכל הקשור לתפקודו העצמאי של תובע 1, שעל בסיסו ניתנה החלטת ועדת האבחון משנת 1998.

העדר קשר סיבתי - העדר אלטרנטיבות אחרות ושונות

161. נושא הקשר הסיבתי רלוונטי מבחינה נוספת. השאלה היא מה היה עתידו של תובע 1 במקום אחר.

162. הרחבנו לעיל והראנו כי לא הייתה אלטרנטיבה של משפחה אומנת או מאמצת ביחס לתובע 1, ואף ציינו כי ד"ר כץ כלל לא היה בטוח שבמצבו של תובע 1 משפחה אומנת היה טובה יותר ממוסד. אף פרופ' נוי הסתייג מהקביעה כי משפחה אומנת בהכרח יותר טובה ממוסד המספק בצורה מקצועית את צרכי הסובל מפיגור.

163. כעת נתייחס לשאלה, מה היה קורה אם תובע 1 היה מאובחן לפני שנת 1998, כמי שאינו סובל מפיגור, כפי שטוענים התובעים שהיה קורה (והנתבעת אינה מסכימה להנחה זו).

164. לגבי שנת 1976, מועד הכניסה למעון, הבהיר אמיר שוורץ (עמ' 114 שורה 25), כי בשנות ה-70 ועד שנות ה-90 המדינה לא יכלה לתת אלטרנטיבות לתובע 1, גם אם היה נקבע שהוא גבולי, מאחר שאז לא היו מסגרות שונות (נזכיר כי מעון מקי"ם עצמו כלל גם מי שלא הוגדר כמפגר.

לא לחינם התובעים לא ציינו, לאורך כל ההתדיינות, ולו שם אחד של מוסד חילופי שהתובע היה יכול

בשנת 1976 להיות בו! נס"מ, תל אביב, 1976

165. חיה עמינדב העידה כי גם אם היה מאובחן בגיל 17 כמי שאינו סובל מפיגור היה עובר למוסד אחר, לא שונה בהרבה:

"כב' הש' גילאור: אין בית. משפחה אומנת בגיל 17

ת: משפחה אומנת לא לא לא לא

כב' הש' גילאור: יש כזה דבר?

ת: לא, ממש לא, ממש לא. ממש ממש לא, גם לא היום.

ש: אבל לא מעון למפגרים, מעון לאנשים עם רמה יותר גבוהה.

מעון לאנשים פחות או יותר כמוהו ש..
ויכול להיות ש..

ת:
ש:
ת:

עובדה שהיכולת נשמרה כל כך טוב וכל כך גבוהה, סימן שהמעון הזה לא דיכא אותו אלא נתן לו מספיק גרייה כדי לשמר את היכולות הגבוהות, למרות הפרעות הרגשיות שהתמתנו כנראה ככל שהוא התבגר. אבל אנחנו מדברים פה על מצב אורגאני שמאוד מטעה מבחינת התפקוד שלו, מבחינת ההתנהגות שלו, המעברים החדים. מאוד מאוד קשה, האבחנה הזאת של פיגור קל וגבולי כמו שהוא נמצא עכשיו היא מאוד מטעה. היא מאוד קשה. אתם מבינים שמדובר על קו כזה דק של מעבר ממקום למקום, עכשיו טוב, אנחנו היום פיתחנו כן מסגרות טיפול שמאפשרות לאנשים במצב כזה למשל אני לא בטוחה שהוא היה הולך להוסטל, אולי בגלל הבעיות ההתנהגותיות. אבל גם בספרות המקצועית, האבחנה בין המצבים האלה היא כמעט בלתי אפשרית, והיא עובדת על איפה יותר טוב לבנאדם. זאת האמת. בסופו של דבר ההחלטה המקצועית היא איפה, ממה הבנאדם ינהה יותר, איפה הוא יקבל יותר תמיכה ויזדקק לפחות תלות, פחות, תמיכה נכונה. והוא קיבל את התמיכה הנכונה, אחרת הוא לא היה מגיע למה שהוא הגיע.

זאת אומרת את אומרת שזה שהוא היה במעון זה טיפח אותו.
עובדה שהיכולות לא
אני שאלתי אם זה מה שאת
לדעתי ממש כן, ממש כן

ש:
ת:
ש:
ת:

ובהמשך (עמ' 1095 שורה 8):

...אז לדעתך בנאדם שחי בסביבה כזאת, נעזוב כרגע את היכולות הקוגניטיביות שלו, הבעיות הרגשיות שלו שגם ככה הוא לא הגיע ממקום כל כך טוב, כי מבית יתומים למשפחה אומנת לא מגיעים, ועם הפרעות אורגאניות מקוריות לא מגיעים בשיא. את חושבת שסביבה כזאת היא טיפחה אותו והביאה אותו ליכולות יותר גבוהות? או שאם הוא היה בסביבה אחרת אז הוא היה מגיע באמת ליכולות יותר גבוהות?

ש:"

כב' הש' גילאור: איפה הסביבה הזאת? איפה הסביבה? תגידי איפה ראשית

ש:

כב' הש' גילאור: איפה? אתה סתם שואל שאלה

ש:

לא אני לא סתם

כב' הש' גילאור: ואחר כך אנחנו נישאר עם השאלה בלי תשובה. איפה לשיטתך, בשאלה שאתה מציג לעדה, הוא היה צריך להיות, תגידי לי איפה?

ש:

איפה שהיו שמים

כב' הש' גילאור:

בכפר הירוק?

ת:

מי היה מקבל אותו בכפר הירוק אדוני? ...

ש:

אז בית המשפט שואל אותך, מה היו החלופות?

ת:

החלופות היו מעון אחר, של ילדים בגיל הזה, אתה ואני יודעים שילדים לא מוצאים מהבית כי המשפחה שלהם מתפקדת נהדר, אלא הוא היה מוצא פחות או יותר לאותו מעון, עם פחות או יותר אנשים שמתפקדים אותו דבר, רק בהבדלים מאוד מאוד קלים שיכול להיות שהיה נוסע לבית ספר מיוחד בחוץ ולא בתוך המעון...

ש: את יכולה לתת שמות לדוגמה של שלוש-ארבע חלופות כאלה באותה תקופה, שמות של מקומות? ...

ת:

זה כמעט 20 שנה, לא, אני לא זוכרת. יש משהו שהיה נקרא בית הנער למשל, אז זה היו חבר'ה שהיו דומים בדברים רבים לחבר'ה שגרו במקיים אבל מבחינת

הנקודות I.Q שלהם היו להם שלוש-ארבע-חמש נקודות יותר. אבל זה לא והילדים משם מבית הנער למדו בתיכון? אפשר להגיד אחוז גבוה?

כב' הש' גילאור:

קשה להגיד שכן, קשה להגיד שכן

ת:

כב' הש' גילאור: זאת אומרת לא

ת:

בדרך כלל לא..."

166. יתרה מכך: גם אם היה נקבע לפני כן כי תובע 1 אינו סובל מפיגור, מבחינת טובתו ספק אם הייתה אלטרנטיבה טובה יותר לתובע 1, לא רק מכיוון שמשמעות הדבר להוציא את תובע 1 ממסגרת שהוא רגיל אליה. ד"ר כץ העיד (עמ' 208 שורה 24):

"כב' הש' גילאור: השאלה היא אם זה היה מאובחן קודם, אם ליד, לצד אינו מפגר בשכלו ויש להוציאו מהמעון, האם זה מקבילה?
 ת: כמו שכבר אמרתי בכמה גירסאות, אני לא בטוח שהמקבילה הזאת היא חד משמעית כי יש הרבה נתונים נוספים, שעד היום דרך אגב הם רלוונטים כשמגיעים להחלטה כזאת, שיכולים להשפיע לכאן או לכאן...
 ש: זאת אומרת אתה לא היית מוציא אותו מהמעון? אם אתה היית בודק אותו, אתה אומר אם היו מביאים אותו אליך שש-שבע-עשר שנים קודם ואתה היית בודק אותו, היית אומר דודו הוא לא מפגר, תשאירו אותו במעון?
 ת: אז היו גם הרבה בעיות התנהגותיות מאוד מאוד משמעותיות. ולפחות לפי הביטויים ההתנהגותיים אז היה מקום מאוד מאוד לשקול, האם בכלל הבנאדם הזה יכול לחיות בקהילה בכלל... וגם היום, וגם היום אני רואה אותו כבנאדם נכה, זאת אומרת עם מגבלות לחיות בקהילה.
 ש: זה ברור שהוא נכה.
 ת: בסדר. ועדיין יש גם היום מצבים שאנחנו מחליטים להשאיר אותם במסגרות כאלה, בידיעה ובהסכמה של כולם, כל המעורבים, מתוך הבנה שאין אלטרנטיבה אחרת.
 ש: במוסדות למפגרים.
 ת: גם במוסדות למפגרים. זה עצוב מאוד אבל זו המציאות."

167. יותר מכך. ד"ר כץ העיד כי בנסיבות של תובע 1 ספק אם צורת חיים אחרת, מלבד מגורים במעון מקים, הייתה משפרת את מצבו. ההיפך הוא הנכון:

"לגבי התשתית הטיפולית שהייתה בבעיות הרלוונטיות שלו, בשביל רוב שנות חייו הרלוונטיות לשינוי משמעותי, לצערי הרב אין מה לצפות מזה. זאת אומרת המצב היה נשאר פחות או יותר, אולי אפילו יותר טוב מן הסתם, כי כן יש עדויות שהוא כן השתפר בתחום הורבלי ובתחום התקשורתי, אז כנראה שמצבו היום טוב יותר אפילו.
 ש: עוד פעם אני מחדד את השאלה, אם הוא היה חי נלך למשפחה... הוא היה נניח נשלח למשפחה אומנת...
 ת: מאוד לא יודע בגלל שילד כמוהו עם הנתונים הראשוניים שהיו לו, ואת זה אנחנו רואים גם מול משפחות אורגניות עם ה.. ואני מתכוון שוב פעם לשיטתי לכל הנושא של האוטיזם וכו', זה נטל נוראי, נוראי על המערכת המטפלת, על ההורים, ולצורך העניין למשפחת אומנה. אני לחלוטין לא יודע איך הם היו מסוגלים להתמודד אתו, ובודאי לא במושגים של לקדם אותו. ולא יודע זאת אומרת אם זה היה הולך לכיוון של מיטיב אתו או אפילו להפך, שם אותו ואת המערכת התומכת בתוך סיטואציה בלתי אפשרית, שרק הייתה מחמירה.
 לגבי הטיפול התרופתי, ככל שהמסגרת הייתה פתוחה יותר הסיכוי/סיכון לטיפול תרופתי רק גדל, כי החיכוך שלו, וזה המציאות של היום, כי החיכוך עם הסביבה ולכן הסבילות ביכולת להכיל ביטוי הפרעות התנהגות, ביטויים תוקפניים היא רק יורדת מטבע הדברים. ולכן במסגרות התנהגויות מסוימות שאנחנו יכולים או קיי. אני אומר עליהם התנהגותית זה מילת קוד, כלומר לא תרופות, יש מצבים שבחוף אני לא יכול להגיד את זה, כי הסיכון גדול מדי."

168. כפי שהסבירה חיה עמינדב, במקרה של תובע 1 ההחלטה להביאו בפני ועדת אבחון נבעה משילוב של העובדה שהוא יצא לעבודה, מה שהביא לחשיבה שאולי הוא כבר אינו מפגר אלא ברמה גבולית, ובנוסף היה אלמנט של התנהגות שלא אפשרה את המשך שהייתו במעון (עמ' 1111 שורה 5):

היה אלמנט של התנהגות שלא אפשרה את המשך שהייתו במעון (עמ' 1111 שורה 5):

"נעמי זיהתה קבוצה של אנשים, שנראו לה מתפקדים ברמה יותר גבוהה, במיוחד אנשים כמו דודו שאת רוב זמנו בילה מחוץ למעון. הוא עבד בחוץ, היה לו מפתח לאותה דירה שבנו לו בתוך המעון, לאותו כאילו הוסטל שעמד על הגבול והוא נכנס ויצא באופן חופשי לחלוטין... וגם בגלל הקושי הענק שהיו בהפרעות ההתנהגות הקשות, שהשפיעו על חלק גדול מדיירות המעון. הוחלט להפנות אותו לאבחון כדי לראות את המצב. וברגע שנקבע שאכן החלק הדומיננטי הוא לא פיגור אלא מצב גבולי, די נשמו לרווחה למען האמת לצערי הרב, כי כמו שאתה יודע וכמו שאנחנו יודעים... כן זקוק לתמיכה. ואני לא בטוחה שהיעדר התמיכה עשה לו טוב בחיים שלו, אבל זה לא לעכשיו וזה דרך אגב הערה שלי..."

ויזהר דמארי העיד (עמ' 1401 שורה 3):

"אני לא חשבתי אז ואני לא חושב גם עכשיו שנעשה לדודו איזשהו עוול שמצריך לבחון תביעה כזאת או אחרת. דודו עצמו אמר בוועדת האבחון שטוב לו במעון מקי"ם, שהוא רוצה להישאר במעון מקי"ם. וזה כתוב גם בדו"חות של וועדת האבחון. באשר למכתבה של נעמי ארנו, ואני הייתי שם, אני הייתי בוועדת האבחון ואני יודע. הוועדה לא הוכתה בתדהמה. הסגנון הזה הוא לא סגנון של הוועדה, כך לא נאמר בוועדה. הוועדה הייתה מאוד מעריכה, מאוד מלאת שבח לצוות מעון מקי"ם כמה הצליחו לקדם ולמצות פוטנציאל אצל דודו. מבחינת התפקוד, מבחינת הקריאה כתיבה וכו'..."

ואכן, בוחני תחנת האבחון ברחובות כתבו בדו"ח האבחון ב- 12/98 (רווחה/2) כי תובע 1 "מביע שביעות רצון ממגוריו בפנימייה. מוסר כי לא היה רוצה לעזוב את מקום".

169. הדבר עולה בקנה אחד עם עדותו של גדעון שלום ביחס לתוצאות של השינוי בהגדרת פיגור. גדעון שלום הסביר (עמ' 606 שורה 20 ואילך) כי בדרך כלל הטענות כלפיהם היו יותר על כך שהוציאו אנשים מהמערכת מאשר שהכניסו אנשים למערכת, מאחר שהמערכת של האנשים עם פיגור שכלי נותנת רמת שירותים מאוד גבוהה ביחס למערכות אחרות. מכל מקום -

"אני רק רוצה לציין פה בבית המשפט שזה קשה, קשה מאוד לקחת בן אדם ולהגיד לו תשמע עד עכשיו היית 10 שנים, 20 שנה במצב כזה, עכשיו אתה צריך לעבור למקום אחר, כי זה לא פתאום שהוא הפך להיות גאון ולפני זה הוא היה אדם עם פיגור שכלי, הדברים ההגדרות משתנות, הגישות משתנות... היו כאלה שבדרך כלל או המשפחה שלהם או האופטרופוס שלהם אמר אנחנו רוצים שהם ימשיכו להשאר כי הם כבר מכירים את המקום, הם יודעים מה, כי השינוי הוא שינוי של דקויות, זה לא פתאום שמישהו קפץ ממקום אחד למקום שני, ובדרך כלל אנשים העדיפו להמשיך לחיות במסגרת שהיא מוכרת להם וטובה להם וכו' וכו'..."

ובהמשך (עמ' 641 שורה 14):

...בסופו של דבר מה שקרה כשניסינו להוציא אנשים מהמעונות... קיבלנו גם בעיקר סירובים של המשפחות, לא רק של האופטרופוסים של המשפחות, גם של הדיירים עצמם. גם במקומות ובפעמים שניסינו למצוא פתרונות לדיירים זה לקח, הפתרונות החלופיים היו בדרך כלל לרעת הדיירים, אני אומר את זה בצער רב אבל זה מה שקרה... בסופו של דבר צריך להבין שאנשים נמצאים במעון זה החיים שלהם, הם התרגלו, הם יודעים מה מצופה מהם, הם יודעים מה הם יכולים לעשות, יש להם חברים, יש להם סביבה. למצוא פתרון אלטרנטיבי זה הרבה פעמים טוב בספר זה לא טוב תמיד במציאות, צריך לבדוק כל מקרה לגופו...אין מה לעשות, המציאות היא הרבה יותר מורכבת..."

170. כפי שעלה מעדויות שונות בתיק, דווקא השהות תחת כנפי האגף למפגר במשרד הרווחה היא שהעניקה לתובע את הסיוע הגדול ביותר, מה שלא היה מקבל אם היה תחת כנפי אגף השיקום של המשרד. ולא לחינם נאבקים כאלה שהוחלט שאינם סובלים מפיגור, ובני משפחותיהם, להישאר תחת כנפי האגף.

171. כמה שונה מציאות החיים, אם כן, מהנטען בתביעה. יש לומר דברים כהווייתם: המציאות האנושית אינה מתמטיקה תיאורטית, שברגע שמשנים סיווג של אדם, הוא הופך במטה קסם לאדם אחר. אותם אנשים שהוגדרו בעבר כמפגרים, והתרגלו לשהות במעון מסוים, האם העובדה שמישהו בארצות הברית החליט לשנות את הגדרת הפיגור, שינתה את מהותם כהוא זה?

גם אחרי שנת 1999 תובע 1 היה במקום שהתאים לו מבחינה מעשית, גם אם לא ניתן היה להשאירו שם. השינוי העולמי של הגדרת פיגור, אשר בעקבותיו שונתה הגדרתו של תובע 1, לא שינה את מהותו של תובע 1, לא שינה את צרכיו, לא שינה את העובדה כי המעון היה הבית בו גדל ולו הוא היה רגיל, ולאחר שראינו להיכן שהתדרדר תובע 1 לאחר שעזב את המעון, הדברים בולטים שבעתיים. גם אם היה תובע 1 מאובחן כלא מפגר מספר שנים קודם, לא היה הדבר משנה כהוא זה, ואולי דווקא להפך.

172. וגדעון שלום העיר בעדותו (עמ' 654 שורה 25):

"מדינת ישראל מוציאה הרבה מאוד כסף לאנשים עם פיגור שכלי, ואחרי שמתברר שהם לא מפגרים אז רוצים לקבל עוד כסף".

קביעות פס"ד ששון בעניין העדר קשר סיבתית

173. נוכל לסכם חלק זה, בדברים שנקבעו בפס"ד ששון (סעיף 44 לפסק הדין) הרלוונטיים במדויק גם לתיק שבפנינו, כאילו נכתבו בעניינו של תובע 1:

"המושג 'פיגור' מוגדר באופן דינאמי, המשקף את ערכיה של החברה ושל התקופה. עובדה זו באה לידי ביטוי באופן מיוחד בקו הגבול שבין פיגור קל לבין תפקוד גבולי. המדובר בשינויים תהליכיים, ובמהלך המאה שעברה הוסט הדגש מאבחון על יסוד מנת המשכל, כפי שהיה בתחילתה, לאבחון המדגיש את ההיבטים ההסתגלוניים, כפי שהיה בסופה. עובדות אלה מובילות למסקנה כי בהחלט ייתכן, שאדם שהוגדר כלוקה בפיגור שכלי קל יאובחן, כעבור שנים, כמי שתפקודו גבולי, וכל אחת מן האבחנות נכונה לשעתה.

התובע, שאובחן החל מ-1970 כמי שלוקה בפיגור שכלי קל, חזר ואובחן ככזה במהלך השנים. אבחון זה עלה בקנה אחד עם כלי האבחון שעמדו לרשות בעלי המקצוע ועם התפישה של הגדרת הפיגור באותן שנים. משכך, וכפי שהעידו הן ד"ר כץ והן ד"ר עמינדב, גם לו הובא בפני ועדת אבחון באותן שנים, לא היה האבחון שונה.

לנוכח אבחוננו של התובע, מצבו המשפחתי, וכשלונו הניסיון להשימו במשפחת אומנה, הייתה השמתו במוסד הנתבע מוצדקת ואף מתחייבת.

במהלך שנות שהותו במוסד אובחן התובע מדי שנה בשנה, בידי פסיכולוגים שעבדו בו. עם זאת, התובע לא הובא, עד לתחילת 2000, בפני ועדת אבחון...

העובדה שבסופו של דבר הגיעה ועדת אבחון בשנת 2000 למסקנה ולפיה אין התובע לוקה בפיגור שכלי, אינה שומטת את הקרקע מתחת לאותם אבחונים. כאמור, הגישה ביחס לאבחון פיגור והגדרתו השתנתה במהלך השנים. עוד יש לזכור, כי אין המדובר בממצא המרחיק את התובע כרחוק מזרח ממערב מאבחוניו הקודמים. גם עתה נמצא כי התובע מתפקד באופן גבולי מן הבחינה הקוגניטיבית, אלא שיכולותיו ההסתגלותיות גבוהות...כפי שראינו לעיל, אין להתעלם מן ההשפעה שהייתה לשהייתו של התובע במוסד על קידומו. התובע למד בבית ספר, רכש מיומנויות עבודה וכישורים חברתיים, קיבל אחריות על תפקידים שונים, והוכשר, במהלך השנים, ליציאה לחיים עצמאיים. מסקנתי ביחס לאופן הראוי בו טופל התובע במוסד, מובילה למסקנה נוספת, ולפיה אין יסוד לטענה כי המוסד התרשל כלפי התובע בטיפולו בו...

אשר לנתבעת, סוגיית הרשלנות המתעוררת בקשר אליה עניינה באבחון השגוי על ידי מי מטעמה עוד בשנות ה-70 והכנסתו של התובע למוסד שלא התאים לו על יסוד אבחנה שגויה, וההימנעות מהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון, בניגוד לחוק, מה שמהווה, בנוסף לרשלנות, גם הפרת חובה חקוקה.

בכל הנוגע לעצם האבחון החל משנת 1970, הדברים שאמרתי על המוסד יפים גם לעניינה של הנתבעת. לא מצאתי כי יש לייחס רשלנות למי מן הנתבעים בעצם אבחון של התובע כמי שלוקה בפיגור שכלי קל. הממצאים אותם קבעתי מעלים, כי המוסד התאים לצרכיו של התובע וליכולותיו, וכי למעשה לא עמדה בפני הנתבעת כל אופציה אחרת.

בכל הנוגע להימנעות מהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון... היה על הנתבעת להביא את התובע בפני ועדת אבחון עובר להשמתו במוסד, ולאחר מכן להביאו בפני ועדה, אחת לשלוש שנים... אלא שלנוכח העובדות שקבעתי, מסקנתי היא כי אין קשר סיבתי בין התרשלנות זו לבין שהייתו של התובע במוסד עד לשנת 2002, וכי לא נגרמו לו נזקים עקב כך. אבהיר.

כאמור, נקודת המוצא היא, כי ועדת אבחון לא הייתה מגיעה למסקנה אחרת מן המסקנות אליהן הגיעו כלל הגורמים שעסקו באבחון של התובע במהלך השנים, כל זמן שתהליך האבחון הדגיש את ההיבטים הקוגניטיביים. גם המעבר לשימת דגש על היבטים הסתגלותיים לא היה מהפכני אלא עניין של תהליך, ורק בתחילת שנות ה-2000 פותחו כלי מזידה אובייקטיביים להערכת היבטים אלה. יתרה מזאת, ההיבטים ההסתגלותיים מבטאים מיומנויות מתפתחות ונרכשות, ואין דינו של נער צעיר, הסובל מבעיות התפתחות וממנת משכל נמוכה - עובדה שאין חולק עליה - כדינו של אדם מבוגר, אשר במהלך השנים, באמצעות למידה, רכש מיומנויות אלה, כפי שהעידו על כך ד"ר כץ, ד"ר עמינדב גב' ארנן וגב' גטניו, ולמעשה, גם התובע עצמו. משכך, עד אמצע שנות ה-90, לא היה בהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון, כנדרש על פי החוק, כדי לשנות את פני הדברים. כמו כן, בשל נסיבות חיי של התובע, והכישלון בהשמתו במשפחת אומנה, נעלה מכל ספק כי גם ועדת אבחון (שכאמור, על פי הקריטריונים בשנות ה-70 וה-80 הייתה מוצאת את התובע כלוקה בפיגור שכלי), הייתה מחליטה על השמתו במוסד, שנועד הן ללוקים בפיגור קל עד בינוני, והן לילדים הסובלים מבעיות התפתחותיות ורגשיות בשל נסיבות משפחתיות דוגמת אלה של התובע. פתרון אחר לא היה בנמצא."

174. וכאילו נכתבו הדברים בתביעה שבפנינו.

175. לנוכח כל האמור, יש לדחות גם את התביעה בכל הקשור לאבחון של התובע כמי שסובל מפיגור והשמתו במעון מקים.

מכאן נעבור לטענות התובעים ביחס לפיקוח הנתבעת על מעון מקים.

תביעת הפיקוח ביחס למעון מקים

כללי

176. ימים רבים הוקדשו לשמיעת עדויות על מעון מקים. כבר כעת נציין כי בוזבוזו שעות רבות על עדויות סרק, שהיו בבחינת "עדויות אווירה", ולא היו רלוונטיות כלל לשאלה אותה יש לבחון במסגרת התיק שבפנינו, **שעניינו תובע 1 בלבד**, ולא ענייניהם של מצעד העדים שהובאו ע"י התובעים.

177. בהמשך נתייחס לטענות התובעים ביחס לתנאים שהיו במעון, אך תחילה נזכיר כי המדובר במעון פרטי, שאינו בבעלות המדינה ולפיכך המדובר בהקשר זה בתביעת פיקוח.

פיקוח המדינה בראי הפסיקה

178. פיקוח משרדי הממשלה על התחומים שבאחריותם, לעולם יהיה פיקוח כללי, על כל המשתמע מכך. דהיינו, משרדי הממשלה השונים אינם מהווים תחליף לגוף המחויב על פי דין בחובת זהירות, ובחובת פיקוח יומיומי על המתרחש בין כתליו. המפקחים במשרדי הממשלה השונים (כגון משרד החינוך, הבריאות, התמי"ת, התקלאות וכיוצ"ב), אינם יכולים, ואין מתפקידם, לפקח פיקוח יומיומי על הנעשה בגופים המפוקחים. הדבר בלתי אפשרי ובלתי ישים. החובה לפעול בלא רשלנות מוטלת על הגוף המפוקח.

179. פיקוח כללי אינו יכול, ואין מתפקידו, למנוע לחלוטין כל אפשרות של רשלנות בגוף המפוקח, והדבר אינו ישים כלל. לא יתכן לטעון כי מכוח היות משרדי הממשלה מפקחים על נושאים שבתחום המשרד (חינוך, בריאות וכיוצ"ב), הדבר הופך אותם לאחראים לכל מעשה רשלני שעושה אזרח במדינה. משמעות קביעה מעין זה הינה שלא יהיה אף מקרה שבו המדינה לא תהיה מחויבת בגין מעשה רשלני של אזרח, כלומר הפיכת המדינה למעין מבטח על, הנושא באחריות לכל אירוע המתרחש בתחומיה. זאת, כאמור לא ניתן לקבל.

180. בעניין נעים עזרא⁴ נקבע:

"משיקולי מדיניות כלליים, אין מקום להטיל אחריות בנזיקין על המדינה במקרים כגון זה. המדינה אינה בגדר מבטח-על, אשר יש לשוב אליו מקום בו קמה רשלנותם של אחרים, גם אם אלו תחת פיקוחה הכללי".

ובעניין החברה העירונית ראשון לציון⁵ נקבע:

⁴ ת"א (חיפה) 512/98 נעים עזרא ואח' נ' סקאי קלאב בע"מ ואח' תק-מח 2005(3), 7373 עמ' 7388.

⁵ ע"א 4398/06 החברה העירונית ראשון לציון - לתרבות ספורט ונופש בע"מ ואח' נ' הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים ואח' תק-על 2009(1), 4212, עמ' 4219.

"אוסוף רק, כי לדידי כמדיניות שיפוטית יש לנהוג זהירות בחיפוש אחר "כיסים עמוקים" כדי לחלוק אחריות. אכן, אמרו חכמים "אין ציבור עני" (שו"ת מב"ט, ר' משה בן יוסף טראני, תורכיה-צפת, המאה ה'ט"ז), ואולם אין מקום לתת יד להדבקה מלאכותית של אחריות בחינת "גם אתה שותף", שמטרתה מציאת וו ולו רעוע למדי לתלות עליו אותה אחריות ואותה שותפות. המקרה דנא הוא דוגמא לכך. מדוע, ביושר, תהא מדינת ישראל (המשיבה 4) אחראית להתרשלותה הנקודתית של המערערת דנא? ... סבורני בסופו של יום, כי תוצאת פסק הדין מחזקת גישה שיפוטית האומרת - הרשלה יימצא אחראי ויושטו עליו תשלומי נזק, אך ראוי לבדוק היטב עד היכן מגיעים גלי הרשלנות, ולא כל כיס עמוק יוצר case כחוק, כי גם לשכל הישר מקום בתוכנו".

פסק הדין המנחה בעניין אחריותה של המדינה בנויקין בשל פעולות פיקוח ניתן בעניין לוי⁶.

בעמ' 72 - 73 לפסק הדין, התייחס כב' הנשיא (כתוארו אז) שמגר, לאבחנה שיש לערוך בין פעולות בהן הרשות הציבורית פועלת כמפקחת או כשמדובר בפעולות בעלות אופי שלטוני, לבין פעולות בהן היא פועלת כבעלת שליטה על ביצוע הפעולה שהסבה נזק (ההדגשות אינן במקור - ת.ב.):

"קשה יותר הסוגיה כאשר מדובר בפעולות בעלות אופי שלטוני. גם כאן ניתן להבחין בין פעולות אשר מתבטאות בפיקוח בלבד, כמו פיקוח על בנקים, על חברות ביטוח, על נוהלי בטיחות, על רמת תברואה.

במקרים אלו מדובר בפיקוח המופנה כלפי צד שלישי, אשר הוא זה שמפעיל במישרין את תחום הפעולה מושא הפיקוח. לעומת זאת, קיימות פעילויות הכוללות בחובן לא רק פיקוח כי אם גם שליטה על מהלך האירועים ועל נקיטת האמצעים הנדרשים. כך בעניין אכיפת הוראות בטחון בגן ציבורי (ע"א 343/74, גרובנר נ. עיריית חיפה, פד"י ל'141, 1), הפעלת רשויות התביעה (ע"א 243/83, גורדון נ. עיריית ירושלים, פד"י ל"ט113, 1), או מניעת יציאתם של אנשים אשר הוצא נגדם צו עיכוב יציאה מן הארץ (ע"א 492/82, מדינת ישראל נ. סוהן, פד"י מ"ב733, 3).

בעוד שבסיטואציות בהן קיימת שליטה בהליך, קל יותר להכיר ב"קירבה" בין הצדדים, הרי בסיטואציות בהן הקשר בין השלטון לאזרח מתמצה בפיקוח בלבד, קשה יותר, אם כי אין זה בלתי אפשרי, למצוא את השלטון נושא בחובת זהירות (פסק דין בעניין BLESSING, SUPRA, 1197; פסק הדין בעניין MURPHY, SUPRA, 932).

נוכיר, כי הנסיבות בהלכת לוי היו קשות לתובעים, כאשר שם הייתה התדיינות בין הנפגעים (אלמנתו וילדיו של אדם שנספה בתאונת דרכים) לבין המדינה בלבד, ודחיית התביעה הותירה את התובעים ללא כיסוי ביטוחי לתאונה ובלא נתבע ישר.

כב' הנשיא שמגר ציין בפסק דינו בעניין זה, כי:

"מודה אני שהתוצאה אליה אנו מגיעים אינה נוחה לפרט. יחד עם זאת דומה שאין מנוס מכך, שכן התוצאה ההפוכה, היינו מתן פיצויים למשיבים, עשויה להפוך את המדינה למעין מבטחת משנה של כל התחומים בהם מוטלת על המדינה חובת פיקוח"

(ההדגשה אינה במקור - ת.ב.).

⁶ ע"א 915/91 מדינת ישראל נ' דני לוי ו-3 אח' פ"ד מח(3), 45 (להלן: "הלכת לוי").

⁷ עמ' 93-94 לפסק הדין בעניין לוי.

181. בפסיקה נקבע כי מדיניות משפטית נכונה בתביעות נזיקין כנגד המדינה, מחייבת להבחין בין מקרים בהם הרשות הציבורית היא בבחינת מפקחת על פעילות מסוימת לבין מקרים בהם היא פועלת כמספקת "שירות". בפרשת דוידוביץ⁸, קבע כב' בית המשפט בסעיף 20 לפסק דינו, כי:

"נראה לי, כי יש לחזור ולעמוד על ההבחנה המתבקשת לגבי אופי הפעילות השלטונית, שלגביה נטענת קיומה של אחריות. פעולות בעלות אופי שלטוני ניתנות לסיווג בין של פעולות פיקוח לבין פעולות הכוללות בעיקר שליטה על מהלך האירועים.

...כאשר מדובר בסיטואציה שבה השליטה הישירה בהליך היא של המדינה, הרי חבותה, יכול שתתברר בדומה לכל מעוול פוטנציאלי אחר. לעומת זאת, כאשר הקשר בין הרשות השלטונית לאזרח מתמצה בפיקוח בלבד, קשה יותר, אם בכלל, להטיל חבות על הרשות (פס"ד לוי, שם בעמ' 69 - ד). כאשר מדובר באפשרות האחרונה, אזי תקבע האחריות על-פי שיקולים שונים של מדיניות ואיזונים (ראה שם, בעמ' 69 ה-ו). כדי שתתקיים חובת זהירות צריך להוכיח "צפיות", "שכנות או "קרבה" וכן מסקנה משפטית כי הוגן, צודק וסביר להטיל חובת זהירות נורמטיבית דווקא על הגוף המפקח, ולשחרר או להמעיט במידה ניכרת מאחריותו של בעל השליטה המלאה".

(ההדגשה אינה במקור - ת.ב.).

182. יפים לענייננו גם הדברים שנקבעו לעניין זה בפס"ד ויטלי מנבסקי⁹, בו נדחתה תביעה שהוגשה נגד המדינה בטענה לרשלנות בפיקוח של התמ"ת על מפעל:

"...ברקע לדברים האלה יש לשוב ולהזכיר את הידוע, היינו, כי במציאות הכלכלית השוררת במשק הישראלי הרי שמשאבי המדינה בתחומים רבים מוגבלים. בכלל זה גם סמכויות הפיקוח שהמדינה מפעילה מכוח היותה רגולטור. אכן רצוי היה, לו אך ניתן היה הדבר, שהמדינה תציב בכל מפעל, מדי יום ביומו ובדרך קבע, מפקחים משורותיה. סביר להניח שלו כך היה המצב כי אז היו נמנעות תאונות רבות. למרבה הצער המציאות בה מתפקדת המדינה אינה כזו. בנסיבות העניין, הוכח שהמדינה הפעילה את סמכויות הפיקוח המינימאליות שהיא מחויבות בהן על פי דין".

183. לא למותר לחזור ולציין, שהחובה שלא להתרשל, מוטלת על הגוף המפוקח עצמו, והחובה לפקח על המתרחש בין כתלי אותו מוסד מוטלת על ההנהלה של אותו גוף¹⁰.

184. נחזור ונאמר כי בנסיבות המקרה דנו, בהן יש מוזיק ספציפי מוגדר גם אין זה נכון, מבחינת מדיניות משפטית, לחייב את המדינה בנוזקי התובעים הנטענים כפי שנקבע בפסיקה¹¹:

"ככלל, עלינו להיזהר ולהישמר לבל נהפוך את 'כיסה העמוק' של המדינה תחליף לפיצוי המערער על ידי המעוולים או העבריינים ה"אמיתיים"..."

185. ועוד נזכיר כי קביעת מדיניות או נהלים וכללים, והקצאת משאבים, והחלטות בעניינים האמורים אינן יכולות להוות בסיס לחיוב המדינה בנזיקין וזאת, בין היתר, בעקבות הלכת לוי¹². סמכות הפיקוח של

⁸ ת"א 1586/94 (מחוזי חיפה) דוידוביץ ליאור ז"ל ואח' נ' שחף סיני ואח' (לא פורסם) - פדאור 00 (6) 81.

⁹ ת.א. 965/03 ויטלי מנבסקי נ. טל-רו בע"מ ואח' (פורסם באתר בתי המשפט). כן נפנה ל-ת.א. 3287/06 פטרישה בראון נ' הרטן מלונאות ונופש (פורסם באתר בתי המשפט).

¹⁰ ע.א. (חיפה) 3699/10/09 מדינת ישראל נ. ליעד שובל ואח' תק-מח 2011 (1) 16062. בר"ע על פסק דין זה נדחתה.

¹¹ ע"א 1678/01 מדינת ישראל נ' וייס פ"ד נח(5) 167, 189 (2004)

¹² ע.א. 915/91 מדינת ישראל נ' לוי פ"ד מח (3) 45.

הנתבעת תלויה בין היתר בכוח האדם העומד לרשותה, בעומס המשימות המוטל עליה, ביכולת התקציבית שלה ובסדרי העדיפויות - על פי שיקול הדעת המסור לה.

פיקוח משרד הרווחה על מעונות בכלל ועל מעון מקים בפרט

186. כפי שהסבירה חיה עמינדב בתצהירה, הפיקוח של משרד הרווחה על המעונות מתייחס למצב הפיזי של המוסד, לנושא התזונה, בריאות, חינוך, תוכניות טיפול, קיומו של צוות מתאים וכיוצא ב. בנוסף מגיעים למוסד מפקחים מקצועיים (כגון תזונאי, פסיכולוג), לבקרה ולהדרכה של הצוות החינוכי-טיפולי במקום. הפיקוח של משרד הרווחה כולל, וכלל גם במקרה של מעון מקים, ביקורים מתוכננים וביקורי פתע בכל שעות היממה.

187. משרד הרווחה עושה ככל יכולתו במגבלות הקיימות, לפקח על המעונות ולהנחות את עובדי המעונות. יש לקחת בחשבון כי למשרד הרווחה אין אפשרות לפקח על כל פעולה שגרתית ויומיומית של המטפלים במעונות, אולם אין שום יכולת להציב מפקח בכל מעון וליד כל מדריך, בכל שעה משעות היום.

188. במקביל, וכפי שיפורט בהמשך, משרד הרווחה פועל רבות לידע ולשגן בפני העובדים במסגרות הטיפוליות, את החובות הקבועות בחוק בעניין טיפול הגנה על דיירים, איסור פגיעה בהם וחובת דיווח על כל פגיעה.

189. הפיקוח של משרד הרווחה על המעונות אינו פיקוח אישי על החסויים. לשם כך קיימים עובדי המעון והאפוסטרופוס - כפי שהסבירה חיה עמינדב (נפנה לעדותה עמ' 1061 שורה 5) ומשה בר לוי ששימש כמפקח (עמ' 1323 שורה 10).

190. אשר לפיקוח הספציפי על מעון מקים: לבית המשפט הנכבד הוגשו מסמכי הפיקוח של המדינה על המעון בשנים הרלוונטיות לתביעה (ושבו, במגבלה, שכשמדובר בתביעה על תקופה של עשרות שנים, תמיד יתכן מצב לפיו לא כל המסמכים יאותרו).

ככפי שניתן לראות בחומר שהוגש ע"י המדינה לבית המשפט, פיקוח משרד הרווחה על מעון מקים היה בתחומים שונים ומגוונים: תנאים פיזיים, הגיינה, מזון, חינוך, תרבות, טיפול בפגיעה בחסרי ישע, כספים, תקנים ועוד ועוד. חלק מהביקורים היו מתוכננים וחלקם היו ביקורי פתע - ביום או בלילה. במסמכי הפיקוח יש הערכה על פעולות שנערכות במעון, ובמקרים המתאימים ביקורת ודרישה לשינוי, כפי שהיה ניתן לצפות.

ביחס לתדירות הפיקוח: אבנר זקן העיד כי יש ביקור פיקוח על התזונה פעם בשלושה חודשים (עמ' 908 שורה 29), כאשר הדו"חות לא בהכרח צריכים להימצא בתיק המעון אלא בתיק מזון (עמ' 911 שורה 15), וכי פיקוח של מפקח כללי על המעון אמור להיות פעם בחודש, וחוף מזה קיימים גם ביקורים של

מפקחים מקצועיים (עמ' 935 שורה 4). גם חיה עמינדב העידה כי פעם בחודש חודשיים לפחות היו מגיעים מפקחים מקצועיים למעון (עמ' 1083 שורה 20). המפקח משה בר לוי העיד כי ביקר במעון פעם בחודש. לא כל ביקור היה מלווה בדו"ח (סעיף 4 לתצהירו עמ' 1312 שורה 7 ואילך). נפנה לנספחים א'1 - א/ 10 לתצהירו של עד זה, שהינו דוגמאות לדו"חות פיקוח שנערכו על ידו. כפי שניתן לראות בדו"חות יש הערות על דברים המצריכים שיפור, בצד הערכה על פעילות חיובית.

191. על תפקידה כמפקחת הסבירה נעמי אורנן (עמ' 577 שורה 27), כי ביקור פיקוח היה בן מספר שעות, וכלל סיור במעון וישיבה עם העובדת הסוציאלית, כאשר דו"ח היה מוצא כשהיו מקרים בעיתיים. עדות זו חשובה כדי להבין, שגם אם אין בתיקי הפיקוח דו"חות ביחס לכל חודש, אין הדבר מלמד על אי קיומם של ביקורי פיקוח. נעמי אורנן אף העידה כי היו הרבה ביקורות פתע (עמ' 579 שורה 6).

על מהות הפיקוח העיד גם משה בר לוי (עמ' 1313 שורה 1), כי היה בודק את התנאים הפיזיים, אמצעי מחיה, תפריט מזון, מצב החינוך והטיפול בחניכים, וכי היה משוחח עם הצוות החינוכי והטיפול. בביקוריו במעון ביקר בית הספר ובמקומות נוספים. בדו"חות הוא התריע מקום בו היו נושאים שהצריכו טיפול (עמ' 1312 שורה 18 ואילך). כן העיד משה בר לוי כי ערך במעון ביקורות פתע (סעיף 4 לתצהירו).

בסעיפים 10 ו-12 לתצהירה העידה רעיה אביטל (שעבדה במעון משנת 1973 כאמור בתצהירה), על ביקור מפקחת תזונה, כאשר פעמים רבות היו אלו ביקורות פתע. כן ציינה כי במהלך שנות עבודה הרבות במעון זכורות לה ביקורות רבות מטעם משרד העבודה והרווחה. בד"כ, הביקורות שנערכו במעון היו ביקורות פתע אך היו גם ביקורות מתוכננות וקבועות מראש. גם דלית גטניו העידה כי היו ביקורות רבות מצד משרד הרווחה (סעיף 10 לתצהירה). דובי סנדרוב, מנהל מעון גיל-עד בתדרה, העיד גם הוא על תדירות הפיקוח (עמ' 1332 שורה 16).

רעיה אביטל העידה (סעיף 12) כי ביקורות משרד העבודה והרווחה היו נערכות גם בשעות הלילה, במהלכן נבדק אם החניכים ישנים עם פיג'מות, האם החימום מופעל בתורף וכדומה. כן העידה דלית גטניו לגבי ביקורי פתע של המפקחים ממשרד הרווחה בלילה, ובין היתר חילמי ערדה (עמ' 1200 שורה 22).

192. נזכיר עם זאת: פיקוח אין תפקידו להחליף ניהול. ביחס לכך הסביר גדעון שלום (עמ' 671 שורה 12), כשהוצג לו אקים/12, שהינו דו"ח פיקוח המציין את השינויים לטובה שבוצעו בעקבות דו"ח קודם:

"ש: היו מצבים שבהם היו ביקורת שלכם ואתם עשיתם ביקורת חוזרת אחרי שבוע-שבועיים לראות שהעניין תוקן, והיו עניינים שתוקנו לשביעות רצונכם גם, נכון?
ת: כן, זה מהלך חיים שוטף, זה שגרתי במעון שיש ביקור של מפקח שמוודא שהכל בסדר. אבל לפני שיש ביקור של מפקח אני לא משאיר בדברים לפיקוח, האחריות מבחינתי היא קודם כל לניהול המעון. מנהל המעון צריך לוודא שהכל בסדר, זה חלק מהסטנדרט הרגיל. המפקח רק צריך לוודא את זה, אבל האחריות על זה שהמעון יתנהל כמו שצריך זה על המנהל".

193. כפי שציינה חיה עמינדב בתצהירה, במהלך שנות ה-90 משרד הרווחה הבחין כי קיימת ירידה בתפקודה של מנהלת המעון, גבי קוגן. שיתוף הפעולה של המעון עם הפיקוח לא היה כבעבר, הורגשה פחות שליטה של הנהלת המעון על הנעשה בו, נמצאו ליקויים במספר תחומים והועלו חשדות למקרי אלימות. משרד הרווחה לא התעלם מכך, ומינה בשנת 1993 צוות בדיקה, אשר הכין דו"ח ביחס למעון. במסגרת זו חברי הצוות ביקרו במעון ביקור מתוכנן וביקור פתע וערכו בעקבות זאת דו"ח (ת/8).

194. כעולה מהדו"ח, לגבי מקרי האלימות, לא ניתן היה לאמוד בביטחון שאמנם קיימת אלימות פיזית או מינית כלפי החניכים. לגבי המעון בכללותו, מסקנת עורכי הדו"ח הייתה כי הפעילות השגרתית של המעון מספקת לחניכים מסגרת ותנאי מחיה בסיסיים נאותים, באוירה וברמה של צמידות ומשפחתיות, מתוך רצון וכוונה טובה לספק לילדים את הנדרש, אך חסרה למעון ראייה מקצועית כוללת ומקפת אשר תבנה את פעילות המעון ברמה מקצועית. לנוכח זאת, הומלץ להפריד את ניהול המעון מהבעלות עליו.

המלצה זו, של הפרדת הבעלות והניהול, לא הייתה ייחודית למעון מקים. היא הייתה חלק ממדיניות האגף בשנים אלו - להפריד בין ניהול מעונות לבעלות עליהם.

195. במשך תקופה קצרה ניהל את המעון ג'רי פוזנר שעזב מרצונו (עמ' 636 שורה 27), ואז התבקשה נעמי ארנן, עובדת משרד הרווחה לצאת לחל"ת ולנהל את המעון והיא ניהלה את המעון במשך שנה ושלושה חודשים במסגרת חל"ת מעבודתה במשרד הרווחה (עמ' 555 שורה 25).

196. עולה מהאמור כי במעון מקים היה פיקוח רציף ועקבי של משרד הרווחה, תוך בקרה ומעקב בגבול של פיקוח על, שאינו כולל ניהול יומיומי של המעון, ואינו בא להחליף את הפיקוח של הנהלת המעון על המתרחש בו.

התנאים במעון מקים

כללי

197. מכאן נתייחס לטענות התובעים ביחס לתנאים במעון מקים. תחילה להיבטים הגלויים (תנאים פיזיים, תזונה וכיוצ"ב), ואח"כ לטענות בדבר אלימות כביכול שהייתה במעון.

198. בעניין זה נאמר מראש, כי בעוד שהיבטים גלויים לעין ניתנים לפיקוח בקלות יחסית, כאשר מדובר בחשד לפגיעה בחניכים, שמן הסתם נעשית בסתר, הפיקוח של משרד הרווחה, תלוי רבות בקבלת דיווחים מהמעון ומעובדיו. נראה להלן כי כל דיווח על אלימות טופל בחומרה.

199. עוד נראה להלן כי בניגוד גמור לתמונה שמנסים התובעים לצייר, מעון מקים היה מעון טוב, שהעניק לחניכיו תחליף לבית ומשפחה, עד כמה שמעון יכול לשמש תחליף כזה, דאג להם וטיפח אותם, והכין אותם ככל האפשר מבחינת יכולותיהם, לחיים עצמאיים או עצמאיים למחצה.

תנאים פיזיים במעון

200. נעמי ארנן העידה (עמ' 571 שורה 16) כי המעון היה מאוד מטופח מאוד, נקי ומאוד מסודר. רעיה אביטל ציינה כי קוגן הקפידה מאוד על ניקיון המעון וחדרי המגורים ועל ההיגיינה של החניכים (סעיף 21 לתצהירה). פנינה בר, אם לחניכה, ציינה בתצהירה, כי ביקרה במעון פעמים רבות וכי המעון היה תמיד נקי, מתוחזק ומסודר, וחדרה של ביתה היה תמיד נקי ומסודר (סעיפים 4-2). אדי מרקמן העיד בתצהירו (סעיף 3) כי המבנה וחדרי הילדים במעון, בהם ביקר פעמים רבות, היו נקיים, מסודרים ומתוחזקים.

נפנה גם לדו"חות פיקוח מוצגים אקיס/8, אקיס/9, אקיס/12 ולסיכום ביקור פתע במעון מוצג רווחה/8.

201. לגבי מגוריו של תובע 1 בהוסטל העידה נעמי ארנן (עמ' 571 שורה 23) כי הוא גר ברמת דיוור גבוהה מאוד - שניים בחדר מאובזר, עם מכשירי חשמל (טלוויזיה, די.וי.די וכו'). דלית גטניו העידה (סעיף 8 לתצהירה) כי לחדרי ההוסטל הייתה צמודה מקלחת, וכי מטרת ההוסטל הייתה להכין את החניכים לעצמאות. תובע 1 עצמו העיד כי על מגוריו בהוסטל כי בשעות הפנאי היה קורא עיתוני ספורט, צופה בטלוויזיה, מאזין לרדיו ומשחק משחקי מחשב, והיה לו בחדר מערכת, טלוויזיה ומחשב (עמ' 728 שורה 26 ואילך).

202. אחת מטענות התובעים הייתה כי כביכול הם היו מתקלחים במעון עם צינור פעם בשבוע, מסתבנים עם אמה וראשם היה נמרח בחומר מסריח. נסיה יעקובי, שהייתה מנהלת בית הספר במעון, התייחסה לטענות אלו בתצהירה (עמ' 11) וציינה כי מעולם לא נתקלה בתופעה זו, והיא בטוחה כי אם הייתה קיימת, היא הייתה שומעת על כך מפי החניכים, והדבר אף היה ניכר במראם ובריחם. היא ציינה כי גבי קוגן הקפידה מאוד על ההיגיינה, החניכים היו מתקלחים מידי יום מקלחת "רגילה" ופעם בשבוע מקלחת "גדולה" שאז גזרו ציפורניים, ניקו אוזניים, בדקו ראשים ועוד טיפולים אישיים דומים (על כך העידה גם דילת גטניו בתצהירה (סעיף 15)). כך גם העיד יזהר דמארי בתצהירו (סעיף 19).

תובע 1 נשאל בחקירתו הנגדית על טענתו לרחצה בצינור, וציין כי המקלחת עם הצינור הייתה רק כשהוא היה בן 7 (עמ' 723 שורה 14). כשחקר העד עוזי אוסקר על סיפור הרחצה בצינור, ונשאל עם היו רוחצים עם צינור גם בחורף, אמר מיד: "לא, לא בחורף, בוא לא נגזים" (עמ' 298 שורה 8). ברור, שאם הייתה "רחצה בצינור", הרי שלכל היותר היא הייתה בבחינת שעשוע של קיץ ותו לא, ובדאי לא החליפה את המקלחות היומיומיות.

203. עוד טענו התובעים כי החניכים במעון מקים הסתובבו עם בגדים בלויים. גם טענה זו הוכחה כבדוטה. נעמי ארנן העידה (עמ' 571 שורה 15) כי במעון היה שפע של בגדים, נקיים מסודרים ומגוהצים. רעיה אביטל העידה בתצהירה (סעיף 19) כי התלמידים היו תמיד מסודרים ולבושים היטב ואף הייתה עובדת שהייתה מתקנת בגדים במידת הצורך. נסיה יעקובי העידה בתצהירה (סעיף 11) כי החניכים תמיד היו לבושים בבגדים נקיים שהתאימו לגודלם ולעונה הרלבנטית. לפני כל חג, גבי קוגן הייתה דואגת לקנות לחניכים בגדים ונעלים חדשים וחגיגיים.

מזון

204. עדים רבים שלל מכל וכל את טענות התובעים כי האוכל במעון היה רקוב, לא אכיל וכד'. נעמי ארנן העידה (עמ' 571 שורה 22) כי היה שפע של אוכל. גדעון שלום העיד (עמ' 611 שורה 27) כי גבי קוגן לא חסכה, וכי מבחינת אוכל היה במעון יותר בשפע מאשר במקומות אחרים. ועוד נפנה למוצג רווחה/4 - דו"ח ועדת ביקורת משנת 1993, בו צוין כי במעון ניתן לחניכים מזון בשפע ולפעמים אפילו בצורה מוגזמת. ניקול בן חמו, עדה מטעם התובעים, ציינה בחקירתה הנגדית כי "היה אוכל נהדר, באמת. היה פירות וירקות טריים כל יום, דברי חלב דברי, הכל" (עמ' 1023 שורה 17). רעיה אביטל ציינה בתצהירה (סעיף 10) כי מקררי המעון היו מלאים אוכל, וכי האוכל שהוגש לחניכים היה טרי וטעים מאוד, וכי היא לא נתקלה במקרה של אוכל לא טרי לא מבושל או פג תוקף. נסיה יעקובי העידה כי היא הייתה אוכלת במעון כל יום שלישי יחד עם החניכים, ובמעון היה מזון בשפע טרי וטעים. רגיל לחלוטין לא רקוב ולא מסריח (סעיף 9 לתצהירה עמ' 1233 משורה 17 ואילך עמ' 1254 שורה 27 ואילך). דלית גטניו העידה על אוכל מאוד טעים (סעיף 14 לתצהירה). משה בר לוי העיד בתצהירו (סעיף 5) כי האוכל היה טרי ובשפע. אדי מרקמן העיד כי האוכל היה מצוין וטרי, מבושל היטב ובכמות מספקת (סעיף 4 לתצהיר). יזהר דמארי העיד (עמ' 1455 שורה 27 ואילך) שהיה אוכל עם החניכים, וכי במעון מקים היה אוכל הטוב ביותר מכל המעונות שהוא הכיר. פנינה בר, אם של חניכה, העידה כי היא אכלה בחדר האוכל והוא היה נהדר (עמ' 1485 שורה 15). על כך שהאוכל היה טעים ומזין העידו גם אסף בימרו וילנה ארנייב בתצהיריהם.

תרופות ורפואה

205. בעדויות שנשמעו, נשללו גם טענות התובעים להעדר רופאים במעון, ולחלוקת תרופות לא תקינה:

חיה עמינדב, שעיסוקה בין היתר בהדרכת הפסיכולוגים במעונות, ציינה בתצהירה כי מאז תחילת עבודתה כפסיכולוגית ראשית של האגף (בשנת 1976) (ולמיטב ידיעתה גם לפני כן) תמיד היה במעון מקים פסיכולוג שהיה עובד המעון. היא הוסיפה בחקירתה (עמ' 1066 שורה 22) כי עבדו במעון הרבה פסיכולוגים לאורך כל התקופה שהמעון פעל, כי הנהלת המעון מאוד האמינה באנשי המקצוע, ועבדו שם הפסיכולוגים שהיום נחשבים הבכירים במדינת ישראל.

א"פ ג' 167 107

רעיה אביטל ציינה כי במשך שנים רבות עבד במעון פסיכיאטר שבדק את החוסים שוחח עם הצוות אשר דיווח על התנהגות החניכים וקובע את התרופות שהם יקבלו (עמ' 1151 שורה 27 וסעיף 20

לתצהירה), וכן כי פסיכיאטר ביקר במעון מידי שבוע (סעיף 20 לתצהירה), וכי אניטה בנימין הייתה עושה אבחונים לכל חוסה כל שנה שנה וחצי כאשר אם היו בעיות, היו מבקשים אותה בנוסף לכך לעשות אבחון ספציפי (עמ' 1152 שורה 19 וסעיף 22 לתצהיר).

נסיה יעקובי, שהייתה מנהלת בית הספר במעון, העידה בתצהירה כי במעון היה נויירולוג שהגיע באופן קבוע ושתי אחיות במשרה מלאה, מלבד גב' קוגן שאף היא הייתה אחות בהכשרתה. התרופות חולקו בהתאם למרשמים, כאשר פעמים רבות נסיה יעקובי הייתה משוחחת עם הרופא כדי לתאר את התנהגות החניכים. כן הגיע למעון מידי שבוע הפסיכולוגית אניטה בנימין. בעדותה הזכירה את ד"ר חרק כרופא שעבד במעון שהיה משוחח איתם על החניכים (עמ' 1257 שורה 18 ואילך).

דלית גטניו העידה (עמ' 1174 שורה 18) כי כל שבוע היה מגיע רופא וכי היו כמה רופאים, היה נויירולוג, היה פסיכיאטר, וכי מי שהיה רושם מרשמים הוא הפסיכיאטר. (נפנה גם ל- עמ' 1175 שורה 3). כן היא הוסיפה (עמ' 1182 שורה 18) כי הייתה יושבת עם הפסיכולוגית שבדקה את החוסים לשבת על הממצאים שלה, ובהתאם לכך נבנתה את התוכנית עבודה עם החניך. יזהר דמארי העיד כי היו הוראות רופא לגבי כל חסוי וחסוי על הטיפול התרופתי שהוא היה צריך לקבל (עמ' 1442 שורה 12).

206. כתמיכה לטענותיהם, הגישו התובעים את תצהירו של חילמי ערדה, ששימש בעבר כאח ראשי במשרד הרווחה. הוא טען בתצהירו לקיומם של "ליקויים חמורים" בביקורות שערך בזמנו במעון, בכל הקשור לתרופות ולרישומים במרפאה. אלא שבחקירתו הנגדית הוצג בפניו מסמך רווחה/5 שהינו דו"ח ביקורת במרפאה מתאריך 14.11.95 חתום בשמו בו נרשם: "רישום וחלוקת תרופות נעשה בצורה תקינה ועל פי הסטנדרטים המקובלים". כן נכתב במסמך כי המרפאה נקייה ומסודרת, ויש בה את כל הציוד הדרוש לתפקוד מלא, כי ארון התרופות מסודר וכי נבדקו כל הרישומים והדיווחים וכולם נמצאו תקינים. במסמך נוסף, רווחה/6, שהינו דו"ח ביקור במרפאה חתום בשמו של העד מיום 14.2.97, נכתב כי הרישומים, ספר הפקודות, רפורט טיפולים, מעקבים, רישום תרופות כולם נבדקו ונמצאו תקינים, וכי ההכנה והחלוקה של התרופות תקינה והן מאוכסנות בצורה נכונה ובטיחותית.

טענה נוספת של עד זה בתצהירו הייתה לחלוקת תרופות בתדירות גבוהה בהרבה מהמקובל בשאר המעונות. אלא שבמוצג ת/7, שהינו סיכום הערכת תפקוד מרפאת מעון מקים מיום 1.2.98 בחתימת העד, כותב העד הזה כי: "62% מכלל דיירי המעון מקבלים טיפול תרופתי פסיכיאטרי. ממצא זה הוא בתחום הגבוה אך עדיין בטווח המקובל במעונות האגף, שיעור 40% עד 70%". משמע בניגוד לתצהירו הממצאים של חלוקת התרופות היו בתוך הטווח המקובל במעונות.

עוד סתירה בולטת נמצאת בהתייחסות העד לתרופה בשם melleril שחולקה במעון. בעוד שבתצהירו נטען לנזקים נוראיים כביכול שיכולה לגרום תרופה זו (הפרעות התנהגות קשות, מחלות נפש פגיעה בלב ובכבד), הרי שכל שנאמר במסמך מזמן אמת (רווחה/7) ביחס לתרופה זו, הוא שהיא מחולקת בשיעור גבוה לעומת המקובל במוסדות אחרים, ושזה מראה על נטייה לשמרנות יתרה. ברור כי אם באמת הייתה התרופה גורמת לכל אותם נזקים נוראיים, היה העד מורה בזמן אמת על הפסקה מיידית

של השימוש בה, או זועק לרופא הראשי של משרד הרווחה להורות להפסיק את השימוש בתרופה הנוראית, ולא רק מציין ביושב כי הבחירה בתרופה זו מראה על נטייה לשמרנות.

טענה נוספת של עד זה בסעיף 8 לתצהירו היא כי במרבית השנים שהוא היה אחראי לא היה במעון פסיכיאטר. לעומת זאת בחקירתו הנגדית טען העד כי פסיכיאטר הגיע למקום פעם בחודשיים שלוש (עמ' 1015 שורה 25). בנוסף, לבית המשפט הנכבד הוגשו דיווחי העד משנת 1994 (תחילת עבודתו כאחראי) ועד 1998 (שנת יציאת תובע 1 מהמעון): בסעיף א' של מוצג רווחה/5 – דו"ח ביקורת מנובמבר 1995 נכתב: "רופא פסיכיאטר: עובד קרוב לעשר שעות חודשיות", חוץ מרופא המעון העובד מספר שעות קבוע נמצא בכוננות ועונה לקריאות לפי הצורך ואחיות. במוצג רווחה/6 (דו"ח ביקור מפברואר 1997) נכתב "רופא פסיכיאטר מועסק פעם בשבוע מ- 15:00-18:00". במוצג רווחה/7 נכתב: "...השירות הפסיכיאטרי ניתן על ידי ד"ר דוברוביץ שהוא מומחה בפסיכיאטריה, בעל ותק וניסיון מקצועי עשיר... הפסיכיאטר היועץ מגיע למעון בצורה קבועה פעם בשבוע למשך שלוש שעות - היקף תעסוקה זה הינו מספיק ואף עולה על הממוצע הקיים במעונות אחרים." ועוד נכתב: "תהליך הפניית חניכים ליועץ פסיכיאטרי רישום ומעקב נמצאו תקינים ומספיקים. היו מספר סוגיות מצומצמות הטעונות תיקון. צוות המעון קיבל הנחיות לשינוי ואכן מרביתם כבר מיושמות."

עולה מהאמור כי האמור בתצהירו של עד זה עומד בסתירה גמורה לממצאים שנכתבו ע"י העד עצמו בזמן אמת.

207. מכל האמור עולה כי החניכים במעון זכו להשגחה רפואית הולמת ואף יותר מכך, וכי אין שחר לטענות התובעים על מתדלים, גם בנושא זה.

חינוך ותרבות

208. בניגוד מוחלט לרושם שניסו התובעים לתאר בכתב התביעה, מהעדויות שנשמעו עולה כי מעון מקים העניק לדיירים חינוך, תרבות והכשרה לחיים ונפרט:

209. מנהלת בית הספר במעון מקים, נסיה יעקובי, העידה כי על שגרת לימודים של בית ספר לכל דבר (עמ' 1255 שורה 17), וכן על כך שבבית הספר בנו תוכנית לימודים אישית לכל תלמיד ותלמיד, שהייתה מתעדכנת פעמיים בשנה (עמ' 1231 שורה 32, עמ' 1235 שורה 12), ובכלל זה הכנה לחיי עצמאות, ועבודה לפי נושאים מובנים ותוכנית עבודה (עמ' 1226 שורה 32). זאת, תוך שיתוף פעולה עם בעלי תפקיד במעון (עמ' 1259 שורה 17), כאשר התוכנית השנתית נבנתה בהתאם לאבחונים שנערכו כל שנה לכל תלמיד (עמ' 1243 שורה 20 ואילך):

"ת: כל תוכנית הלימודים הייתה כזאת, וכל התוכנית המותאמת היא הייתה פרטנית לחלוטין. זאת אומרת שכל תלמיד בכיתה, באותה כיתה של שמונה ילדים, היו שמונה תוכניות לימודים שונות.
 כב' השופטת: שמונה ילדים בכיתה? זאת אומרת שאם
 ת: הנושא הוא היה אותו נושא אבל הרמות שונות.

כב' השופטת: אם הייתם מזהים יכולות בלי שום ספק. ויתרה מזאת, היו תלמידים שראינו מוקדי חוזק במיוחד, אז היינו פורצים קדימה... אחד מהסימנים הכל כך בולטים בלקויות למידה זה שבתחום מסוים התלמיד מאוד טוב ובתחומים מסוימים זה מאוד מאוד נמוך".

חיה עמינדב העידה (עמ' 1066 שורה 4 ואילך) על בית הספר במעון, כי היה זה בית ספר "מאוד מאוד משמעותי בחיים של הילדים".

210. ביחס לתובע 1, העידה נסיה יעקובי בתצהירה (סעיף 20), כי הוא סיים את ביה"ס בגיל 21, כשרמתו הפורמאלית הינה מקבילה לתלמיד אשר סיים כיתה ה', וזאת לאחר שנות למידה רבות במסגרת קטנה תומכת, בשיטות ייחודיות וברמה מקצועית גבוהה. על העבודה עם תובע 1 העידה מנהלת בית הספר נסיה יעקובי:

"ת... הוא ידע לקרוא והוא ידע לכתוב. אבל הרמה, רמת הקריאות שלו הקבילה כמו שאמרתי סוף ד' משהו כזה. חשבון אני זוכרת במקרה שהוא אז התחיל שברים והייתה חגיגה גדולה מאוד. הייתה לו יכולת של התמצאות בחיי יום יום, וכאן הוא היה מאוד גבוה. בתחום הזה של התמצאות בחיי יום יום, בתחום כסף למשל. כשלימדו אותם את תחום הכסף. ואני רוצה לציין באופן מיוחד את דודו בקטע הזה, כי הוא היה מנוף לבניית תוכנית שלמה שאחר כך המשכנו אתה בנושא שימוש בכסף. אנחנו הפחתנו את תוכניות הלימודים החשבונאיות הסטנדרטיות והרחבנו את כל נושא שימוש בכסף... הם עבדו עבודה בבנק, איך להגיע לבנק, איך לפתוח חשבון. הם הלכו עם המורה ולמדו את כל הנושא הזה".

ורעיה אביטל העידה בתצהירה (סעיף 14), כי בשלב מסוים שכרה גבי קוגן על חשבונה עובדת שתסייע לתובע 1 בשיעורי עזר, מלבד הנלמד בבית הספר, כדי לחזק אותו מבחינה לימודית (אותה גבי קוגן המתוארת כמפלצת ע"י התובעים).

211. תובע 1 (עמ' 721 שורה 31), רחל אוסקר (עמ' 245 שורה 25 ואילך), לאה זבולון (עמ' 448 שורה 31), עוזי אוסקר (עמ' 272 שורה 13 ואילך), אלי פימה (עמ' 331 שורה 7 ואילך) ואברהם מאיר שוורץ (עמ' 405 שורה 19 ואילך), ציינו בעדותם שמות של מורות ואנשי צוות שזכרו אותם כמי שהשקיעו בהם, דאגו להם, התייחסו אליהם בחום והיו אהובים עליהם. נפנה גם למוצג אקיס/3.

212. נסיה יעקובי העידה בתצהירה כל ביקורי הורים בבית הספר, וכן מציינת שבית הספר פעל גם בחגים לפי דרישת גבי קוגן, כדי שהילדים לא ירגישו ננטשים. כן היא מתארת טיולים ונופשים מידי שנה. רעיה אביטל, שעבדה בתחילה כמורה בבית הספר, העידה שהייתה לה כיתה מצוידת (עמ' 1150 שורה 8), אף היא ציינה בתצהירה טיולים ופעילויות בשעות פנאי (הצגות, מופעים, חוגים סרטים וכו').

תקצר היריעה מלתאר את שלל העדויות של עדי התובעים והנתבעים שהעידו על חוגים, חגיגות חגים ובר מצווה, בית כנסת פעיל, קייטנות, נופשים, ימי ספורט, הצגות, טיולים בארץ ובחו"ל, ופעילויות נוספות, כולם במסגרת המעון. נפנה לעדויות עוזי אוסקר (עמ' 273 שורה 1 ואילך, עמ' 280, שורה 27 ואילך), אלי פימה (עמ' 339 שורה 2, עמ' 331 שורה 27), אברהם מאיר שוורץ (עמ' 403 שורה 10 ואילך, עמ' 419 שורה 10 ואילך), תמר יצחק סיפרה (עמ' 434 שורה 1 ואילך), לאה זבולון (עמ' 449 שורה 5

ואילך), פנינה בר (בתצהירה) יזהר דמארי (סעיף 21 לתצהירו), ואדי מרקמן (תצהירו ועדותו עמ' 1336 שורה 28).

תובע 1 עצמו העיד כי השתתף בחוגי נגרות, חקלאות וספורט (עמ' 728 שורה 3), כי נסע עם חניכים מהמעון לחו"ל (עמ' 744 שורה 1), כי היו מסיבות חגים במעון, ומקהלה (עמ' 769 שורה 23 ואילך).

נפנה גם למוצגים ת/8, ת/10, ת/11, אקים/12 ו- אקים/17.

213. את הטענה לכך שבית הספר במעון מקים היה מוזנח, מבססים התובעים על תצהיר של מרים סמוכה. אלא שהגב' סמוכה עבדה בבית הספר, על פי האמור בתצהירה, במשך 5-6 חודשים בלבד: בין החודשים ספטמבר 1972 לפברואר מרץ 1973 כגרסתה בתצהיר, או מספטמבר 1971 עד מרץ 1972, כגרסתה בחקירתה הנגדית (עמ' 386 שורה 21). כך או כך, עדה זו החלה וסיימה עבודתה במעון 4-5 שנים לפני שתובע 1 נכנס אליו. כשנשאלה בחקירתה הנגדית היא הודתה שהיא לא ביקרה בבית הספר מאז עזבה ואין לה ידיעה אישית על מה שהיה אחרי שעזבה (עמ' 389 שורה 9).

214. המסקנה מכל האמור היא שתובע 1 זכה לחינוך וטיפוח במעון, באופן מותאם ליכולותיו באמצעות תכניות לימודים אישיות, חוגים ופעילויות העשרה, וכי לימודים אלו הכינו אותו בין היתר לחיים עצמאיים ככל האפשר, וזאת בזכות המעון, שאת שמו הוא מנסה להשחיר.

עבודה במעון ומחוץ למעון

215. מעדויות רבות עולה, כי בהמשך להכשרתם של החניכים להשתלבות בעבודה, הם גם עבדו בפועל, במעון או מחוצה לו, לפי יכולתם. אמיר שוורץ ציין בתצהירו כי היו רמות שונות של תעסוקה במעון: מתעסוקה בשוק החופשי, דרך תעסוקה בתוך המעון (מע"ש מפעל מוגן), וכלה באי תעסוקה כלל - הכל בהתאם ליכולות הדייר.

216. כך למשל העיד אברהם מאיר שוורץ כי יצא לעבוד ב-3 השנים האחרונות לשהותו במעון. הוא עבד מרצונו אצל אינסטלטור, יצא כל יום לעבודה באופן עצמאי (עמ' 410 שורה 17 ואילך). אברהם זבולון יצא בגיל 15 ללמוד קורס גננות, ואח"כ עבד בנגרות מחוץ למעון, עד אחר הצהריים. על פי סעיף 29 לתצהירו לאחר צאתו מהמעון הוא עבד כאיש תחזוקה כולל בגינות. נפנה גם למוצג אקים/17 בו מצוין כי 30 חניכים עובדים במעון ו-5 מחוץ למעון במגוון עבודות, ולעדותה של נעמי ארנן כי דיירים רבים יצאו לעבודה מחוץ למעון בשוק החופשי (עמ' 576 שורה 19). יזהר דמארי העיד (סעיף 21 לתצהירו) כי המעון סייע לדיירים במציאת עבודה והסתגלות אליה. תובע 1 עצמו עבד מחוץ למעון (עמ' 771 שורה 12).

217. רעיה אביטל העידה בתצהירה כי במהלך שנות ה-90 אף הוקם אולם תעסוקה במקלט המעון וחניכים היו עובדים בעבודות שונות עבור גופים שונים (קיפול מטליות, מיון ברגים וכו'), עבודה תמורתה קיבלו שכר.

218. יצוין כי כשהתבקשו העדים שעבדו בזמנו מחוץ למעון, במסגרת שאלה פתוחה, לתאר את סדר יומם לאחר שחזרו מעבודה, רחל אוסקר (עמ' 260 שורה 7 ואילך), עוזי אוסקר (עמ' 276 שורה 20 ואילך) ואלי פימה (עמ' 333 שורה 12 ואילך), ציינו כולם סדר יום זהה ונורמאלי: הם חזרו למעון אחר הצהריים, אכלו, ראו קצת טלוויזיה, דיברו בחדרים והלכו לישון. כולם שכחו כי בתצהירים שלהם הם חתומים על סיפור זהה, לפיו אחרי שחזרו מהעבודה הם הכרחו לעבוד עבודת פרך במעון ובכלל זה סיקול ועדירה, ניקוי שירותים וכו'...

219. עולה מאמור שהמעון סייע לחניכים לא רק בהכשרתם, אלא גם במציאת עבודה והשתלבות בה.

220. חלק מהחניכים התגייסו לצבא, למשל עוזי אוסקר (עמ' 293 שורה 16). נסיה יעקובי אף ציינה שיתוף פעולה עם הצבא מסגרתו משרתים חניכים בפיקוד העורף (עמ' 1260 שורה 16).

ביקורים במעון אחרי העזיבה

221. התובעים ניסו להשחיר את מעון מקים, בתצהירים מטעמם, בתיאורים קשים, כאשר הדברים הגיעו לשיא - ויש לומר גם לשיא של חוסר טעם - באמירתה של שולמית מנטקה בסעיף 6 לתצהירה, כי התנהגו לילדים כמו במחנה ריכוז.

אילו היה המתואר במעון כמתואר בתצהירים מטעם התובעים, היינו מצפים כי מרגע שהחניכים יעזבו, הם ימחקו את זכר המעון, ולא יתקרבו למקום שלפי תיאוריהם היה כה מזוועה, ולצוות הנורא והמתעלל.

222. אולם בחקירות הנגדיות למדנו, כי רחל אוסקר ביקרה כמה פעמים במעון לאחר שעזבה (עמ' 248 שורה 14), עוזי אוסקר בא לבקר את רחל במעון כשהיה חייל (עמ' 256 שורה 4) ואלי פימה ביקר מספר פעמים במעון כשהיה חייל (עמ' 340 שורה 20 ואילך). אברהם מאיר שוורץ סיפר בעדותו (עמ' 405 שורה 14 ואילך) כי חזר לבקש במעון מספר פעמים, כי -

"הרגשתי שמה שכאילו זה הבית שלי, אני עוד לא התנתקתי משם. כולם באים עם מדים, ומשוויצים ופה ושם, אז גם אני, איפה אני אלך להשוויץ, אין לי משפחה, אין לי כלום".

בהמשך עדותו הוא אף מציין כי ביקר בביתה של גב' קוגן לאחר שעזב את המעון, כשהיה זקוק לטיפול רפואי לחברתו.

רעיה אביטל העידה בתצהירה (סעיף 25) כי היא זוכרת שאהרון שוורץ ועוזי אוסקר, כמו חניכים רבים אחרים, הגיעו לבקר את קוגן לאחר שעזבו את המעון. פנינה בר העידה (עמ' 1481 שורה 29), כי הייתה נוכחת כשחניכים לשעבר היו חוזרים מהבסיס למעון וכי (ביחס לקוגן):

"אחד מהם שירת ברמלה בפיקוד מרכז תובלה, תובלה זה שם משהו? הוא היה חוזר בחמש וחצי במדים והיה רץ אליה וקורא לה אמא. והיא עוד הייתה נותנת לו גם דמי כיס".

נפנה גם לנספח א' 10 לתצהירו של משה בר לוי, בו הוא מציין בדו"ח שערך, כי חניכים העדיפו לשהות במעון במהלך חופשתם מהצבא ולא בביתם.

223. לא ניתן ליישב את התיאורים בתצהירים מטעם התובעים, עם חזרתם של אלה לביקורים חוזרים ונשנים במעון, ואפילו בביתה של גבי קוגן, והעדפת חניכים אף לחזור למעון בחופשתם, ולא למשפחתם הביולוגית.

המסקנה המתבקשת כי המעון כלל לא היה כמתואר בתצהירי התובעים וכי החניכים עצמם ראו במקום בית, שאליו, ואל הצוות שתרם להם וגידל אותם, הם רצו לחזור ולבקר, ואף להתגאות בפני הדיירים והעובדים, בהישגיהם.

אוכלוסיית המעון

224. אומנם עניין לנו בתביעתו של תובע 1 בלבד, ולא בעניינם של אחרים, אך מכיוון שהוגשו תצהירים של מצהירים אחרים, ובהם ביקורתם על התנאים במעון, לא למותר לציין את הרקע של חניכים אלו:

כך למשל האחים אוסקר: על פי האמור בתצהירי רחל, עוזי ואריה אוסקר ובעדותם (עמ' 359 שורה 13 ואילך, עמ' 240 שורה 14 ואילך, עמ' 283 שורה 5), הוריהם היו אלכוהוליסטים, ומשפחתם הייתה במצב כלכלי קשה. האחים חיו במשפחות אומנות מגיל צעיר ביותר, הם אכלו מפחי אשפה, הוכו במשפחה האומנת, וגרו ברחוב (עמ' 283 שורה 5, עמ' 358 שורה 29, עמ' 359 שורה 17 ואילך). אלי פימה הגיע ממשפחה של אבא מובטל שתיין וקלפן, שהייתה במצב כלכלי קשה (סעיף 1 לתצהירו). אברהם מאיר שוורץ היה ילד יתום שגדל במעברה, אביו נרצח ואמו אושפזה בשל מחלת נפש, הוא התגלגל בין מוסדות (סעיף 2 לתצהירו, עמ' 410 שורה 8 ואילך), ואמו ואחותו ניתקו איתו את הקשר מאז שהיה בן 11 (עמ' 409 שורה 30 ואילך). לאה זבולון התייתמה מאביה בגיל שנה ואמה לא הצליחה התמודד עם 10 ילדים (סעיף 1 לתצהירה). מאותה משפחה הגיעה גם אחיה, אברהם זבולון (סעיף 1 לתצהירו), והוא הוסיף כי הם גרו 12 נפשות בחדר אחד בצריף (עמ' 477 שורה 16).

225. את העתיד העגום שהיה צפוי לילדים אלו לו היו נשארים במשפחתם, או במשפחה האומנת שלהם (שהתובעים טוענים שהיא פתרון עדיף על מוסד), ניתן לשער. לעומת זאת, בפועל, רחל אוסקר יצאה ללמוד בתיכון ורכשה שם מקצוע (מטפלת). כיום היא עובדת בעבודה מכובדת בשירות בתי הסוהר (סעיף 41 לתצהירה). גם מצהירים נוספים הצליחו בחייהם: שירתו בצבא, עובדים בעבודות מכובדות הקימו משפחות וכו'.

226. אנו מביאים עובדות אלו, כדי ללמד על המעון וכדי להסביר, שוב ושוב, כי השאלה אינה מה היה קורה עם תובע 1 במצב אוטופי, בה הוא היה גדל במשפחה ביולוגית מיוחדת במינה, שהייתה מצליחה להתמודד עם הקשיים העצומים שבגידולו, אלא מה היה צפוי לו בפועל, לו לא היה במעון מקים.

227. כמו לגבי האחרים, גם לגבי תובע 1, מעון מקים היווה אם לא האלטרנטיבה הטובה ביותר שניתן היה למצוא במועדים הרלוונטיים, ובודאי אלטרנטיבה סבירה וראויה.

נפנה לעמ' 82 שורה 4:

”כב' הש' גילאור: כן, אני כל הזמן חוזרת לשאלה הזו, איפה היא הייתה כל הזמן לחפש את הילד שלה?
 עו"ד רון: דרך אגב גם אם אמא שלו השליכה אותו לפח זבל מה שלא נכון, עדיין הוא היה ברשות המדינה.
 כב' הש' גילאור: יש גבול בעיניי ואנחנו נגיע לזה גם בסוף, לכמה המדינה צריכה לדאוג, שהנתונים של מה שהיא מאפשרת לילדים עזובים כאלה דומים למשפחה ביולוגית, יש גבול. זה במדינה אוטופית שאני רוצה להגיע יחד אתך אליה, אבל אנחנו חיים במציאות.”

גב' קוגן

228. ניתן לומר בשפה ציורית, כי במהלך הדיונים הממושכים בתביעה שבפנינו, רוחה של גב' קוגן המנוחה ריחפה באולם בית המשפט. תצהירי התובעים ציירו את גב' קוגן כמפלצת, אולם העדויות שנשמעו מרבים מהעדים, היו שונות בתכלית:

גב' קוגן, הייתה ללא ספק שייכת לדור אחר. תפיסתה הייתה שהמעון הוא בית, והילדים הם משפחה. היא לא חשה כמנהלת עסק, אלא כמנהלת מפעל חיים. כפי שנראה בהמשך, גישה זו נתפסה בעבר כמיוחדת. עם השנים, השתנתה הגישה, ומנהלי המוסדות נדרשו לנהל את המוסד ניהול מקצועני. גב' קוגן לא יכלה לעמוד בדרישות המשתנות, ולפיכך גם נדרשה לבסוף למנות מנהל מקצועי, ולא להמשיך לנהל את המוסד יחד עם הבעלות עליו.

דלית גטניו העידה (עמ' 1175 שורה 28):

”...גב' קוגן נשאה שם דגל של מי שנמצא פה חייב להיות שם מתוך אהבה לזולת, ואי אפשר היה להימנע מזה, זה כל כך מה מידבק מה שהיה שם, לפחות בחוויה שלי. אי אפשר אחרת היה לעבוד שם, אתה לא יכול לראות חניך עם נזלת נשפכת ואוזניים, וזה קורה כי אם לא היינו לוקחים ומנגבים ועד שמנגבים, אי אפשר אחרת. אתה לא יכול להיות ליד בנאדם יום יום אם אתה לא רוצה להיות שם איתו בחברתו ולאהוב אותו.”

יזהר דמארי העיד (עמ' 1453 שורה 26):

”שרה קוגן הייתה אישה, היא הייתה היידשע מאמא כזה של המוסד. היא הייתה אישה עם נשמה טובה. הילדים היו ילדים שלה, כך היא ראתה בהם. המשפחות של הילדים היו משפחות מצוקה מאוד קשות והיא ראתה את עצמה כאחראית על אותם ילדים בכל המובנים. היא השקיעה אין ספור של שעות מהבוקר מוקדם. לדעתי היא הייתה מתייצבת שם למיטב ידיעתי בסביבות חמש שש בבוקר ועד חשיכה היא הייתה נשארת שם. היא הייתה נותנת לילדים מעל ומעבר למה שהיא צריכה על פי הוראות משרד הרווחה. גם מבחינת מזון, גם מבחינת לבוש... היא פשוט הייתה נשמה טובה... מעולם לא ראיתי אותה מרימה יד או מרימה מקל על מישהו. היא הייתה אישה חזקה, היא לא הייתה אישה קשה כמו שאמרו כאן, היא הייתה אישה חזקה. ובלי להיות אישה חזקה היא לא הייתה יכולה להפעיל מעון כזה של אנשים עם בעיות התנהגות, עם בעיות של גיל ההתבגרות, ההתפתחות וכו'...”

בתצהירו (סעיף 17):

"מסירותה של הגב' קוגן לילדים הייתה גדולה עד כדי כך, שבמלחמת המפרץ היא עברה לישון במעון על מנת שתוכל להיות קרובה לילדים ולסייע להם בשעת האזעקה. יתרה מכך, הגב' קוגן ראתה את החשיבות שבביקורי הילדים אצל משפחות בחגים ובסופי שבוע והיא נהגה לשלם מכספה למשפחות מארחות, תשלום שאינו כלול בתקציב הניתן למעון ממשרד הרווחה".

פנינה בר, אם לילדה חוסה, העידה על נדיבותה של גב' קוגן (סעיף 6 לתצהירה עמ' 1479 שורה 24):

"...כשחניכים בשלב מסוים בוגרים ביניהם, החליטו שהם רוצים להתחתן והיא הייתה מאושרת עד הגג והיא מימנה לעניות דעתי לפחות חמישים אחוז מהחתונות האלה שלא היו קטנות. היא דאגה שכל בני המשפחה, והיו שם בני משפחה כמעט כמו שבט. ומידיעתי לא בעלי אמצעים מי יודע מה, היא מימנה".

וכן (עמ' 1486 שורה 27):

"...כל מה שהיא יכלה לתת מעצמה ומשלה כמעט ולא היה גבול. כמעט ולא היה גבול... היו לה מבשלות... אחת מהן לא הגיע לעבודה וכשאני הייתי מגיעה באחת וחצי, שתיים וחצי אחרי הצהריים והייתי רואה אותה כבר שפוכה לגמרי. מה קרה? אני משש בבוקר במטבח, בואי... כל מה שאפשר היא נתנה, אני חושבת שזה היה מפעל חיים".

על החום והמסירות של גב' קוגן, העידו גם גרשון וייס (עמ' 1514 שורה 28), משה בר לוי (סעיף 2 לתצהירו), נסיה יעקובי (סעיף 2, 27 ו-32 לתצהירה), דלית גטניו העידה (סעיף 7 לתצהירה) ואדי מרקמן (סעיף 6 לתצהירו).

229. כאמור, עם השנים, צורת הניהול המשפחתית לא התאימה עוד. חיה עמינדב העידה (עמ' 1066 שורה 12):

"המעון התנהל במידה רבה ובטח שמעתם את זה כבית לכל דבר ועניין. כשאני מדברת על אווירה של בית, האווירה לא הייתה פורמאלית אלא הייתה הרבה יותר תתלבש, תתרחץ, תרחץ פנים, תתנהג יפה. זאת אומרת לא מין פורמאליות שיש לנו היום שיש מטפל שיש לו קבוצה, יש מנהלת שהיא האמא הגדולה, הגדולה בכל המשמעויות של העניין, שצריך היא מחבבת, כשצריך היא כועסת. ובמובן הזה הוא היה שונה.

עכשיו, בתחילת הדרך הוא היה מאוד מיוחד. כשהתקדמנו כולנו וקראנו ולמדנו שהקונצפט של בית הוא פחות מקובל היום מבחינה טיפולית אז כמובן שהתחילו להעמיד קצת יותר גבולות".

בסופו של דבר החליט משרד הרווחה כי אין זה מטובתו של המעון שגב' קוגן תמשיך לנהל אותו. כפי שהסביר גדעון שלום (עמ' 600 שורה 9), היחס לילדים כאל אמא, היה תפיסה מיושנת, שלא התאימה לתפיסה המודרנית של ניהול מקצועני.

230. מהאמור אנו לומדים, שהחלטה לדרוש מגב' קוגן למנות מנהל מקצועי נבעה משיטת הניהול שלה, שהייתה משפחתית, התאימה לזמנים אחרים ולא לניהול מודרני. אין הדבר פוגע כהוא זה באישיותה, ההיפך הוא הנכון.

231. חילמי ערדה, טען בסעיף 7 לתצהירו כי גב' קוגן ניהלה את המעון כדיקטטורית והסתובבה במעון כשהיא מנפנפת במקל באורך של חצי מטר. כבר הראנו לעיל, על סתירות בין טענותיו של עד זה בתצהירו, לבין מה שהוא כתב בזמן אמת במסמכים, והנה גם בעניין זה, נתגלה פער בלתי ניתן להסבר בין האמור בתצהיר לבין מסמך מזמן אמת:

חילמי ערדה היה שותף בועדת בדיקה שמונתה למעון (מוצג רווחה/4 וכן ת/8). בדו"ח הבדיקה נכתב בין היתר כי העובדים מאוד נאמנים למקום, עובדים קשים ומשקיעים בטיפול בחניכים. המעון מתפקד ברמה של משפחה, קיימת דאגה אמיתית לשלום כולם, ומערבות בלתי פוסקת. קיים קשר פיזי בלתי אמצעי, חיבוקים ונשיקות, המנהלת נקראת אמא. כן מתואר בדו"ח כי מתוך רחמנות ודאגה לחניך, קוגן לא הוציאה אותו למעון סגור.

10/10/81 סי' 101 סי' 102 סי' 103 סי' 104 סי' 105

ואנו נשאל: כיצד יתכן כי מי שכותב היום בתצהיר, לצורך המשפט, כי גב' קוגן נהגה כדיקטטורית, שותף לדו"ח בו אותה אישה מתוארת כרחמנית וחנונה?

232. תאורה האמיתי של גב' קוגן, כפי שהתגלה בבית המשפט, מלמד על אישה שהמעון היה בשבילה מפעל חיים, וכל עולמה. לא אישה מושלמת, אך אישה המסורה בצורה בלתי רגילה (תרתי משמע) לילדי המוסד אותו ניהלה, ורחוקה כרחוק מזרח ממערב מתיאוריה ע"י התובעים.

טענת תובע 1 לאלימות

233. עד כה התייחסנו לדברים הגלויים, שיכלו להראות לעיניהם של מפקחי משרד הרווחה. מכאן נתייחס לטענות התובעים ביחס למקרי אלימות במעון. תחילה נראה כי התיאורים הקשים של התובעים, עומדים בסתירה לראיות שהוצגו בפני בית המשפט הנכבד, ואף חסרי הגיון פנימי.

מכל מקום, וכפי שיפורט בהמשך, המצהירים מודים כי הטענות האמורות בתצהיריהם לא סופרו לאיש במשך השנים. הדבר מעלה ספקות קשים ביחס לנכונות הטענות עצמן, אך בודאי יש גם לכך השלכה על הטענות נגד משרד הרווחה, שהרי אם לא מועבר מידע למשרד הרווחה ע"י המעון עצמו, כאשר מדובר במקרי אלימות שנעשים מטבעם בסתר, משרד הרווחה יכול לטפל בהם רק אם יימסר לו מידע על כך, באמצעות מבוגר שהחניכים פנו אליו.

234. נראה להלן, כי במקרים שבהם נמסר דיווח למשרד הרווחה על חשד לאלימות של מדריכים במעון מקים, אם באמצעות המעון ואם באמצעות אחרים, הדבר טופל מיידית.

235. אולם בפתח הדברים נבקש להזכיר, כי עניין לנו בתביעתו הספציפית של תובע 1, ולא בועדת חקירה לבחינת השאלה האם באופן כללי היו אירועי אלימות במעון מקים. על תובע 1 להוכיח כי הוא עצמו סבל מאלימות, ואם לא סבל, אין כל משמעות לטענותיו ביחס למה שארע לאחרים במעון.

אלימות כלפי תובע 1 - האומנם?

236. תובע 1 אישר בחקירתו הנגדית, כי התיאורים כפי שתוארו בתצהירו ביחס לאלימות שלטענתו הוא חווה במעון, לא סופרו על ידו לאנשים מתוך למעון (עמ' 725 שורה 5). למשפחה האומנת אמר פעם אחת שרע לו (אך כמובן שזו יכולה להיות טענה כללית, לא דווקא בהקשר של אלימות), ולגבי קוגן סיפר לטענתו פעם אחת שהמדריך רפי הרביץ לו. הוא העיד כי מאז, וכל עשרות השנים, לא סיפר על אלימות בזמן אמת לאיש, כולל לא לפסיכולוגים שדיבר איתם במשך השנים, לא לאנשי ועדת האבחון ב- 1998, לא למעביד שלו עימו היה לו קשר טוב, לא למשפחה שארחה אותו תקופה מסוימת, לא למנורים בבית הספר (סעיף 6 לתצהיר) ולא לאף אחד אחר. והוסיף בעדותו (עמ' 829 שורה 6):

”ש... ידעת לכתוב וידעת להתבטא, איך זה שבשום מקום ולאף אדם, בשום מקום ולאף אדם לא סיפרת שרע לך במעון? איך אתה מסביר את זה?
ת: אין לי מושג.”

יזהר דמארי העיד בתצהירו (סעיף 21):

”דודו לא התלונן ולו פעם אחת, בגין התעללות כלשהי (מילולית או פיזית). להפך, היו לי שיחות מרובות עם דודו ותמיד הוא שיבח את הטיפול שניתן לו במעון.”

ובחקירתו הנגדית הוסיף (עמ' 1407 שורה 14):

”כב' השופטת: הוא אמר לך אי פעם בתשע השנים האלה שהוא מתעללים בו ושהוא לא אוהב להיות שם ושאין לו אוכל טוב וכל מיני דברים כאלה?
מר דמארי: מעולם לא. מבחינת האוכל לחלוטין לא. מה שדודו סיפר לי זה על מריבות פה ושם שלו עם דיירים אחרים במעון. שזה עשה לי ככה והוא אמר לי ככה.
כב' השופטת: בעיקר על הפרטיות שלו.
מר דמארי: על הפרטיות ועל לקחו לי או דברים מהסוג הזה. מעולם לא אמר אני לא רוצה להיות כאן במעון. גם בוועדת האבחון, בתחנת האבחון עצמה הוא אומר, טוב לי במעון מקי"ם, אני רוצה להיות במעון מקי"ם.
עו"ד ע.רון: ואתה האמנת לו?...
מר דמארי: לא הייתה לנו שום סיבה לא להאמין לו.”

237. לא יתכן כי תובע 1 סובל, כטענתו, מידי יום ממכות רצח, ואיש לא יודע, איש לא רואה, והוא אף אינו מספר לאיש, כולל לאנשים שהוא בוטח בהם ואוהב אותם (דוגמת המורה אהובה לייזרוביץ, משפחת משולם, המעביד שלו).

238. טענת תובע 1 כי חווה התעללות והזנחה, גם אינה עולה בקנה אחד עם הישגיו כתוצאה משהייתו במעון. כפי שהסבירה חיה עמינדב (עמ' 1118 שורה 21):

”ש: את גם אמרת, סליחה, את גם אמרת שאלמלא, אלמלא הבית ספר שהיה במעון והצוות שתמך בו ונתן לו הוא לא היה מגיע למה שהוא הגיע.
ת: נכון.”

- ש: אז אני שואל, האם זה מתיישב עם מסכת התעללויות, עם הזנחה, הזנחה פושעת במקרים מסוימים כפי שמנסים לטעון פה. האם זה היה מביא את אותו ילד היום לאדם כפי שהוא?
- ת: תראה, מקצועית באופן חד משמעי לא, מפני שהקטע של התעללות סוחט המון אנרגיה מבנאדם, ואנרגיה שנחוצה לו מאוד ללמוד ולהסתדר.
- ש: במיוחד בנאדם מסוג כזה.
- ת: במיוחד בנאדם מסוג כזה. ואני מניחה שלאור הדברים שאני הבנתי שהוא הצליח לעשות, כמו לצאת לעבוד בחוץ ולהרוויח ולהסתדר בכוחות עצמו.. תראה, קשה לי להניח שאם הוא היה עובר מסכת התעללות קשה כל כך הייתה לו אנרגיה ללמידה ולעצמאות ולהתקדמות. קשה להניח. כי שוב, זה סוחט המון אנרגיה. אנחנו יודעים מה קורה לאנשים שעוברים התעללות, הם לא פנויים לעשות את הצעדים שהוא עשה. הוא עשה צעדים מאוד יפים. מאוד יפים. זה לא אומר שהוא לא צריך עוד תמיכה אבל הוא עשה צעדים יפים..."

239. ופרופ' נוי העיד (עמ' 34 שורה 25):

- "אני חושב שצריך, אני רוצה לענות בשני מישורים. א' ולא להתייחס למוסד אלא להתייחס דווקא לדודו, לאיש שאנחנו דנים בו כי זה לב העניין. קודם כל במישור הרישומי, דודו נבדק על ידי ועדות חיצוניות ומכל התעוד שאני ראיתי והוא תעוד ארוך ומפורט, אין שום רישום בשום מקום שבו הוא מדווח שמרביצים לו, שהוא מקבל מכות וכן הלאה. עכשיו, לא רק בתוך הדיווחים הפנימיים, גם כשהוא יוצא לוועדות חיצוניות שהם חוץ מוסדיות, אני לא ראיתי תעוד כזה. אז קודם כל,
- כב' הש' גילאור: כשהוא כבר פחות פחד נניח,
- ת: כן, גם אז אין, בסביבה פחות כאילו מפחידה גם אז אין דיווח כזה. אז קודם כל בקטגוריה א', בקטגוריה הרישומית אין לגבי דודו. עכשיו שתיים, מבחינה פסיכיאטרית. בוא נאמר כמו שאתה אומר נלך עם ה... נזרום אתך כמו שאומרים, נגיד שהוא מקבל מכות רצח במשך שנים. איזה תמונה פסיכיאטרית הוא יפתח? אז בוא נחשוב. התמונה הפסיכיאטרית הסבירה ביותר שהוא יפתח תהיה תמונה פוסט טראומטית שיהיה בה מרכיבים של חרדה, שיהיה בה מרכיבים של דיכאון, מקצועי, זה מה שיתפתח. כשאתה מסתכל על התעוד של כל הפסיכיאטרים שבודקים אותו לכל האורך, אין תמונה פוסט טראומטית מקצועית. אין תמונה שבה שולטת החרדה או הדיכאון.
- ולכן גם מקצועית לשיטתך, זה מהלך קליני לא סביר. גם כשהוא חוטף מכות רצח 24 שנה בפנים, זה לא מהלך סביר. כי לאיש אין תסמונת פוסט טראומטית, הוא לא מאובחן ככה אף פעם. ולכן צריך להסתכל על שני המישורים האלה במישור של דודו, לא במישור של עינויים באיך קראת לזה? מחנה ריכוז".

240. יתרה מזו. כפי שהוכח בפני בית המשפט, תובע 1 עצמו היה ילד, נער ומבוגר אלים ביותר, והוא שהטיל חיתתו על דיירי המעון ועל עובדיו, כולל הכאת חניכים וניסיונות חניקת מדריכים, כולל הכאת רפי אהרוני, המדריך שלטענת תובע 1 היכה אותו. איך עדויות רבות אלה, על אלימות קשה, וכוח רב מגיל צעיר מאוד, עולות בקנה אחד עם טענותיו להיותו מוכה במעון ונתון לפחד ושלטון טרור - לתובע 1 פתרוניים.

241. ועוד נזכיר, כי על פי הראיות, תובע 1 לא נרתע מלהעליל על מדריכים: במוצג אק"י/27 מתואר כאמור מקרה בו תובע 1 איים על מדריך בשם שמעון כי ידקור אותו ויכבה סיגריה בעינו, כשהמדריך הגן על חניך מפני תובע 1 שרדף אחריו עם מקל של מטאטא, התובע גם איים לרצוח את החניך, ומייד אח"כ הלך למשטרה להגיש תלונה נגד המדריך שהוא מתעלל בחניכים.

תובע 1, אם כן, יודע להיות מניפולטיבי. נפנה גם עמ' 811 שורה 4:

"כב' השופטת: יש לך די הרבה טריקים לעשות כשאתה רוצה משהו.
 ת: לא, זהו, אני ניסיתי את הדרכים האלו כבודה, ניסיתי
 ש: מה ניסית לעשות?
 ת: לא לא, ניסיתי ללכת בטוב.
 כב' השופטת: אבל אתה מודע לזה שאתה יכול בכל מיני שיטות שלך להגיע למטרות שלך
 ת: כן
 כב' השופטת: אתה מודע לזה.
 ת: כן, בהחלט".

המתואר לעיל, ובכלל זה העובדה כי התובע נטה ליזום פרובוקציות ומעשים שליליים כנגד בעלי סמכות באמצעות חוסים אחרים, הערות המתנכת כי הוא יודע לשקר ומשתמש בשקרים, כל אלה מטילים צל כבד על הטענות שהוא מעלה בתצהירו ביחס לצוות המעון.

נוכיר כי בעניין אחר, תובעת 2 הכחישה בחקירתה הנגדית את טענת תובע 1 כי גנבה מהתובע כספים, ובנקודה זו אנו מאמינים לה. אך שוב אנו למדים כי תובע 1 - אם במכוון בצורה מניפולטיבית, ואם שלא במכוון בשל בעיה ממנה הוא סובל, ממציא דברים שלא היו ולא נבראו להשיג את מטרותיו. איך אפשר להאמין לפיכך בתיאורים שלו בתצהיר, המתייחסים לאירועים שלא היו להם עדים?

242 יתרה מזו. במקרה של השתוללות חניכים, לא היה מנוס אלא לתפוס אותם בחוזקה, לעיתים ע"י יותר ממטפל אחד. ניקול בן חמו, שהובאה לעדות ע"י התובעים, העידה על חניכה שהייתה משתוללת ושלושה ארבעה מטפלים לא היו מסוגלים יחד להתמודד איתה ובסופו של דבר אותה חניכה הגישה תלונה (עמי 1030 שורה 16, עמי 1046 שורה 23 ואילך).

נסיה יעקובי העידה (עמי 1246 שורה 27 ואילך):

"...הביטוי מתעלל היה שגור 80 פעם ביום. אני יכולה להעיד על סייעת שלי, שליוותה תלמיד לכיתה, ונגעה בגבו בכניסה לכיתה, אמרה לו יאללה אלברט בואי ניכנס לכיתה, הוא אמר: "אל תגע בי, אל תגע בי, את מתעללת בי", אתה מבין?"

וכן העידה דלית גטניו לגבי טענות של חניכים כי מדריך היכה אותם (עמי 1212 שורה 17):

"...הרבה פעמים חלק מהבדיקה התברר שזה לא אכן, זה לא המדריך, זה הייתה אחיזה יד שהוא לקח או אחיזה, של אחיזה טיפולית והוא לקח את זה למקום שהוא הרביץ לי, הוא הכה אותי. אבל הם יכלו להגיד את זה לא מעט פעמים אבל בבדיקה זה לא מה שהיה".

243 התנהגותו האלימה מאוד של תובע 1, חייבה לתפוס אותו ולרסן אותו. כפי שהעידה רעיה אביטל (עמי 1166 שורה 3), כשתובע 1 היה משתולל הוא היה שובר והורס שולחנות והיו חייבים לקרוא לעזרה כדי לתפוס אותו להחזיקו ולהרגיעו. ניקול בן חמו (עמי 1028 שורה 21) העידה כי תובע 1 היכה חניכים באכזריות, שבר דברים, ועיתים היה ניתן להרגיעו רק באמצעות זריקת הרגעה, וכי היה קשה להרגיע אותו כשהיה משתולל.

כבר ראינו כי תובע 1 אינו מוכן לקבל מרות של איש, ויתכן מאוד שאותם ניסיונות ריסון הכרחיים, הם מבחינתו "אלימות", כמו שראו זאת חניכים אחרים.

אלימות במעון - האמנם?

244. מאחר שכאמור, בית משפט נכבד זה דן בעניינו של תובע 1 בלבד, הרי ששלל תיאורי האווירה שהובאו בתצהירי התובעים, כלל אינו רלוונטי, משהוכח כי טענות תובע 1 כי נהגו עימו באלימות אינן עולות בקנה אחד עם הראיות.

245. מכל מקום, פטור בלא כולם אי אפשר, ולהלן נתייחס לטענות אלו.

בשלב ראשון נבקש להזכיר את אחת התמיהות הגדולות שעלו במהלך החקירות הנגדיות בתיק: המדריך רפי אהרוני מתואר ע"י התובעים בצורה קשה ביותר כמי שהיכה חניכים. לשיא הגיעו הדברים בתצהירה של רחל אוסקר, כאשר לפי טענתה הוא לא רק היכה אותה קשות, אלא אף אנס אותה פעם אחר פעם - לטענתה.

על פי המתואר בתצהירה (סעיף 37), מיד לאחר סיום התיכון, הכירה רחל את בעלה לעתיד, מה שלטענתה הציל אותה מציפורני המעון. לאחר זמן רחל התחתנה איתו. יצוין כי בשלב זה, על פי הנטען בתצהירי האחים אוסקר, איש מהם לא היה עוד במעון. ניתן היה לשער, כי רחל תתרחק מכל מה שקשור למעון ובודאי מאותו מדריך רפי אהרוני.

והנה בעדותו של אחיה של רחל, עוזי, הוא נשאל לגבי חתונת אחותו, בה הוא השתתף, וענה כדלקמן (עמ' 296 שורה 3):

ש"ש:	...מישהו מהמעון היה בחתונה הזאת?
ת:	מישהו מהמעון?
ש:	כן.
ת:	רפי היה.
ש:	רפי היה?
ת:	כן...
כב' השופטת:	רפי המדריך?
ת:	רפי. כן."

ואנו נשאל: איך יתכן שרחל מרצונה החופשי מזמינה לחתונתה את מי שאנס אותה לטענתה פעם אחרי פעם? מילא, אם היא הייתה עוד במעון. אבל היא כבר לא שם. איך יתכן שהיא מזמינה את מי שלטענתה היכה ואנס אותה לחתונתה?

246. אשר לטענות לאלימות של אנשי הצוות במעון: רעיה אביטל הכחישה מכל וכל כי היכתה חניכים או הייתה נוכחת בהכאה מבלי לעשות דבר (עמ' 1123 שורה 8), וכן הכחישה כי ידעה על אלימות של מדריכים. היא ציינה כי אם מדריך היה מכה הוא היה מסולק (עמ' 1153 שורה 21), כי לא היו במעון

עונשים שכללו מכות (עמ' 1146 שורה 8), כי חניכים לא דיווחו לה כי הוכו, וחניכות אף פעם לא סיפרו לה כי נאנסו, למרות שחניכים ככלל היו מספרים לה על אירועים שקרו להם (עמ' 1162 משורה 19 ואילך), והבנות היו מספרות לה על דברים אינטימיים (עמ' עמ' שורה 1). רעיה אביטל הוסיפה כי מקרה האונס של רחל אוסקר היה כתוצאה מיחסי מין שקיימה מחוץ למעון (עמ' 1168 שורה 13)

אדי מרקמן העיד (עמ' 1340 שורה 27):

"אני רק רוצה לומר לאדוני, אני זוכר אחרי שהתחלתי לעבוד שם כשנה אולי פלוס, היה איזה מדריך, אני לא זוכר את שמו, שהתייחס לא בכבוד לילדים, הוא פוטר מיד.

דוד עמר אולי?

ש:

לא יכול להתחייב אני לא זוכר כי זה היה ממש בהתחלה. הוא פוטר מיד. וחוף מזה אדוני אני רוצה לומר. המוסד הזה מוקם במרכז העיר רמלה, במרכז. זה צומת רחובות ויצמן והרצל, זה 300 מטר קו ישיר עד... מקום סואן. אילו היו מרביצים לילדים, רעש היה בכל מקום, המוסד היה נסגר מיד".

ת:

המצהירה חנה עווד, אם של חוסה העובדת כמוזכירה בבתי משפט השלום בתל אביב, ואשר טענה בתצהירה כי בתה הוכתה וכאשר התלוננה על כך לא נעשה דבר, העידה בחקירתה הנגדית (עמ' 310 שורה 16) כי בעצם כן היה טיפול: המדריך שהיכה פוטר, והדבר הרגיע אותה (עמ' 312 שורה 12). העדה לא הוציאה את ביתה מהמוסד.

מקרים בודדים אלו, והטיפול בהם, שוללים את הטענה לאלימות שיטתית במעון מקים.

דלית גטניו העידה כי לא ראתה סימני אלימות על חניכים, ומעולם חניך לא בא ואמר לה כי קיבל מכות ממדריך, וכי היו לה קשרים טובים עם חניכות, ומעולם לא סיפרה לה חניכה שהיא נאנסה (עמ' 1215 שורה 22 ואילך). נסיה יעקובי העידה בתצהירה:

"קראתי בתצהירים כי הועלתה טענה להתעללות פיזית והתעללות מינית בחניכים על ידי אנשי צוות במעון. במהלך שנות עבודתי בבית הספר לא נתקלתי ולא דווח לי על מקרה אלימות כדוגמת המקרים המתוארים בתצהירים. חשוב להדגיש כי מערכת היחסים שנוצרה בין הצוות החינוכי בבית הספר לבין התלמידים הייתה מערכת יחסים פתוחה שבמהלכה שיתפו התלמידים את הצוות בכל מה שעובר עליהם ואין לי ספק כי במידה והאירועים המתוארים היו מתרחשים, הדבר היה מובא לידיעתי או לידיעת מי מאנשי הצוות.

בכל פעם שחניך התלונן על כך שחניך אחר הכה אותו דאגתי לערוך בירור על מנת לברר הנושא. בהרבה מקרים התברר כי לא אירעו דברים מעולם וזו הייתה בעצם הדרך של החניכים למשוך תשומת לב. היו מקרים שבהם מורה או איש צוות כעס על חניך ובהרגשה שלו תיאר כאילו הרביצו לו".

וכן העידה (עמ' 1255 שורה 28):

"גם תלמידים שלא עברו התעללות ושעברו חלום רע בלילה, הם היו מביאים את זה לכיתה ומספרים.

ת:

או.קיי.

ש:

אז כך שאם הייתה התעללות ודאי ודאי שהם היו".

ת:

וכן (עמ' 1246 שורה 15):

"כל שנתיים בערך, כל שנתיים-שלוש ד"ר אמיר שוורץ היה מגיע אלינו לבית הספר, ונותן הרצאה על חוק הגנת חסרי ישע. כך שרמת המודעות לפגיעה בחניכים בתלמידים הייתה מאוד מאוד גבוהה. מדי בוקר הייתה לתלמידים שיחת בוקר עם המחנכות, ועלו החלומות של הלילה ודברים שקרו וכו'. במידה והייתה תקרית של מכות בין תלמידים או משהו אחר, זה היה עולה, ובמקרה כזה אז היינו מעבירים את זה למעון. בתקופת שהותי בבית הספר, במעון, מעולם לא היה דבר כזה של אונס של מדריכים את החניכים...או התעללות מסוג של מכות".

247. אמיר שוורץ ציין בתצהירו כי הוא הסתובב באופן חופשי במעון, שוחח לעיתים עם חניכים, הוא לא ראה ולא שמע מפייהם תלונות על אלימות מעשי אונס, ענישה גופנית קשה וכיוצ"ב. גם בשיחות אקראיות עם תובע 1 הוא לא סיפר לו אף פעם שהוא סובל מהתעללות במוסד או שפוגעים בו, או מענישים אותו בענישה פיזית וכו'. הוא לא ראה סימני פגיעות על גופם של חניכים, גם התנהגותם של הדיירים לא הייתה כזו שמצביעה על חשש או פחד. גם מדריכים ובעלי תפקיד אחרים במעון לא פנו אליו ותארו את התיאורים המופיעים בתצהירי התובעים, ואף לא הורים לדיירים במעונות. גם המורים שלימדו בבית הספר שהיה במעון, ואיתם שוחח לעיתים על דיירים, לא דיווחו לו על אירועים מעין אלו, ולא קיבל תלונה על אלימות או התעללות בחניכים (סעיף 3 לתצהירו).

יזהר דמארי העיד בתצהירו (סעיף 21):

"מעולם לא ראינו על מי מהחוסים סימנים כלשהם לאלימות או להתעללות והחוסים, שרובם מדברים ומתקשרים לא התלוננו על כל אותם דברים נוראיים המוזכרים כיום בתצהירים".

משה בר לוי שהיה מפקח במעון העיד כי לא ידע ולא חש כי היו תופעות של אלימות במעון (עמ' 1310 שורה 8), ולא שמע על כך מהמורים.

ביחס לרפי אהרני, שתובע 1 טוען כי היכה אותו, העידה נסיה יעקובי בתצהירה (סעיף 28):

"אינני יודעת על מה מבוססות טענות דודו לגבי רפי אהרוני כפי שנטען בתצהיר העדות מטעמו. מעולם לא ראיתי את רפי או אנשי צוות אחרים מכים חניכים. למיטב זכרוני, דודו אהב מאוד את רפי, אהב לשהות במחיצתו ולשוחח עימו. ניכר היה שרפי השקיע זמן רב בדודו, אף יותר מאשר בילדים אחרים. ולאחר התקף הלב בו לקה רפי נהג דודו ללכת לבקרו בביתו [את זאת אני יודעת משיחותיי עימו]".

נזכיר, כי תובע 1 העיד, שהוא עצמו היכה את רפי אהרוני...

אדי מרקמן העיד בתצהירו (סעיף 10 לתצהירו):

"במשך כל תקופת עבודתי במעון, מעולם לא ראיתי מקרי אלימות מצד המדריכים/הנהלת המעון ואף לא שמעתי על מקרים כאמור.

אני הייתי קשור מאוד לילדים שלימדתי ובמיוחד לאלו שהשתתפו במקלה. גם הילדים היו קשורים אליי והיו חולקים איתי פעמים רבות את חוויותיהם. מעולם לא שמעתי ממי מהילדים תלונה כלשהי לגבי אלימות או טיפולים לא ראויים אחרים".

248. האם יעלה על הדעת כי כל האנשים הללו משקרים? הייתכן כי כולם ערלי לב, וראו אלימות והתעללות ולא עשו דבר? התשובה השלילית ברורה מאליה.

249. זאת ועוד: חיה עמינדב העידה בתצהירה כי תיאורי התובעים על כביכול מסכת של אלימות קשה, מעשי אונס והזנחה במעון מקים אינם עולים בקנה אחד עם הידוע לה, מהכרותה עם המעון. כדבריה, המפקחים עובדי משרד הרווחה, הינם עובדים בעלי אוריינטציה טיפולית, שטובתם של הדיירים במעונות עומדת לנגד עיניהם. ואין היא מאמינה כי מי מהם ידע על מעשים נוראיים כמתואר בתצהירים מטעם התובע ולא היה מדווח על כך ופועל מיידית לשינוי המצב.

יתרה מזו. למפקחים מטעם משרד הרווחה אין כל אינטרס לחפות או להסתיר מעשים קשים כגון אלו הנטענים, אין להם כל סיבה "להסתבך" במעשה הסתרה כזה, ולא ניתן לצאת מנקודת הנחה כי מפקחי משרד הרווחה הינם בעלי לב אבן, שידעו על התעללות, ולא יעשו דבר. הנחה כזו אינה הגיונית אפילו במישור התועלת האישית שלהם (אין להם כל רווח מהסתרה, ולעומת זאת יש להם הרבה מה להפסיד אם יתגלה שטייחו כביכול), ובודאי אינה עולה בקנה אחד עם היכרות העדה אותם.

250. המסקנה המתבקשת היא, שטענות התובעים על אלימות והתעללות שיטתית במעון, חסרות שחר.

העדר דיווח על אלימות

251. כאן נבקש לציין כי כל העדים שהעידו על אלימות, אמרו בעדותם כי לא סיפרו על כך כל השנים.

252. הבאנו לעיל את עדותו של תובע 1 עצמו, והדבר נכון גם ביחס ליתר העדים:

יזהר דמארי העיד (עמ' 1452 שורה 13) כי תובע 1 מעולם לא סיפר לו שהוא עובר התעללות במעון וגם לא חוסה אחר במעון מקים.

253. בחקירתה הנגדית (עמ' 249 שורה 27 ואילך) מעידה רחל אוסקר כי היא למדה 3 שנים מחוץ למעון, בבית ספר עם מורים שאהבו אותה מאוד והיא אהבה אותם מאוד והיא הלכה לבית הספר ללא ליווי. ועדיין, כפי שהיא מציינת בתצהיר ובעדותה (עמ' 252 שורה 22) היא לא סיפרה לאיש על שהתרחש לטענתה במעון, עד להכנת התצהיר.

עוזי אוסקר העיד בחקירתו הנגדית (עמ' 278 שורה 9 ואילך) ובהמשך לאמור בסעיף 46 לתצהירו, כי לא סיפר לאיש על מה שהיה במעון כולל לא למשפחתו. יצוין כי עוזי אוסקר יצא ללימודים כל יום באוטובוס עם חברים, וכי בבית הספר בו למד אהב לפי עדותו את המורים והם אהבו אותו (עמ' 283 שורה 16 ואילך).

גם אלי פימה בתצהירו מתאר את היציאה בכל יום ללימודים מחוץ לבית הספר (סעיף 16), אך גם הוא מציין בתצהירו שלא סיפר לאיש מעולם על היאירועים במעון (סעיף 26 לתצהיר).

לאה זבולון יצאה ללימודים מחוץ למעון כל יום מגיל 15 (סעיף 3 לתצהירה) ללא ליווי (עמ' 487 שורה 2). היא העידה בתצהירה כי אף אחת מהבנות לא התלוננה במשטרה, לא כשהיו במעון ולא לאחר מכן על האירועים הנטענים, והיא עצמה לא סיפרה לאיש על האירועים הנטענים על ידה עד לעריכת תצהירה (סעיף ט"ז לתצהיר).

כפי שעלה מהעדויות, במעון היו עובדות ניקיון, עובדות מטבח, מדריכים, מורים בבית ספר עובדי משרד החינוך, אחיות, רופאים מבחוץ, פסיכולוגים ועוד בעלי תפקיד. יש להניח שגם הגיעו מפעם לפעם למעון אנשים מבחוץ. בנוסף, היו הורים ובני משפחה אחרים שבאו לבקר ושהחניכים היו נוסעים אליהם לחופשות בחגים, היו מתנדבים, היו מפקחים מתחלפים של משרד הרווחה. חלק מהחניכים למדו מחוץ למעון, בבתי ספר עם מורים שאהבו, חלק יצא לעבודה מחוץ למעון עם מעבידים שהיו איתם בקשר טוב וחברים לעבודה. ואף לא אחד מהם סיפר לאיש על מה שנטען שהוא התעללות יומיומית?

אם לא ידוע כיצד נקבעו

אמא של רחל, עוזי ואריה אוסקר הייתה מבקרת במעון כל שלושה חודשים (עמ' 284 שורה 18). אמא של לאה זבולון הייתה מגיעה כל שבוע, והיא עצמה הייתה נוסעת הביתה בחגים, ואז הייתה גם פוגשת את המשפחה הגרעינית והמורחבת (עמ' 451 שורה 26 ואילך), אך היא לא סיפרה להם דבר מכל מה שהיא טוענת לו היום, עשרות שנים אח"כ (עמ' 453 שורה 9 ואילך) - לא להם, ולא למדריכות, ולא למורה שאהבה במעון (עמ' 453 שורה 31 ואילך) ולא לאף אחד אחר (עמ' 463 שורה 32).

אברהם זבולון אישר כי אימו ואחיו הגדול, שגדול ממנו ב- 11 שנה, ביקרו אותו במעון (עמ' 473 שורה 24 ואילך), אך גם הוא לא סיפר לאיש, עד למתן התצהיר, מה שלטענתו עבר עליו במעון (עמ' 494 שורה 21).

יצוין כי נעמי ארנן העידה ביחס לדיירים (עמ' 558 שורה 10) כי רוב הדיירים שם היו ורבאלים ולא הייתה להם בעיה לדבר. ראינו גם, שהילדים היו משתפים מורים ואנשי צוות בעובר עליהם.

אם לא ידוע כיצד נקבעו

254. העובדה שאיש מהחניכים לא סיפר לאף אחד, על מה שהיום מסופר בתצהירים, מטילה צל כבד על עדויותיהם, כאשר או שהאירועים לא היו כלל, או שהיו אירועים נקודתיים בודדים שנפתחו למימדי ענק.

255. אולם כך או כך, בכל הקשור למשרד הרווחה: אם החניכים לא סיפרו על מה שנעשה לטענתם בחדרי חדרים לאיש - כולל לא משפחתם הקרובה, והאנשים האהובים עליהם במעון ומחוץ למעון, איך יכל משרד הרווחה, המפקח פיקוח כללי על המעון לדעת? צוות מניין

הלא יתכנו רק שתי אפשרויות: או שהחניכים יספרו למי שהם בוטחים בו (בני משפחה, מעביד, מורה אהוב) והוא ידווח למשרד הרווחה, או שבעלי תפקיד במעון ידווחו למשרד הרווחה.

ניקול בן חמו העידה (עמ' 1031 שורה 13) כי למרות הוראות החוק:

ש"ש: אם אני מבינה נכון את מה שאת מתארת בתצהיר שלך, את אומרת שאת ועובדים נוספים, מתוך רצון יכול להיות מובן, לשמור על מקום העבודה שלכם, לא הייתם מתלוננים או לא הייתם מוסרים עדות במשטרה על דברים שראיתם במעון.
ת: נכון".

חיה עמינדב התייחסה לעניין זה בעדותה (עמ' 1076 שורה 13):

"אני בודאי אתקן אותך. קודם כל תקשיב. אין מפקח שעומד 24 שעות על שום בנאדם, גם לא בבית סוהר. זאת אומרת אין דבר כזה שאני יכולה להבטיח לכל אזרח שמירה של 24 שעות צמודה על מה קורה לו.

אנחנו בונים את הטיפול באנשים חסרי ישע קשים ביותר, על, מהרגע שנכנס חוק חסרי הישע נהיה הרבה יותר קל, לפני כן היה הרבה יותר קשה. אבל אתה יוצא מתוך הנחה שישנם אנשים מסביב, הרבה מטפלים מסביב. אתה יוצא מתוך הנחה שמטפל שבא לכאן ומעוז לבוא לכאן ולהעיד על הדברים האלה, ולא פתח את הפה ואמר מילה, אני מיד הייתי מעמידה אותו לדין. מפני שכל המערכות האלה בנויות על אמון הדדי, על אמון הדדי שאנשים עובדים במקום מסוים והם רואים דברים חמורים ופליליים ולא פותחים את הפה?

במעון פעל בית ספר, אם ילד עבר התעללות למחרת בבוקר הוא הגיע לתוך הבית ספר. הייתה שמה מנהלת שאיש לא היה חומק מהעיניים שלה. אם היה לו איזושהי שריטה היא הייתה מקימה שערוריות שכולם היו רצים לשם... נכון להיום, מרגע שמגיע הרוח הקלה ביותר שמנשבת והיא מגיעה ממי? היא מגיעה מאנשים שעובדים אתם יום יום. ולמעון נכנסים, לכל המעונות תמיד נכנסו מפקח, תזונאית, מי שאחראי על הפיזיותרפיה, פסיכולוג, המון אנשים עובדים בתוך מעון. לא יכול להיות מצב שמשוה נוראי קורה וזה חומק מהעיניים של מישהו מהם. אלא אם הצוות משתף פעולה באופן מלא והוא בעצמו מתעלל, אחרת אני לא מבינה את מה שאתה אומר. איפה היו האנשים שהענינו לעמוד כאן על הדוכן ולהגיד את הדברים ולא לצעוק אותם בקול רם, איפה הם? מי הם מצפים, הם מצפים שהמפקח יעמוד 24 שעות ביום וישמור? הם אמונים על שלומם, בריאותם, על מצבם של כל אחד מהאנשים שהם מטפלים בהם. אין להם שום זכות לבוא היום ולהגיד עשו לילדים האלה אז ככה. איפה הם היו?"

וכן (עמ' 1078 שורה 16):

ת"ח: חסרי הישע בהתאם לחוק חסרי הישע היום אדם, היום מרגע שיש את חוק חסרי הישע, הם מוגנים בצורה הרבה הרבה יותר טובה. מפני שהמטפלים יודעים, שאם הם רואים משהו קטן ולא מדווחים, גם הם יועמדו לדין. המצב הוא שונה לחלוטין ממה שהיא היה ב-89'. ומעון מקיים עד כמה שאני יודעת פעל גם אחרי 89' ופעלו שם המון אנשים. והטענה הזאת יגרשו אותי מהעבודה או לא יגרשו אותי מהעבודה, תשמע, זו טענה שהרבה מאוד אנשים משתמשים בה ואין אתה שום דבר מאחורה.

אנשים יודעים לכתוב מכתבים אנונימיים ולא הגיעו מכתבים, אנשים יודעים לבוא למנהלת בית הספר ולהגיד לה. אנשים יודעים לבוא למי שבא לבקש האפטרופוס, לכל ילד היה שם אפטרופוס, כמעט לכל ילד, לדווח לאפטרופוס. הם יודעים יפה מאוד למצוא את הדרך לדווח... הדבר המרגיז אותי ואתה רואה שאני ממש מרוגזת, שאנשים מעיזים לבוא לכאן ולהגיד היו דברים כאלה וסתמנו את הפה, כי מה, כי הם פחדו שיפטרו אותם? שטויות.

למה שטויות?
שטויות, כי לא פיטרו אף אחד אף פעם, אנשים ידעו ויודעים גם היום, למצוא את הדרך להעביר מידע, ומידע זורם כל הזמן, בלי שאף אחד מפטר אותם. תאמין לי, אדם שנתקל במצב שהוא לא אנושי ואומר אני לא אדווח כי יפטרו אותי, הוא, ולא מחפש את הדרך המתאימה, ושם היו אלפי דרכים. היה שם מנהלת בית ספר... נסיה הייתה עומדת על, אם מישהו היה עושה שריטה לילד היא הייתה מקימה כאלה שאגות שאנשים מהרוב היו נכנסות.

מבחינתך היא הייתה בנאדם חיובי.

ש:

ת:

ש:

ישמור על נתיב
בית

אתה עדין לא יודעת
מהו המצב
בבית

ת:

מבחינתי היא הייתה בנאדם מאוד לויאלי וחיובי, ואם היה לה דברים היא הייתה מגיעה להנהלת האגף, והייתה מספרת למנהל האגף כל מה שלא מצא חן בעינייה והדברים היו נבדקים... אם לך יש עדויות מאנשים שראו את זה בעיניים שלהם ולא דיווחו בזמנו אז זה חמור בעיניי בצורה בלתי רגילה אבל או.קיי. אני רק אומרת שהתנועה במעון והאנשים שנכנסו למעון כולל המנהלת של בית הספר, שהיא לא הייתה עובדת של גב' קוגן היא הייתה עובדת של משרד החינוך, והיא יכלה לעשות מה שהיא רוצה. היא יכלה לדווח למפקח שלה, היא יכלה לדווח למשרד החינוך...".

והדברים מדברים בעד עצמם. על דברים הנעשים בסתר, יכול משרד הרווחה לדעת, אם יהיה מי שידווח לו, מבין מי שמכיר, רואה, ומשגיח על החוסים יום יום.

טיפול משרד הרווחה

256. לא לחינם נחקק בשנת 1989 תיקון 26 לחוק לחוק העונשין, תשל"ז-1977 (להלן: "חוק העונשין"), שקבע חובת דיווח, מקום בו יש לאדם יסוד סביר לסבור כי נעברה עבירה בקטין או בחסר ישע. כאשר מדובר במעשים הנעשים בחדרי חדרים, בפרט כלפי אוכלוסיית חסרי הישע, רק הנפגע, או מי שנמצא במקום יוכל לדעת על כך. בלא דיווח כאמור, אין ביכולתם של הרשויות לדעת על האירוע ולטפל בו.

257. החובה למנוע מעשי אלימות מוטלת על המעון. מחובת בעלי התפקיד במעון לדווח למשטרה על כל חשד להכאת חוסה. הם הנמצאים יום יום במעון בקרבת החניכים, ולא אנשי משרד הרווחה, שאינם יכולים להימצא בכל חדר, בכל מעון, כל יום וכל שעה.

258. כאמור, התביעה נגד משרד הרווחה בכל הקשור למיון מקים, היא תביעת פיקוח. הבאנו לעיל את הפסיקה הקובעת כי לא ניתן לחייב את המדינה כמפקחת על בגין כל אירוע המתרחש בגוף פרטי. ברי, כי כאשר מדובר במעשי אלימות (אם היו כאלה) אשר אינם מדווחים, אין כל אפשרות לפעול כגוף מפקח.

259. בעקבות חקיקת התיקון הנ"ל לחוק העונשין נעשתה פעילות נמרצת מצד משרד הרווחה להטמיע את החובות הקבועות בו. משרד הרווחה קיים ומקיים פעילות רציפה של מתן הנחיות ושינון חובת הדיווח במעונות. העיד גדעון שלום (עמ' 616 שורה 15):

"תראה, אני לא מעלה על דעתי שיש פגיעה בחסר ישע שמישהו חושב שלא צריך לדווח עליה. זאת אומרת לא רק שזו חובה על פי חוק אלא זה גם דבר שאנחנו משננים אותו כל הזמן, לא רק למנהל אלא לכל המערכת עצמה, גם בכנסים שאנחנו אוספים את כל העובדים ואמיר בדרך כלל מרצה ומסביר את חובת הדיווח, כי חובת הדיווח היא לא רק, היא לכל אדם שעובד במעון, ולכל אדם שיודע גם. מהבחינה הזאת מחוייבים על פי חוק וצרכים לדווח על פי חוק. אנחנו מבחינתנו כמו שאמרת מקודם משננים את הנוהל הזה ומסבירים את חשיבותו".

נפנה גם למוצג אק"י/17 בה מוזכרת השתלמות שנערכה בשנת 1994 ע"י אמיר שוורץ לצוות בכל הקשור לחוק חסרי ישע. וכן לעדותה של חיה עמינדב (עמ' 1063 שורה 14) ביחס לאמיר שוורץ:

דין לר

"ברגע שנכנס לתוקפו ב-89' חוק חסרי הישע, הוא עשה עבודת חריש מאוד מאוד ארוכה בכל המסגרות, פשוט להפנים את החוק ולהשתמש בו בצורה, הוא כמעט עסק בזה ימים ולילות באופן מאוד אינטנסיבי, ובוה הוא השפיע רבות לטובה על כל התהליך של ההגנה על חסרי ישע".

אמיר שוורץ העיד (עמ' 1306 שורה 7) כי כחלק מההטמעה של החוק, ניתנו הדרכות למעל 5,000 עובדים במערכת במשך שבע שנים. במסגרת זו הוא הלך לכל מעון פעמיים, ואף העביר סדנא לעובדות אק"ם.

260. דלית גטניו העידה (עמ' 1194 שורה 24) כי אמיר שוורץ חקר כל חשד לאירוע אלימות שנמסר על ידה, והורה לה להגיש דיווח ואיך להמשיך לטפל. היא הוסיפה כי למרות שמניסיונה תפיסת המציאות של מי שסובל מפיגור שונה מאדם שאינו סובל מפיגור, ולמרות שהיא יכלה לזהות מקרים של אירועים שהם פרי דמיון (עמ' 1213 שורה 17), אמיר שוורץ הבהיר לה כי עליה לדווח על כל מקרה וכך עשתה (עמ' 1214 שורה 20).

261. אמיר שוורץ העיד (עמ' 1280 שורה 31) כי מקום בו דווח לו על מקרה שהיה בו חשד לפלילים הוא מערב את המשטרה מיידית. הוא הוסיף בתצהירו כי לא היה שום אינטרס למשרד הרווחה שלא לדווח על חשד לפלילים, ואדרבא, חשיפת עובדי מעונות אלימים או בעייתיים היא בבחינת אינטרס של משרד הרווחה.

262. כעולה מתיק הפיקוח, ביחס לחשדות שעלו בקשר עם מספר בודד של למקרי אלימות, הוגשו ע"י משרד הרווחה תלונות במשטרה. ביחס למדריך אחד (סיימון) הוגש כתב אישום, והתיק הסתיים בהרשעה.

263. התצהיר היחיד מתצהירי התובעים, בו נטען כי דווח למשרד הרווחה על כשלים במעון, הוא תצהירה של תמר יצחק (בתצהיר כתוב "יצחקי"). היא טוענת בסעיף 14 לתצהירה, כי צלצלה לאבנר זקן ממשרד הרווחה, ודיווחה לו על בעיות במעון. אך לפי מה שהיא הבינה, מאחר שהממונה עליו מקושר לשרה קוגן, לא נעשה דבר בעקבות פנייתה.

אלא בתצהירו של אבנר זקן הוא הבהיר, כי העובדות היו אחרות לגמרי: הוא אכן קיבל שיחת טלפון אנונימית עם תלונה על הכאת חניך ואורחת בוקר מועטה. מיד עם סיום השיחה שוחח עם חילמי ערדה ועם המפקחת על התזונה, והורה לשניהם לערוך ביקור פתע במעון. חילמי ערדה ביקר במעון ודיווח על חשד להכאת חניך (נספח א' לתצהיר אבנר זקן). ולמיטב זכרונו, הטענה בנושא התזונה התבררה כלא נכונה.

ג. לטעמי אישום ידוני בגן

למען האמת, בתקירתה הנגדית של העדה עצמה (עמ' 425 שורה 24 ואילך) היא הודתה שבעצם אבנר זקן כן פעל בעקבות התלונה שלה, כפי שהוא העיד ודברים השתפרו (עמ' 427 שורה 17).

264. מעבר לכך, בתיק הפיקוח מצויים מספר דיווחים נוספים, כאשר כעולה מהמסמכים, כל הדיווחים שנמצא בהם ממש בבדיקה ראשונית הועברו לתקירת משטרה:

נפנה למסמכים על גבם נכתב כי הוגשה תלונה במשטרה (חלקם מתייחסים לאותו ארוע): ת/63 (עמוד שני), על גבי מכתבו של ג'רי פוזנר מ-11.8.97, ומסמך שלישי מ-13.8.97, וכן ת/61 (הוגש גם כ- ת/16) התלונה בעקבותיה בוצע בירור ראשוני של חילמי ערדה מיום 6.12.95 וניתנה הנחיה להגיש תלונה במשטרה. אק"י/5 - תלונה נגד אסף בימרו נסגרה בהעדר אשמה פלילית. מסמך מ-8.7.97 - חשד הכאה - הוגשה תלונה במשטרה (ת/12). ת/59 + ת/58 - הארוע נשוא כתב האישום - הוגשה תלונה במשטרה. כן נפנה ל- ת/40 - פנית אמיר שוורץ למחלקת התביעות במשטרת רחובות למתן החלטה בתלונה שהוגשה ביום 10.7.96, בצרוף התלונה. היו גם תלונות שנבדקו ונמצאו לא נכונות (נפנה לאק"י/7).

265. יצוין כי גם לאחר שנות ה-90, בעקבות חובת הדיווח, לא דווח ולא נטען לאלימות שיטתית במעון, אלא היו מספר מצומצם של חשדות לפגיעה, שרק אחד מהם הבשיל להגשת כתב אישום. הדבר עולה הן מהמסמכים בתיק הפיקוח והן מעדותו של גדעון שלום עצמו (עמ' 678 שורה 3):

ש" : למעט אותם שלושה-ארבעה מקרים שהמלצת להגיש תלונה במשטרה, לא שמעת על מקרים נוספים אני מניח.
ת : לא".

266. בהקשר זה יתבקש כבי' בית המשפט להתעלם מכל וכל מכל טענה בסיכומי התובעים, העוסקת במחדלים כביכול (המוכחים כמובן כשלעצמם), של משטרת ישראל. משטרת ישראל לא נתבעה בתביעה זו, ולא נטען נגדה דבר בכתב התביעה. המדובר בהרחבת חזית אסורה, ודי בכך לדחות את הטענה מכל וכל. למען הזהירות בלבד נציין, כי כפי שהסביר גדעון שלום (עמ' 602 שורה 28), בתחום של הפיגור השכלי יותר מ-90 אחוז מהתלונות שמוגשות למשטרה נסגרות, בגלל שיש קושי אובייקטיבי להוכיח פגיעה בדיירים עם פיגור שכלי.

ואכן, לא צריך להיות מומחה למשפט פלילי כדי להבין, למרבה הצער, את הקושי בהעדת אנשים בעלי פיגור שכלי, וביסוס תיק פלילי על עדות כזה, בהתחשב בקשיים שבעמידתם מול סגור מיומן, ובהתחשב בכך שהעברות הן כאלה שאין להן בד"כ עדים מלבד התוקף והקורבן. אין להיתמם ולומר כי בכל פעם שיש תחושה כי נעברה עבירה, ניתן גם להגיש כתב אישום. בהחלט ניתן להבין את התסכול - גם של עובדי משרד הרווחה - לנוכח תלונות שנגזו, אך הוכחת אשמה מעבר לספק סביר אינה דומה לתחושות או השערות חזקות.

267. משרד הרווחה ודאי היה רשאי להסתמך על קביעות המשטרה בהחלטתה על סגירת תיקים. לא משרד הרווחה ולא התובעים היו מנהלים הליך פלילי בקשר עם המסמכים שהם מצאו בתיקי הפיקוח, אלא המשטרה או הפרקליטות. עובדה היא כי במקום בו סברה הפרקליטות כי יש מספיק ראיות - הוגש כתב אישום והייתה הרשעה.

כפי שהסביר הוסיף גדעון שלום (עמ' 615 שורה 13):

"תראה, בדרך כלל כשאנחנו מעבירים תלונה במשטרה הנחת העבודה שלנו שהמשטרה צריכה לחקור, לבדוק ולהגיע למסקנה. אנחנו לא עושים בדיקה במקום או במקביל למשטרה, כי אז יש קוראים לזה זיהום חקירה וכל הדברים האלה שאתה מכיר מדברים אחרים".

וזאת נזכור: אמיר שוורץ העיר, עם זאת, כי במקביל להגשת התלונה (עמ' 984 שורה 32):

"... אנחנו עושים פעולות בתוך המסגרת כדי לצמצם את הנזק, לראות שזה לא יקרה עוד פעם, ולמנוע מצב שבו אנשים יחשפו לאלימות זו או אחרת".

268. יתרה מזו: אין חולק כי התלונות שהוגשו בשנות ה-90 למשטרה, לא נגעו לתובע 1, ואפילו לשיטת תובע 1, המדובר היה כבר בתקופה שהוא זה שהיה מכה ומטיל חיתתו במעון, ואיש לא היכה אותו גם לגרסתו. לפיכך, אין כל קשר סיבתי בין הטענות נגד משטרת ישראל לתביעה שבפנינו, ומדובר בניסיון נוסף כושל ועקר ליצור אוירה כללית של התרשלות, נגד כל גוף שהוא, בלא בסיס בחומר הראיות ובדין.

אף לא נעמ' 984 דננך זמאזן

269. כאמור: משטרת ישראל לא נתבעה בתביעה זו, ויש לדחות כל טענה בעניין זה בסיכומי התובעים, בהיותה בבחינת הרחבת חזית אסורה.

270. לסיכום: התובעים לא הצליחו להוכיח כי הייתה פניה למשרד הרווחה בעניין אלימות, שלא טופלה, או שמשרד הרווחה ידע על אלימות כלשהי ולא פעל בנחרצות לטפל בנושא ובכלל זה בהגשת תלונה במשטרה. יתרה מזו, הוכח כי משרד הרווחה פעל רבות להטמעת נושא חובת הדיווח ביחס לפגיעה בחסרי ישע, וכי פעולתו זו הניבה פירות.

ז"ל בן ציון מ' תומב' גיניו, ח"כ זמאזן

271. מכל מקום, תובע 1, שרק בעניינו אנו דנים, לא הוכיח כי ננקטה נגדו אלימות כמתואר בתצהירו, ובודאי ובוודאי שלא הוכיח רשלנות כלשהי של משרד הרווחה, באי מניעת הפגיעה הנטענת בו (והמוכחשת), כשהוא עצמו לא סיפר על כך דבר לאיש.

בעיות אמינות וסתירות בעדויות מטעם התובעים

272. מצעד של עדים הובא מטעם התובעים בתיק זה. תצהירים רבים שלהם נוסחו בלשון דומה עד כדי מבוכה. אין אנו מתכוונים רק לשימוש במילים גבוהות שאינם מתאימות לחלק מהעדים שהופיעו בפני בית המשפט הנכבד, אלא לתיאור דומה של אירועים, שלא הגיוני כי כולם כאחד חוו אותם.

כך למשל, על פי האמור בתצהיריהם, הגיעו שלושת האחים אוסקר למעון בשנים שונות: עוזי בשנת 1973, רחל בשנת 1974 ואריה בשנת 75. והנה, באופן מופלא ממש, עוזי רחל ואריה, רואים ביום הראשון למעון את אותו מראה ממש: "ראיתי ילדים שנושכים לעצמם את הידיים, ילדים שבוהים בשמים ומזיזים את הראש ימינה ושמאלה, ילד שצועק צעקות מטורפות בהיסטריה, מכה את עצמו ונוגח בקירות" (סעיף 4 לתצהיר עוזי, סעיף 9 לתצהיר רחל וסעיף 5 לתצהיר אריה).

מילא השימוש באותם מילים בתצהיר, אך הייתכן כי מבחינה מציאותית שלושה ילדים מגיעים למעון בהפרשים של שנה זה מזה, וכל אחד מהם רואה ביום הראשון, בדיוק, אבל בדיוק אותו מראה? בדיוק היה ילד שצועק בהיסטריה ומכה עצמו בכל אחד משלושת הימים שכל אחד מהאחים הגיע למעון?

זאת ועוד. רחל אוסקר ועוזי אוסקר סיפרו סיפור דומה נוסף: הם כולם חיו במשפחה עמוסת בעיות. כל אחד מהם בשנה אחרת (עוזי ב- 1973 ורחל ב- 1974), נלקח יום אחד למוסד בשם טללים לצורך "אבחון". שם, בנוכחות עובדת סוציאלית בשם ריקי, הם נפגשו עם אמיר שוורץ. לטענתם אמיר שוורץ שאל אותם מספר שאלות, והודיע להם שהוא החליט שהם צריכים להיות במוסד מקים ואין אפשרות אחרת. ומאחר שהם לא יכלו להתנגד להחלטתו, הם הלכו למוסד מקים. עוזי אוסקר אפילו ציין כי אמיר שוורץ איים עליו שאם לא ילך למוסד מרצונו, הוא ידאג כי ילך לשם בכוח, ואפילו ישלח שוטרים שייקחו אותו (סעיף 11 לתצהיר). שני המצהירים - עוזי (סעיף 10 לתצהירו) ורחל (סעיף 6 לתצהיר) - התעקשו כי אכן מדובר באמיר שוורץ, זה שאחר כך נודע להם שהוא משמש "פקיד סעד בכיר או משהו מעין זה".

אלא שבפועל, בשנים הרלוונטיות (73-74), אמיר שוורץ היה (כאמור בתצהירו), חייל במלחמת יום הכיפורים בתעלה, ואח"כ סטודנט לתואר ראשון וכי רק ב- 1978 החל לעבוד במשרד הרווחה. לפיכך אין כל סיכוי שפגש את ילדי משפחת אוסקר בשנים 1973 ו- 1974. בחקירתם הנגדית התעקשו שני האחרים על גירסה זו שוב ושוב, שאכן מדובר באמיר שוורץ, פקיד הסעד הראשי (רחל - עמ' 239 שורה 30 ואילך, עוזי - עמ' 268 שורה 20 ואילך), אח"כ התבלבלו, ניסו לשפץ את הגירסה, אך בסופו של דבר ולא ידעו מה לענות משהוצגה להם העובדה הפשוטה שאמיר שוורץ לא היה יכול בשום אופן לפגוש אותם בילדותם.

273. עוד יצוין כי התובעים עשו כל מאמץ לציין, כי כל אחד מהמצהירים רואיין לקראת מתן תצהירו לבד, ואנו נשאל - בידענו היום שסיפור הפגישה אמיר שוורץ לא היה ולא נברא - איזה צרוף מקרים הביא שלושה מצהירים שלטענתם לא תאמו עדותם זה עם זה - "לטעות" בדיוק אותה "טעות"?

לא לחינם התעכבנו על נושא זה. לסיפור לכאורה צדדי זה השלכה על התביעה. כפי שהראנו לעיל, המצהירים הודו כולם כי הסיפורים המופיעים בתצהירים על אלימות וכיוצ"ב, מעולם לא סופרו על ידם עד למשפט שבפנינו. המדובר באירועים שהתרחשו לטענתם לפני עשרות שנים ובסתר. יש חשיבות רבה, אם כן, לאמינותם של המצהירים בכל הקשור לסיפורים אלו, שהרי ברי כי לא ניתן להתמודד עם אמירות של עדים, על אירועים שהתרחשו עשרות שנים לפני כן - בפרט אירועים נסתרים מהעין.

העדר אמינות העדים וסיפוריהם גלויה לעין.

ועוד: בסעיפים 33-35 מספר עוזי אוסקר כי לאחר שלטענתו עבר התעללות ע"י ילד אחר בגיל 11, הוא התלונן לגבי קוגן, ובעקבות זאת לקח אותו המדריך דוד עמר למחסן והכה אותו. בסעיף 35 המצהיר אומר כי הוא "זוכר היטב" כי דוד דהאן, שהיה אז ילד חדש במוסד, עקב אחריהם כשהם הלכו למחסן. בחקירתו הנגדית נשאל העד כמה זמן עבר מארוע ההתעללות המינית הנטען ועד התלונה לקוגן והשיב

כי עבר שבוע. לשאלה מתי ארע הארוע במחסן הוא השיב שבאותו יום שבו התלונן לטענתו בפני גבי קוגן (עמ' 274 שורה 4). אלא שאם אכן כך הדבר, ולנוכח העובדה שעוזי אוסקר נולד כאמור בתצהירו בשנת 1963, הרי שהאירוע הנטען היה בשנת 1974 (כשהוא היה בן 11), בעוד תובע 1 נכנס למעון רק בשנת 1976.

המסקנה היא שהעד "זוכר היטב" אירוע שלא היה יכול להתרחש. ההשלכות של סיפור כזה על אמינות העד ברורות.

274. על השאלה מה יכול להיות המניע להצהיר על דברים שלא היו, או לנפח מציאות של מעון עם בעיות נקודתיות, שסביר שיתרחשו בכל מעון, לתיאור של מקום מזעזע, נוכל ללמוד מחקירתו הנגדית של אלי פימה, בה הוא נשאל מה הביא אותו ליצור קשר עם ב"כ התובעים, לאחר ששמע על הכתבה שנעשתה ביחס לתובע 1 (עמ' 354 שורה 20):

ש: ואתה רצית לדעת אם גם אתה יכול לתבוע את המוסד?
 ת: אם אני רוצה לתבוע?
 ש: כן, רצית לדעת ממנו אם גם אתה יכול לתבוע את המוסד על מה שהיה שם? זה מה שרצית לדעת?
 ת: לדעת, כן. מה עושים הלאה.
 ש: מה עושים הלאה?
 ת: 10 שנים של הילדות שלי שום דבר לא יכול להחזיר.
 ש: אתה סבלת, ולכן שאלת אותו האם אתה יכול גם להגיש תביעה, נכון?
 ת: כן."

אותו מצהיר סיפר בתצהירו כאילו שוחח בהיותו בן 12 (בשנת 1978) עם נכדתה של גבי קוגן, ג'סיקה, וסיפר לה שהוא מקבל מכות במעון. אלא שאביה של ג'סיקה, ישראל קוגן, העיד בתצהירו (סעיף 25), כי ביתו ג'סיקה הייתה אז בת 5, ולא ידעה אז, כמו גם היום, לדבר עברית. והדברים מדברים בעד עצמם.

275. לא ברור לשם מה הוגש תצהירו של אברהם מאיר שוורץ. הני"ל נולד בשנת 1950 ושהה לטענתו במעון מגיל 11 (שנת 1961) עד הגיוס (גיל 18 – 1968). תובע 1 נכנס למעון 8 שנים אחרי עזיבת המצהיר את המעון.

לפיכך כל הנטען בתצהיר זה אינו רלוונטי כלל לתביעה. יחד עם זאת לא נוכל שלא להצביע על תמיהות, בלשון המעטה, שתצהיר זה מעלה. בתצהירו טען העד כי בזמנו כל התלמידים בכל כיתות לא למדו כלום אף יום. אלא בחקירתו הנגדית (עמ' 401 שורה 23 ואילך), העיד המצהיר שבכל שנותיו במעון הוא לא נכח יום אחד בכיתה. מעבר לכך שהדבר לעצמו מתמיה, נשאלת השאלה איך ידע המצהיר שלא למדו כולם, אם הוא עצמו לא נכח אף יום מ-7 שנותיו במעון בכיתה. לשאלה זו השיב במצהיר שהוא בעקרון היה מסתובב לו בחוץ נכנס ויוצא מהכיתה מתי שמתחשק לו, וביום רגיל בסך הכל היה פחות מ-5 דקות בכיתה. תאור זה נראה לא הגיוני בפני עצמו, אך אם הוא נכון הוא מעורר שאלות ביחס לתצהיר כולו: בהתחשב בכך שאותו העד מתאר אורח טרור ומכות שהייתה במעון, הכיצד במקום כה

מטיל אימה, המצהיר עושה לטענתו "מה שמתחשק לו" נכנס, יוצא, מסתובב וכו', כמו שריף, והוא רק בן 11?

ובכלל, נראה כי עד מייחס לעצמו דברים שלא הגיוני כי יתרחשו: כך למשל הוא טען בחקירתו הנגדית (עמ' 404 שורה 5 ואילך) כי מהיום הראשון שהגיע למעון (בן 11), הוא מונה למדריך, ובמסגרת זאת היה אחראי גם על חניכים בני 20. לטענתו הוא עבד כמדריך מהשכמת הבוקר ועד השקיעה, ועסק בין היתר בפתרון סכסוכים בחצר בין החניכים, וזאת לטענתו מגיל 11 (עמ' 405 שורה 3).

עוד נוסיף ונזכיר שעד זה, שתיאר בתצהירו את המעון כמקום נורא, חזר בעת שרותו הצבאי שוב ושוב לביקור במעון, אותו הוא תאר בחקירתו הנגדית כ"בית שלי".

נאמר בעדינות כך: יתכן שהעד, בשל מצבו ונתוניו האישיים, באמת מאמין בכל הדברים שהוא מייחס לעצמו בתצהיר. אך ברור שהדברים אינם נכונים אובייקטיבית, ומשכך לא ניתן להתבסס על הטענות העובדתיות הנטענות בתצהירו, ולתאוריו את המעון, ובכלל זה ביחס למעשים שלטענתו נעשו בסתר.

276. העד אברהם זבולון טען בחקירתו הנגדית שגב' קוגן הייתה מעירה חניכים במכות (טענה שאף לא אחד מהמצהירים האחרים טען). אלא שכשהתבקש לתאר איך היא העירה תלמידים במכות, אמר "אני בחדר שלי, איך אני רואה מה שהיא עושה?"

277. ואכן, לא מעט מהמצהירים שהגיעו מטעם התובעים, אף שהכריזו על עצמם כמי שאינם סובלים מפיגור, בכל זאת ניכר היה שאין הם מבינים לגמרי את שנכתב בתצהיריהם. אין אנו באים כמובן חשבון עם יכולתם השכלית של המצהירים, אך אחרי הכל, תצהיר הוא עדות ראשית, ואם עד אינו מבין מה נכתב בתצהירו, אי אפשר לראות בכך עדות מטעמו.

278. לגבי עדות החניכים, נציין גם את אמירתה של נעמי ארנן (עמ' 593 שורה 12):

"הדיירים, תראי דיירים במיוחד אנשים עם פיגור שכלי הרבה פעמים הם כאילו רואים דבר והם לא מפרשים אותו בדיוק כמו שאנחנו רואים אותו. זאת אומרת הם יכולים להגיד על זה שמישהו צעק עליהם, שהוא גם הרביץ להם, בגלל זה אנחנו בודקים יותר לעומק במקרים כאלה. כי הרבה פעמים הם לא רואים מה שאנחנו רואים".

נוסיף לכך את דבריה של חיה עמינדב (עמ' 1115 שורה 27):

"אחת התכונות הפחות נעימות זה שהם מאוד סוגסטיביליים ואתה יכול לבוא ולהעצים דבר מסוים או להפחית דבר מסוים אם אתה משפיע עליו".

ונסיה יעקובי העידה (עמ' 1257 שורה 7):

ו"ש: ויש להם עולם מציאות שונה קצת מעולם המציאות שלנו, נכון?
ת: נכון.
ש: הם נוטים לכל מיני דמיונות

- ת: נכון.
 ש: הם יכולים להגזים בדברים מסוימים, נכון?
 ת: הרבה פעמים.
 ש: יכול להיות מצב שמורה או איש חינוך
 ת: שהדמיון בין הדמיון ובין התפתחות מסוימת שהם צופים ובין מה שקורה בפועל
 מתערבב להם, ואז קשה להם ליצור את הפרדה ברגשות".

ויזהר דמארי העיד (עמ' 1420 שורה 4):

- "מר דמארי: יש אצל האנשים עם הפיגור השכלי תופעה שנקראת הרצון לרצות. וכשאני אגיע
 לאיזשהו חוסה ואני אשאל אותו, תגיד לי הרביצו לך וכו'. התשובה תהיה אם הוא רוצה לרצות אותי,
 אם הוא חושב שאני
 כב' השופטת: הוא יגיד כן?
 מר דמארי: אם הוא חושב שמה שאני רוצה לשמוע ממנו זה כן, הרביצו לי ותראה כמה אני
 מסכן, הוא יגיד כן.
 עו"ד ע.רון: ואם הוא חושב שאתה לא רוצה אז הוא יגיד לא?
 מר דמארי: יכול להיות.
 כב' השופטת: קוראים לזה מניפולציה במקום הרצון לרצות.
 מר דמארי: נכון, זה מניפולציה, בהחלט כן. אבל זה יותר
 כב' השופטת: זה לא אותו דבר, מניפולציה ורצון לרצות.
 מר דמארי: אז לא הייתי אומר מניפולציה, הייתי אומר יותר הרצון לרצות. ואנחנו נתקלים בזה
 הרבה אצל הפיגור הגבוה יותר שכשהם חושבים שאנחנו רוצים איזשהו דבר מהם
 הם יתנו לנו את הדבר הזה".

279. שולמית מנטקה, שהייתה מדריכה במעון, כנראה הבינה כי מטרת הגעתה לדיון היא לסייע לתובע 1
 בכל דרך היא טענה בחקירתה, שתובע 1 היה ילד מקסים וטוב, שמעולם לא קילל, מעולם לא הרביץ
 לא לחניך ולא למדריך, ו"בחיים לא" לקח כסף מחניך. וזאת, כאשר אפילו תובע 1 הודה, כי הוא היה
 מכה חניכים ומדריכים וגונב את כספי הדיירים.

מחקירתה הנגדית של עדה זו עלה שלא רק שהיא סבורה שהיא הייתה העובדת הטובה היחידה במעון,
 אלא שלטענתה חוץ מלשמש בתפקידה הרשמי כמטפלת היא גם זו שבישלה לילדים (עמ' 502 שורה 9),
 נתנה הנחיות למבשלת (עמ' 513 שורה 25), הביאה אספקת מזון למעון וממתקים מהבית (עמ' 509
 שורה 29), שימשה לילדים תחליף למורים (עמ' 505 שורה 3 ואילך) כי לטענתה אף אחד מהם לא למד
 במעון או מחוץ למעון, ואף אחד גם לא יצא מחוץ למעון, אף אחד לא הלך לים (עמ' 515 שורה 8)
 (להזכיר שעדים אחרים של התובעים ציינו שפעם בשבוע היו הולכים לים...). העדה אף עמדה על כך
 שמעולם לא היו במעון מתנדבים של אקים (עמ' 510 שורה 1). עדותה הייתה עדות מביכה שעמדה
 בסתירה לשלל עדויות שנשמעו בתיק זה גם מפי עדים אחרים של התובעים.

עדה זו אף אמרה שמעולם לא יצאו עם החניכים לים ומעולם לא נסעו איתם לפארק המים אשקלונה
 (עמ' 515 שורה 24). אלא שבהודעתה במשטרה שצרפה היא עצמה לתצהירה מתוארת נסיעה של
החניכים לאשקלונה. ואולי השיא הוא, טענתה שהיא לא חתומה על ההודעה במשטרה שהיא עצמה
 צרפה לתצהירה... (עמ' 516 שורה 29 ואילך).

המדובר בעדה שהקפידה להשחיל פעמים רבות לעדותה את המילים "מחנה ריכוז" ו"נאצים", אולי כי כך חשבה שהיא מסייעת לתביעה. עדה זו ככל הנראה הגיעה עם אגינדה לסייע לתובע 1 בכל מחיר, ויש להתייחס בחוסר אמון מוחלט לאמור בתצהירה גם בעניינים האחרים.

280. תמר יצחק: הבאנו לעיל את הסתירה בין האמור בתצהירה, כאילו בעקבות פנייתה למשרד הרווחה לא נעשה דבר, לעומת עדותה בחקירה הנגדית בה היללה את הפעולות שנקטו ע"י משרד הרווחה בעקבות פניותיה.

281. לגבי העד חילמי ערדה הבאנו לעיל שלל סתירות בין תצהירו לדו"חות שכתב בזמן אמת, ונציין עוד אחת נוספת: בתצהירו טוען העד (סעיף 9) כי המעון לא תיקן את הפגמים שנמצאו בביקורות שלו, כאשר בחקירתו הנגדית אמר בדיוק ההיפך (עמ' 1019 שורה 17):

ש': ...אתה סיפרת לנו קודם שהיו שיפורים בעקבות דברים שאתה כתבת, נכון?
ת': בודאי היו שיפורים בעקבות הביקורות וההתרעות שעשינו, זה תפקידנו".

282. ניקול בן תמו הגישה תצהיר ובו תלונות תמורות נגד המעון, אלא שכאמור, היא הודתה שלא דיווחה בזמן אמת לאיש על מה שהיא טוענת לו, היא הודתה כי הסיפורים אינם מתועדים, ובנוסף התברר בחקירתה הנגדית כי היא נחשדה במעילה בכספים במעון (עמ' 1037 שורה 10 ואילך), דבר שיכול להסביר את האופן שבו היא מציירת את המעון ועובדיו. אגב, לא הייתה זו ההאשמה היחידה נגד העדה, כי התברר בחקירתה הנגדית כי עוד לפני כן היא פוטרה גם מעבודתה בשב"ס עקב טענות לזיוף ומרמה (עמ' 1040 שורה 31).

283. על נסיונות התובעים להביא "תצהירי אווירה" שאינם רלוונטיים לשאלה מה קרה עם תובע 1 עצמו, שהיא השאלה היחידה הרלוונטית לתביעה זו, אנו למדים למשל מתצהירה של רחל אוסקר (כמו ממרבית התצהירים), שלא כלל שום התייחסות לתובע 1. בצדק לא הרשה בית המשפט לב"כ התובעים להוסיף פרט "שוליי" זה במסגרת חקירה משלימה לעדה (עמ' 238 שורה 4).

כך, המדריך לשעבר סיימון העיד שהוא כלל לא היה אחראי על תובע 1 (עמ' 379 שורה 28). גם תובע 1 עצמו מעולם לא טען שהוכה ע"י סיימון, אשר ממילא עבד במעון בתקופה שתובע 1 כבר היה בוגר, חזק ובעצמו הטיל חיתתו על חניכים. משפטו של סיימון, אליו התייחסו התובעים שוב ושוב במהלך ניהול התיק, אינו רלוונטי כלל לתביעתו של תובע 1, ואם כבר, הוא רק מוכיח מה שטענה הנתבעת לאורך כל הדרך: כי כל תלונה על אלימות הייתה מטופלת.

284. כך גם הבאת תצהיר של מרים סמוכה לתמיכה בטענה כאילו בית הספר היה עלוב, כאשר גב' סמוכה עבדה בבית הספר האמור למשך 6 חודשים בלבד, ובתקופה שהייתה כמה שנים לפני שתובע 1 נכנס למעון.

285. כפי שציין בית המשפט הנכבד במהלך ההתדיינות (עמ' 669 שורה 6):

”כב' הש' גילאור: עו"ד רון, אנחנו לא כאן במשפט העם נגד המדינה על ניהול המעונות של ילדים קשי יום בלי הורים משפחות במצוקה, אנחנו לא כאן. נכון, אבל עו"ד רון: עם כל הכבוד גם אם יש רצון גדול להעצים את זה לא המשפט. המשפט הוא התביעה של דהן על היעדר האבחנה המתאימה ב-real time אם הוא מפגר או לא מפגר עו"ד ידיד: מפגר או לא, והשפעה על חייו, פיצויי נזיקין כתוצאה מהעניין הזה.” כב' הש' גילאור:

ואכן, התיק שבפנינו עניינו תביעת נזיקין, בו תבחן האחריות הנזיקית כלפי תובע 1. איננו בועדת חקירה או בדיון בפני מבקר המדינה.

286. הגדילו התובעים לעשות בהביאם תצהיר של מנהלת מעון אחר (מעון טללים), גב' חנה מזיד. ואנו נשאל, מה עניין שמיטה להר סיני, וכיצד יכול מצב במעון אחר, להשפיע על תביעת הנזיקין של תובע 1, על מה שהתרחש במעון מקים.

אולם לא למותר לציין, כי בעניינה של עדה זו הוגשו לבית המשפט קובץ מסמכים, ממנו עולה כי עדה זו נכשלה כשלון חרוץ בעשרים השנים האחרונות: הצטברו תלונות מרובות כלפיה על תפקודה, הן מצד המוונים עליה במשרד הרווחה, אשר בשלב מסוים "הרימו ידיים", לנוכח האשמות בלתי פוסקות מצידה, חוסר שביעות רצון שלה וביקורת בלתי פוסקת של עדה זו, נגד עובדים רבים של משרד הרווחה. במקביל ועד העובדים והעובדים במעון טללים - הכריזו סכסוך עבודה בגין התנהגותה, שהתדרדר לידי כך שהעובדים ניתקו כל מגע איתה, ואף סגרו את שערי המעון בפניה. העדה הועברה לנהל את מפתן בטירת הכרמל ונכשלה גם שם, כשחזרו התופעות של כשלון ביחסים עם הצוות ואנשי משרד הרווחה הממונים עליה. מהמסמכים עולה כי עדה זו נוהגת בשיטתיות להאשים גורמים אחרים בכישלונותיה, ובכלל זה גורמים במשרד הרווחה. מתוארת התנהגות מניפולטיבית, וכחנית וצורך אובססיבי שלה להאשים את הזולת.

לאחר שפוטרה מעבודתה, הגישה עדה זו תביעה לבית הדין לעבודה לביטול הפיטורים (עב ב"ש) (2432/04), התביעה לביטול הפיטורים נדחתה (נפסקו לטובת העדה הפרשי שכר מסוימים). ערעור שהוגש ע"י עדה זו על פסק דין זה (ע"ע 489/08) נמחק בהמלצת בית הדין הארצי. בית הדין האזורי לעבודה אישר את הפיטורים, לאחר שמצא כי אכן היו ממצאים קשים על תפקודה של העדה. בין יתר קביעות בית הדין הייתה גם הקביעה כי: "התגרשמונו כי התובעת התקשתה לקבל אחריות על תקלות, כשלים ומחדלים".

בנסיבות אלו, בבוחנו את עדותה, יש לקחת בחשבון לא רק את עצם קיומו של סכסוך של העדה עם משרד הרווחה, אלא גם את דרכה להאשים את משרד הרווחה, בכשלים שנבעו בפועל מתפקודה הלקוי שלה. באור זה יש לראות את עדותה.

287. לגבי תובע 1 עצמו: ראשית, שפתו של התצהיר של תובע 1 עוררה תמיהות. ואכן התברר כי העד אינו מכיר מונחים מתוך התצהיר עליו הוא עצמו חתום (עמ' 795 משורה 22 ואילך):

דודו תראה, אני יושב כבר כמה, עוד מעט שלוש-ארבע שעות, אני שומע את השפה שלך. אני רואה שהשפה שלך זה לא השפה שכתובה פה בתצהיר, נכון?	ש:
למה לא?	ת:
אתה יכול להסביר לי מה זה השגחה אפקטיבית?	ש:
לא, אני לא יודע מה זה השגחה אפקטיבית.	ת:
לא יודע.	ש:
אני יודע שאפקטיבי זה משהו שהוא לא חוקי.	ת:
אתה יכול להגיד לי מה זה	ש:
אפקטיבי זה משהו לא חוקי?	כב' השופטת:
לא, אני לא יודע.	ת:
זה מה שאתה אומר?	כב' השופטת:
אני רק שואל אם זה אפקטיבי	ת:
אה, אתה שואל.	כב' השופטת:
אתה יכול להגיד לי מה זה מטריה מפנקת?	ש:
לא."	ת:

תובע 1 עצמו נתפס באי דיוקים בלשון המעטה בתצהירו ובעדותו: כך למשל, בשאלה האם המשפחה האומנת לגירסתו לא באה לבקרו במעון (כפי שטען בסעיף 9 לתצהיר תשובות לשאלון (רווחה/1)) או כן באה לבקרו (בחקירתו הנגדית תאר ביקורים). או למשל כשטען בתצהירו (סעיף 10) כי עובדי מטבח חילוק תרופות, לעומת הגירסה בחקירה הנגדית שקוגן (שהייתה אחות) היא שחילקה תרופות (עמ' 724 שורה 13).

בסעיף 13 לתצהירו טען תובע 1, כי כנראה שאמיר שוורץ היה מיידע את גבי קוגן על מועד קיומן של ביקורות במעון. כשנשאל על סמך מה הוא משער זאת, הוא אומר. כי הוא והתבריס הציצו לחדר שבו קוגן הייתה יושבת עם אמיר שוורץ, אך הודה שהם לא שמעו את השיחה (עמ' 727 שורה 9), ובסופו של דבר הודה כי הוא לא ידע כלל מתי היו ביקורות (עמ' 826 שורה 17 ואילך).

בתחנת האבחון ברחובות (רווחה/2) אמר תובע 1 כי טוב לו במעון מקים והוא רוצה להישאר שם. בחקירתו הנגדית תובע 1 טען כי אמר את הדברים רק מתוך פחד (עמ' 730, שורה 32). אלא שטענה זו מוזרה: התובע הגיע לאבחון בשלב שנעמי ארנן הייתה מנהלת המעון ולא קוגן ה"אימתנית". כפי שהעידה נעמי ארנן היא הייתה משוחחת הרבה מאוד עם תובע 1, וגם תובע 1 עצמו העיד על כך בסעיף 24 לתצהירו. הוא הוסיף והעיד כי בשלב זה כבר לא הייתה אלימות במעון, ונעמי ארנן אמרה לו שהיא שלחה אותו לוועדה כי הוא לא מפגר. אם כן - ממה פחד תובע 1? הרי נעמי ארנן הייתה גם לשיטתו לטובתו ופעלה שישלח לוועדת האבחון. בהמשך חקירתו (עמ' 733 שורה 26) טען שפחד כי יכו אותו. כשהזכירו לו שבגיל הזה הוא היה מכה אחרים, אמר כי פחד שיעבירו אותו למעון סגור, אבל גירסה זו היא המצאה חדשה, שנולדה לראשונה בחקירה הנגדית, והיא כלל לא עולה בקנה אחד את היחסים האידיאליים שהתובע עצמו מתאר כיחסיו עם נעמי ארנן.

אבל גם אם נניח שתובע 1, כשיטתו, לא אמר אמת בוועדת האבחון - המסקנה היא שתובע 1 יודע להשתמש באי אמירת אמת לצרכיו (אותם מניפולציות שחוזרות אצלו שוב ושוב), מה שמטיל כמובן צל כבד על עדותו.

288. בתצהירו (סעיף 17) טען תובע 1 כי סגנית המנהלת רעיה, היא שאמרה לו שהוא צריך לחתום על הסכמה שלו למינוי אפוטרופוס, אולם בעדותו טען שזו הייתה מנהלת בית הספר נסיה (עמ' 792 שורה 26). שגגה כזו אולי יכולה להתרחש, אלא שהחשוב הוא, שכשהתבקש להסביר את הסתירה ענה (עמ' 792 שורה 28):

”ש: אז מה שכתבת בתצהיר זה לא נכון.
ת: אני לא כתבתי, אני לא אמרתי את זה בכלל”.

והדברים מדברים בעד עצמם.

289. לנוכח שלל הסתירות, ההגזמות וההמצאות בתצהירים מטעם התובעים, ובכלל זה תצהיר תובע 1, כמו גם השפה המשותפת, והאירועים הזוהים המופיעים בהם, כאשר כל המצהירים כביכול זוכרים אותם אירועים מלפני עשרות שנים, וכאשר אנו צריכים להאמין שכולם נזכרו באירועים אלו באופן ספונטני ומיזומתם, אין מנוס אלא לומר, כי התובעים ניסו בכל דרך ליצור תמונה מעוותת, שלילית, תמונה שחורה משחור, העומדת בסתירה מוחלטת לשלל עדויות ומסמכים, כולל כאלה שהעדים עצמם חתומים עליהם. התברר כי התמונה העולה מתצהירי התובעים היא במקרה הטוב מוגזמת מאוד מאוד (כך שכשלים נקודתיים, שסביר שיתרחשו מפעם לפעם, מנופחים לאירועים של "מחנה ריכוז"), ולרוב היא גם לא נכונה. כך יש להתייחס לתצהיריהם.

מעון מקים - סיכום

290. מעון מקים שימש לדיירים רבים תחליף למשפחה. אמנם, מסגרת פנימייתית אינה יכולה לעולם לשמש תחליף מושלם למשפחה ביולוגית אוהבת ומתפקדת. אולם בכל הקשור לילדים שלא היה ניתן להמשיך להחזיקם במשפחה ביולוגית, המעון שימש תחליף למשפחה, בכך שגידל אותם, והעניק להם מזון, לבוש, קורת גג, חינוך, תעסוקה, תרבות (חוגים, טיולים, פעילות חברתית), שיקום, וחום ודאגה במגבלות של מעון (שלעולם לא יהיו כמו חום ודאגה של הורים מתפקדים). המעון הכין את דייריו לחיים מבחינת חינוך, מקצוע וכישורי חיים. חלק מבוגריו אף שרתו בצבא.

הצגת המעון כפי שהוא בתצהירים מטעם התובעים, כשחור משחור, גורמת עוול לעשרות עובדים מסורים שהיו במעון במשך השנים, ולתרומה שלהם לדיירים, שלא זכו למשפחות ביולוגיות חמות שהיו מסוגלות לטפל בהם ולגדל אותם.

במשך השנים פיקחו על מעון מספר מפקחים של משרד הרווחה, בתחומים שונים. כמו בכל מעון, גם במעון מקים התגלו במשך השנים מידי פעם כשלים, כעולה מתיק הפיקוח. במקרים אלו, המפקחים לא היססו לדרוש מהמעון לתקן את הליקויים. משרד הרווחה מעביר תשלומים נכבדים עבור כל דייר, ואף מטעם זה יכול היה המשרד לדרוש, ובפועל דרש, קיומם של תנאים סבירים במעונות.

נזכיר עם זאת, כי פיקוח על, לעולם לא יוכל ואין מתפקידו להחליף ניהול יום יומי.

יצוין כי בצד ההערות, מצויות בתיק הפיקוח גם ביקורות חיוביות מביקורים במעון, ואף מחמאות למעון על פעילויות שונות עם החניכים וכיוצ"ב. מדרך הטבע, כאשר נעשה ביקור, יכלול דו"ח הפיקוח את הממצאים המצריכים תיקון. עשרות ומאות ממרכיבי המעון הפועלים כשורה, לא יצינו בדו"ח, בהיותם מובנים מאליהם, אולם יש לזכור זאת בעת שמוציגים לבית המשפט הנכבד מסמכים ובהם מצויות הערות המופנות למעון.

291. נסיה יעקובי העידה (עמ' 1260 שורה 24), כי אין לה ספק שטובת החניכים עמדה מול עיני צוות המעון, וכן (עמ' 1232 שורה 13):

"אני חושבת שהמקום ניסה לתת מענה לצרכים המורכבים של כל חניך וחניך, אם בהיבט הפדגוגי ואם בהיבט השהותי של המקום הזה, ואם בהיבט הרגשי ואם בהיבט הרפואי".

ואדי מרקמן, שעבד והתנדב במעון, העיד על גבי קוגן (עמ' 1344 שורה 8):

"היא באמת הייתה אישה שאני מאחל לכל מוסד מנהלת כזאת. לכל מוסד, כי אני ראיתי הרבה מקומות עם ילדים אנחנו הופענו בהרבה מקומות, מקום כזה עוד לא ראיתי, לא בברית המועצות לא כאן. מקום שהיה חום אנושי וטיפול טוב. אני פשוט גאה שחלק מחיי עברתי שם במקום הזה עם ילדים האלה, אני גאה בזה".

פנינה בר, אם לחוסה במעון העידה (עמ' 1487 שורה 24):

"...בזמנו אני ראיתי ונסעתי לבקר בלפחות שישה מוסדות במדינה. המוסד של גברת קוגן היה הילטון. הילטון מבחינת צוות, הילטון מבחינת חום וקשר עם החניכים. מה עוד אתה רוצה לדעת?
זאת אומרת אחרי שבדקת כמה מעונות החלטת שזה המעון שמתאים לבת שלך?
כן. ועשיתי הכל כדי שהיא תיכנס לשם.
וזה היה לפני שהכנסת אותה ואני יכול להניח שאת יכולה להגיד את זה גם היום אחרי שהיא הייתה שם.
כן, בהחלט".

עו"ד ידיד: _____
גב' בר: _____
ש: _____
ת: _____

ובתצהירה העידה:

"הלואי והייתה לי אפשרות לגדל את בתי בבית ככל האדם, אולם הדבר לא התאפשר. מתוך דאגה כנה ומסירות לביתי חיפשתי עבורה את המקום הטוב ביותר שניתן היה למצוא ואין לי כל ספק שבמעון היא קיבלה את כל מה שהיא נדרשה לו מהבחינה החומרית ומהבחינה הרגשית".

קביעות פס"ד ששון בענין מעון מקי"ם

292. אחד העדים שמסרו תצהיר בתיק זה אולם לא הגיע לעדות, הוא מנחם ששון, התובע בפס"ד ששון. בפסק הדין בעניינו נקבע כך:

"כתב התביעה התבסס, כמפורט לעיל, על טענות הנוגעות לאבחון מוטעה של התובע ואי הבאתו בפני ועדת אבחון. למרבית הפליאה, משהוגשו תצהירי עדות ראשית של התובע ושל עדים נוספים אותם ביקש לזמן, נכללו בהם טענות חמורות ביותר בדבר מעשי אלימות קשים בין החוסים במוסד לבין עצמם, בדבר ענישה פיזית אלימה ו/או משפילה מצד אנשי הצוות, ואף טענות על מעשי אונס. כך גם נכללו טענות על מחסור באוכל, בבגדים ובמקלחות, וכן טענה לפיה נוצל התובע לצרכיה של המנהלת ובמקום ללמוד, ביצע עבודות שונות על פי הוראותיה. מאחר שטענות אלה לא באו זכרן בכתב התביעה

ולא הוגשה בקשה לתקנו, הוריתי על מחיקת אותם חלקים מן התצהירים שיש בהם משום הרחבת חזית, או אף על מחיקתם של תצהירים שלמים, ככל שאלה כללו אך טענות מן הסוג הנדון. והנה, לעומת מה שטען בתצהיר, במהלך עדותו בבית המשפט אמר התובע כי למד בבית הספר ואף רכש מקצוע (נגרות), כי אהב לשוחח עם העובדת הסוציאלית על ענייניו, כי אהב את מנהלת המוסד, כי עד היום הוא מגיע לשם לביקורים, וכי המוסד התייחס אליו יפה. אין לי ספק, כי עדותו של התובע בבית המשפט בנקודות אלה היא עדות אמת, המשתלבת בעדויות אחרות שבאו לפניי, והתממה יתמה כיצד זה נאמרו אותם דברים בתצהיר".

נ י ת ה ב ין ל מ ה ו י ת ר ו ה ת ו ב ע י מ ע ל ע ד ו ת ו ו מ ש כ ו א ת ת צ ה י ר ו .

ניתן להבין למה ויתרו התובעים על עדותו ומשכו את תצהירו.

293. יצוין כי בין מנתם ששון לתובע 1 קווי דמיון רבים (מעבר לעובדה ששניהם הגיעו בגיל צעיר למעון לאחר כשלון במשפחה האומנת): גם מנתם ששון גר בהוסטל שבמעון כהכנה לחיים עצמאיים, כמו תובע 1, גם הוא רצה להישאר במוסד, וגם הוא רכש מיומנויות במהלך תקופת שהייתו במעון, שתרמו בעצמן להוצאתו מהגדרת סובל מפיגור (סעיף 34 ו-35 לפסק הדין).

בסעיפים 27 ואילך לפסי"ד ששון בית המשפט מתאר את העדויות השונות שנשמעו בפניו, הדומות לעדויות שנשמעו בבית משפט נכבד זה, על בית הספר במעון והחינוך שניתן במסגרתו, על הכלים שניתנו לדיירים להמשך חייהם, על האבחונים השוטפים שנערכו להם, על הצוות הרפואי שעבד במעון ועוד. בית המשפט קובע לבסוף (סעיף 31 לפסק הדין):

"עדויותיהן של גב' ארנן ושל גב' גטניו, העולות בקנה אחד עם עדותו של התובע ועם דברים שהשמיע בפני ד"ר כץ, מהימנות עלי, ולא התרשמתי כי הן ביקשו ליפות את המציאות. עדותה של ד"ר עמינדב, אשר על מהימנותה כבר עמדתי, תארה דברים דומים. מעדויות אלה עולה, כי דיירי המוסד עברו אבחונים שוטפים במהלך שנות שהותם בו, במוסד היה צוות של אנשי מקצוע שסיפק את התמיכה הנדרשת בדיירים, וכי בית הספר שפעל במקום הקנה כישורי למידה חשובים וטובים... הנה כי כן, גם מן ההיבט של התנהלותו של התובע במוסד יש להגיע למסקנה כי הוא לא חרג מכלל האוכלוסייה ששהתה בו, וכי נעשה רבות למען קידומו תוך שמתנהל מעקב שוטף על תפקודו".

ואנו נבקש לאמץ מסקנות אלו, העולות גם מהעדויות שנשמעו בתיק שבפנינו.

התיחסות לסיכומי התובעים

294. להלן נתייחס למספר נקודות בסיכומי התובעים, וזאת מעבר להתייחסות האמורה לעיל בסיכומים אלו.

295. תחילה הערה כללית, יוצאת דופן במידת מה, אך מתחייבת:

סיכומי התובעים כתובים בסגנון בוטה, משתלח ומביש. תקצר היריעה מלהביא את כל הדוגמאות לסגנון היהיר, והסרקסטי עד כדי עליבות, בלא כל צורך, כאשר עדים זוכים למטר של ביזיונות רק בשל ה"חטא הנורא" של הגעתם להעיד מטעם הנתבעים. כך, למשל, הרמיזה המכוערת בכינוי חיה עמינדב, עובדת בכירה ומכובדת, "עדת מדינה תרתי משמע", או הלעג לרמתם השכלית הנמוכה כביכול של חיה עמינדב ואמיר שוורץ (עמ' 9 ו-42 לסיכומים), ועוד השמצות חסרות שחר, שאין להם בסיס בראיות,

אך נכתבות בסיכומים כעובדות כביכול. כך גם הבוז המופגן כלפי ד"ר כץ, שבכל זאת דבר עשה או שניים בחייו, וגם אם לא היה עושה, לא היה מקום לכינויים בהם הוא מכונה בסיכומי התובעים.

ויובהר: אנו מתייחסים בפיסקה זה לסגנון המעליב והמשתלח בלבד. זכותם של התובעים להגיב לתוכן העדויות, אפילו בחריפות, אולם חוסר הטעם והסגנון המביש, עובר במקרה זה כל גבול, מה עוד שהתובעים מוסיפים "עובדות" כביכול, שלא נטענו ולא הוכחו, ביחס לעדים אלו, והן רק מהרהורי ליבם.

עוד כוללים סיכומי התובעים איומים לא מרומזים, על עדים שונים. כך למשל, מובטח לזוהר דמארי ולאמיר שוורץ, שהם "יטופלו" (עמ' 51 ואילך לסיכומים). לא נותר לנו אלא להביע שאת נפש מלשון זו. מן הראוי היה למחוק סעיפים אלו מסיכומי התובעים.

לא זו אף זו. למקרא הסיכומים יכול הקורא התמים לסבור לעיתים, כי לא את סיכומי תביעת התובעים נגד הנתבעים הוא קורא, אלא סיכומים בתביעה דימיונית של עו"ד רון נגד באי כוח הנתבעים. תיאוריו של ב"כ התובעים בסיכומיו את באי כוח הנתבעים, יחד ולחוד, ובכלל זה טענותיו ל"תרגילים" מתואמים ביניהם, או האופן שהוא חודר לנכני מוחם או להלך הנפש שלהם, אין להם שחר, ולא נשחית נייר על מתן תגובה לדמיונות של ב"כ התובעים.

מכל מקום, יש לדחות מכל וכל את דרישת התובעים לפיצוי תובע 1 בגין כליאת שווא בין היתר בשל הוא אופן ניהול המשפט ע"י ב"כ הנתבעים. מעבר להעדר כל קשר לוגי בין פיצוי בגין כליאת שווא לניהול משפט, ומעבר להעדר ראש נזק של ניהול משפט ע"י הנתבע, צריך עזות מצח, אחרי סיכומים בנוסח שהגיש ב"כ התובעים, לדרוש לפצות על אופן ניהול ההגנה ע"י ב"כ הנתבעים.

296. נדירים המקרים בהם התייחסה הח"מ בכתבי בי דין לב"כ הצד השני, ביודעה כי תפקידו של עורך הדין הינו לייצג את לקוחו, ולפיכך דבריו הם דברי הלקוח, ואין ככלל לערב בין השניים.

אלא שמקרה זה הינו מן המקרים יוצאי הדופן, בפרט בשל כך שנראה לנו, שלא התובעים אישית, הם שהחליט לבחור בסגנון המגונה הזה, ולפיכך לא ראינו זאת כהוגן, ליחס את הסגנון בהם כתובים הסיכומים (בשונה מתוכנם) לתובעים עצמם.

297. התובעים טוענים בסיכומיהם נגד הנתבעת, על אי הבאת עדים. אלא שלא ברור למה לשיטתם, הנתבעת היא שהייתה צריכה להביא עדים, כעובדי בית החולים הפרטי בתר, או מר משולם, האב האומן. דווקא התובעים הם שהיו צריכים להביא אותם להוכחת תביעתם, בפרט מאחר שהם שהעלו טענות נגד הכתוב במסמכים מזמן אמת שהוגשו ע"י הנתבעים (כמו ת/29 ו- ת/1). משלא עשו כן התובעים, הרי הדבר עומד אך לחובתם.

298. עוד טוענים התובעים כלפי הנתבעת בסיכומיהם, על אי הבאת עדים על ידה ממשרד הרווחה - העדים שהם עצמם הביאו. על כך נאמר ראשית לכל, שאם ממילא הגיעו העדים, לא ברור מה הרלוונטיות של

בהקשר הזה של הפסיקה המופיעה בסיכומי התובעים, שעניינה בהימנעות צד מלהביא עדים, שהעדרם תחשב לרעתו. והלא העדים הגיעו. אולם מכל מקום, לטענות התובעים גם בעניין זה אין כל שחר, ונסביר:

זא נטו זכר וזכר וזכר וזכר וזכר וזכר

עם תחילת ההתדיינות בתביעה שבפנינו (עוד במהלך חקירת המומחים, שקדמה להגשת התצהירים מטעם הצדדים), ביקשה הח"מ להגיש את מלוא תיקי הפיקוח של משרד הרווחה על המעון, ותיקו של תובע 1. הח"מ הסבירה כי מדובר באירועים מלפני עשרות שנים, ולפיכך הגשת החומר עדיפה בהרבה על זיכרון בעל פה של בעלי תפקיד שביקרו בעוד עשרות מעונות במשך עשרות שנים, בפרט כשהחומר אוטנטי ולא נכתב לצורך התביעה.

בחומר שנמסר לצדדים ממשרד הרווחה נמצאו מסמכים. רבים ביחס למעון מקים - חלק מהם מלמדים על הצלחות במעון, וחלק על כשלים שמשרד הרווחה עמד על תיקונם.

מה שעשו התובעים במהלך המשפט, היה להביא עובדים של משרד הרווחה, כשבמרבית עדותם, אם לא כולה, הוצגו להם ע"י התובעים מסמכים מתוך העתק החומר הנ"ל שנמסר להם ע"י הנתבעת (ושהוגש במלואו עוד קודם לבית המשפט הנכבד), וביקשו מהם במסגרת החקירה לחזור על מה שכתבו או לאשר אותו.

בנסיבות אלו, ניתן היה לחסוך את הבאתם של מצעד העדים של משרד הרווחה, מאחר שכאמור, הנתבעת הגישה בעצמה את כל החומר. טענות התובעים להסתרה וטיוח מצד הנתבעת, בנסיבות בהם כל המסמכים שהוגשו ע"י התובעים בעניין מעון מקים, הם מסמכים שקיבלו מהנתבעת, ועוד מתוך חומר שהנתבעת עוד קודם הגישה לבית המשפט הנכבד מיוזמתה, טענות אלו להסתרה וטיוח, ראוי היה שכלל לא יעלו, אך כנראה שהנייר סובל הכל.

זא נטו זכר וזכר וזכר וזכר וזכר וזכר

התובעים רצו להציג את ההצגה, והטריחו מצעד עדים ממשרד הרווחה (כולל דובר המשרד!) לצורך הגשת המסמכים שממילא הוגשו כבר, כאילו מצוי באולם חבר מושבעים, ובית המשפט הנכבד אינו יכול לקרוא לבדו את המסמכים ולהתרשם מהם.

299. יצוין כי במקביל לקובלנת התובעים על העדים **שלא הביאה** המדינה, הם קובלים על העדים **שכן הביאה** המדינה. כך למשל לטענתם, לא היה מקום להביא לעדות את אבנר זקן (עמ' 36 לסיכומים). זאת הם טוענים, למרות שכאמור עדה מטעמם (תמר יצחק) טענה בתצהירה כי התלוננה אצל אבנר זקן והוא לא עשה דבר. בתגובה לכך הובא תצהירו של העד, אליו צרוף הברור שנעשה עקב התלונה, דבר שסתר כמובן את עדותה של העדה הנ"ל. ברור שאם הנתבעת **לא הייתה** מביאה את אבנר זקן, היו התובעים טוענים, שהמדינה נמנעה מלהביאו, ומצטטים את פסקי הדין בדבר הימנעות מלהביא עדים...

300. טענת התובעים כי נעמי ארנן היא שהכירה הכי טוב את התובע (עמ' 29 לסיכומים), רק בגלל שניהלה את המעון כשנה בסוף תקופת שהייתו של תובע 1 שם, דינה להדחות. נעמי ארנן לא חידשה מעבר לאמור במסמכים, אלא רק הוסיפה עדויות ביחס לאופיו האלים של תובע 1.

נציין עם זאת, כי בניגוד לנטען בסיכומים, הח"מ לא הפריעה לעדותה של נעמי ארנן כלל וכלל. בהקשר זה נאמר, כי בחלק ניכר מהפרוטוקולים החליפו המתמללים את עו"ד גרינברג בח"מ. למען הסר כל ספק, הח"מ סבורה כי גם עו"ד גרינברג לא הפריעה לעדה זו או לעדים בכלל, אולם יש להעמיד את הדברים על דיוקם, מאחר שבסיכומי התובעים נטען כאילו הח"מ הפריעה לעדה, שהיא עובדת משרד הרווחה. הח"מ לא הפריע לא לעדה זו ולא לכל עד אחר.

301. בסיכומיהם מנהלים התובעים ויכוח ממושך עם עמדתו המקצועית של ד"ר כץ, לא על סמך חוות דעת ועדותה של ד"ר פסקין (אשר לא בכדי לא התייחסה לחוות דעתו של ד"ר כץ), אלא על סמך מה שהם כנראה סבורים שהוא מומחיות שלהם. כזאת לא ראינו.

302. חלק ניכר מסיכומי התובעים מוקדש לאמיר שוורץ. אכן נגד עד זה התנהל לפני 15 שנים הליך משמעותי (לא הליך פלילי כמו שנוהל נגד תובע 1 לפני מספר שנים - אך הדבר לא מונע מהתובעים לכנות דווקא את אמיר שוורץ שוב ושוב "עברייני"). העד הודה, נשפט ונענש משמעותית. יצוין כי עוד בגזר הדין של בית הדין למשמעת (במסגרת ת/38), ציין בית הדין למשמעת כי אין להתעלם מתרומת אמיר שוורץ במשך שנים לשירות המדינה.

אמיר שוורץ הסכים (עמ' 944 שורה 30) כי אכן טעה ונענש, אולם הוסיף כי מאז קודם ואף יש לו הערכות ממונים מעולות.

עולה מהאמור כי הגורם האמון בשירות המדינה, הן על המשמעת, והן על מינויים - נציבות שירות המדינה - אשר ניהלה לפני 15 שנים את ההליך המשמעותי - לא רק שלא פסלה את מועמדותו של אמיר שוורץ לתפקידים בכירים יותר, אלא אישרה אותם, שהרי אחרת לא היה מקודם.

כפי שציין אבנר זקן, סגן מנהלת האגף לטיפול באדם עם פיגור שכלי (עמ' 926 שורה 1):

"הוא ממשיך לעבוד ולהפך, הוא מתקדם, והיום הוא נהיה אחראי ארצי על כל הפעילות. ואם הייתה איזושהי הערה מסוימת לפני מספר שנים, טופלה שוב בנציבות שירות המדינה וזה מבחינתי..."

באופן דומה מנפחים התובעים לממדי ענק עניינים נוספים, כגון השאלה "הרת הגורל" בענין תואר הדוקטור, וזאת כאשר העד הסביר (עמ' 952 שורה 11), כי הוא מעולם לא ביקש תוספת שכר בגין תואר זה, וכאשר פסקי דין של בית הדין לעבודה ובג"ץ, שהוגשו ע"י התובעים (פסקי דין שאגב ניתנו בעניינם של אחרים, עובדי משרד החינוך) - עניינם היה דיון בהחלטת משרד החינוך לבטל הכרה בתארים אקדמאיים מאוניברסיטת ניו פורט, לצורך דירוג השכר והטבות כספיות נוספות (יצוין כי על פי פסק הדין לצורך גמול השתלמות - למשל - הלימודים באוניברסיטה זו הינם לימודים מוכרים גם לשיטת

משרד החינוך). עוד התייחסו התובעים לצו הפסיכולוגים (פרסומת), כאשר אמיר שוורץ כלל אינו פסיכולוג.

מובן כי בסיכומי התובעים, לא קראנו דבר בעניין העדויות שנשמעו בתיק זה על תפקידיו הרבים והמורכבים של אמיר שוורץ, ועל תרומתו הרבה בתחום של הדרכה ומניעה בכל הקשור לפגיעה בחסרי ישע.

אלא שכך או כך, לא ברור מה הועילה התנפלות זו על אמיר שוורץ, כאשר כפי שהראנו בסיכומים אלו, לא היה דבר בתצהירו של אמיר שוורץ ביחס למעון מקים, שלא העידו עליו גם אחרים. העד דיבר על התרשמות שלו כמבקר במעון, הדומה ועולה בקנה אחד עם התרשמותם של העדים הרבים האחרים מטעם הנתבעים, ובחלקים רבים אף עלתה בקנה אחד עם עדויות של עדים מטעם התובעים. עדותו של העד אף עלתה בקנה אחד עם מסמכי תיק הפיקוח ועם קביעות בית המשפט בפס"ד ששון.

עוד נזכיר כי בלהיטותם להכשיל את אמיר שוורץ הביאו התובעים שלושה עדים שהמציאו אירועים ביחס אליו, אירועים שלא היו ולא נבראו.

303. התובעים, במקום להתמודד עם העובדות, השקיעו עמודים על עמודים בסיכומיהם, בעניינים שוליים בתכלית. אחרי עשרות עדויות שנשמעו בתיק זה, אלפי דפי מסמכים, ולמעלה מ-1500 עמודי פרוטוקול, סבורים כנראה התובעים, כי השאלה האם זכאי תובע 1 לפיצוי על האירועים שהתרחשו איתו מלידתו ועד יציאתו ממעון מקים (וזו השאלה היחידה הרלוונטית לתביעה זו), תחתך לפי פסק הדין של בג"ץ שדן בשאלה האם בוגרי אוניברסיטת ניו פורט זכאים או לא זכאים להשתמש בתואר דוקטור לצרכי שכר, או על סמך הערות שופטת בית הדין לעבודה על העדים שאמיר שוורץ לא הביא בתביעתו להפרישי שכר. טעות בידם.

304. טענת התובעים בעמ' 22 לסיכומים, כי לגבי קוגן לא הייתה הכשירות לנהל את מעון מקים מבחינת הוראות הפיקוח על מעונות (תקן עובדים והכשרתם ובדבר כשירותם של מנהלי מעונות ללוקים בשכלם התש"ז-1977), וכן ביחס לשאר בעלי התפקיד במעון, הינה בבחינת הרחבת חזית שהנתבעת מתנגדת לה מכל וכל. משלא הועלתה הטענה בכתב התביעה לא הייתה הזדמנות לנתבעת להתמודד עימה במהלך ניהול המשפט, וממילא דינה להדחות רק מטעם זה.

מבלי לפגוע באמור לעיל, ומכל מקום, נציין כי התקנות עצמן (תקנה 9) מאפשרות פטור מהוראותיהן במקרים המתאימים, ויש לקחת בחשבון כי המעון היה קיים שנים לפני חקיקת התקנות.

למותר לציין כי התובעים לא הראו את הקשר הסיבתי בין טענתם זו לנוזקיהם, מאחר שנוזקיהם לא קשורים כלל להעדר תואר אקדמי זה או אחר של מי מבעלי התפקיד במעון (דבר שלעצמו לא הוכח).

305. בסיכומיהם מוסיפים התובעים כהנה וכהנה תובנות, טענות עובדתיות ואבחנות רפואיות ביחס לעדים שונים, שאין להם זכר בחומר הראיות, ובית המשפט הנכבד מתבקש להתעלם מהערות אלו.

306. לנוכח כל האמור בסיכומים אלו יתבקש בית המשפט הנכבד לדחות את התביעה נגד הנתבעת.

למען הזהירות בלבד נתייחס להלן להודעה לצד שלישי שהגישה הנתבעת ולנושא הנוזק.

הודעה לצד שלישי

307. אם למרות כל האמור לעיל, יקבע כי הנתבעת חייבת בפיצוי התובעים, יתבקש כב' בית המשפט לחייב את הצדדים השלישיים בפיצוי בגובה מלוא הסכום בו תחויב, וזאת מהטעמים הבאים:

הצד השלישי מס' 1 (תובעת 2)

308. יש לחייב את תובעת 2 בשיפוי מלא של הנתבעת, אם תחויב בתביעה שהוגשה נגדה ע"י תובע 1 ותובעים 3 ו-4, מאחר שאלמלא בחירתה של תובעת 2 מלכתחילה, לנטוש את תובע 1 (ולגירסתה הבדויה - אלמלא בחירתה לא לבצע ברור מינימאלי האם קיימת תעודת פטירה, דבר שהיה מגלה כי הילד חי ומביא לגדילתו עימה מגיל חודש), לא היו נגרמים כל נזקיו הנטענים והמוכחשים של תובע 1, עקב השמתו במעון מקים ושהייתו בו.

309. תובעת 2 נטשה את תובע 1 עם לידתו, לא בררה במשך כל השנים מה עלה בגורלו, לא פעלה ליצירת קשר עם הרשויות לבירור גורלו, לא דרשה בכל השנים לקבל פרטים ביחס אליו, לא דרשה בכל השנים לקבל תעודת פטירה שלו, לא פעלה ליצירת קשר עימו ולא פעלה כפי שהורה סביר היה פועל.

לעניין זה נפנה גם לתצהירה של נסיה יעקובי, ובו מתואר ניסיונו של תובע 1 ליצור קשר עם תובעת 2 באמצעות תוכניתו של יוסי סיאס, וסירובה של תובעת 2 ליצירת הקשר (סעיף 29 לתצהיר). כך או כך, גם אם נקבל את גירסתה של תובעת 2 לאירועים, היה עליה לפעול לבירור הנסיבות מיד לאחר עזיבת בית החולים, ובודאי בסמוך לכך, ומשלא עשתה כן, הרי שככל שהנתבעת תחויב בנזקיו הנטענים של תובע 1 מאז לידתו, על תובעת 2 לפצות את הנתבעת בגין כל סכום בו תחויב.

הצד השלישי מס' 2 - נתבע מס' 6

בין משרד הרווחה למעון מקים נחתמו הסכמים בקשר עם שליחת חניכים למעון הצד השלישי מס' 2, ושהייתם בו. ואין תמה בכך, שהרי אין חולק כי משרד הרווחה העביר למעון מקים מימון עבור כל חוסה, וברור כי התשלום הוסדר בחוזים כדת וכדין. ההסכמים שאותרו ע"י הנתבעת צורפו להודעה לצד שלישי ולתצהירה של חיה עמינדב.

310. נקדים ונאמר כי יש לדחות מכל וכל את טענת התובעים בסיכומיהם כאלו לא ניתן היה להגיש חוזים אלו באמצעות העדה.

ראשית, טענה על אי קבילות יש להעלות בדיון ומשהתקבל התצהיר כראיה לא ניתן עוד לטעון להעדר קבילות.

מכל מקום, מעון מקים לא הכחיש את חתימתו על הסכמים אלו ולא הביא כל ראיה לפיו אין מדובר בחתימת המעון ולפיכך לא ברור כיצד ניתן לטעון להעדר קבילות.

יתרה מזו. המדובר בחוזה, המשקף הסכמות בין הצדדים, ולפיכך אין כאן שאלה של נכונות טענות עובדתיות במסמך, ומשכך אין כל משמעות לשאלה מי מגיש את החוזה. ניתן היה להגיש גם את החוזים בלא עד כלשהו.

יתרה מזו: התובעים עצמם הגישו שניים מההסכמים לבית המשפט, בלי שום עד שהוא (ת/25 ו- ת/34).

311. כפי שניתן לראות, ההסכמים שאותרו מתייחסים לכל תקופת שהייתו של תובע 1 במעון מקים, או למצער לרובה ככולה:

א. על גבי ההסכם נספח ג'1 לתצהירה של חיה עמינדב, לא מצוי תאריך, אולם כפי שהעידה חיה עמינדב בתצהירה, עדות שלא נסתרה, הוא נחתם במועד שקדם לשנת 1981:

"ההסכם נספח ג'1 נחתם במועד שאינו ידוע במדויק למשרד הרווחה, אולם סביר כי הוא נחתם במועד כלשהו לפני שנת 1981.

זאת אני למדה מכתובת האגף לטיפול במפגר המופיעה בסעיף 32 להסכם זה - רח' העמק 18 ירושלים. מבירור שנערך לצורך הכנת תצהירי זה, כתובת זו הייתה כתובתו של האגף עד לשנת 1981, שאז עברה ההנהלה לכתובת חדשה, ברח' בן יהודה בירושלים, שם שהה האגף עד שנת 1993. בשנת 1993 עבר האגף לרחוב מקור חיים, ובשנת 2005 עבר לכתובתו הנוכחית ברח' יד חרוצים".

ב. ההסכם נספח ג'2, הינו הארכה של ההסכם נספח ג'1, לתקופה המתחילה ביום 1.4.88 ואילך. זאת ניתן ללמוד בבירור מהעובדה כי הסעיפים אליהם מפנה חוזה ההארכה נספח ג'2, הם סעיפים המצויים בנספח ג'1.

ג. ההסכם נספח ג'3 נחתם ביום 22.8.94.

ד. ההסכם נספח ג'4 נחתם ביום 22.8.97.

312. א. סעיף 26 (ג) להסכם נספח ג'1 קובע:

"מוצהר בזה במפורש כי המפעילים בלבד אחראים לכל נזק ו/או אובדן אשר יגרם לכל אדם או תאגיד או רכושם כתוצאה מקיום, תפעול, ניהול ואחזקת המעון וכל הפעולות הנובעות או הכרוכות מכך. המפעילים מתחייבים לפצות את הממשלה בכל תשלום לדמי נזק או פיצויים אשר תשלם או תחויב לשלם על פי כל דין ופסק דין".

ב. הסכם נספח ג' 2 הינו כאמור הארכה של ההסכם נספח ג' 1 ובכלל זה סעיף 26 (ג) הנ"ל.

ג. סעיפים 28 ב' ו'ג' להסכם נספח ג' 3 קובעים:

"מוצהר בזה במפורש כי המפעילים בלבד אחראים לכל נזק ו/או אובדן אשר יגרם לכל אדם או תאגיד או רכושם כתוצאה מקיום, תפעול, ניהול ואחזקת המעון וכל הפעולות הנובעות או כרוכות מכך.

הממשלה לא תישא בשום תשלום הוצאה אובדן או נזק מכל סוג שהוא או סיבה שהיא שייגרמו למעון ו/או לבעלים ו/או למועסקים על ידו ו/או לחניכים ו/או לכל צד שלישי ו/או לרכושם, והמפעילים מתחייבים לשפות את הממשלה בכל תשלום לדמי נזק או פיצויים אשר תשלם או תחויב לשלם בגין חוב הנובע מהנ"ל".

סעיף 29 להסכם נספח ג' 3 קובע:

"מבלי לפגוע באחריות הבעלים כאמור לעיל מתחייבים המפעילים לבטח את עצמם בפני הסיכונים כאמור בסעיף 28".

ד. סעיפים 28 ב' ו'ג' להסכם נספח ג' 4 קובעים:

"מוצהר בזה במפורש כי המפעילים בלבד אחראים לכל נזק ו/או אובדן אשר יגרם לכל אדם או תאגיד או רכושם כתוצאה מקיום, תפעול, ניהול ואחזקת המעון וכל הפעולות הנובעות או כרוכות מכך.

הממשלה לא תישא בשום תשלום הוצאה אובדן או נזק מכל סוג שהוא או סיבה שהיא שייגרמו למעון ו/או לבעלים ו/או למועסקים על ידו ו/או לחניכים ו/או לכל צד שלישי ו/או לרכושם, והמפעילים מתחייבים לשפות את הממשלה בכל תשלום לדמי נזק או פיצויים אשר תשלם או תחויב לשלם בגין חוב הנובע מהנ"ל".

סעיף 29 להסכם נספח ג' 4 קובע:

"מבלי לפגוע באחריות הבעלים כאמור לעיל מתחייבים המפעילים לבטח את עצמם בפני הסיכונים כאמור בסעיף 28".

313. ההסכמים הנ"ל מתייחסים לכמעט כל תקופת שהייתו של תובע 1 במעון מקים (אם לא כולה), ונבקש מכבי בית המשפט לקבוע, כי מאחר שנתבע 6 לא הציג חוזים כלל, או כל מסמך התקשרות בינו לבין הנתבעת, הגם שברור כאמור שהייתה התקשרות בכל השנים (שהרי הועבר כסף בכל השנים), בנסיבות אלו יש לקבוע כי אין להניח כי צורת ההתקשרות בין הצדדים הייתה שונה, גם אם ההסכמים מתייחסים רק לרוב הגדול של השנים.

נציין את דברי חיה עמינדב, שלא נסתרו בעדות כלשהי: (עמ' 1120 שורה 3): "היה הסכם מלא וכדין עם המעון".

314. עולה מהאמור, כי על פי ההסכמים שהיו בין הנתבעת לנתבע 6, ובין השאר על פי הסעיפים המצוטטים לעיל, על נתבע 6 לשפות את הנתבעת בגין כל תביעה או דרישה שתוגשנה נגדה לתשלום פיצויים, בין

היתר כתוצאה מנזק שיגרם לחניך במעון. על כן אם תחויב המדינה בנזקי התובעים כנטען בכתב התביעה (להוציא תביעתה הישירה של תובעת 2 על האירועים בבית החולים בתר), על הצד השלישי מסי' 2 לשפות אותה בהתאם.

315. לחילופין יתבקש כבי' בית המשפט, אם למרות האמור לעיל ימצא אחריות של הנתבעת, לחלק את האחריות בין כלל הנתבעים, באופן שיקח בחשבון בין היתר את היות המדינה המפקחת על המעון פיקוח על ולא המפעילה שלו¹³.

316. מכל מקום וכאמור, עיקר טענתה של המדינה היא כי אין לחייב אותה בנזקי התובעים כלל, משלא הוכיחו התובעים כי הנתבעת עוולה כלפיהם.

הנזק

317. גם חלק זה בסיכומים הינו למען הזהירות בלבד, ורק אם למרות האמור לעיל, יקבע כי הנתבעת אחראית לנזקי התובעים.

תביעת תובעת 2

318. הראנו לעיל כי תביעת תובעת 2 הינה בדותה מתחילתה ועד סופה. הבחירה של תובעת 2 לנטוש את תובע 1, יהיו מניעיה אשר יהיו, הייתה בחירה שלה. אבל דרישתה לפיצוי בגין מעשה זה הינה חמורה ביותר.

319. מכל מקום, אפילו לשיטת תובעת 2 אין כל מקום לפצותה בהיותה נושאת באשם תורם מלא, אפילו אם נקבל את סיפורה, בכך שלא ניסתה כלל לברר אם מה שנטען כלפיה בבית החולים היה נכון, בירור פשוט וקל (למשל: קבלת תעודת פטירה ממשרד הפנים).

אשר לתביעתה בגין תמיכה כלכלית כביכול בתובע 1. בניגוד לנטען בכתב התביעה, תובע 1 העיד כי משפחתו אינה תומכת בו כלכלית, להיפך לטענתו הוא זה שנותן לתובעת 2 כסף (עמ' 787 שורה 12). גם תובעת 2 הודתה כי כיום היא לא נותנת כסף לתובע 1 (עמ' 874 שורה 9).

יתרה מזו. תובעת 2 שהיא אינה עובדת מסוף שנת 1971, (עמ' 874 שורה 13 ואילך) וסך כל הכנסת המשפחה עומד על 8,500 ₪ (כולל קצבת נכות כללית שהיא מקבלת) ולשאלה אם זה גם סדר הגודל של הוצאות המשפחה בחודש ענתה כי ההוצאות של המשפחה הן "בין 10.5 ל- 11".

¹³ לענין חלוקת אחריות בין גוף מפקח לגוף מפקח נפנה ל- ת.א. (ירושלים) 2555/00 רביב מרגלית ואח' נגד מדינת ישראל ואח' ול- ע"א 345/03 דן רייכרט נ' יורשי המנוח משה שמש ז"ל תק-על 2007 (2), 3367, עמ' 3405. תק-מח 2004 (3) (ניתן ביום 20.9.04), ע"א 1227/91 יצחק יחיאל, עו"ד נ' אורה כהן ואח' פד"י מח(3) 207.

אם כך - תובעת 2 לא תומכת בפועל בתובע 1, ואף אינה יכולה כלכלית לתמוך בו, וזאת מעבר לכך שהיא הודתה כי תובע 1 לא רוצה כיום שום קשר איתה ועם ילדיה (עמ' 894 שורה 12).

ביחס לטענות תובעת 2 כי קנתה לתובע 1 מוצרים בעבר, תובעת 2 לא הגישה קבלות על קניית המוצרים הנטענת, למרות שחקירתה הנגדית הצהירה כי בודאי שיש לה קבלות, כי הכל נקנה בוויזה (עמ' 893 שורה 21).

320. זאת ועוד. ממילא מכל סכום שיפסק לתובעת 2, גם אם יפסק, יש להפחית את כל ההוצאות שנחסכו ממנה עקב כך שלא גידלה את תובע 1, ואלו בודאי עולות עשרות מונים על נזקיה הנטענים והמוכחשים.

תביעת תובעים 3 ו-4

321. תובעים 3 ו-4 נותרו עלומים עד עצם היום הזה. לא טרחו להגיש תצהיר, לא טרחו להגיע לבית המשפט, לא טרחו להעיד, אבל משום מה מצפים כי בית המשפט הנכבד יפסוק להם כסף, רק כי כתבו בכתב התביעה כי מגיע להם כסף.

322. מכל מקום, האמור לעיל נכון ביתר שאת גם לגביהם.

תביעת תובע 1

323. ראשית נציין, כי תובע 1 לא כלל בתצהירו שום טענה לענין הנזק, והסתפק בהפניה לכתב התביעה. לא ניתן להוכיח נזק באופן כזה. על תובע 1 היה להעיד על נזקיו, ומשלא עשה כן, די בכך לדחות כל טענה לענין הנזק. מבלי לפגוע באמור לעיל, נתייחס להלן לטיעוני התובעים בסיכומיהם לענין נזקו של תובע 1.

נזק לא ממוני

324. התובעים מביאים דוגמאות של פסיקת פיצוי לא ממוני עקב מקרי רצח קשים, ומבקשים לפסוק לתובע 1 פי כמה וכמה. לא פחות.

325. נזכיר כי במקרה שלפנינו, המדובר במי שאלמלא סידור מוסדי היו חיו קשים ומרים, ואשר קיבל מהמעון בו גר, קורת גג, השכלה, מזון, לבוש, תרבות הכנה לחיים ועוד ועוד.

326. התובעים הביאו שלל עדויות - חלקם הגדול נסתרו בחקירה הנגדית או בהגיון. אך אין צורך לומר, כי גם אם ארע מקרה זה או אחר לדייר אחר, אין הדבר רלוונטי כלל לתביעת תובע 1, ובודאי שאין התובע 1 זכאי לפיצוי על טענות של דיירים אחרים לגבי מה שקרה להם לטענתם במעון.

327. אין חולק כי תובע 1 לא סובל מפוסט טראומה.

הוכח כי עצם המגורים של תובע 1 במוסד היו בלתי נמנעים. תובע 1 לא הוכיח כי נגרמה לו עוגמת נפש, מעבר לזו הנובעת מעצם הגדילה במוסד לעומת חיים במשפחה רגילה חמה ואוהבת, אולם נזק זה אינו בר פיצוי כלל בנסיבות. זאת ועוד. רבים מאוד מקשייו של התובע נבעו ממצבו שלו כפי שהוא נולד עימו (האוטיזם, נטייה קשה לאלימות). גם קשיים אלו אינו ברי פיצוי במסגרת תביעה זו.

328. לפיכך, יש לדחות את טענת תובע 1 כי על הנתבעת לפצותו על נזק לא ממוני.

הפסד השתכרות

329. דרישת התובעים להעמיד את השתכרותו האפשרית של תובע 1 על השכר הממוצע במשק היא אבסורדית. הראנו לעיל כי יכולת ההשתכרות של תובע 1 נמוכה ביותר - על רקע נתוניו (אוטיזם, או למצער היותו גם היום גבולי). נזכיר כי המומחית מטעם התובעים קבעה כי מבחינת יכולת לממש את זכויותיו, תובע 1 הוא ברמה של ילד בן 6 וכי הוא מתקשה מאוד בחשבון.

ד"ר כץ נשאל אם לנוכח הבעיות האישיות שהיו לתובע 1 מתחילת הדרך, מה הצפי לגביו, וענה (עמ' 227 שורה 27):

"צבא עוד פעם, צבא חד משמעי לא. ואני אומר את זה היום כבנאדם שפוסק בעניין גם מטעם הצבא. מה עוד שאלת?
 אוניברסיטה ולהתחתן. ש:
 אוניברסיטה לא, היכולות הקוגניטיביות שלו עדיין עם כל זה שהגדרנו אותו כבנאדם בת: בהחלט בתוך גבולות הנורמה אבל הוא עדיין בחלק הנמוך שלו...
 חתונה. ש:
 חתונה, לאור הכישורים החברתיים שלו, גם אנשים ברמות אוטיזם הרבה יותר ת: טובות לא מגיעים לזה".

גם יזהר דמארי ציין (עמ' 1435 שורה 4) כי לנוכח בעיות ההתנהגות הקשות תובע 1 לא היה מצליח לשרת בצבא, וגרשון וייס העיד כי מהיכרותו עם תובע 1 (עמ' 1516 שורה 6) -

"עד כמה שאני הכרתי את דודו הוא לא היה מסתגל. המסגרת הלוחצת של הצבא הייתה מעמידה אותו מהר מאוד בפני סירובים ובפני בריחות. זה אנחנו רואים בהתנהגות שהוא עשה גם אחרי שהוא קיבל את העצמאות שלו כאילו שהורידו ממנו את האפוטרופוס".

פרופ' נוי העיד (עמ' 77 שורה 12) שגם אם תובע 1 היה מוצא מהמעון בגיל 18 -

"הוא לא היה הולך לצבא ולא היה הולך לאוניברסיטה. עם ההפרעה שישנה כאן? שום סיכוי".

330. שהותו של התובע במעון לא רק שלא הביאה לירידה ביכולת ההשכרות שלו, אלא שהכלים שהוא קיבל במעון, שיפרו באורח ניכר את יכולת השתכרותו לעומת המצב בו היה גדל ללא מסגרת מוסדית, הכוללת כלים להכשרה לחיים.

331. לנוכח הראיות שנשמעו, אין כל ספק כי לולא היה תובע 1 במעון מקים, ספק אם בכלל היה משתכר, ובודאי לא היה משתכר יותר ממה שהוא משתכר היום, בעבודות פשוטות ומזדמנות.

נבקש לציין כי התובעים - אפילו לשיטתם - לא הפחיתו מחישובם את השכר שהתובע השתכר עד היום וישתכר בעתיד.

332. לנוכח האמור יש לקבוע כי אין תובע 1 זכאי לפיצוי בגין ראש הנזק של אובדן השתכרות.

טיפולים רפואיים

333. יש לדחות גם את תביעת תובע 1 למימון טיפולים רפואיים, וזאת מכמה סיבות:

ראשית לכל, מאחר שמחלתו היסודית של תובע 1, שלא קשורה כלל לשהותו במעון, מחייבת קבלת טיפולים, ולפיכך אין כל קשר בין קבלת הטיפולים לנזקיו הנטענים של תובע 1. נזכיר כי מקובל על שלושת המומחים כי תובע 1 אינו סובל מפוסט טראומה.

שנית, מאחר שהתובע מסרב לקבל טיפולים.

ושלישית, מאחר שלא הוכח שהטיפול לו נזקק תובע 1 עקב מחלתו אינו כלול בסל הבריאות.

פיצויים עונשיים

334. יש לדחות גם התביעה לראש נזק זה. על פי הפסיקה, נדירים המקרים בהם יפסק פיצוי עונשי¹⁴:

גדר המקרים בהם ייעתר בית המשפט לתביעה לפסיקת פיצויים עונשיים טרם הוגדרה באופן מדויק בפסיקה. עם זאת, מהפסיקה, אשר פוסעת בנתיב זה עקב בצד אגודל, עולה כי על פי רוב נפסקו פיצויים עונשיים במקרים בהם דובר בעוולה שבוצעה בכוונה או בזדון, דוגמת תקיפה (ראו ענין שניידר; ענין רחמני; ענין פלוני), הסגת גבול (ראו ענין רבינוביץ), או הוצאת דיבה (ראו ע"א 670/79 הוצאת עתון הארץ בע"מ נ' מזרחי, פ"ד מא(2) 169, 205-06 (1987); ענין פרידמן). בנוסף, לא שללו בתי המשפט את האפשרות להשית פיצויים עונשיים גם בעוולות שאינן מחייבות כוונה, דוגמת עוולת הרשלנות, עת מדובר במקרים חריגים וקיצוניים. אלא שאף במקרים אלו נותרה על כנה הדרישה שתתקיים "מעין כוונה", או התנהגות הגובלת בזדון מצד המעוול, אשר פיצוי רגיל על פי דיני הנזיקין לא יהיה בו כדי למצות את הגנאי שראוי שיתלווה לעוולה. כך, למשל, ציין בית המשפט בע"א 81/55 כוכבי נ' בקר, פ"ד יא 225, 234 (1957) כי "יש ספק בלבנו, אם אפשר לפסוק פיצויים לדוגמה בגלל רשלנות, ותהיה זו אפילו רשלנות כה חמורה כמו במקרה דנן, אם הנזק נגרם ללא-זדון" (וראו ענין אטינגר, בפסקה 80; ענין מרציאנו, בפסקה לד(2); ענין הדסה, בפסקה 32; וענין זיימן, בפסקה 25).

¹⁴ ע"א 1080/07 עזבון המנוח פלוני ז"ל נ' משטרת ישראל תק-על 2009(4), 1852, 1854 (2009).

במקרה שלפנינו, אין כל אפשרות לדרוש פיצוי עונשי. הטענה נגד המדינה היא לכל היותר טענה להתרשלות, וגם אם הייתה נכונה (ואין היא נכונה), היא בודאי לא יכולה להוות עילה לתשלום פיצויים עונשיים.

כליאת שווא

335. אף בראש נזק זה אין תובע 1 זכאי לפיצוי כלשהו.

סעיפים 26 ו-27 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן: "פקודת הנזיקין") קובעים:

26. **כליאת שווא היא שלילת חירותו של אדם, שלילה מוחלטת ושלא כדין, למשך זמן כלשהו, באמצעים פיסיים או על ידי הופעה כבעל סמכות.**
27. **בתובענה שהוגשה על כליאת שווא תהא הגנה לנתבע אם -**

(3) **התובע לא היה שפוי בדעתו או היה לקוי בשכלו או בגופו, ושלילת חירותו הייתה, או נראה שהייתה, נחוצה באופן סביר להגנת התובע עצמו או להגנת אנשים אחרים ובוצעה בתום לב ובלי זדון;...**

336. במקרה שלפנינו לא מקיימים יסודות סעיף 26 לפקודת הנזיקין:

תובע 1 היה ילד בן 7 שננטש ע"י אימו ולא היה רצוי עוד במשפחה האומנת. בנסיבות אלו, להתייחס לעובדה כי משרד הרווחה מצא עבורו מסגרת חלופית לשהייה, ככליאת שווא, היא עיוות של המציאות, ומשמעותה שכל סידור של ילד בסיכון או שסובל מנכות קשה בפנימייה, ע"י משרד הרווחה, הינה בבחינת כליאת שווא. והאבסורד ברור.

התובעים לאורך כל המשפט לא ענו לכב' בית המשפט, אשר שאל אותם שוב ושוב: מה הייתה האלטרנטיבה? תובע 1 לא היה גדל מעצמו, והמסגרת הייתה מחויבת. הוא לא נכלא. הוא קיבל את הטיפול שניתן היה לתת באמצעים שהיו במועדים הרלוונטיים לתביעה, וקיבל טיפול טוב, ובכלל זה מענה לצרכים פיזיים והכנה לחיים עד כמה שניתן במצבו.

בוודאי ובודאי שסידורו של תובע 1 במסגרת היה כדין. זו אפילו הייתה חובתה של הנתבעת לסדר את תובע 1 במסגרת, וכי הייתה יכולה להשאיר אותו בגיל 7 לנפשו?

337. מכל מקום, חירותו של תובע 1 גם לא נשללה: תובע 1 לא היה מאחורי סורגים וגדרות תיל. בהיותו ילד במעון, כמו כל ילד, היה גר בחדרו, לומד בבית הספר, ויוצא עם מבוגרים אחראים לפעילויות שונות מחוץ למעון. בהיותו בוגר היה יוצא כל יום לעבודה או לענייניו. תובע 1 היה חוזר לארוחת ערב ומשם לחדרו בהוסטל, שם הייתה לו טלוויזיה, מערכת, מוצרי חשמל. הוא היה אדון לעצמו, שאף הטיל חיתתו על הסביבה. את מזונו, בגדיו וצרכיו סיפק המעון. הוא יצא עם המעון לטיולים בארץ ובח"ל. זו כליאת שווא? זו שלילת חרות?

השוואת מצב זה לפסקי הדין שניתנו בעניינו של עמוס ברנס וכיוצא"ב מקרים, היא השוואה חסרת שחר.

338. מצבו של תובע 1 כיום, כשהוא חי מחטיפים ונזרק מכל מקום עבודה, רק מראה כי הנתבעת פעלה כדי וכראוי במציאת מסגרת לתובע 1. העובדה כי תובע 1 חושב שהוא יודע יותר מכולם, ולא זקוק למסגרת, לא הופך את המצב האובייקטיבי לכוזה, ובודאי לא בעבר, כשתובע 1 הוגדר כמפגר. גם אחרי ששונתה ההגדרה, פעלה התובעת למצוא לתובע 1 מסגרת. אלא שתובע 1 סבור כי מציאת מסגרת מגוננת היא כליאת שווא.

339. יפים לעניינו הדברים שנקבעו בפסק דין ששון בה דחה בית המשפט מכל וכל את הטענה לכליאת שווא במעון:

"לא מצאתי יסוד לטענה, לפיה "נכלא" התובע במוסד, כאילו הוא "מרצה עונש של מאסר עולם". לנוכח מה שהתברר במהלך המשפט, כגון הלימודים בבית הספר של המוסד, נסיעות לטיולים בחו"ל עם השוהים בו, שליחת אלה שהיו מסוגלים לכך ללימודים בבתי ספר מחוץ למוסד ולעבודה מחוצה לו, כינונו של הוסטל בתוך המוסד שתכליתו להכשיר את השוהים בו ליציאה ממנו, כל אלה לא רק שאינם עולים בקנה אחד עם טענת הכליאה, אלא שנראה כי נעשה עוול גדול בבחירת המילים הללו. זאת ועוד, נחזור ונזכיר כי לתובע לא הייתה משפחה תומכת, היה צורך פיסי דוחק להוציאו מביתו, עד כדי חשש לחייו, ובהינתן יכולותיו, כפי שאובחנו, התאים המוסד לצרכיו. התובע, כקטין, הושם אפוא, במוסד משלא היה לו בית לחיות בו. הוא לא נכלא במוסד, ככל שהתבגר ופיתח יכולות מתאימות היה רשאי לצאת ולחזור אליו כרצונו, וכאמור, לא היה לו לאן ללכת, למרבה הצער, שכן איש מבני משפחתו לא תמך בו ולא תמך ביציאתו ממנו. חירותו של התובע לא נשללה, לא בכלל ובודאי שלא "שלילה מוחלטת ושלא כדין" (סעיף 26 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]). התובע עצמו העיד כי היה חופשי לצאת ולבוא, וכשהבשילו התנאים לכך, והוא הביע את רצונו לעזוב את המוסד, נעשו מאמצים לסייע לו... די בכל אלה כדי לשמוט את הקרקע תחת הטענה בדבר כליאת שווא".

יפים הדברים במדויק גם ביחס לתביעה שבפנינו.

340. רק למען הזהירות נוסף נטען כי מתקיימת במקרה שלפנינו ההגנה הקבועה בסעיף 27 (3) לפקודת הנזיקין.

341. ראשי נזק נוספים שצוינו בכתב התביעה ולא פורטו בסיכומים יש לראותם ככאלה שזנחו, שהרי על פי ההלכה הפסוקה דין טענה שנטענה בכתב הטענות אך לא הועלתה בסיכומים, כדין טענה שזנחה¹⁵. מכל מקום, תובע 1 אינו זכאי גם להם.

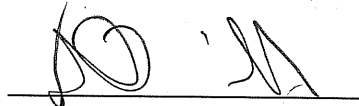
342. לסיום פרק הנזק נבקש לשוב ולהזכיר כי התובע מקבל למעלה מ- 2,000 ₪ מידי חודש מהמוסד לביטוח לאומי בגין הקביעה כי הוא סובל מפגור. כעת הוא מבקש כסף על בסיס הטענה כי הוא אינו מפגר. שני הדברים אינם יכולים לחיות בכפיפה אחת.

¹⁵ עא 447/92 רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפריישן פ"ד מט(2) 102.

343. כך או כך, לשיטת תובע 1 כי מצבו הרפואי כיום הינו תוצאת האירועים נשוא התביעה, הרי שיש לנכות את הסכומים שקיבל ומקבל התובע מהמוסד לביטוח לאומי מידי חודש, כך שבהתחשב באמור לעיל, גם אם היה לתובע נזקים עקב המתואר בתביעה (ואין כאלה), הם היו נבלעים בסכומי המל"ל.

סיכום

344. יש לדחות את התביעה נגד הנתבעת מחמת התיישנות, ורק לחילופין לגופה.
345. הוכחנו לעיל בסיכומינו כי תביעתה של תובעת 2 חסרת שחר, בדוטה מתחילתה ועד סופה.
346. ביחס לתובע 1 הוכחנו כי משרד הרווחה לא התרשל כלל בטיפול בעניינו, ופעל בהתאם למשאבים שהיו לו ולידע שהיה במועדים הרלוונטיים לתביעה, כראוי, ללא התרשלות שהיא, ומתוך רצון לאפשר לתובע 1 חיים טובים ככל שניתן, בהתחשב בנסיבות לאחר נטישת אימו אותו.
- כן הראנו כי לא הייתה כל התרשלות מצד משרד הרווחה בהשמתו של תובע 1 במעון מקים ובפיקוח על המעון.
347. הוכחנו כי אין מתקיימים יסודות עוולת הרשלנות או כל עוולה אחרת.
348. רק לחילופין הוכחנו כי הנתבעת זכאית לשיפוי מלא מצד תובעת 2 ונתבע 6, ו/או כי יש לחלק הנזק בין הנתבעים באופן שחלקה של הנתבעת יהיה מזערי.
349. מכל מקום, הראנו כי אין התובעים זכאים לפיצוי כלשהו.
350. לנוכח כל האמור בסיכומים אלו, יתבקש כב' בית המשפט לדחות את התביעה נגד הנתבעת על הסף, מחמת התיישנות, ורק לחילופין לגופה, ולחייב את התובעים בהוצאות ושכ"ט עו"ד.

תמי בראל, עו"ד
משנה לפרקליט מחוז חיפה - אזרחי
ב"כ נתבעות 1-3

חיפה ז' בחשון תשע"ג
23 באוקטובר 2012

פמ"ח נ/2536/08
ת.ב. 415828

בית המשפט המחוזי בירושלים

ת"א 2504-08 מנחם ששון נ' משרד הרווחה - מדינת ישראל ואח'

בפני כב' השופטת נאוה בן אור

התובע

מנחם ששון

על ידי ב"כ עו"ד אלישע חנינוביץ ועו"ד אריאל אביאט

נגד

הנתבעים

1. משרד הרווחה - מדינת ישראל
- באמצעות פרקליטות מחוז ירושלים (אזרחי), עו"ד מירית סביון
2. מקים מוסד לשיקום ילדים מפגרים בע"מ
- על ידי עו"ד ניך ידיד

מיני-רציו:

* בימ"ש מחוזי דחה תביעה של בגיר נגד נגד רשויות הרווחה ומוסד למפגרים בו הושם בהיותו בן 11 בקובעו, כי נוכח אבחונו של התובע, מצבו המשפחתי, וכשלוך הניסיון להשימו במשפחת אומנה, הייתה השמתו במוסד הנתבע מוצדקת ואף מתחייבת.

* סעד – טיפול במפגרים – ועדת אבחון

* נזיקין – עוולות – כליאת שווא

* נזיקין – אחריות – המדינה

* נזיקין – רשלנות – היעדרה

התובע, יליד 1967, הועבר בהיותו בן 11 למוסד "מקים - מוסד לקימום ילדים מפגרים בע"מ". ההעברה נעשתה על רקע אבחונו כסובל מפיגור שכלי, ועל רקע החלטת המדינה, באמצעות משרד הרווחה, להוציאו מביתו בשל התעללות בלתי פוסקת כלפיו, מצד אימו. בשנת 2000 החליטה ועדת אבחון מטעם הנתבעת כי התובע אינו סובל מפיגור שכלי וכי הוא מתפקד ברמה גבולית. בשנת 2002 עזב התובע את המוסד, ולימים אף התחתן. בכתב התביעה נטען כי התובע "נכלא" במוסד למשך 25 שנים, ולמעשה נגזר עליו "עונש של מאסר עולם", נפגעה יכולתו למצות את כישוריו לקיים אורח חיים נורמאלי שכן נכלא במחיצת מפגרים.

בית המשפט המחוזי בירושלים, כב' השופטת נאוה בן אור, דחה את התביעה, בקובעו כדלקמן:

המושג "פיגור" מוגדר באופן דינאמי, המשקף את ערכיה של החברה ושל התקופה. עובדה זו באה לידי ביטוי באופן מיוחד בקו הגבול שבין פיגור קל לבין תפקוד גבולי. המדובר בשינויים תהליכיים, ובמהלך המאה שעברה הוסט הדגש מאבחון על יסוד מנת המשכל, כפי שהיה בתחילתה, לאבחון המדגיש את ההיבטים ההסתגלוניים, כפי שהיה בסופה. עובדות אלה מובילות למסקנה כי בהחלט ייתכן, שאדם שהוגדר כלוקה בפיגור שכלי קל יאובחן, כעבור שנים, כמי שתפקודו גבולי, וכל אחת מן האבחנות נכונה לשעתה.

התובע, שאובחן החל מ-1970 כמי שלוקה בפיגור שכלי קל, חזר ואובחן ככזה במהלך השנים. אבחון זה עלה בקנה אחד עם כלי האבחון שעמדו לרשות בעלי המקצוע ועם התפישה של הגדרת הפיגור באותן שנים. משכך, גם לו הובא בפני ועדת אבחון באותן שנים, לא היה האבחון שונה.

לנוכח אבחוננו של התובע, מצבו המשפחתי, וכשלוך הניסיון להשימו במשפחת אומנה, הייתה השמתו במוסד הנתבע מוצדקת ואף מתחייבת.

בכל הנוגע להימנעות מהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון טענה ב"כ הנתבעת, כי לא הייתה מוטלת על הנתבעת חובה לעשות כן, שכן סעיף 4(ב) לחוק הסעד קובע, כי לאחר שבדק את עניינו של אדם שנודע לו כי הוא מפגר (סעיף 4(א) לחוק), "רשאי עובד סוציאלי לפי חוק הסעד (טפול במפגרים) להביא את עניינו של מפגר לפני ועדת אבחון". רשאי נאמר, ולא חייב, ומשכך חלה הוראת סעיף 15 לחוק, הקובעת את החובה לשוב ולהביא את עניינו של מפגר לפני ועדת אבחון אחת לשלוש שנים, רק לאחר שהובא אדם לראשונה בפני הוועדה.

אין בידי בית המשפט פרשנות זו. תוצאתה, שניתן לאבחן אדם כלוקה בפיגור שכלי (שלא על ידי הוועדה), להחליט בדבר דרכי טיפול בו, ו"לשכוח" ממנו. פרוש זה אינו עולה בקנה אחד עם תכלית החוק, המבקש לעקוב מעקב תקופתי ושיטתי אחר מוצאותיו של מי שאובחן כלוקה בפיגור, ולבדוק את התאמת דרכי הטיפול בו, למצבו. המסקנה הבלתי נמנעת, אפוא, כי היה על הנתבעת להביא את התובע בפני ועדת אבחון עובר להשמתו במוסד, ולאחר מכן להביאו בפני ועדה, אחת לשלוש שנים. הנתבעת התרשלה באי הבאתו של התובע (כמו גם של מרבית השוהים במוסדות, עד למחצית שנות ה-90) לוועדת אבחון, והפרה בכך חובה חקוקה. אלא שלנוכח העובדות שנקבעו, המסקנה היא כי אין קשר סיבתי בין התרשלות זו לבין שהייתו של התובע במוסד עד לשנת 2002, וכי לא נגרמו לו נזקים עקב כך.

זאת ועוד, קובע בית המשפט, אין יסוד לטענה, לפיה "נכלא" התובע במוסד, כאילו הוא "מרצה עונש של מאסר עולם". לנוכח מה שהתברר במהלך המשפט, כגון הלימודים בבית הספר של המוסד, נסיעות לטיולים בחו"ל עם השוהים בו, שליחת אלה שהיו מסוגלים לכך ללימודים בבתי ספר מחוץ למוסד ולעבודה מחוצה לו, כינונו של הוסטל בתוך המוסד שתכליתו להכשיר את השוהים בו ליציאה ממנו, כל אלה לא רק שאינם עולים בקנה אחד עם טענת הכליאה, אלא שנראה כי נעשה עוול גדול בבחירת המילים הללו.

פסק דין

1. התובע, יליד 1967, הועבר בהיותו בן 11 למוסד "מקים - מוסד לקימום ילדים מפגרים בע"מ" (להלן: **הנתבע** או **המוסד**). ההעברה נעשתה על רקע אבחוננו כסובל מפיגור שכלי, ועל רקע החלטת המדינה, באמצעות משרד הרווחה (להלן: **הנתבעת** או **משרד הרווחה**) להוציאו מביתו בשל התעללות בלתי פוסקת כלפיו, מצד אימו. בשנת 2000 החליטה ועדת אבחון מטעם הנתבעת כי התובע אינו סובל מפיגור שכלי, כי הוא מתפקד ברמה גבולת וכי תפקודו ההסתגלותי גבוה יחסית. בשנת 2002 עזב התובע את המוסד, ולימים אף התחתן בסיועה של שדכנית המתמחה בסיוע לאנשים עם מוגבלויות.

2. בכתב התביעה נטען כי התובע "נכלא" במוסד למשך 25 שנים, ולמעשה נגזר עליו "עונש של מאסר עולם". נפגעה יכולתו למצות את כישוריו לקיים אורח חיים נורמאלי שכן נכלא במחיצת מפגרים.

התובע מבסס את תביעתו על מספר עילות. העילה האחת היא רשלנות המתבטאת במניעת טיפול הולם מן התובע כמי שסובל מליקויי למידה להבדיל מפיגור שכלי, ובכך נפגעה התפתחותו ויכולתו השכלית; בעצם הקביעה כי הוא סובל מפיגור שכלי על אף ממצאים שהצביעו על היותו בעל יכולת הסתגלות; בכליאתו במוסד בכפייה למשך 25 שנים; בהימנעות מלהביא את עניינו בפני ועדת אבחון, ועוד. העילה האחרת היא הפרת חובה חקוקה, המתבטאת בהפרת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בשל שלילת יכולתו של התובע לרכוש השכלה, מקצוע וחיי משפחה. כן מתבטאת עילה זו בהפרת חוק הסעד (טיפול במפגרים), תשכ"ט-1969 (להלן: חוק הסעד), באשר הנתבעת העדיפה את כליאתו של התובע במוסד סגור על פני דיור בקהילה, ובאשר הנתבעת לא פיקחה כראוי על פקידי הסעד על מנת שיביאו את עניינו של התובע לפני ועדת האבחון לפחות אחת לשלוש שנים. עוד לטענת התובע, עולים מעשיהם של הנתבעים המפורטים לעיל גם כדי עוולה של כליאת שווא.

התובע טוען כי הוא זכאי לפיצויים מוגברים בגין הכאב והסבל שהיו מנת חלקו עקב כליאתו במוסד סגור משך שנות דור. את הפיצויים בסעיף זה הוא מעמיד על 20,000,000 ₪. בנוסף טוען הוא להפסדי השתכרות בעבר ובעתיד.

3. בדיון מיום 19.10.10 הוסכם על הצדדים, כי תחילה ייחקרו המומחים הפסיכיאטרים מטעמם, או אז ישקלו את המשך צעדיהם בתיק. לאחר סיום החקירה הודיעו הצדדים כי הם מעוניינים להמשיך בהליך. בהחלטה מיום 23.2.11 נקבע, כי תחילה תתברר שאלת אחריותם של הנתבעים. כפי שנראה להלן, לא מצאתי כי נכון יהיה לייחס לנתבעים אחריות בעוולה כלשהי כלפי התובע, ומסקנתי היא כי דין התביעה להידחות.

מספר הערות מקדימות

4. החלטת ועדת האבחון ולפיה אין התובע סובל מפיגור שכלי ניתנה ביום 1.3.2000. על פניו, זה המועד בו נודע לתובע על עילת התביעה. אלא שכתב התביעה הוגש רק ביום 23.11.2008, לאחר עבור מועד ההתיישנות. נראה, אפוא, כי ניתן היה להורות על סילוק התביעה על הסף מחמת התיישנות. עם זאת, ובשל טיבה של התביעה, סברתי כי נכון יהיה לבררה לגופה.

5. הערה נוספת עניינה בטענת ב"כ התובע ולפיה, משהתברר בשנת 2000 כי אין התובע לוקה בפיגור שכלי, הנטל על הנתבעת ועל המוסד להוכיח כי הייתה הצדקה להשמתו במוסד ולשהייתו בו במהלך השנים. משלא המציאו את תיקו האישי יש להסיק לחובתם כי לו היה התיק מוצג, היה בתוכנו כדי לתמוך בתביעה.

אין בידי לקבל טענה זו. הנטל על התובע להוכיח את תביעתו, ואיני סבורה כי קביעת ועדת האבחון משנת 2000 הופכת, כשלעצמה, את הנטל. מכל מקום, וכפי שעוד נראה, עמדתי היא כי גם לו הועבר הנטל לנתבעים, הרי שהם עמדו בו. אשר למשמעות הראייתית שמבקש ב"כ התובע להסיק מהעדרם של מסמכים הנוגעים לתובע, ככל שהדברים נוגעים לנתבעת, היא לא הייתה אמורה לנהל את תיקו האישי של התובע במוסד. ובכל הנוגע למסמכים אחרים, המדובר בתביעה המתייחסת לאירועים שתחילתם בשלהי שנות השבעים, ויש לקבל כי חלק מן המסמכים הרלוונטיים אינו מצוי עוד בידי הנתבעת (סעיף 5 לתצהירה של ד"ר עמינדב). אשר למוסד, אין חולק כי בשנת 1999 החלה לנהל אותו עמותה אחרת, ואין כל סיבה להניח כי תיקו של התובע לא הועבר אליה, יחד עם כל המסמכים הרלוונטיים. יוער, כי מלכתחילה כלל התובע את העמותה החדשה בכתב התביעה, אולם ביקש למחוק אותה עוד בטרם החל ברור המשפט לגופו. לא למדתי מה מנע מב"כ התובע לפנות לאותה עמותה ולבקש את התיק, ולא שמעתי מפיו טענה כי עשה כן ונענה בשלילה או בטענה כי התיק איננו. וכפי שנראה להלן, המומחית מטעם התובע, ד"ר פסקין, התייחסה בחוות דעתה למסמכים שאינם מצויים בידי הנתבעת והמוסד, וציטטה מתוכם. אין ספק כי המדובר במסמכים שעל פי טיבם הם חלק מתיקו האישי של התובע כפי שהתנהל במוסד. משביקשו ב"כ הנתבעים כי מסמכים אלה יומצאו לעיונם, טען ב"כ התובע, כי ד"ר פסקין לא הצליחה לאתרם (עמ' 83). המסקנה המתבקשת, כי לנגד עיניה של ד"ר פסקין עמדו מסמכים מתיקו האישי של התובע שהתנהל במוסד, על כל המשתמע מכך. בנסיבות אלה, איני מוצאת כי יש להסיק מסקנה ראייתית לחובת הנתבעים דווקא.

6. והערה אחרונה - כתב התביעה התבסס, כמפורט לעיל, על טענות הנוגעות לאבחון מוטעה של התובע ואי הבאתו בפני ועדת אבחון. למרבית הפליאה, משהוגשו תצהירי עדות ראשית של התובע ושל עדים נוספים אותם ביקש לזמן, נכללו בהם טענות חמורות ביותר בדבר מעשי אלימות קשים בין החוסים במוסד לבין עצמם, בדבר ענישה פיזית אלימה ו/או משפילה מצד אנשי הצוות, ואף טענות על מעשי אונס. כך גם נכללו טענות על מחסור באוכל, בבגדים ובמקלחות, וכן טענה לפיה נוצל התובע לצרכיה של המנהלת ובמקום ללמוד, ביצע עבודות שונות על פי הוראותיה. מאחר שטענות אלה לא באו זכרון בכתב התביעה ולא הוגשה בקשה לתקנו, הוריתי על מחיקת אותם חלקים מן התצהירים שיש בהם משום הרחבת חזית, או אף על מחיקתם של תצהירים שלמים, ככל שאלה כללו אך טענות מן הסוג הנדון. והנה, לעומת מה שטען בתצהיר, במהלך עדותו בבית המשפט אמר התובע כי למד בבית

הספר ואף רכש מקצוע (נגרות), כי אהב לשוחח עם העובדת הסוציאלית על ענייניו, כי אהב את מנהלת המוסד, כי עד היום הוא מגיע לשם לביקורים, וכי המוסד התייחס אליו יפה. אין לי ספק, כי עדותו של התובע בבית המשפט בנקודות אלה היא עדות אמת, המשתלבת בעדויות אחרות שבאו לפניי, והתמה יתמה כיצד זה נאמרו אותם דברים בתצהיר.

פיגור שכלי - הגדרה

7. סעיף 1 לחוק הסעד קובע כי מפגר הוא:

"אדם שמחמת חוסר התפתחות או התפתחות לקויה של כשרו השכלי מוגבלת יכולתו להתנהגות מסתגלת והוא נזקק לטיפול".

מלשון הכתוב עולה, כי אין די בעצם הקביעה כי כושרו השכלי של אדם (IQ) הינו נמוך ממה שמקובל כנורמטיבי. מפגר הוא מי שתפקודו החברתי מוגבל כתוצאה מלקות שכלית ממנה הוא סובל. הגדרה זו מצויה בחוק הסעד למן היום בו נחקק, היינו בשנת 1969, ולא חל בה כל שינוי. עם זאת, כדבריו של ד"ר נחום כץ, הפסיכיאטר המומחה מטעם הנתבעים:

"הפיגור השכלי הינו תופעה חברתית. כלומר, שהיא דינאמית מטבעה והגדרתה מעידה על רוח התקופה. עדות לכך שהפיגור הוא תופעה חברתית אפשר לראות בריבוי הניסיונות להגדיר אותו" (חוות דעתו של ד"ר כץ, עמ' 5).

8. ד"ר כץ מסביר, כי במהלך המאה העשרים ניתנו עשר הגדרות משתנות למונח פיגור על ידי האגודה האמריקאית לפיגור שכלי (AAMR). לאורך השנים השתנתה ההגדרה, מאבחנה המתבססת רובה ככולה על הערכת הכושר השכלי, והבאה לידי ביטוי בציוני ה-IQ, לאבחנה המתבססת בעיקר על התנהגות מסתגלת ועל יכולת תפקודית, המוערכת על יסוד מספר קריטריונים. מאפיין נוסף עליו עומד ד"ר כץ בחוות דעתו, עניינו בשינוי שחל במהלך השנים מהתייחסות לפיגור כאל הפרעה קבועה, המופיעה עד גיל 18 ואינה משתנה לאורך החיים, להתייחסות אליו כאל הפרעה התפתחותית דינאמית, היכולה להשתנות, להשתפר, ובמקרים חריגים אף להיעלם. לדבריו, השינויים המשמעותיים שחלו בהתייחסות לפיגור התרחשו בשנים 1983 ו-1992. ועוד עומד הוא על כך שהשינויים העיקריים מתרחשים בהגדרות המתייחסות לפיגור השכלי הקל. שינויים אלה, כך כותב הוא בחוות דעתו, נעשים מתוך כוונה לצמצם את מספר המאובחנים כבעלי פיגור שכלי, על מנת למנוע את תיוגם הסטיגמטי ולאפשר את שילובם השוויוני בקהילה. כתוצאה מכך, אנשים רבים שהוגדרו

בעבר כבעלי פיגור שכלי יוצאים מהגדרה זו ומשתלבים בקהילה כאנשים נורמאליים. תהליך זה מתרחש ברחבי העולם.

9. חוות דעתו של ד"ר כץ עולה בקנה אחד עם האמור בספר "פיגור שכלי, הגדרה, סיווג, ומערכות תמיכה" (מהדורה עשירית, 2002, בהוצאת אדם - מרכז בינתחומי ישראלי - מארגון בית אקשטיין בע"מ בשיתוף משרד הרווחה - האגף לטיפול באדם עם פיגור שכלי), שהוא תרגום לעברית של ספר בעל שם זהה באנגלית, אשר הוצא על ידי האגודה האמריקאית לפיגור שכלי. בפרק 2 לספר (נ/1), נאמר כך:

"הדגש על התפקוד בהווה תפס את מקומו של המצב חשוך המרפא. הבר (Heber, 1961) תיאר את הפיגור השכלי כ"תסמין ולא דווקא כמצב קיצוני", המוגדר על ידי "ביטויים התנהגותיים שאינם בהכרח אורגניים" (עמ' 3). ההגדרה משנת 1992 (Luckasson et al.) ממשיכה להדגיש עניין זה: "פיגור שכלי הוא הגדרה של תפקוד בהווה ולא בהכרח מצב קיום תמידי, והתפקוד האופייני משתנה במהלך החיים" (עמ' 19). לפיכך, התנהגות מסתגלת ואינטליגנציה משקפים אפוא את שני הנושאים הנשנים בהגדרות הפיגור השכלי" (שם, עמ' 34).

ובהמשך:

"בשנת 1992 המירו את התפיסה של התנהגות מסתגלת לתפיסה כללית הנאמדת בעשרה תחומים רחבים של מיומנויות מסתגלות, ונדרש תיעוד של ליקויים בשתי מיומנויות או יותר מתוך עשרת התחומים הללו. העדר אמצעים להערכת מיומנויות ההתנהגות המסתגלת (בניגוד לתפיסה הכללית) ושאלות בדבר מידת הדיוק של עשרת התחומים ... עוררו ויכוח. בהגדרה משנת 1992 נוספה הערכת התפקוד בהווה ואף הודגשה לנוכח השפעתן של דרישות סביבתיות משתנות ומתן התמיכות. בהשערות ההגדרה נאמר, ששיפור בתנאים הסביבתיים או מתן של תמיכות נדרשות עשויים להשפיע באופן חיובי על יכולת הפרט להתמודד עם שגרת היומיום ולשפר את ביצועיו/יה במדידת המיומנויות המסתגלות; כתוצאה מכך, עשוי לחול שיפור בתפקודו היומיומי של הפרט, ובמקרים נדירים לא יאובחן עוד כאדם הסובל מפיגור שכלי" (שם, עמ' 35).

ד"ר כץ העיד, כי עד לשנת 1992 לא חל כל שינוי בקריטריונים, שהיה בו כדי להוציא את התובע מהגדרת אדם הסובל מפיגור שכלי (עמ' 25). עוד הסביר, כי השינויים שחלו מהגדרה להגדרה היו שינויים מינוריים, וכי מדובר בתהליך, לא במהפכה שקרתה ביום אחד. בשנת 1992 נוצרה, כדבריו, "מסה מצטברת", שהיה בה כדי להטות את הכף בצורה ברורה לכיוון החשיבה המקובל היום. במילותיו של ד"ר כץ:

"זה לא היה מהפכה, אלא תהליך הדרגתי עם הרבה חשיבה מאחורי זה וניסוי וטעיה וכולל שינויים בתפיסה החברתית בכל התחום הזה בכלל"
(עמ' 27).

10. גם ד"ר חיה עמינדב, מנהלת האגף לטיפול באדם עם פיגור שכלי במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מתייחסת בתצהירה לכך שעם השנים חלו שינויים בקריטריונים לפיהם מאובחן אדם כסובל מפיגור שכלי. קריטריונים אלה נקבעים על ידי ארגון הבריאות העולמי והאגודה האמריקאית לפיגור שכלי. יכול שאדם שסוגו בעבר כבעל פיגור קל, לא יסווג עוד ככזה על פי הקריטריונים של היום. לדבריה, השינוי בקריטריונים הביא לסיווג מחדש של עשרות אנשים, כפי שהדבר מתרחש ברחבי העולם המערבי (סעיף 35 לתצהיר). בעדותה הוסיפה ד"ר עמינדב, כי אמנם ההגדרה בחוק מנחה את המאבחן לאסוף מידע על המאובחן הן ביחס למימד האינטלקטואלי והן ביחס למימד ההסתגלותי, אולם רק לפני כעשר שנים, כתוצאה ממחקר אינטנסיבי במיוחד של האגודה האמריקאית לפיגור שכלי, פותחו כלים עם מיומנויות ותוקף לבדוק את המימד ההסתגלותי. כלומר, רק בשנת 2002 הועמדו לרשות המאבחנים מבחני הסתגלות בעלי תוקף ומיומנות שהתוקף המקצועי שלהם זהה לתוקף של מבחני האינטליגנציה (עמ' 87). עד שפותחו מבחנים אלה, לא ניתן היה להעריך בצורה שיטתית את המימד ההסתגלותי, ולפיכך ההנחיה המקצועית הבינלאומית הייתה, כי יש להתבסס על ציון מבחן האינטליגנציה, ועל "פוטנציאל" (עמ' 88). לדברי ד"ר עמינדב, כבר בשנת 1992 נתנה האגודה האמריקאית לפיגור שכלי מימדים של הסתגלות, אולם התוספת שבאה בשנת 2002 היא בכלים האובייקטיביים שניתנו לשם בחינת המימד האמור. בעקבות השינוי בעמדת האגודה האמריקאית משנת 1992, ניתנה על ידה הנחיה, כפסיכולוגית ראשית של המחלקה לאבחון ולקידום באותה עת, כי יש להדגיש את הפוטנציאל ו"להתנהל שיקומית" על פיו. החל משנת 1992 האבחון נעשה, אפוא, על יסוד הכלי האובייקטיבי של מבחן האינטליגנציה ועל יסוד איסוף מידע שיטתי, לא מספרי, בלא מבחנים בעלי תוקף ומיומנות, לגבי המימד ההסתגלותי, עד שב- 2002 הוספו כלי מדידה אובייקטיביים לגבי היבט זה (עמ' 91-90).

11. לעומת עדויות אלה, טענה המומחית בתחום הפסיכיאטריה מטעם התובע, ד"ר מרים פסקין, בחוות דעתה (עמ' 8), כי האבחנה "פיגור שכלי":

"מגדירה מצב בלתי הפיך המאופיין במגבלה בתחום הקוגניטיבי. במקרה של [התובע], היות וברור שהוא אינו סובל מפיגור שכלי לכל הפחות בגילו המבוגר, כפי שהתברר ... לא יתכן שהוא סבל מפיגור שכלי בגיל 11, כשהחלט לסגור אותו במוסד מק"ים ... הקריטריונים הרפואיים לאבחון של פיגור שכלי לא השתנו בשנים הרלוונטיות למקרה של [התובע], והם שניים: מנת משכל מתחת ל- 70 ביחד עם ליקויים ביכולת ההסתגלות."

בחקירתה טענה ד"ר פסקין, בהקשר זה, כי האבחנה של פיגור שכלי היא אבחנה בלתי הפיכה, וכשהופנתה לפרק האמור בספרה של האגודה האמריקאית לפיגור שכלי טענה כי אגודה זו כבר אינה קיימת, וביחס לציטוט מעמ' 35 לספר, שהובא לעיל, טענה, כי הגישה המתוארת בו, ולפיה אדם הסובל מפיגור שכלי קל עד בינוני יוכל בתמיכה נכונה לשפר את תפקודו היומיומי עד כדי כך שבמקרים חריגים יצא מן ההגדרה של פיגור שכלי, אינה הגישה של ארגון הבריאות העולמי (עמ' 20-21). עם זאת הסכימה, כי ההגדרות של פיגור התפתחו, וכי ככל שחולפות השנים מתבסס האבחון יותר על תפקודים יומיומיים ופחות על טסטים. כך גם הסכימה כי תיתכן אפשרות שאדם שאובחן בעבר כסובל מפיגור שכלי קל יאובחן היום כמי שמצוי בתחום הנמוך של הנורמה, אלא שלדעתה לא זה מקרהו של התובע.

12. התקשיתי לקבל את גישתה של ד"ר פסקין, ולפיה לא חלו שינויים בקריטריונים לאבחנת פיגור שכלי. לא הוצגו על ידה כל אסמכתאות מקצועיות המגבות עמדה זו, כמו גם את הטענה כי עמדת האגודה האמריקאית לפיגור שכלי אינה עולה בקנה אחד עם עמדת ארגון הבריאות העולמי. כך גם התקשיתי לקבל את טענתה של ד"ר פסקין לפיה האגודה האמריקאית לפיגור שכלי אינה קיימת עוד. התרשמתי כי המדובר באמירה בעלמא, שנועדה להדוף את הצורך בהתמודדות עם הדברים שצוטטו באוזניה. לא למותר להעיר, כי ד"ר כץ, שהעיד מיד אחריה, לא נשאל על ידי ב"כ התובע כל שאלה הנוגעת לקיומה של האגודה האמריקאית ולמעמדה המקצועי בתחום הנדון. ככלל, התרשמתי מעדותה של ד"ר פסקין הייתה מעדות "מגויסת". כך, למשל, השימוש במילים "הוחלט לסגור את התובע במוסד מקים", הינו, לטעמי, שימוש שלא במקומו. זו אמירה שיפוטית, החורגת מגבולותיה של חוות דעת מומחה, המתעלמת מן הנסיבות הקשות שהביאו את רשויות הרווחה להוציא את התובע, שהיה בסכנת חיים מידי אימו המתעללת, למסגרת חוץ ביתית, ומן הכישלון שבהשמתו במשפחת אומנה. במהלך עדותה (עמ' 22) נאלצה ד"ר פסקין להסכים, כי הסיכוי שתימצא משפחת אומנה לילד עם בעיות התפתחותיות הינו קטן ביותר, על אף שבחוות דעתה הביעה עמדה לפיה היה על הרשויות לשלב את התובע במשפחה כזו. לעניין זה עוד אחזור בהמשך.

לעומת זאת, עדויותיהם של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב היו משכנעות, מגובות בספרות המקצועית שהוגשה, ועולות בקנה אחד גם עם השכל הישר. יתרה מזאת, כפי שראינו, בסופו של דבר גם ד"ר פסקין הסכימה כי חלו התפתחויות בהגדרה של פיגור שכלי, וכי אף ייתכנו מצבים שאדם שסווג בעבר כסובל מפיגור שכלי יסווג היום כמי שמתפקד באופן גבולי או אף מצוי בתחום הנמוך של הנורמה.

13. ניתן, אפוא, לסכם ולומר, כי הגדרת המושג "פיגור" היא הגדרה דינאמית, המשקפת את ערכי החברה והתקופה, וכי עניין זה בא לידי ביטוי במיוחד בקו הגבול שבין פיגור קל

לבין תפקוד גבולי. עוד יש לומר, כי השינויים בהגדרת המושג הינם שינויים תהליכיים ולא שינויים מהפכניים. התהליך שעברה האבחנה מתבטא במעבר מדגש על רמת האינטליגנציה (IQ), למבחנים הסתגלוניים. התהליך התאפשר ככל שניתנו בידי אנשי האבחון כלים בעלי תוקף לבחינת המימד ההסתגלוני. המסקנה מכל אלה, כי יתכן גם יתכן שמי שהוגדר כסובל מפיגור שכלי קל בשנות השבעים, יאובחן בשלהי שנות התשעים כמי שמתפקד באופן גבולי או אף בתחום הנמוך של הנורמה. עמדתה של ד"ר פסקין, ולפיה משנקבע בוועדת האבחון בשנת 2000 כי התובע אינו מפגר, אלא מתפקד ברמה גבולית, משמעותה שהתובע לא אובחן כראוי בעבר, אינה מקובלת עלי. עמדה זו נסתרת בספרות המקצועית שהוצגה, ובעדויותיהם של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב, המקובלות עלי במלואן. כאמור, גם ד"ר פסקין הסכימה, לבסוף, כי קיימת אפשרות כזו, ולא נימקה מדוע אין זה מקרהו של התובע.

האם הייתה הצדקה לאבחון של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי קל

14. מספר נתונים עובדתיים אינם שנויים במחלוקת. התובע, שלו אח תאום (אשר רמת תפקודו מוגדרת כגבולית), נולד כפג בלידת עכוז. התפתחותו הייתה אטית, הוא החל ללכת רק בגיל שנתיים והחל לדבר ומעט, לאחר גיל שנתיים. בהיותו בן שנתיים התקבל התובע למעון יום לילדים ע"ש פרופ' נסאו בעיר מגוריו, חיפה, אליו הופנה על ידי רופאת קופת חולים על רקע התפתחות איטית, מצב משפחתי גרוע ורקע גנטי (ההורים הם בני דודים מדרגה ראשונה) ותפקודי נמוך. בבדיקה שנערכה לתובע בשנת 1970 (בהיותו כבן 3) מצוין כי תוצאותיה מלמדות הן על פיגור והן על חסך רגשי. בשנת 1973 נבדק התובע הן על ידי הפסיכולוגית הקלינית ד"ר דגוני-וינברג והן על ידי רופאת המעון, ד"ר היימלר-הירשמן. שתייהן מצאו כי התובע מתפקד ברמה של פיגור שכלי והומלץ על המשך לימודיו במסגרת של חינוך מיוחד. התובע אכן שובץ בבית ספר או"ם, שהיה מיועד לילדים בעלי פיגור שכלי קל עד בינוני (נספחים ב-ד לתצהיר התובע). בשנת 1978, עובר להשמתו במוסד, ניתנה ביחס לתובע חוות דעת פסיכולוגית על ידי השירות הפסיכולוגי של עיריית חיפה (הוגשה כחלק מאסופת המסמכים נ/2), וכך נאמר בה:

"תוצאות הבדיקות מצביעות על רמה שכלית בתחום הנמוך של הפיגור הקל.

בסיכום: ששון ילד מפגר בהתפתחותו השכלית, הסובל מהזנחה ודחיה בולטת בביתו ועקב זאת מהרגשת נחיתות המפריעה לו בעיקר בשטח הלימודי. הוא זקוק למסגרת לימודית בהתאם ליכולתו וגישה חמה ומקבלת כדי לבסס את בטחונו העצמי ולאפשר לו להשיג בהתאם לרמת יכולתו".

כעולה מחוות הדעת של ד"ר פסקין, בשנת 1981 נבדק התובע על ידי הפסיכולוגית אסתר זקסנברג, אשר קבעה כי הוא "מתפקד ברמה של פיגור שכלי בינוני קל". המסמך ממנו

ציטטה ד"ר פסקין לא הוצג על ידה, וכאמור לעיל, לא ניתן היה לאתרו בשלב מאוחר יותר. בשנת 1985, במסגרת תביעה למוסד לביטוח לאומי, הוכר התובע כסובל מפיגור שכלי, ונקבעה עבורו נכות צמיתה. קביעה זו, יש לומר, עומדת בעינה עד היום. בשנת 1994, בבדיקה פסיכולוגית נוספת, קובעת הפסיכולוגית של המוסד, גב' אניטה בנימין, כי התובע "מתפקד ברמה של פיגור שכלי קל" (גם דו"ח זה, כאמור, לא אותר, בשלב מאוחר יותר, על ידי ד"ר פסקין).

15. על אף כל אלה, קובעת ד"ר פסקין בחוות דעתה, כי היות וברור שאין התובע סובל מפיגור שכלי, על פי דו"ח ועדת האבחון משנת 2000, כך גם אין זה יתכן שסבל מפיגור שכלי בהיותו בן 11, "כשהוחלט לסגור אותו במוסד מקי"ם". לדעתה, הטעות באבחון נובעת ממספר סיבות. האחת, התעלמות מהעובדה שהוא היה פגוע רגשית כתוצאה מן ההזנחה וההתעללות שהיו מנת חלקו. לטענתה, קשייו הרגשיים פגעו ביכולותיו הלימודיות והקוגניטיביות. סיבה נוספת נעוצה בהתעלמות מן העובדה שהוא התקדם באופן ניכר כשנחשף לסביבה שהייתה רגישה לו וטיפחה אותו. בנוסף, הייתה התעלמות מכך שהוא נולד פג, מה שמביא לאיחורים התפתחותיים. ועוד סיבה - התעלמות מכך שסבל מהפרעות קשב ולקויות למידה, המקשות על הערכת מנת המשכל. ולבסוף, בעוד שבשפה הרפואית יש משמעות שונה למונחים "פיגור שכלי" ו"איחור התפתחותי", הרי שבשפת היומיום מייחסים לשני המונחים הללו משמעות זהה. ככל שירדתי לסוף דעתה של ד"ר פסקין, סבורה היא כי האבחנות שנעשו לתובע במהלך השנים לקו בבלבול מושגים, בשל זהות המונחים הנ"ל בשפה היומיומית.

16. ממצאי בדיקתו של ד"ר כץ הובילו אותו למסקנה כי מבחינת היכולות הקוגניטיביות התובע מתפקד ברמת פיגור שכלי גבולי. בהקשר זה הפנה הן לקביעת המוסד לביטוח לאומי לפיה מנת המשכל של התובע היא 56, והן לקביעתו של הפסיכולוג הקליני אנדרה דרזנין, שערך לתובע הערכה פסיכולוגית מקיפה בשנת 2008 (נספח טז לכתב התביעה), ולפיה מנת המשכל של התובע היא 66. עם זאת, ד"ר כץ מסכים, כי אין התובע מתאים כיום להגדרה ולאבחנה של פיגור שכלי, לנוכח תפקודו על פי המדדים ההסתגלותיים. וכך כותב הוא בחוות דעתו:

"בעברו ששון אובחן מספר פעמים כבעל פיגור שכלי. הוגדר כבעל פיגור שכלי קל. גם בבדיקה שעבר בשנים האחרונות על פי בקשתו, על ידי פסיכולוג, נמצא באופן פורמאלי עם מנת משכל המוגדרת כפיגור קל. בבואנו להבין את הפער בין אבחונו בעבר לאבחונים שנעשו בשנים האחרונות, כולל הערתי שלי בעניין והפער בין הציונים שקיבל במבחני IQ לבין המסקנה הסופית שאינו סובל מפיגור, יש להבין שהפיגור השכלי הינה תופעה חברתית. כלומר שהיא דינאמית מטבעה והגדרתה מעידה על רוח התקופה".

עוד מוסיף ד"ר כץ וקובע, כי -

"... ניתן להבין שאבחנתו של ששון כבעל פיגור שכלי קל, כפי שנעשתה במהלך ילדותו והתבגרותו, התבססה על הגדרות שהיו מקובלות באותה תקופה. על פי הגדרות אלו, גם כיום ששון היה מאובחן כבעל פיגור שכלי".

במהלך עדותו אמר ד"ר כץ, כי לו כשהיה התובע בן 12 הייתה מתכנסת ועדת אבחון בענייניו, הייתה זו קובעת באופן חד משמעי כי הוא סובל מפיגור שכלי, כפי שקבע זאת המוסד לביטוח לאומי בשנת 1985, היינו בהיות התובע כבן 18 (עמ' 26). לדבריו, הקריטריון של מנת משכל היה הערך המרכזי בקביעה ו/או בשלילת פיגור באותה עת (עמ' 28).

ד"ר עמינדב הסבירה, כי עד גיל 12 קשה לעשות אבחנה מبدלת בין פיגור שכלי קל לבין ילדים עם הפרעות התנהגותיות ורגשיות קשות הסובלים מליקויי למידה. לפיכך, פעמים רבות האוכלוסיות הללו מטופלות ביחד, וכל אחד לומד ומתפתח בקצב שלו. (עמ' 93). לדבריה, בכל מהלך שנות עבודתה, לא מצאה אדם שהגיע למוסד המיועד לאנשים הסובלים מפיגור שכלי, מבלי שהיה לו ליקוי משמעותי בתפקודו. אכן, לאחר שהוכנסו האבחונים החדשים, נמצאו אנשים שמנת המשכל שלהם אמנם נמוכה מאוד, וגם אם יבדקו היום זו תהיה התוצאה, אולם יכולת ההסתגלות שלהם הייתה כזו שאפשר היה להציע להם צורות חיים שונות לחלוטין (עמ' 94). גם היא, כמו ד"ר כץ, העידה, כי לפי הקריטריונים שקדמו לשנת 1992 היה התובע מאובחן כבעל פיגור שכלי (עמ' 100-99). עוד העידה, כי אין כל סיבה לפקפק בתוקפם של האבחונים שנעשו לתובע במהלך שהותו במוסד, שכן הפסיכולוגים שערכו אותם השתמשו בכלים האובייקטיביים שהיו נהוגים באותה תקופה, ומסקנותיהם תואמות את האבחונים שנעשו לתובע עוד בטרם הושם במוסד (עמ' 102). בהתייחס לבדיקה שנערכה לתובע בשנת 1994 על ידי הפסיכולוגית אניטה בנימין אמרה ד"ר עמינדב, כי ניתן לסמוך על אבחונה במאת האחוזים, כי המדובר באבחנה על פי כל הכללים ועל פי כל המבחנים, שנעשתה גם תוך התייחסות לתפקודו ההסתגלותי של התובע (עמ' 104).

17. העולה מן המקובץ, כי התובע נבדק במהלך השנים על ידי אנשי מקצוע, ופעם אחר פעם אובחן כמי שסובל מפיגור שכלי קל (היו אף מי שסיווגו את הרמה כבינוני-קל). בדיקות אלה, כך עולה מעדויותיהם של ד"ר כץ וד"ר עמינדב, מבוססות בעיקרן על הקריטריון של מנת משכל, שהיה הקריטריון הדומיננטי בשנים הרלוונטיות. כאמור, עמדתם המקצועית של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב ולפיה ההגדרה של פיגור שכלי היא הגדרה דינאמית, וכי השינויים שחלו באבחנה במהלך המאה הקודמת מתבטאים במעבר מהישענות על מנת המשכל כקריטריון דומיננטי, להישענות על בחינת היכולת ההסתגלותית - מקובלת עלי. כך גם מקובלת עלי עמדתם, לפיה למרות שחוק הסעד משלב בהגדרת פיגור את שני ההיבטים, זה

הקוגניטיבי וזה ההסתגלותי, הרי שבפועל, בכל העולם, המעבר לדגש על בחינת ההיבט ההסתגלותי ארע רק בשנות ה-90, מן הסיבות שפורטו לעיל. ואכן, בעניינו של התובע ניתן להתרשם כי אבחון בעבר נשען על מבחני IQ, בעוד שאבחון על ידי ועדת האבחון כבר נעשה על יסוד תפישה שונה, של בחינת יכולת ההסתגלות. ראינו לעיל, כי באופן מיוחד אפשרו השינויים את אבחונם מחדש של אלה שסווגו כסובלים מפיגור קל, ואת הגדרתם כמי שמתפקד ברמה גבולית.

טענתה של ד"ר פסקין ולפיה אבחון של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי היה מוטעה, מתעלמת מן העובדה שעד לשנות ה-90 של המאה הקודמת נשענה האבחנה של פיגור שכלי בעיקרה על מנת המשכל. העובדה שהתובע היה פג וסבל מעיכוב התפתחותי, בוודאי הייתה לנגד עיניהם של אנשי המקצוע, כעולה ממסמכים עוד משנות השבעים. עובדה זו היה בה כדי לספק הסבר אפשרי למצבו של התובע, והיא עלתה בקנה אחד עם הממצאים בדבר מנת המשכל. עוד איני סבורה, כי אנשי המקצוע הרבים שבדקו את התובע במהלך השנים, חטאו כולם בבלבול מושגים, והשתמשו באופן בלתי מקצועי במושג של פיגור כדי לתאר עיכוב התפתחותי. המדובר בפסיכולוגים בהכשרתם ואין להעלות על הדעת כי נקטו לשון יומיומית כדי לנמק חוות דעת מקצועית. לא למותר לציין, כי בדו"ח משנת 1973 עומדת הכותבת הן על עיכוב התפתחותי והן על פיגור, ולמקרא הדו"ח ברור כי כל מושג מיוחד לתיאור תופעה אחרת.

18. המסקנה, אם כן, היא, כי אבחון של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי קל, אבחון שחזר על עצמו במהלך השנים, החל משנת 1970, בהיותו כבן 3, וכלה באבחון שנערך לו במוסד בשנת 1994, היה מבוסס על כלי האבחון שעמדו במהלך שנים אלה לרשות בעלי המקצוע, ועלה בקנה אחד עם התפישה של הגדרת הפיגור באותן שנים.

האם הייתה הצדקה להשמתו של התובע במוסד הנתבע

19. אין חולק, כי התובע סבל מהתעללות קשה ביותר מצד אימו, ועוד אין חולק כי הניסיון לשלבו במשפחה אומנת נכשל. כחודשיים לאחר האבחון שנערך לתובע בשנת 1978, נערך דיון של צוות בין מקצועי בעניינה של משפחת התובע. במסגרתו דווח על "התנהגותה המופרעת וההרסנית של האם", כמו גם על פנייה של אחד השכנים, שדיווח כי האם מתעללת בילדיה (התובע, אחיו התאום, ואח נוסף), וכי לדעתו, אם לא יצילו אותם, יקרה חלילה אסון. כך נכתב בדו"ח:

"בסכמנו את כל הנתונים הנ"ל - שהינם חוליות בשרשרת ארוכה של דיונים, טיפול ופעילות נמרצת בכל הנוגע למשפחת מנחם, כולל העברתו של ששון למשפחה אומנת והחזרתו למשפחתו הטבעית אחרי חודשים

מעטים - ומעל לכל הטיפול האינטנסיבי באם על ידי העובדת הסוציאלית של בית הספר אשר בקרה אצלה כ- 15 פעמים, הגענו למסקנה שלא נותר בידינו כל אמצעי כדי להוסיף ולטפל בבעיותיה הסבוכות של המשפחה - שהן בעיקרן בעיותיה של האם המופרעת בצורה הקשה ביותר".

ואכן, בשל ההתנכלות הקשה של האם הוחלט כי אין מנוס מהוצאת התובע מן הבית. נערכה פנייה למשרד העבודה והרווחה על מנת שיאותר מוסד מתאים עבור התובע (נספח ו' לכתב התביעה). החל משנת 1978 ועד לשנת 2002 שהה התובע במוסד הנתבע.

20. ד"ר פסקין, שכאמור נקודת המוצא של חוות דעתה היא, כי מלכתחילה לא הייתה כל הצדקה לאבחוננו של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי, סבורה, כי לא הייתה הצדקה להשמתו של התובע במוסד, שכן "לקחת ילד עם הנתונים שלו ולשים אותו במסגרת של ילדים מפגרים פוגע בהתפתחות שלו" (עמ' 13). בחוות דעתה היא קובעת, כי משרד הרווחה התרשל כשדחה את הוצאתו של התובע מביתו. שנות החיים הראשונות הן שנים קריטיות להתפתחות הביולוגית והרגשית. לנזקים ולחסכים בתקופת הילדות המוקדמת עלולים להיות השלכות חמורות מבחינה נוירו- התפתחותית. מאחר שלא היה סיכוי שמצבה של אימו ישתפר, ומאחר שהתובע לא תואר כילד בעל הפרעות התנהגותיות, סביר להניח כי ניתן היה למצוא עבורו משפחה אומנת שתקלוט אותו, ואולי אף משפחה שתסכים לאמצו. לחילופין היה על הרשויות למצוא עבור התובע פנימייה טיפולית. לא הייתה הצדקה "לסגור את [התובע] במוסד מקיים", שהתייחס אל התובע כאל מי שסובל מפיגור שכלי ולא פעל על מנת לקדמו לחיים עצמאיים. בהקשר זה אזכיר כי ד"ר פסקין הסכימה במהלך עדותה, בניגוד לאמור בחוות דעתה, כי הסיכוי שתימצא משפחת אומנה או משפחה מאמצת לילד עם קשיי התפתחות כפי שהיה התובע בילדותו, הינו סיכוי קלוש (עמ' 14, עמ' 22). בנסיבות אלה, ברור כי לא היה מוצא אלא במסגרת פנימייתית.

21. בחוות דעתו קובע ד"ר כץ כי אבחוננו של התובע כמי שסובל מפיגור שכלי קל, התנכלותה הקשה של אימו כלפיו, וכשלון הניסיון להוצאתו מן הבית למשפחת אומנה, כל אלה מובילים למסקנה כי הפתרון היחיד שנותר בשעתו היה השמתו במסגרת פנימייתית של ילדים הסובלים מפיגור שכלי ברמה קלה עד בינונית, בתנאי פנימייה, כפי שאכן נעשה. ד"ר כץ העיד, כי מקום השמתו של התובע תלוי היה במספר גורמים, ובכללם דרגת הפיגור השכלי, קיומה או אי קיומה של מערכת תומכת שהייתה סביבו, ויכולתה של הקהילה להתמודד ולהכיל אותו (עמ' 26). עוד לדבריו, המסגרת הפנימייתית בה הושם התובע הייתה בעלת יכולת לענות על צרכים במרחב תפקוד גדול, המתאים לרמת הפיגור כפי שהוגדרה אז. כלומר, זו מערכת שהייתה לה הגמישות הפנימית להתאים עצמה לצרכיו של הדייר הספציפי (עמ' 31-32).

גם ד"ר עמינדב סבורה, כי בעת שהוחלט על השמת התובע במוסד, היה הנתבע המוסד המתאים, ולא אחר, שכן היה מיועד לאנשים עם פיגור קל, שהחל את דרכו כמוסד לילדים עם בעיות משפחתיות קשות מאוד. עוד הסבירה, כי לפני 1968 הטיפול באנשים עם פיגור שכלי היה באגף "ילד ונוער" במשרד הרווחה, ואל אגף זה השתייך המוסד. האגף נועד לטיפול בילדים עם הפרעות שונות, בעיקר חברתיות ורגשיות. חלקם תפקד ברמה נמוכה מן הבחינה הקוגניטיבית אולם הם לא הוגדרו כבעלי פיגור שכלי, שכן היה ברור כי הרקע של העזובה הוא שהשפיע על התפתחותם מן הבחינה האינטלקטואלית. במהלך השנים שילב המוסד גם ילדים עם פיגור שכלי קל, כשהבעיה המרכזית שלהם לא הייתה הפיגור דווקא, אלא העזובה וההזנחה המשפחתית. בשנות ילדותו ונערותו של התובע, המוסדות היחידים שהתאימו לצרכיו של התובע היו מוסדות "ילד ונוער" דוגמת מוסד "מקיים". בניגוד למוסד זה, מוסדות "ילד ונוער" האחרים, הכילו ילדים עם הפרעות התנהגות קשות הרבה יותר. מאחר שהאופציה של משפחה אומנת לא הצליחה, וחייבים היו להוציא את התובע מביתו, המקום שהתאים לו ביותר היה המוסד הנתבע, באופן חד משמעי (עמ' 101). עוד לדברי ד"ר עמינדב, אוכלוסיית המוסד התאפיינה בילדים בעלי פוטנציאל למידה זהה פחות או יותר. לא היו בו ילדים ללא בעיות, כפי שלא היו בו ילדים הסובלים מפיגור קשה (עמ' 102). ד"ר עמינדב משוכנעת כי התובע היה זקוק למסגרת של חינוך מיוחד, וכי בשל ההתעללות של אימו הוא חייב היה להיות במסגרת שיש לה הכלים לטפל בו ולתמוך בו. המסגרת הפנימית הייתה המסגרת האפשרית היחידה באותם זמנים (עמ' 106).

לא למותר להוסיף, כי כעולה מדו"ח סוציאלי של שירותי הרווחה משנת 1984 (נספח ח' לכתב התביעה), מאז הוכנס התובע למוסד (היינו 6 שנים קודם לכתובת הדו"ח), לא בקרו אותו בני משפחתו ולא הסכימו לקחתו אליהם הביתה לחופשות. כך עולה גם מן הדו"ח של מרכז האבחון משנת 1999, ולפיו ניסיונות חוזרים ונשנים של התובע להתקבל על ידי בני משפחתו הסתיימו בכשלון, והותירוהו מתוסכל וממורמר.

22. עדויותיהם של ד"ר כץ ושל ד"ר עמינדב מקובלות עלי לחלוטין, ומסקנתי מכל אלה, שהשמתו של התובע במוסד הנתבע הייתה מוצדקת, ואף מתחייבת.

ההתנהלות כלפי התובע במוסד

23. ד"ר עמינדב העידה, כי ההבדל בין אדם הסובל מפיגור שכלי קל לבין אדם הסובל מחסכים רגשיים או מקשיי למידה מתאפיין בקצב הלימוד. לאדם עם פיגור שכלי קל צריך לפשט את הדברים ולחזור עליהם מספר פעמים בשפה פשוטה ומודגשת, והוא יוכל ללמוד כך גם דברים מורכבים יותר. לעומת זאת, אדם הסובל מקשיים רגשיים קיצוניים, הרי שקשיים אלה עלולים לבלום את יכולת הלמידה שלו שכן אין הם מאפשרים לו לגייס את האנרגיה

הדרושה ללימודים. שילוב של ילדים הסובלים מפיגור שכלי עם ילדים שאינם כאלה באותו מוסד לא יפגע בהם, אם הם מקבלים את צרכיהם במוסד. השילוב רק הופך את הילדים הרגילים ליותר רגישים, ואילו הילדים הסובלים מפיגור נחשפים למידע רחב יותר מזה שהיו נחשפים לו בחברה חד גונית. הדבר נכון גם כאשר מדובר בשהייה במסגרת פנימייתית במשך שנים. אם כל אחד מקבל את הגירויים המתאימים לו ולומד ומתפתח בקצב שלו, שום דבר מהפוטנציאל אינו הולך לאיבוד, כפי שהוכיח מעקב אחר מי שיצאו מן המוסדות. בהקשר זה הוסיפה, כי המדובר במוסדות פתוחים, אנשים יצאו החוצה, צרכו את הקהילה, ואין כל ספק כי האוכלוסייה "הגבוהה" חיה בתנאים שונים ומתאימים יותר לצרכיה שלה. אורח החיים של מי שהשתייך לקבוצה זו היה שונה מזה של בעלי מוגבלות גדולה יותר. היו להם פעילויות של שעות פנאי, הם הלכו למוזיאונים, עבדו בשוק החופשי, והמוסד היה עבורם במידה רבה בית לשעות מסוימות של היום. כלומר, ההתנהלות הייתה שונה ומותאמת לדרי המוסד השונים (עמ' 97-92).

על רקע הדברים הכלליים הללו, נבחן את העדויות שבאו בפניי בכל הנוגע להתנהלות כלפי התובע במוסד.

24. ד"ר פסקין קובעת בחוות דעתה, כי לא נעשה מעקב סדיר אחר מצבו של התובע והתקדמותו לאורך השנים, ולפיכך לא היו עדכונים בתכנית השיקומית שלו. עם התבגרותו, החל התובע לגבש מחשבות לעזוב את המקום, אולם פניותיו בעניין זה לא זכו להתייחסות. ד"ר פסקין כותבת, כי התובע אמר לה שמעולם לא הרגיש שייך לאוכלוסיית החוסים במוסד, ודיבר על "רצונו התמידי לצאת מהמוסד ולנהל חיים עצמאיים, ועל הפחד שהוחדר בו שלא יצליח להסתדר". התובע אמר לה, כך היא כותבת, כי לאורך שנות שהותו במוסד שמע מאנשי הצוות כי אינו מסוגל להיות כמו כולם, כי אין לו היכולת, וכי לא יוכל להסתדר מחוץ למוסד. מסקנתה של ד"ר פסקין היא כי במהלך שנות שהותו במוסד לא זכה התובע להתייחסות מתאימה, כי אם להיפך. התייחסו אליו כאל אדם מוגבל וחלש, והשאירו אותו בודד, מפוחד ומתוסכל. הוא נותר במוסד גם לאחר הגיעו לגיל 18, למרות שהתנגד לכך, בהנחה שאינו מסוגל לדאוג לעצמו. לפיכך נשאר ילדותי ותלותי, חסר ביטחון עצמי ובעל דימוי עצמי ירוד.

בעדותה אמרה ד"ר פסקין כי קביעתה לפיה התובע לא זכה להתייחסות טיפולית הולמת מושתתת על כך שלא ראתה בחומר שלפניה דו"ח טיפולי כלשהו. אלא שעל המסמכים החסרים הערתי את אשר הערתי בפתח הדברים. בנוסף, התבססה על דברי התובע לפיהם לא זכה לטיפול (עמ' 9). לדבריה, העובדה שקידמו את התובע במוסד, הפקידו בידי אחריות לעניינים שונים והוא יצא לעבוד, כל אלה אינם בכלל "טיפול", שכן במונח טיפול כוונתה לטיפול פסיכולוגי, שנועד לשפר את דימויו העצמי. במענה לשאלה על יסוד מה היא קובעת

שלא נעשה לשיפור דימויו העצמי של התובע השיבה, כי כפסיכיאטרית תפקידה "לשער חלק מהדברים" (עמ' 12). ועוד טענה, כי את יכולת ההסתגלות לא רכש התובע במעון, אלא זו נטועה בו מעצם הווייתו. אולם במענה לשאלה האם המסגרת בה היה לא קידמה אותו בכלל השיבה, כי לו היה במסגרת מתאימה הוא יכול היה להתקדם בצורה טובה יותר (עמ' 13). רוצה לומר, התובע קודם גם במוסד, גם אם לטעמה - לא מספיק.

25. כפי שנראה להלן, עמדתה של ד"ר פסקין אינה מתיישבת עם עדויות ישירות של גבי נעמי ארנן, שהעידה מטעם התובע, ושל גבי דלית גטניו, שהעידה מטעם הנתבע. שתייהן העידו על התנהלות המוסד כמי שהיו מעורבות בכך, ולא צריכות היו "לשער" חלק מן הדברים. יתרה מכך, עמדתה אינה עולה בקנה אחד עם דברים מפורשים שהשמיע התובע בעצמו במהלך עדותו. עוד יש לציין, כי עמדתה של ד"ר פסקין ולפיה לא זכה התובע להתייחסות טיפולית הולמת, עומדת בסתירה לטענתה האחרת, ולפיה אבחנו של התובע כלוקה בפיגור שכלי מוטעה, בין היתר משום שהאבחון התעלם מכך שהתובע התקדם באופן ניכר כשנחשף לסביבה שהייתה רגישה לו וטיפחה אותו. הטענה, במילים אחרות, היא, כי לו היה לוקה בפיגור שכלי, כפי שאובחן, לא ניתן היה לקדמו. והנה, הסביבה היחידה בה חי התובע, אשר הייתה רגישה לו וטיפחה אותו, הייתה סביבת המוסד.

26. נפנה עתה לראיות המלמדות על הטיפול והמעקב אחר התובע, במהלך שהותו במוסד.

27. מסמך נ/3 הוא סיכום ישיבה מיום 25.7.95, שהתקיימה במוסד, וגבי ארנן, כיום עובדת סוציאלית ראשית של השירות לדור באגף לטיפול באדם המפגר, השתתפה בה בתוקף תפקידה כמפקחת על המוסד. המסמך האמור הוא מסמך מזמן אמת, שלא נערך לצורך התביעה, ולפיכך יש, בעיני, למתועד בו משקל רב במיוחד. מן המסמך עולה, וכך גם אשרה גבי ארנן בעדותה, כי נערכו לדיירי המוסד אבחונים עדכניים על ידי צוות המוסד, באופן שוטף, ובנוסף היה גם בית ספר במוסד. בבית הספר, כך העידה, למדו ברמה מאוד גבוהה, שכן הוא הותאם לאנשים ברמת פיגור קל-בינוני. בנוסף ללימודים עיוניים נלמדו בו גם מקצועות. אין ספק, כי דיירי המוסד קיבלו חינוך לעצמאות, שהרי עובדה היא כי יצאו משם אנשים, התחתנו והתגייסו לצבא (עמ' 51).

28. גבי דלית גטניו שימשה כעובדת סוציאלית במוסד מתחילת 1992 ועד לסיום עבודתה בו, באוגוסט 1997, בעקבות אירוע חמור שהתרחש בו (ואינו קשור בתובע), ואשר הביא לפיטורי הצוות הבכיר במוסד. בתצהירה אומרת היא, כי את התובע הכירה היטב מעבודתה. הוא תפקד ברמת פיגור קל, היה זקוק להכוונה ולתמיכה, התקשה ליצור קשרים חברתיים וגירויים חיצוניים הפריעו מאוד להתנהלותו היומיומית. מהיכרותה את אוכלוסיית המוסד,

סבורה גבי' גטניו כי התובע התאים לה מאוד, ואף התאים לאבחנה לפיה הינו סובל מפיגור שכלי. הוא לא בלט בתפקודו במוסד ולא מסוגל היה לבצע פעולות מורכבות. מסגרת המוסד התאימה לו וקדמה אותו. הוא רכש מיומנויות קריאה וכתובה, וכן התקדם באמצעותה מבחינת העצמאות והיכולת המסוימת להשתלב בחברה, עם הכוונה ועזרה, בהתאם ליכולותיו.

בעדותה הוסיפה גבי' גטניו כי כשהתובע יצא למקום עבודה מחוץ למוסד הוא התקשה להסתגל והעדיף לעבוד במוסד (עמ' 77). עוד הוסיפה, כי גבי' קוגן, מנהלת המוסד, "פירגנה" לתובע, פינקה אותו ונתנה לו חופש גדול. גם אם לא יהיה זה נכון לומר שהוא היה מועדף עליה, שכן היא אהבה את כולם, היא "נתנה לו להרגיש בעל ערך ושיקמה את החוויה הפנימית שלו" (עמ' 79). בני משפחתו של התובע לא היו בקשר איתו, לאורך השנים. בשלב מסוים הגיעו אביו ואחיו של התובע למוסד, והשמיעו באוזניו דברים כגון שכדאי לו לצאת מן המוסד שכן מנצלים אותו. התנהלות זו בבלבלה את התובע וגרמה לנסיגה בהתנהגותו. בשלב מאוחר יותר, התובע הבשיל, קיבל את החסרונות של משפחתו, והצליח ליצור עימם קשר מחדש (עמ' 80).

עוד העידה, כי אנשי הצוות במוסד כללו פסיכולוגים, פסיכיאטר, רופא, אנשי חינוך, וכל מה שאוכלוסייה מן הסוג הזה זקוקה לו, ואשר משרד הרווחה תקצב. בנוסף השיגה גבי' קוגן כספים נוספים, וכך, למשל, הייתה מקהלה במקום והיו חיי חברה עשירים. חלק מן השוהים עבדו בחוץ, למדו ורכשו מקצוע, איש כפי יכולתו. רוב השוהים במוסד היו בעלי פיגור קל. מעבר לאבחון שערכה הפסיכולוגית של המוסד מדי שנה, הרי שבמהלך השנה היה מעקב אחר השוהים בו, כולל שיחות אישיות שלה עימם, שיחות קבוצתיות, וכן הייתה רכות חינוכית שליוותה את הקבוצה. מקרים חריגים, לטוב ולרע, היו מתועדים בתיקיהם האישיים של השוהים (עמ' 81).

29. גם ד"ר עמינדב העידה, כי במוסד הועסקו פסיכולוגים מאז ומתמיד, בניגוד למוסדות אחרים. הפסיכולוג של המוסד נדרש לערוך אבחון אחת לשנה, או לפחות לעשות הערכה כוללנית שנתית על תפקודו של כל שוהה במוסד. בעלי המוסד עמדו על כך שיערך אבחון שנתי פורמאלי, עם מבחנים. לטעמה, במוסד הנתבע "אפילו יותר מדי אבחנו אותם, היות והבית ספר היה בפנים והם השקיעו המון. הנושא של למידה היה שם בראש מעיני הבעלים יותר מכל דבר אחר, והיה מאוד חשוב להם לעשות להם אבחון מלא עם כל הכלים פעם בשנה, כדי להראות שהילדים מתקדמים" (עמ' 100). לדבריה, בית הספר היה יוצא מן הכלל, הייתה שם "אובססיה של למידה" (עמ' 103). כל מי שסיים את בית הספר קיבל תעודה סבירה פחות או יותר, וחלקם שולבו בבתי ספר מקצועיים. במוסד הייתה תכנית פרטנית ביחס לכל אחד ואחד מן השוהים, יותר מאשר בכל מקום אחר.

30. התובע העיד כי למד בבית הספר שהיה במוסד. בין היתר למד חשבון והבנת הנקרא, והיה תלמיד טוב בחשבון. התובע הסכים, כי היו ילדים בעלי הישגים גבוהים יותר, שהיו מסוגלים ללמוד במסגרות חינוכיות מחוץ למוסד, אולם הוא לא נכלל ביניהם. הוא אף עבד במסגרת המוסד והשתכר למחייתו סכום של 1,500 ₪ לחודש. מנהלת המוסד, גבי קוגן, סמכה עליו והוא היה מבצע עבורה שליחויות שונות. ובניגוד לדבריה של ד"ר פסקין לפיהם לא זכה ליחס מתאים ולא קיבל טיפול, העיד התובע כי אהב מאוד לדבר עם העובדת הסוציאלית דלית גטניו, והיה מספר לה דברים שרצה. גם את המנהלת, גבי קוגן, אהב. עוד לדבריו, למרות שלא הרגיש שייך למקום, המוסד התייחס אליו יפה ושימש עבורו תחליף משפחה (עמ' 68-69). התובע עשה עלי רושם של אדם כן, אולם למיטב התרשמותי, הקשיים מהם הוא סובל אינם מתמצים בליקויי למידה, כפי שביקש בא כוחו לתאר. לא לחינם נקבע בדו"חות המאחרים, כמו גם בחוות הדעת של ד"ר כץ, כי מבחינת היכולות הקוגניטיביות הוא מתפקד ברמה גבולית.

דבריו של התובע במהלך עדותו משתלבים עם האופן בו תעד ד"ר כץ את דברי התובע בפניו, בפגישתו עימו, ובניגוד לאמור בחוות דעתה של ד"ר פסקין. כך סיפר התובע לד"ר כץ שתפקד ברמה גבוהה, נהנה מעצמאות, היה לו מפתח של המוסד והוא יצא ובא כרצונו, בשעות המקובלות. בעת שהותו במוסד אף נסע פעמיים לחו"ל עם המוסד. התובע אמר לד"ר כץ כי במהלך שנות שהותו במוסד קיבל יחס טוב, שהיה תואם לצרכיו, וכי ככל שהתפתח והתקדם זכה לעצמאות רבה יותר ולאיכות חיים טובה יותר.

31. עדויותיהן של גבי ארנן ושל גבי גטניו, העולות בקנה אחד עם עדותו של התובע ועם דברים שהשמיע בפני ד"ר כץ, מהימנות עלי, ולא התרשמתי כי הן ביקשו ליפות את המציאות. עדותה של ד"ר עמינדב, אשר על מהימנותה כבר עמדתי, תארה דברים דומים. מעדויות אלה עולה, כי דיירי המוסד עברו אבחונים שוטפים במהלך שנות שהותם בו, במוסד היה צוות של אנשי מקצוע שסיפק את התמיכה הנדרשת בדיירים, וכי בית הספר שפעל במקום הקנה כישורי למידה חשובים וטובים. עוד עולה מעדויות אלה, כי התובע לא בלט כבעל רמה חורגת מכלל האוכלוסייה במוסד, וגם לדבריו, בעוד שהיו אחרים שנשלחו ללמוד במסגרות שמחוצה לו, הוא עצמו לא היה בעל הישגים שאפשרו זאת.

32. הנה כי כן, גם מן ההיבט של התנהלותו של התובע במוסד יש להגיע למסקנה כי הוא לא חרג מכלל האוכלוסייה ששהתה בו, וכי נעשה רבות למען קידומו תוך שמתנהל מעקב שוטף על תפקודו.

תהליך היציאה של התובע מן המוסד

33. כפי שיפורט בפרק זה, תהליך היציאה של התובע מן המוסד התרחש בשל שילוב של שני גורמים: הגורם האחד, התפתחותו של התובע והתבגרותו במהלך השנים, תוך שהוא רוכש מיומנויות שונות במהלך שהותו במוסד, והגורם האחר, התהליך הכללי שהתאפיין הן בגישות המשתנות ביחס לאבחון של פיגור שכלי, והן בשינוי שחל בגישה ביחס לצורת המגורים הראויה לאנשים בעלי מוגבלות מסוג זה.

34. נתחיל בתהליך שעבר התובע.

גב' גטניו העידה, כי בתקופת עבודתה במוסד, הוחל בתהליך שכוון לשם הכשרתו של התובע לצאת לחיים עצמאיים בקהילה. ראייה לדבר, שבמוסד הוקם "הוסטל הכנה", והתובע היה מבין אלה שהשתלבו בו. אפשרו לו ולחבריו לנהל בו חיים עצמאיים, בהשגחה (עמ' 80).

גב' ארנן, שניהלה את המוסד בשנת 1998, במשך כשנה, לאחר המשבר שפקד אותו בשנת 1997, העידה כי מצאה את התובע כבחור עצמאי וחרוץ, שאינו זקוק לסיוע בפעולות הבסיסיות, כפי שהיו רוב הדיירים. עם זאת, היו לו ליקויים בהחלטות. בעת שהייתה במעון רצתה שהוא יצא לעבוד בשוק החופשי, אולם התובע לא הסכים וביקש להמשיך ולעבוד במסגרייה שבמוסד, שכן הרגיש כך מוגן יותר. לדבריה, הייתה לתובע בעיה "בקטע של להתעסק עם הבחור". יתרה מכך, היא ניהלה על הנושא שיחה עם אביו של התובע ועם אחיו, שהוזמנו למוסד על מנת לשוחח עימם על המשך השהייה של התובע בו, אולם הם ביקשו שיציאתו מהמוסד תדחה ושהוא ימשיך להתגורר שם. התובע נשאל לדעתו, והוא הביע את רצונו להישאר במוסד (עמ' 53). במוסד הוא היה דייר אהוב, הצוות מאוד אהב אותו וכך גם המנהלת, גב' קוגן, שהתובע היה החניך האהוב עליה. התובע קיבל מפתחות של מקומות שונים בתוך המוסד (המשתלה, המחסן וכו'), ו"מאוד העצימו אותו ברמה של אחריות, כי הוא היה אדם שאפשר לסמוך עליו, לא היו לו בעיות התנהגות" (עמ' 53). לדעתה, המסגרת של המוסד התאימה לתובע באותה תקופה, והיא סבורה שהיה לו שם טוב. התובע התגורר אותה עת ביחידה העצמאית ביותר בתוך המוסד, בהוסטל. רוב דיירי ההוסטל עבדו בשוק החופשי, ולדבריה, גם מי שסובל מפיגור קל ובינוני יכול לרכוש את כל המיומנויות הללו, רק לאט יותר. גב' ארנן סברה כי יש לערוך לתובע אבחון מחדש "יותר לקביעת דרכי טיפול כי חשבתי שכן צריך לעזור לו לצאת מהמעון ולהיות משולב במערכת של דיור בקהילה, שהוא צריך להתקדם" (עמ' 48). גב' ארנן, שאינה מאבחנת, התרשמה כי התובע סובל מפיגור קל או גבולי, "הוא היה שייך לדיירים בתפר בין פיגור קל לגבולי" (עמ' 49).

ד"ר כץ עומד בחוות דעתו על כך שעל פי דו"ח סוציאלי משנת 1995 מטעם המוסד, מתואר התובע כמי שהיה עד גיל 21 בקבוצת הצעירים, רכש הרגלי קריאה, כתיבה, עצמאות

והיגינה, ולאחר מכן עבר לקבוצת המבוגרים. בשלב זה התקשה התובע להשתלב במסגרות קבוצתיות ולכן שולב בעבודה אינדיבידואלית, עצמאית. התובע הופקד כאחראי על החממות ועל עבודות אחזקה פשוטות, ותפקד היטב במשך מספר שנים. בהיותו כבן 27, גיבש התובע עמדה שלילית וחוסר נכונות להשתלב בפעילות במוסד, ובכלל זאת סרב לצאת לטיולים, לרחצה בים וכו'. בשנת 1997 המליצה העובדת הסוציאלית במוסד על בדיקת אפשרות התאמתו למסגרת מגורים בקהילה, תוך התייחסות למצבו המשפחתי ולהשפעה של קרבה למשפחה במסגרת זו. בדו"ח מאוחר יותר, משנת 1999, תוארה משפחתו של התובע כמי שאינה יכולה להוות מקור תמיכה עבורו. בדו"ח נוסף מאותה שנה מתואר התובע כעצמאי מאוד, כבעל מיומנויות קהילתיות מגוונות וכמי שעובד כחצרן בגן ילדים ומשתכר כ- 1,200 ₪ בחודש. ועוד נאמר בחוות הדעת של ד"ר כץ:

"ברור הוא שששון הצליח להתפתח, ללמוד ולהתקדם ברוב המישורים וכך אף הגיע למצב שבו חש שאינו מתאים יותר למסגרת זו, וביקש לצאת לחיים עצמאיים בקהילה. גם המטפלים במעון היו שותפים להערכה זו. כך החל תהליך שבסופו הוסרה האבחנה של פיגור שכלי. גם לאחר מכן נדרשה תקופה של מספר שנים, בהם בהדרגה נחשף לחיים עצמאיים יותר. העובדה שלא הייתה לו כל מסגרת תומכת בחוץ, כשמשפחתו, גם לאחר כל השנים הללו, עדיין היוותה מקור לתסכול ומצוקה והקשתה עליו את תהליך שיקומו" (שם, עמ' 4-5).

גם בעדותו עמד ד"ר כץ על התהליך שעבר התובע במילים אלה:

"[התובע] חי את חייו בתוך המעון ובתוך התקופה הזו התרחש תהליך שהשתפרו מיומנויותיו בשורה גדולה של מרכיבים, שבאו לידי ביטוי ביכולתו לדאוג לצרכיו הבסיסיים, לנהל אורח חיים עצמאי, לזכות להערכה ואמון של המטפלים בו ובגלל זה הוא גם קיבל מפתח, בא ויצא כרצונו, ניהל חיים חברתיים מחוץ למעון ואף סודרה עבודו עבודה לשביעות רצונם של כולם" (עמ' 28).

יש להוסיף, כי בדו"ח של המרכז לאבחון ושיקום מקצועי רחובות מדצמבר 1999, אליו נשלח התובע לאבחון (מצוי באסופת המסמכים נ/2) נאמר, כי נישואי אחיו התאום באותה שנה, הגבירו אצל התובע את הרגשת הדחיפות בצורך להינשא ולהתגרר בבית משלו.

35. ניתן, אם כך, לסכם ולומר כי במהלך השנים הצליח התובע לרכוש מיומנויות שונות עד שחש כי אינו מתאים יותר למסגרת בה שהה. לתחושה זו תרמה, כך נראה, גם העובדה שאחיו התאום (שלמד אף הוא במסגרות של חינוך מיוחד, כמי שיכולתו הקוגניטיבית גבולית), התחתן במהלך שנת 1999. המדובר בתהליך ארוך וממושך, אשר במהלכו ביקש צוות המוסד לעודד אותו לקראת יציאה ממנו לחיים עצמאיים. תחושת אי השייכות לא ליוותה את התובע מן היום הראשון לשהותו במוסד, אלא החלה לקנן בו ככל שהתפתח וגילה בעצמו יכולות המאפשרות חיים עצמאיים. התובע עצמו העיד כי כשהתבגר חש שאינו

שייך למקום (עמ' 56). עוד ניתן לקבוע, כי המדובר בתהליך שהיה מלווה בחששות מצידו של התובע, ובקשיים שנבעו מהיעדר תמיכה של המשפחה בו. יש להדגיש, כי אחיו של התובע לא זומן לעדות, על אף שלדברי התובע הוא מצוי בקשר עימו. המסקנה המתבקשת היא כי האח היה תומך בעדותה של גבי ארנן, ולפיה עמדת המשפחה בשלהי שנות ה-90 הייתה, כי נכון שהתובע ימשיך ויתגורר במוסד. וכפי שכבר הערתי לעיל, עדותה של גבי ארנן נמצאה עלי אמינה, ואני מעדיפה את דבריה, לפיהם ביקש התובע להמשיך והתגורר במוסד בתקופה בו נוהל על ידה, בניגוד לנטען על ידו בכתב התביעה ובדברים המובאים מפיו בחוות דעתה של ד"ר פסקין, כאילו שב וביקש לעזוב את המוסד במשך שנים ארוכות, ולא זכה להתייחסות כלשהי. בהקשר זה יש להעיר, כי גם התובע עצמו לא טען בעדותו כי פנה פעם אחר פעם בבקשה לצאת מן המוסד ולא נענה. על פי עדותו, הפנה את בקשותיו אך ורק לאחיו ולדודו, אחי אביו (כשהאח, לדבריו, ביקר אותו בכל שנות שהותו במוסד בין שלוש לארבע פעמים, והדוד ביקר אותו פעמיים), ולא פנה בעניין זה למישהו נוסף (עמ' 63-62). המסקנה היא, כי רק בשנת 1999 החל התובע להביע את רצונו לעזוב את המוסד.

36. כאמור, בדצמבר 1999, נשלח התובע למרכז לאבחון ולשיקום מקצועי, תחנת רחובות. הפסיכולוגית שבדקה אותו קובעת, כי התובע מתפקד ברמה גבולית, וכי קיימים פערים בתפקודים השונים, המצביעים על יכולות בלתי מנוצלות באופן עקבי, על רקע קשיים בעלי אופי אורגני, העדר טיפוח קוגניטיבי וקשיים רגשיים. בתחום ההסתגלותי מתפקד התובע ברמה גבוהה יחסית. עוד נאמר, כי רמת השאיפות של התובע נוטה להיות מעט גבוהה מדי, כי קיימת מודעות חלקית לקשייו ותחושה קשה של עוול שנעשה לו על שהוגדר כחריג כל חייו. הפסיכולוגית מסכמת ואומרת כי נראה שבאמצעות תמיכה, ליווי והכוונה קיימים בתובע כוחות לצאת לחיים עצמאיים, אולם יש צורך בעזרה טיפולית שתסייע לו להתאים את רמת ציפיותיו ושאיפותיו ליכולותיו הממשיות.

לאחר האבחון האמור, התייצב התובע בפני ועדת אבחון, בתאריך 1.3.2000. החלטת הוועדה הייתה כי התובע אינו מפגר בשכלו (אסופת המסמכים נ/2).

37. בעקבות האבחון, עזב התובע את המוסד כבר ביוני 2000, והשתלב בהוסטל "ניצן". כעבור מספר ימים התקשר בייאוש וביקש לעזוב. במחצית ינואר 2001 חזר התובע למעון "אביב" (הוא המוסד בהנהלתו החדשה), לאחר שהתקשה לעמוד בשינויים הכרוכים במעבר ל"ניצן" (אסופת המסמכים נ/2). כעולה מחוות דעתו של ד"ר כץ, הרושם היה שהתובע מתקשה בתהליך וכי הוא זקוק להדרגתיות רבה יותר. לעומת זאת, עיון בחוות דעתה של ד"ר פסקין מלמד, כי היא התעלמה לגמרי מאפיזודה זו. הקורא את חוות דעתה סובר, כי על אף שהתובע אובחן בשנת 2000 כמי שאינו לוקה בפיגור, יצא מן המוסד רק בשנת 2002, יציאה שהוכתרה בהצלחה, ומתקבל הרושם כאילו הוחזק התובע במוסד שנתיים נוספות

ללא כל הצדקה עניינית. גם לכך יש כדי להשליך על המשקל שהייתי מוכנה לייחס לחוות דעתה.

38. ואכן, לאחר שיצא מן המוסד וחזר אליו, בשנת 2002 עזב התובע את המוסד באופן סופי, עבר להתגורר בדירה שכורה ברמלה והחל מקיים חיים עצמאיים. הוא רכש רישיון נהיגה, בעזרת מורה המתמחה בבעלי מוגבלויות. על פי עדותה של ד"ר עמינדב, המקובלת עלי, אין בעצם עובדה זו כדי ללמד שאבחונו כמי שלוקה בפיגור שכלי היה מוטעה, שכן ניתן ללמד כישורי נהיגה גם אדם כזה. בשנת 2009 התחתן התובע עם אישה אותה הכיר באמצעות שדכנית. גם האישה סובלת ממוגבלות, שטיבה לא הוברר במהלך המשפט. הוריה של אשתו מלווים את השניים ותומכים בהם רבות.

39. במקביל, כדברי ד"ר עמינדב, כפי שהשתנה האבחון של פיגור שכלי במרוצת השנים, כך השתנתה הגישה ביחס לשירותי מגורים לאנשים עם פיגור שכלי או עם מוגבלות אחרת. תחילה היו רק מעונות פנימייה ברחבי העולם, ובהמשך השתנתה הגישה והתחילה מגמה של צמצום המוסדות ופיתוח שירותי דיור בקהילה, מתן יותר חופש המלווה בתמיכה. כשתפישתה זו קנתה שביטה, הן אצל בני משפחותיהם של החוסים במעונות (האפוטרופסים) והן אצל רשויות המדינה שהסכימו ליטול אחריות ולפקח גם על צורות חיים אחרות, העזו שירותי הרווחה להוציא את האנשים לקהילה. תחילה היה זה להוסטלים ולאחר מכן לדירות בהן מתגוררים מספר אנשים בלויית מטפל. היום, כך העידה, סוגרים את כל המעונות וכולם חיים בהוסטלים או בדירות, למעט מי שסובל מפיגור קשה או עמוק (עמ' 97).

40. נפנה מכאן לעדויות שבאו לתאר תהליך כללי שהנתבעת בצעה בשנות ה-80 של המאה הקודמת (בין 1983 ל-1985), לשם בחינה מחדש של השמתם של השוהים במוסדות, תהליך נוסף שהוחל בו עם כינון של מספר ועדות אבחון לקראת מחצית שנות ה-90, ולעדויות המתייחסות למוסד הנתבע באופן ספציפי.

ד"ר עמינדב העידה, כי ללא קשר לתהליכים יזומים מצד הנתבעת, מסגרות שזיהו בתוכן אנשים המתפקדים ברמה גבוהה נהגו לפנות למשרד הרווחה ולבקש כי אלה יבדקו מחדש. כך היה, משום שמי שתפקד ברמה גבוהה "עשה את המוות במקום", ו"אי אפשר היה לחיות איתו" (עמ' 95). בשלב מסוים, לפני כ-25 שנה, לאחר שהגיעו למצב שבכל המוסדות שתחת אחריות משרד הרווחה הועסקו פסיכולוגים, ביקש הוא לאתר, באופן יזום, את אלה שתפקדו ברמה גבוהה יותר בתוך אותם מוסדות, בין אם המדובר בלא מפגרים, ובין אם המדובר במי שאותר כלוקה בפיגור קל עם פוטנציאל שיקום במסגרת מגורים מגבילה פחות. אותרו כ-500 אנשים כאלה. כל אחד מהם נבדק והם הוצאו מן המסגרות, על אף התנגדות קשה של רבות מן המשפחות של אותם חוסים. חלקם הוצאו להוסטלים, חלקם למקומות

אחרים. כאמור, לא כל ה-500 סבלו מפיגור, וחלקם סבל מבעיות התפתחותיות ורגשיות רבות. בנוסף, חלק מאלה שנחשבו כלוקים בפיגור שכלי אובחנו שוב, ונמצא שיצאו מכלל ההגדרה, ובכללם גם כאלה ששהו במוסד הנתבע.

ד"ר עמינדב שללה כל אפשרות לפיה אדם שחשבו שהוא צריך לצאת מן המוסד, לא יצא, וזאת גם כשהנסיבות היו קשות, כגון שלא הייתה לו משפחה תומכת. בשלב ראשון יצאו אלה שהמוסדות המליצו שיצאו, שכן הם הכירו היטב את התנהלותם של אנשים אלה. לאחר מכן נכנס משרד הרווחה ועבר על כל תיק, כדי לאתר כאלה שהמוסד לא רצה לשחרר, משום שתרים רבות לאווירה בו. ד"ר עמינדב הדגישה, כי דווקא אנשים הלוקים בפיגור שכלי לא תמיד רצו המוסדות לשחרר, שכן מי שלא היה מפגר ולא הרגיש שייך, "עשה טרור" (עמ' 103). לדברי ד"ר עמינדב, התופעה של אי רצון לשחרר את "האנשים הטובים" לא אפיינה את המוסד הנתבע, והוא שיתף פעולה עם משרד הרווחה באופן מלא. האנשים שהומלצו על ידי המוסדות נבדקו על ידי פסיכולוגים חיצוניים. פסיכולוגים אלה עברו גם על יתר התיקים, ואם מצאו עוד אנשים שהם חשבו שהם צריכים לצאת, למרות שהמוסד לא המליץ על כך, הם הוכנסו לרשימה ונשלחו לבדיקות. איש לא הוצא מבלי שעבר מערך שלם של בדיקות. תהליך זה התרחש במחצית שנות ה-80. ד"ר עמינדב סבורה, כי יכולות להיות שלוש סיבות לכך שהתובע לא הוציא מן המוסד באותן שנים. האחת, שהוא לא רצה, האחרת שהאפוטרופוס לא הסכים והאחרונה, שהוא לא אותר (עמ' 104). לא למותר להזכיר, בהקשר זה, כי על פי עדותה של גב' ארנן, גם בשלב מאוחר יותר (שלהי שנות ה-90), ביקשו אביו ואחיו של התובע כי ימשיך לשהות במוסד, וגם התובע הביע את רצונו בכך, מה שתומך בהשערותיה של ד"ר עמינדב.

41. אין חולק, כי עד לראשית שנות ה-90, לא ערכה הנתבעת אבחונים עתיים של ועדת אבחון, אחת לשלוש שנים, לכלל אוכלוסיית דיירי המוסדות ללוקים בפיגור שכלי, מחמת העדר תקציב. המדובר במצב בלתי תקין, כפי שהתבטא ד"ר כץ (עמ' 26). נוכח דו"ח ביקורת של מבקרת המדינה דאז, התקבלו תקציבים לצורך הקמת ועדות אבחון במספר מספיק. כך מתארת ד"ר עמינדב את ההיסטוריה של ועדות האבחון:

"היה ברור שהמחוקק מתכוון שאנחנו נחזור ונבדוק את האנשים ונראה מה קורה איתם. בשביל זה היה חוק הסעד טיפול במפגרים, כדי שלא נשים אדם באיזשהו מקום, נשכח ממנו, שנחזור ונבדוק מה מצבו. מדינת ישראל לא יכלה בזמנו להקים ועדות אבחון, לא היה תקציב לעניין הזה, היות והיו אלפי אנשים בתוך המסגרות ולחזור ולבדוק את מצבם בוועדת האבחון היה בלתי אפשרי, פשוט לא היה תקציב והבהירו לנו באופן חד משמעי שחוק התקציב גובר על כל חוק אחר ולכן הייתה הנחייה מאוד ברורה למסגרות שאחת לשנה לפחות מקיימים ישיבה מקצועית על כל דייר בכל מעון. מה שעשינו עוד, פיתחנו את המושג של תוכניות קידום אישיות שחלק גדול ממנו כלל איסוף נתונים על תפקודו של האדם בכל

תחומי החיים וקיום ישיבה מסכמת עם האדם ועם המשפחה שלו. זאת אומרת, לא היה מצב שכן אדם ישב באיזה מקום, וזה אפשר לעבור תיק תיק בכל מעונות הפנימייה בישראל, שלא היה לגביו תוכניות קידום אישיות ולא תוכנית חיים. זאת אומרת, האדם הזה בעוד 5 שנים לא צריך לגור פה ובשביל זה צריך לעשות א, ב, ג וכו'. ... בשנת 92-93 נכנסה מבקרת המדינה וראתה שאנחנו לא פועלים באופן מלא על פי החוק, ואז משרד האוצר שחרר כספים ותקנים, הוקמה המחלקה לאבחון וקידום, הוקמו ועדות אבחון שמכסות את כל הארץ ולא קרה יותר מצב שכן אדם נכנס למסגרת מגורים או מסגרת אחרת בלי שהוא עבר ועדת אבחון והתחלנו להיכנס למעונות הפנימייה לעשות אבחונים חוזרים לחלק גדול מהדיירים, אבל לא הצלחנו להקיף את כל ה- 10,000" (עמ' 105).

גם גבי ארנן הסבירה, כי לפי החוק יש להביא כל מי שאובחן כלוקה בפיגור שכלי בפני ועדת אבחון, אחת לשלוש שנים, אולם:

"אף אחד לא עומד בחוק כי זה יותר מדי מסובך. אבל לפחות לגבי ילדים אנחנו משתדלים להקפיד. ולגבי בוגרים אנחנו משתדלים שזה יהיה לפחות חמש שנים. אבל היום זה לא מה שהיה פעם. זה לגבי התקופה היום, בעשר השנים האחרונות. פעם לא היה לנו האפשרות הזאת" (עמ' 46).

לדבריה, משהתחילו לערוך אבחונים בהיקף נרחב, בשנות התשעים, הוחלט על סדרי עדיפויות לפיהם ראשית יאובחנו האנשים הנמצאים בקהילה, על מנת שניתן יהיה לספק להם שירותים מתאימים, לאחר מכן הילדים המצויים במסגרות, אחריהם הצעירים ולבסוף המבוגרים או אנשים שהיה לגביהם ספק בדבר מידת התאמתם למסגרת. ההליך הסתיים בשנת 1997, שאז רוב האנשים עם פיגור קל והגבוליים עזבו את המוסדות.

42. בהתייחס למוסד הנתבע העידה גבי ארנן, כי כשהחלה בתפקידה כמנהלת המוסד, בשנת 1998, רוב הדיירים שהיו בו אותה עת היו בגילאי 16 עד 30, והיו מאובחנים כולם כבעלי פיגור, קל עד בינוני. לדיירים החדשים שהגיעו למוסד שנים מספר לפני שהיא עצמה הגיעה, היו אבחונים עדכניים (של ועדות אבחון), אולם לדיירים הוותיקים יותר, שגדלו במסגרת, היו אבחונים של צוות המעון, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים, שנערכו לפי המדיניות שהייתה מקובלת במשרד הרווחה. אחד השינויים שהיא ערכה עם הגעתה למוסד היה העברת אלה מהם שחשבה כי אינם סובלים מפיגור למרכזי אבחון, לשם אבחון מחדש. את התובע גבי ארנן לא מיהרה לשלוח לאבחון כזה, משום שהוא לא היה במצב "חירומי", כלשונה (עמ' 46-49). ועוד אמרה:

"... אני יודעת שהייתה פסיכולוגית במעון שעשתה אבחונים, ועל פי האבחונים האלה, כל האנשים שגם אני שלחתי אותם היה להם אבחון של הפסיכולוגית, שהם מתפקדים ברמה של פיגור קל, וגם ההבדלים בין הפיגור הקל לגבולי הוא מאוד דק. בדיוק בקהילה של האגף לטיפול באדם המפגר, יש המון דיירים של אגף השיקום ויש גם דיירים שלנו

שנמצאים באגף השיקום. ההבדל בין הפיגור הקל לחברה שנמצאים באגף השיקום, הגבוליים, הוא מאוד מאוד דק, כמעט מתפקדים באותה, ההבדלים יכולים להיות יותר בתפקוד של העצמאות. נורא קשה להבחין בין הדיירים שלנו לשלהם" (עמ' 47).

גבי גטניו העידה, כי בשנים הראשונות לעבודתה לא הייתה דרישה ברורה של משרד הרווחה לשלוח כל חניך וחניך לוועדת אבחון. רק החל משנת 1996 התקבלה דרישה מפורשת לעשות כן, אחת לשלוש שנים. בעקבות הדרישה, התור לוועדות האבחון בשנים אלה היה ארוך ביותר. כאמור, עבר התובע ועדת אבחון רק בשנת 2000. ד"ר עמינדב סבורה, כי ההסבר לכך נעוץ הן בגילו, כבן 32 באותה עת, ובכך שלמיטב זיכרונה הוא לא נחשב למתפקד ברמה גבוהה כל כך (עמ' 106).

43. סיכום הדברים הוא כך: בתהליך של בחינת כלל השוהים במוסדות מסוג המוסד הנתבע, שהתרחש במחצית שנות ה-80 של המאה הקודמת, לא הוצא התובע מן המוסד, בין משום שהוא או האפוסטרופוס עליו לא רצה, בין משום שלא אותר כמתאים לכך. מעדותה של גבי ארנן עולה, כי גם בשלב מאוחר יותר לא רצה התובע לצאת מן המוסד, ובני משפחתו עמדו על הישארותו בו. אין כל סיבה להניח שלא כך היה הדבר בין השנים 1983-1985 (כשהתובע היה בן 16-18). כך גם, מן הראיות ניתן לקבוע בוודאות, כי התובע לא התבלט כמי שתפקודו עולה על הרמה הכללית במוסד. מאוחר יותר, משהחלו לתפקד ועדות אבחון רבות יותר בעקבות דו"ח ביקורת המדינה, לא נמצא כי התובע במצב "חירומי", כלשונה של גבי ארנן, וכאמור, במהלך כהונתה הוא הביע חוסר רצון לצאת מן המוסד, ולא הייתה תמיכה משפחתית בהוצאתו. כאלה היו פני הדברים במהלך שנת 1998. בשלב מאוחר יותר, החל התובע להשמיע את רצונו לצאת מן המוסד, כאשר במהלך השנים האחרונות לשהייתו בו התגורר בהוסטל שבתחומו. התובע הגיע לאבחון במרכז אבחון בשנת 1999, ובתחילת 2000 אובחן כלא מפגר על ידי ועדת אבחון. הניסיון הראשון להוציאו מן המוסד לא עלה יפה, ורק הניסיון השני, בשנת 2002, צלח.

הנה כי כן, מסקירת תהליך עזיבתו של התובע את המוסד, הן מן ההיבט של התובע, והן מן ההיבט של התהליך הכללי שעברו המוסדות מן הסוג הנדון נובעת המסקנה, כי תהליך העזיבה התאפשר בשל שילובם של שניים: התגבשות רצונו של התובע וגישה מקצועית שאפשרה את תפישת מצבו בצורה אחרת (עדותו של ד"ר כץ, עמ' 27).

סיכום ביניים

44. נתבר עתה את כל הממצאים שהעלינו עד כה.

המושג "פיגור" מוגדר באופן דינאמי, המשקף את ערכיה של החברה ושל התקופה. עובדה זו באה לידי ביטוי באופן מיוחד בקו הגבול שבין פיגור קל לבין תפקוד גבולי. המדובר בשינויים תהליכיים, ובמהלך המאה שעברה הוסט הדגש מאבחון על יסוד מנת המשכל, כפי שהיה בתחילתה, לאבחון המדגיש את ההיבטים ההסתגלותיים, כפי שהיה בסופה. עובדות אלה מובילות למסקנה כי בהחלט ייתכן, שאדם שהוגדר כלוקה בפיגור שכלי קל יאובחן, כעבור שנים, כמי שתפקודו גבולי, וכל אחת מן האבחנות נכונה לשעתה.

התובע, שאובחן החל מ- 1970 כמי שלוקה בפיגור שכלי קל, חזר ואובחן ככזה במהלך השנים. אבחון זה עלה בקנה אחד עם כלי האבחון שעמדו לרשות בעלי המקצוע ועם התפישה של הגדרת הפיגור באותן שנים. משכך, וכפי שהעידו הן ד"ר כץ והן ד"ר עמינדב, גם לו הובא בפני ועדת אבחון באותן שנים, לא היה האבחון שונה.

לנוכח אבחוננו של התובע, מצבו המשפחתי, וכשלוני הניסיון להשימו במשפחת אומנה, הייתה השמתו במוסד הנתבע מוצדקת ואף מתחייבת.

במהלך שנות שהותו במוסד אובחן התובע מדי שנה בשנה, בידי פסיכולוגים שעבדו בו. עם זאת, התובע לא הובא, עד לתחילת 2000, בפני ועדת אבחון. התובע לא בלט, בתפקודו, כבעל רמה גבוהה יחסית לאחרים ששהו במוסד. צוות המוסד, שכלל בית ספר, קידם את התובע והכשירו לקראת צאתו לחיים עצמאיים.

תהליך יציאתו של התובע מן המוסד היה תהליך משולב, שבו, מצד אחד, בשלה בתובע ההכרה ברצון לצאת ממנו לאור השיפור שחל במיומנותיו, ומצד שני, חלו שינויים בתפישה הן לגבי צורת המגורים של אנשים מסוגו של התובע, והן לגבי הקריטריונים לאבחון.

האם התרשלו הנתבעים כלפי התובע

45. בשאלה זו יש לדון בנפרד ביחס לנתבעת וביחס למוסד.

46. בכל הנוגע למוסד, שאלת הרשלנות המתעוררת היא בנוגע לאבחוננו של התובע במהלך השנים על ידי פסיכולוגים מטעמו, ולאופן הטיפול בו.

לנוכח המסקנה אליה הגעתי, ולפיה אבחוננו של התובע כמי שלוקה מפיגור שכלי היה מבוסס כראוי על התפישות המקצועיות ששררו בתקופות הרלוונטיות ועד לתחילת שנות התשעים ועד בכלל, אין לייחס למוסד כל רשלנות באבחוננו של התובע כאמור. המדובר באבחונים חוזרים ונשנים במהלך השנים, שנערכו על ידי גורמי מקצוע שונים, החל מגן הילדים, עבור

במוסד לביטוח לאומי וכלה בפסיכולוגים מטעם המוסד, לא אחד ולא שניים. בכל אותם אבחונים הגיעו המאבחנים למסקנה זהה, ולפיה לוקה התובע בפיגור שכלי קל (ולעתים היה מי שסבר כי המדובר בפיגור קל עד בינוני).

הדברים חלים גם על האבחון משנת 1994, שנעשה לאחר שהאגודה האמריקאית לפיגור שכלי שמה דגש על היבטים הסתגלותיים. ד"ר עמינדב העידה, שאין לה ספק כי האבחון נעשה על פי אמות המידה המקצועיות הראויות, ובכללן התייחסות למימד ההסתגלותי, וכאמור, עדותה מהימנת עלי.

העובדה שבסופו של דבר הגיעה ועדת אבחון בשנת 2000 למסקנה ולפיה אין התובע לוקה בפיגור שכלי, אינה שומטת את הקרקע מתחת לאותם אבחונים. כאמור, הגישה ביחס לאבחון פיגור והגדרתו השתנתה במהלך השנים. עוד יש לזכור, כי אין המדובר בממצא המרחיק את התובע כרחוק מזרח ממערב מאבחוני הקודמים. גם עתה נמצא כי התובע מתפקד באופן גבולי מן הבחינה הקוגניטיבית, אלא שיכולותיו ההסתגלותיות גבוהות. נזכיר בהקשר זה את דבריה של גב' ארנן, על ההבדל הדק בין מי שלוקה בפיגור שכלי קל לבין מי שמתפקד באופן גבולי. זאת ועוד. מעבר לכך שתהליכי האבחון השתנו במרוצת השנים, כפי שראינו לעיל, אין להתעלם מן ההשפעה שהייתה לשהייתו של התובע במוסד על קידומו. התובע למד בבית ספר, רכש מיומנויות עבודה וכישורים חברתיים, קיבל אחריות על תפקידים שונים, והוכשר, במהלך השנים, ליציאה לחיים עצמאיים. מסקנתי ביחס לאופן הראוי בו טופל התובע במוסד, מובילה למסקנה נוספת, ולפיה אין יסוד לטענה כי המוסד התרשל כלפי התובע בטיפולו בו. נזכיר כאן את דבריה של ד"ר פסקין דווקא, בחוות דעתה, שמצאה ראייה לאבחון השגוי של התובע (עמדה, שכאמור, אינה מקובלת עלי), בכך שבהיותו בסביבה תומכת, מטפחת ורגישה הצליח לרכוש מיומנויות חיים. הסביבה התומכת היחידה בה חי התובע עד לשנת 2002, הוא המוסד.

47. אשר לנתבעת, סוגית הרשלנות המתעוררת בקשר אליה עניינה באבחון השגוי על ידי מי מטעמה עוד בשנות ה-70 והכנסתו של התובע למוסד שלא התאים לו על יסוד אבחנה שגויה, וההימנעות מהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון, בניגוד לחוק, מה שמהווה, בנוסף לרשלנות, גם הפרת חובה חקוקה.

48. בכל הנוגע לעצם האבחון החל משנת 1970, הדברים שאמרתי על המוסד יפים גם לעניינה של הנתבעת. לא מצאתי כי יש לייחס רשלנות למי מן הנתבעים בעצם אבחון של התובע כמי שלוקה בפיגור שכלי קל. הממצאים אותם קבעתי מעלים, כי המוסד התאים לצרכיו של התובע וליכולותיו, וכי למעשה לא עמדה בפני הנתבעת כל אופציה אחרת.

49. בכל הנוגע להימנעות מהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון טענה ב"כ הנתבעת, כי לא הייתה מוטלת על הנתבעת חובה לעשות כן, שכן סעיף 4(ב) לחוק הסעד קובע, כי לאחר שבדק את עניינו של אדם שנודע לו כי הוא מפגר (סעיף 4(א) לחוק), "רשאי עובד סוציאלי לפי חוק הסעד (טפול במפגרים) להביא את עניינו של מפגר לפני ועדת אבחון". רשאי נאמר, ולא חייב, ומשכך חלה הוראת סעיף 15 לחוק, הקובעת את החובה לשוב ולהביא את עניינו של מפגר לפני ועדת אבחון אחת לשלוש שנים, רק לאחר שהובא אדם לראשונה בפני הוועדה. אין בידי לקבל פרשנות זו. תוצאתה, שניתן לאבחן אדם כלוקה בפיגור שכלי (שלא על ידי הוועדה), להחליט בדבר דרכי טיפול בו, ו"לשכוח" ממנו. פרוש זה אינו עולה בקנה אחד עם תכלית החוק, המבקש לעקוב מעקב תקופתי ושיטתי אחר מוצאותיו של מי שאובחן כלוקה בפיגור, ולבדוק את התאמת דרכי הטיפול בו, למצבו. המסקנה הבלתי נמנעת, אפוא, כי היה על הנתבעת להביא את התובע בפני ועדת אבחון עובר להשמתו במוסד, ולאחר מכן להביאו בפני ועדה, אחת לשלוש שנים. הנתבעת התרשלה באי הבאתו של התובע (כמו גם של מרבית השוהים במוסדות, עד למחצית שנות ה-90) לוועדת אבחון, והפרה בכך חובה חקוקה. אלא שלנוכח העובדות שקבעתי, מסקנתי היא כי אין קשר סיבתי בין התרשלות זו לבין שהייתו של התובע במוסד עד לשנת 2002, וכי לא נגרמו לו נזקים עקב כך. אבהיר.

כאמור, נקודת המוצא היא, כי ועדת אבחון לא הייתה מגיעה למסקנה אחרת מן המסקנות אליהן הגיעו כלל הגורמים שעסקו באבחון של התובע במהלך השנים, כל זמן שתהליך האבחון הדגיש את ההיבטים הקוגניטיביים. גם המעבר לשימת דגש על היבטים הסתגלותיים לא היה מהפכני אלא עניין של תהליך, ורק בתחילת שנות ה-2000 פותחו כלי מדידה אובייקטיביים להערכת היבטים אלה. יתרה מזאת, ההיבטים ההסתגלותיים מבטאים מיומנויות מתפתחות ונרכשות, ואין דינו של נער צעיר, הסובל מבעיות התפתחות וממנת משכל נמוכה - עובדה שאין חולק עליה - כדינו של אדם מבוגר, אשר במהלך השנים, באמצעות למידה, רכש מיומנויות אלה, כפי שהעידו על כך ד"ר כץ, ד"ר עמינדב גבי ארנן וגבי גטניו, ולמעשה, גם התובע עצמו. משכך, עד אמצע שנות ה-90, לא היה בהבאתו של התובע בפני ועדת אבחון, כנדרש על פי החוק, כדי לשנות את פני הדברים. כמו כן, בשל נסיבות חייו של התובע, והכישלון בהשמתו במשפחת אומנה, נעלה מכל ספק כי גם ועדת אבחון (שכאמור, על פי הקריטריונים בשנות ה-70 וה-80 הייתה מוצאת את התובע כלוקה בפיגור שכלי), הייתה מחליטה על השמתו במוסד, שנועד הן ללוקים בפיגור קל עד בינוני, והן לילדים הסובלים מבעיות התפתחותיות ורגשיות בשל נסיבות משפחתיות דוגמת אלה של התובע. פתרון אחר לא היה בנמצא.

גם מאוחר יותר, ובלי כל קשר לוועדת אבחון, נעשו ניסיונות להכשיר את התובע לחיים עצמאיים, שצלחו רק בשנת 2002. כעולה מן המסמכים, עוד בשנת 1997 נעשתה פנייה של העובדת הסוציאלית מטעם המוסד על מנת לברר את האפשרות להוציא את התובע אל

מחוצה לו. אלא שעל פי עדותה של גבי ארנן (שהובאה, כזכור, לעדות, מטעם התובע), בשנת 1998 הן התובע והן בני משפחתו התנגדו לכך. בהיעדר תמיכה של המשפחה, ולנוכח אי רצונו של התובע לצאת מן המוסד, הרי שאין באי הבאתו בפני ועדת אבחון משום סיבה לכך שהוא נותר במוסד. סמוך לאחר מכן, בשנת 1999, הובא התובע להערכה במרכז אבחון, ובתחילת 2000 הובא בפני ועדת אבחון שקבעה כי אינו לוקה בפיגור, לנוכח כישוריו ההסתגלותיים. זמן קצר לאחר מכן, הוצא התובע להוסטל מחוץ למוסד, אולם כעבור מספר חודשים ביקש לחזור. לנוכח ממצאיי בדבר הטיפול המקדם לו זכה התובע במהלך שנות שהותו במוסד, אין בידי לקבל את העולה מעדותה של ד"ר פסקין, ולפיה קשייו של התובע לצאת לעצמאות הם פרי הטיפול הלקוי לו זכה במהלך שהותו במוסד, או בשל עצם שהייתו הממושכת במוסד. בהקשר אחרון זה אזכיר את קביעתי, לפיה השמתו של התובע במוסד הייתה מחוייבת המציאות, שכן לא נותרה ברירה אחרת, וכי במהלך השנים לא חל כל שינוי בעמדתה של משפחתו לעניין מקום מגוריו ואורח חייו. אין לקשור, אפוא, בין הקושי של התובע לאמץ לעצמו אורח חיים עצמאי לבין שהייתו במוסד והבאתו המאוחרת בפני ועדת האבחון.

כליאת שווא

50. לא מצאתי יסוד לטענה, לפיה "נכלא" התובע במוסד, כאילו הוא "מרצה עונש של מאסר עולם". לנוכח מה שהתברר במהלך המשפט, כגון הלימודים בבית הספר של המוסד, נסיעות לטיולים בחו"ל עם השוהים בו, שליחת אלה שהיו מסוגלים לכך ללימודים בבתי ספר מחוץ למוסד ולעבודה מחוצה לו, כינונו של הוסטל בתוך המוסד שתכליתו להכשיר את השוהים בו ליציאה ממנו, כל אלה לא רק שאינם עולים בקנה אחד עם טענת הכליאה, אלא שנראה כי נעשה עוול גדול בבחירת המילים הללו. זאת ועוד, נחזור ונזכיר כי לתובע לא הייתה משפחה תומכת, היה צורך פיסי דוחק להוציאו מביתו, עד כדי חשש לחייו, ובהינתן יכולותיו, כפי שאובחנו, התאים המוסד לצרכיו. התובע, כקטין, הושם, אפוא, במוסד משלא היה לו בית לחיות בו. הוא לא נכלא במוסד, ככל שהתבגר ופיתח יכולות מתאימות היה רשאי לצאת ולחזור אליו כרצונו, וכאמור, לא היה לו לאן ללכת, למרבה הצער, שכן איש מבני משפחתו לא תמך בו ולא תמך ביציאתו ממנו. חירותו של התובע לא נשללה, לא בכלל ובוודאי שלא "שלילה מוחלטת ושלא כדין" (סעיף 26 לפקודת הנוזיקין [נוסח חדש]). התובע עצמו העיד כי היה חופשי לצאת ולבוא, וכשהבשילו התנאים לכך, והוא הביע את רצונו לעזוב את המוסד, נעשו מאמצים לסייע לו. נזכיר, כי ניסיון היציאה הראשון נכשל, והתובע ביקש לשוב אל המוסד. די בכל אלה כדי לשמוט את הקרקע תחת הטענה בדבר כליאת שווא.

סיכומו של דבר, התביעה נדחית. בנסיבות העניין, לא אעשה צו להוצאות.

המזכירות תמציא את העתק פסק הדין לב"כ הצדדים.

ניתן היום, כ"ט שבט תשע"ב, 22 פברואר 2012, בהעדר הצדדים.

נאוה בן אור 54678313-2504/08

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה

בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן